

POLITIEK JAARBOEK
1997
ANNEE POLITIQUE

POLITICAL YEARBOOK OF BELGIUM

1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

HOGESCHOOL GENT
Campusbibliotheek B.M.E. C.T.L.
Schoolmeersstraat 52-9700 GENT
BIBLIOTHEEK

RES PUBLICA

Tijdschrift voor Politologie
Revue de Science Politique
Belgian Journal of Political Science

INHOUD - SOMMAIRE - CONTENTS

Politiek Jaarboek 1997

Année Politique 1997

Political Yearbook of Belgium 1997

Overzicht van het Belgische politieke gebeuren in 1997 door M. DEWEERDT	311-375
Belgian Politics in 1997 door S. FIERS, M. DEWEERDT	377-396
Overzicht van het Vlaamse politieke gebeuren in 1997 door M. DEWEERDT	397-417
La restructuration des organisations militaires: Analyse sociologique et implications pour les Forces armées belges par Ph. MANIGART	419-433
De kroniek van een aangekondigde vervlakkings: de Europese Unie, de nakende uitbreiding en de mislukte pogingen tot aanpassing van de EU-Raad van Ministers door B. KERREMANS	435-461
Morphologie des partis politiques francophones en 1996 et 1997 par P. BIONDI	463-495

OVERZICHT VAN HET BELGISCHE POLITIEK GEBEUREN IN 1997

Gedetailleerde inhoudsopgave

I.	De politieke gevolgen van de zaak-Dutroux	311
	A. Het rapport van de commissie-Dutroux	311
	B. Het sanctievraagstuk	316
	C. De politiehervorming	319
	D. De verdere werkzaamheden van de commissie-Dutroux	322
II.	De Dassault-affaire en de actualisering van het regeerakkoord	325
	A. De aanhouding van Hermanus en Pirot - Het aftreden van Spitaels	325
	B. De 'actualisering' van het regeerakkoord	329
	C. De ontwikkelingen in de Dassault-affaire na het ontslag van Spitaels	331
III.	Het begrotingsbeleid	334
	A. De begrotingsresultaten voor 1996 en de controle van de begroting voor 1997	334
	B. De begroting voor 1998	335
IV.	Het werkgelegenheids- en het sociaal beleid	337
	A. Een nieuwe Maribel-formule, Smet-banen en werktijdverkorting	337
	B. De verlaging van de arbeidskosten en de opleiding en vorming van werklozen	341
	C. Het sociaal overleg	343
	D. De sociale zekerheid	345
V.	Het binnenlands beleid	348
	A. Institutionele wetgeving	348
	B. Het gemeentelijk kiesrecht voor niet-Belgen	350
	C. Het taalgebruik op identiteitskaarten	352
	D. Nieuwe politieke cultuur	353
VI.	Het justitiebeleid	355
	A. De hervorming van het gerecht	355
	B. Maatregelen tegen de gerechtelijke achterstand - Herziening van de taalwet	357
VII.	Het buitenlands en defensiebeleid	359
	A. Buitenlandse politiek	359
	B. Landsverdediging	364
VIII.	Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen	366
IX.	De evolutie in de politieke partijen	370

Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1997

door Mark DEWEERDT

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Financieel-Economische Tijd

De zogenaamde Dutroux-affaire - de opheldering van de ontvoering van en de moord op enkele meisjes en de tekortkomingen van gerecht en politie die daarbij aan het licht waren gekomen - drukte ook in 1997 haar stempel op het politieke leven. De Kamer van Volksvertegenwoordigers keurde unaniem de aanbevelingen van de bijzondere commissie goed die de 'disfuncties' had onderzocht, maar de eensgezindheid brokkelde snel af toen de aanbeveling over de hervorming van de politiediensten aan uitvoering toe was. Nieuwe ontwikkelingen in de Dassault-smeergeldaffaire ontredde de Parti Socialiste en zetten de rooms-rode regeringsmeerderheid onder spanning. Het kabinet-Debaene kon zonder grote inspanningen de begroting op EMU-koers houden. De hoge werkloosheid bleef de politieke wereld en de sociale partners zorgen baren, maar voor een forse lastenverlaging was er geen ruimte op de begroting. Tegen het einde van het jaar pakte communautaire wolken samen boven de facilitetengemeenten.

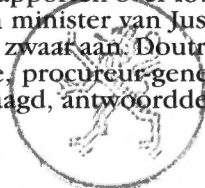
I. De politieke gevolgen van de zaak-Dutroux

A. Het rapport van de commissie-Dutroux

De bijzondere kamercommissie 'belast met het onderzoek naar de wijze waarop het onderzoek door politie en gerecht werd gevoerd in de zaak-Dutroux-Nihoul en consorten', die op 17 oktober 1996 was opgericht, zette na het kerstreces haar werkzaamheden voort. Het serene klimaat waarin de commissie-Dutroux haar onderzoek was begonnen, werd van toen af geregeld vertroebeld door perslekken en andere incidenten.

Op de vergadering van 6 januari klaagden verscheidene commissieleden over druk die op hen werd uitgeoefend. Serge Moureaux (PS) maakte gewag van anonieme brieven en geruchten waarin hij van deelname aan seksfeiven werd beschuldigd. De commissie gaf raadsheer Etienne Maricq van het hof van beroep in Brussel de opdracht de klacht te onderzoeken. Daaruit zou blijken dat de rijks-wacht een 'informatief onderzoek' deed over Moureaux' contacten op het Fontainasplein in Brussel, een bekende ontmoetingsplaats van homoseksuelen.

Op vergadering van 14 januari bleek dat onderzoeksrechter Martine Doutrève van Luik, die het onderzoek over de verdwijning van Julie Lejeune en Mélissa Russo had geleid en daarover opnieuw was ondervraagd, rapporten over fouten in het onderzoek had kunnen inkijken die op verzoek van minister van Justitie Stefaan de Clerck waren opgesteld. De commissie tilde daar zwaar aan. Doutrève zei dat zij de toestemming had gekregen van haar overste, procureur-generaal Anne Thily. Thily, die door De Clerck om uitleg werd gevraagd, antwoordde dat de rapporten al gelekt waren naar de pers.

Volgens enkele kranten uitten de PRL-kamerleden Louis Michel en Didier Reynders tijdens de bijeenkomst van de 'conferentie van voorzitters' van 15 januari scherpe kritiek op Marc Verwilghen (VLD), de voorzitter van de commissie-Dutroux. Kamervoorzitter Raymond Langendries (PSC) ontkende de berichten, maar hij gaf toe dat enkele leden van de conferentie hun bezorgdheid hadden geuit over de manier waarop getuigen ondervraagd werden. Andere fractievoorzitters bevestigden dat Michel fel had uitgehaald naar Verwilghen omdat hij Doutrèwe, die een PRL-signatuur heeft, te hard zou hebben aangepakt.

In een brief van 28 januari aan Verwilghen zeiden de advocaten van Doutrèwe dat commissielid Renaat Landuyt (SP) 'niet meer beschikt over het minimum aan onpartijdigheid om zich uit te spreken over de manier waarop onderzoeksrechter Doutrèwe haar opdracht heeft uitgevoerd'. Landuyt werd onder meer verweten dat hij geïnsinueerd zou hebben dat Doutrèwe druk had uitgeoefend op een Luikse onderzoeksrechter om een huiszoeking te gelasten bij de Brusselse BOB. Die huiszoeking vond plaats op 22 januari, na de publicatie van foto's van Doutrèwe in het weekblad *Le Soir Illustré*. De foto's waren meegenomen tijdens een huiszoeking bij haar man, die verdacht werd van betrokkenheid in een frauduleus faillissement. De commissie-Dutroux besprak de kwestie op 30 januari. Verwilghen zei dat de commissie het volste vertrouwen in al haar leden behield.

Een journalist van het weekblad *Télemoustique* las op 9 februari op de commerciële zender RTL-TVi stukken voor uit een brief die procureur-generaal Thily op 20 januari had geschreven naar minister De Clerck en waarin zij het optreden van Doutrèwe in het onderzoek naar Julie en Mélissa hekelde. Zij had het over de kille en onpersoonlijke houding van de onderzoeksrechter, die te weinig initiatieven had genomen om de meisjes terug te vinden. Zowel De Clerck als Thily protesteerde tegen het uitlekken van de brief. Op 10 februari deelde de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg in Luik mee, dat Doutrèwe voor onbepaalde tijd met ziekteverlof was. In de pers werd aanvankelijk een verband gelegd met de kritiek van Thily, maar later bleek dat Doutrèwe wel degelijk ziek was.

Patrick Moriau (PS) nam op 14 februari tijdelijk ontslag uit de commissie-Dutroux, waarvan hij ondervoorzitter was, nadat zijn naam was genoemd in de Dassault-smeergeldaffaire. Moriau nam de beslissing na een gesprek met voorzitter Verwilghen. Commissielid Gerolf Annemans (Vlaams Blok) had op het ontslag van Moriau aangedrongen. Andere commissieleden namen Annemans dat 'partijpolitieke spelletje' kwalijk. Met zijn ontslag wilde Moriau voorkomen dat de commissie-Dutroux zou worden gehinderd door de Dassault-affaire.

Op 2 maart zei Claude Eerdekens voor de RTL-TVi-camera's dat onderzoeksrechter Jean-Marc Connerotte tijdens de besloten hoorzitting van 28 februari politici had genoemd die Michel Nihoul naar diens zeggen hebben beschermd. De commerciële omroep VTM en enkele kranten meenden te weten dat het om Paul vanden Boeynants (PSC), wijlen Jean Gol, François-Xavier de Donnée en Serge Kubla (alle drie PRL) ging. De Standaard en Het Nieuwsblad maakten ook melding van Jean-Claude van Cauwenberghe (PS). Zowat alle leden van de commissie-Dutroux reageerden woedend op de publicatie van de namen en beklemtoonden dat Connerotte Nihoul met veel voorbehoud had geciteerd. Eerdekens verontschuldigde zich tegenover zijn collega's. Van Cauwenberghe, Kubla en De Donnée protesteerden omdat hun naam besmeurd werd in een zaak waarover zij nooit werden ondervraagd.

In dat verziende klimaat hield de commissie-Dutroux, waarvan het mandaat tot 15 maart liep, op 5 maart haar in principe laatste hoorzitting, waarop de mi-

nisters Johan vande Lanotte (Binnenlandse Zaken) en Stefaan de Clerck (Justitie) aan het woord kwamen. De commissie vroeg de fractievoorzitters van de Kamer die dag evenwel een maand langer te kunnen werken, om de bescherming te onderzoeken die Dutroux en Nihoul zouden hebben genoten.

Diezelfde dag werd in een garage in Elsene het lijk gevonden van Loubna Benaïssa, een Marokkaans meisje dat in 1992 was verdwenen en, naar het onderzoek zou uitwijzen, door Patrick Derochette was ontvoerd en gedood. Het spuurwerk in Elsene werd gedaan in opdracht van het parket van Neufchâteau, dat het onderzoek naar de verdwenen kinderen leidde en het dossier-Benaïssa had heropend. Minister van Justitie De Clerck viel op 6 maart scherp uit naar het parket van Brussel, omdat het er in 1992 niet in geslaagd was met dezelfde informatie de verdwijning van het Marokkaanse meisje op te lossen. Hij stelde sancties in het vooruitzicht. Na het kabinetsoverleg van 7 maart bevestigde premier Dehaene dat de minister van Justitie 'passende maatregelen' zou nemen.

De ontknoping van de zaak-Benaïssa veroorzaakte grote beroering en emotie in brede lagen van de bevolking, die herinneringen opriep aan de reacties in de zomer van 1996, na de ontdekking van de slachtoffers van de bende-Dutroux. Het Marokkaanse gezin werd op 7 maart door de koning en de koningin op het Paleis ontvangen. De uitvaartplechtigheid in de Grote Moskee aan het Jubelpark in Brussel (8 maart) groeide uit tot een indrukwekkende plechtigheid, die door alle televisiestations werd uitgezonden. Premier Dehaene zei op 9 maart tegenover verschillende tv-omroepen in de waardige rouwceremonie 'een keerpunt voor de integratie van migranten' te zien. Hij zei dat er snel een oplossing zou moeten komen voor het tekort aan islamitische begraafplaatsen in de Belgische gemeenten. In verband met de invoering van het migrantenstemrecht, waarover hij eveneens ondervraagd werd, wees de premier erop dat het voor migranten al eenvoudig is zich te laten naturaliseren. Toch sloot hij de toekenning van stemrecht aan migranten niet uit, maar hij zei dat daarover eerst een maatschappelijk debat moest worden gevoerd.

Van 10 tot 12 maart kwam de commissie-Dutroux in de priorij van Corsendonk (Turnhout) bijeen om besluiten te trekken uit haar werkzaamheden. De commissieleden vonden een akkoord, in eerste lezing, over 'disfuncties' of wantoestanden in de structuren en de werking van gerecht en politiediensten, maar nog niet over de beleidsconclusies die daaruit dienden te worden getrokken. Zij raakten het ook eens over een procedure om de persoonlijke verantwoordelijkheid van magistraten en politiemensen vast te stellen. Uit diverse verklaringen bleek dat het 'conclaf' voor het overige was verzand in partijpolitieke en communautaire tegenstellingen, meer bepaald wanneer het ging om een blauwdruk voor de hervorming van gerecht en politie. Commissievoorzitter Verwilghen, die met ontslag zou hebben bedreigd, stak zijn teleurstelling over het magere resultaat niet weg. Hij zei geschokt te zijn omdat 'oude politieke tradities en partijpolitiek weer de bovenhand hebben gehaald' en riep de commissieleden op de partijpolitieke tegenstellingen alsnog overboord te gooien. De daaropvolgende dagen kreeg hij voor die oproep ruime steun in de pers, die de werkzaamheden van de commissie-Dutroux op de voet had gevolgd. De noodroep van Verwilghen, de perscommentaren en, naar verluidde, discrete druk van premier Dehaene en het Hof, misten hun effect niet.

De commissie-Dutroux vond een nieuw elan. In een sereen klimaat hervatte zij op 17 maart haar werkzaamheden. In plaats van de mogelijke bescherming van Dutroux en Nihoul te bekijken - de commissie kreeg daar op 19 maart van de fractievoorzitters van de Kamer een aanvullend mandaat voor tot 30 september -

wijdde zij enkele hoorzittingen aan het misgelopen onderzoek naar de verdwijning van Loubna Benaïssa en ging zij voort met het trekken van besluiten uit haar werkzaamheden. In het weekeinde van 12-13 april keurden alle vijftien de leden het commissieverslag goed.

Onder enorme belangstelling, ook van de internationale pers, stelden de verslaggevers Renaat Landuyt (SP) en Nathalie de T'Serclaes (PSC) het rapport op 15 april aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers voor.

In haar verslag analyseerde de commissie nauwgezet het onderzoek naar de verdwijning van Loubna Benaïssa, Julie Lejeune, Mélissa Russo, An Marchal, Eefje Lambrecks en Sabine Dardenne. Zij wees daarbij op de vele fouten die tijdens het onderzoek werden gemaakt, waardoor kansen op een snelle oplossing van de verdwijningen niet benut werden.

De commissie weet de mislukking aan structurele tekortkomingen die al langer bekend waren. Volgens de commissie is het Belgische gerecht niet in staat echt leiding te geven aan onderzoekingen. Het is versnipperd en passief, en lijdt onder een chronisch gebrek aan middelen. Rijkswacht en gerechtelijke politie (GP) zijn voortdurend in een concurrentiestrijd gewikkeld, die het speurwerk geregeld ernstige schade toebrengt. De rijkswacht treedt daarbij herhaaldelijk buiten haar bevoegdheid en neemt taken van het gerecht op zich. Het Centraal Bureau voor Opsporingen (CBO) van de rijkswacht, dat zich aan geen enkele externe controle onderwerpt, kreeg het verwijt de onderzoeksrechters soms opzettelijk informatie achter te houden, om die binnen de rijkswacht zelf te verwerken. De GP is volgens het commissieverslag te weinig performant, als gevolg van onder meer een gebrek aan coördinatie en tucht in het korps.

De commissie stelde een 30-tal parketmagistraten, onderzoeksrechters, rijkswachters, politieagenten en GP'ers individueel verantwoordelijk voor fouten in het onderzoek. Het zwaarst haalde zij uit naar het parket van Brussel, waar in het onderzoek naar de verdwijning van Loubna Benaïssa de grootste blunders werden begaan. Procureur des Konings Benoît de Jemeppe, zo stond in het verslag, 'voldoet niet aan de vereisten om zijn korps te leiden'. Zijn hiërarchische overste, procureur-generaal André van Oudenhove, kreeg het verwijt het parket niet adequaat te hebben gecontroleerd. Soortgelijke kritiek kreeg procureur-generaal Georges Demanet van Charleroi, die eind 1996 eervol ontslag had gekregen. De commissie was ook scherp voor onderzoeksrechter Martine Doutrève van Luik, voor Pierre Colson van de Brusselse GP en voor de rijkswachters Jean-Pol Legros, René Michaux (beiden van Charleroi), Jean Lesage (Seraing) en Daniel Decraene (CBO).

In het rapport noemde de commissie maar één politicus: Melchior Wathelet (PSC), die als minister van Justitie het besluit over de voorwaardelijke invrijheidstelling van Marc Dutroux had ondertekend. Van hem zei de commissie dat 'zijn verantwoordelijkheid in aanmerking valt te nemen', niet zozeer wegens de beslissing zelf, als wegens de gebrekkige opvolging ervan.

Ten slotte deed de commissie een reeks aanbevelingen om de organisatie en de werking van gerecht en politie te verbeteren. Sommige daarvan waren al eerder geformuleerd, onder meer door de onderzoekscommissie van de Kamer over de overvallen van de Bende van Nijvel in 1990. De commissie pleitte voor de verbetering van de opvang van en de bijstand aan slachtoffers, een wettelijke regeling voor bijzondere opsporingstechnieken en het opsporingsonderzoek (de eerste fase van het strafonderzoek), de strikte en consequente registratie van informanten, een externe doorlichting van het gerecht en een betere informatie-uit-

wisseling tussen de parketten. Volgens de commissie zouden de parketmagistraten en onderzoeksrechters de daadwerkelijke leiding van het gerechtelijk onderzoek in handen moeten hebben. Zij brak een lans voor de fusie van de Algemene Politiesteundienst en het Centraal Bureau voor Opsporingen tot één steundienst voor alle politiediensten die de informatie over verdachte personen en criminele organisaties bijhoudt. De meeste aandacht kreeg de aanbeveling voor 'een integratie van de drie algemene politiekorpsen in één politiestructuur', met een federale en een lokale component. Op het lokale vlak zou de leiding van de geïntegreerde politie in handen zijn van de burgemeester en de procureur, op het federale vlak zou zij worden gecontroleerd door het parlement (via het Comité P) en de 'nationale magistraat'. Met haar voorstel de gemeentepolitie, de rijkswacht en de gerechtelijke politie in één structuur te integreren - een constructie die in de media ten onrechte 'eenheidspolitie' genoemd werd - hoopte de commissie een einde te maken aan de slepende concurrentiestrijd tussen de drie korpsen.

Premier Dehaene waarschuwde voor overhaasting bij de uitvoering van de aanbevelingen van de commissie-Dutroux. Hij wees erop dat de tekst van de commissie over de geïntegreerde politie genuanceerder was dan wat het begrip 'eenheidspolitie' suggereerde en het voorstel verdere verfijning behoefde. De voorzitters van de PRL en de PS, Louis Michel resp. Philippe Busquin, spraken op 16 april in tv-interviews onverbloemd een veto uit tegen de vorming van een 'eenheidspolitie' omdat die moeilijk democratisch te controleren zou zijn. Zij pleitten voor het behoud van de gemeentepolitie onder het gezag van de burgemeester.

Het kamerdebat van 17 en 18 april over het rapport-Dutroux bevestigde het bestaan van interpretatieverschillen over het begrip 'geïntegreerde politiestructuur'. PS-voorzitter Busquin zei weliswaar dat hij 'verkeerd begrepen' was, maar tijdens het debat bevestigde Charles Janssens het voorbehoud van de PS tegenover een eengemaakte politie. Hij zei dat integratie wisselwerking en coördinatie betekent, niet de creatie van één politiedienst. PRL-fractie leider Didier Reynders zei dat het pluralisme van de politiediensten behouden moest blijven. De Frans-talige liberalen stemden wel in met de vorming van een federale recherche, maar op het lokale vlak zouden gemeentepolitie en rijkswacht moeten blijven bestaan, zij het dat zij hun activiteiten beter zouden moeten coördineren.

Aan het eind van het debat keurde de Kamer op 18 april niettemin eenparig de conclusies van het rapport van de commissie-Dutroux goed. Daarmee gaven alle fracties gevolg aan een oproep van commissievoorzitter Verwilghen. De eenparigheid was vooral ingegeven door de omstandigheden en de druk van pers en publieke opinie. PRL-voorzitter Louis Michel had vóór de stemming herhaald dat zijn partij zich zou blijven verzetten tegen de afschaffing van de drie bestaande politiediensten.

Premier Dehaene zei na de stemming dat de unanieme goedkeuring van de commissiebesluiten een teken van levenskracht van de parlementaire democratie was en eerste stap zou kunnen zijn naar het herstel van het vertrouwen in de instellingen. Volgens Dehaene kon in de Dutroux-affaire niet voorbijgegaan worden aan de collectieve verantwoordelijkheid van de politiek. Hij erkende in dat verband nogmaals dat het beleid van de door hem geleide kabinetten te zeer op economische doelstellingen was gericht.

De eerste minister zei dat het commissierapport zou dienen als leidraad en actieprogramma voor de regering. Wetsontwerpen over de hervorming van het gerecht die al waren ingediend, zouden kunnen worden aangepast aan de aanbevelingen van de commissie. Ten slotte zei de premier dat hij de commissie-Huybrechts, een deskundigencommissie die er eind 1996 door de regering mee

belast was tegen de zomer 1997 voorstellen voor een politiehervorming te doen, de opdracht zou geven de aanbeveling voor de 'geïntegreerde politiestructuur' concreet uit te werken.

B. *Het sanctievraagstuk*

Na de publicatie van het rapport van de commissie-Dutroux rees de kwestie van de bestraffing van de verantwoordelijken voor het falen van het onderzoek.

Marc Verwilghen vroeg op 20 april, tijdens een debat met minister van Justitie De Clerck in het BRTN-programma 'De zevende dag', dat de regering zou terugkomen van haar voornemen het mandaat van Melchior Wathelet als rechter bij het Europees Hof van Justitie in Luxemburg te verlengen. De oud-minister van Justitie was in september 1995 door de regering voorgedragen om het mandaat van de overleden Belgische rechter René Joliet, dat in oktober 1997 afliep, te voltooien. Toen was ook afgesproken Wathelet voor te dragen voor het volgende mandaat van zes jaar. Verwilghen noemde het, gezien de conclusies van de commissie-Dutroux, onbegrijpelijk dat de regering haar besluit zou handhaven. Minister De Clerck beaamde dat er redenen waren om het voordrachtsbesluit in heroverweging te nemen en zei de kwestie ter sprake te zullen brengen in de regering.

Op 21 april eisten alle Vlaamse oppositiepartijen (VLD, Agalev, VU en Vlaams Blok) het ontslag van Wathelet. De meerderheidspartijen lieten blijken dat zij niet geneigd waren van het besluit van september 1995 terug te komen. Vooral bij de PSC, de partij van Wathelet, werd gewezen op de collectieve verantwoordelijkheid van de politieke wereld en werd het onaanvaardbaar genoemd dat Wathelet als enige zondebok zou worden geofferd.

In de kamercommissie voor Justitie, waar hij over de kwestie werd geïnterpeleerd, zei premier Dehaene op 28 april dat de ministerraad drie dagen eerder beslist had de voordracht van Wathelet te handhaven. De intrekking ervan zou 'manifest buiten verhouding staan tot de in het verslag vermelde verantwoordelijkheid'. Volgens de premier werd Wathelet al 'publiekelijk gedesavouéerd' doordat hij genoemd werd in het verslag van de commissie-Dutroux. Het kwam volgens Dehaene alleen het Europees Hof van Justitie toe te beoordelen of Wathelet zijn ambt met de vereiste waardigheid kon blijven uitoefenen.

In de daaropvolgende dagen groeide er bij de Vlaamse meerderheidspartijen kritiek op het standpunt van de regering. Kamerleden van de SP en nadien ook van de CVP namen afstand van de verklaring van Dehaene. Louis Vanvelthoven, de SP-fractieleider in de Kamer, zei op 4 mei dat het Wathelet zou sieren indien hij terugtrad. De PSC bleef echter onvoorwaardelijk achter Wathelet staan, en kreeg daarvoor de steun van de PS en de PRL. Meer in het algemeen klonk aan Franstalige zijde het verwijt dat het Dutroux-rapport haast uitsluitend Frans-taligen met de vinger wees.

De kwestie-Wathelet werd een bedreiging voor zowel de consensus in de commissie-Dutroux als het voortbestaan van de regering. Op 7 mei zou in de Kamer worden gestemd over de vier moties die na de interpellaties van 28 april waren ingediend: drie van de oppositie, waarin de regering verzocht werd de voordracht van Wathelet in te trekken, en een gewone motie van de PSC die de regering afschermde voor kritiek op haar besluit. De Franstalige christen-democratische partij maakte premier Dehaene duidelijk dat de verwerping van haar motie tot een kabinetscrisis zou leiden. De eerste minister vergaderde op 6 mei met de lei-

ders van de meerderheidsfracties. Op het overleg werd overeengekomen dat de kamerleden van de meerderheid de PSC-motie zouden goedkeuren. CVP, SP en PS hadden eerder gezegd dat zij bij de stemming het voorbeeld zouden volgen van hun leden in de commissie-Dutroux, die in meerderheid tegen de herbenoeming van Wathelet gekant waren. 'Wathelet is geen regeringscrisis waard', zei Vanvelthoven na de bijeenkomst.

Diezelfde dag spraken de leden van de commissie-Dutroux af zich bij de stemming te onthouden; alleen Olivier Maingain (PRL-FDF) zou tegenstemmen. Met dat 'Salomonsoordeel' vermeed de commissie de consensus onder haar leden te breken en toonde zij aan haar 'slagkracht en onafhankelijkheid' te willen bewaren. In een gezamenlijke verklaring zeiden de commissieleden nochtans niet akkoord te gaan met de stelling van de regering, 'dat de vermelding van de individuele tekortkomingen in het verslag op zich al een sanctie inhoudt'.

Bij de stemming, op 7 mei, keurden zoals verwacht 71 kamerleden van de vier meerderheidspartijen de gewone motie goed; 55 oppositieleden stemden tegen. Op Maingain na onthielden zich alle leden van de commissie-Dutroux. Fractie-leider Vanvelthoven zei dat de SP de motie 'niet van harte' had goedgekeurd, maar enkel omdat een tegenstem zou worden gezien als een motie van wantrouwen. Het kabinet-Dehaene was uit de gevarenzone, maar bij vele kamerleden liet de stemming een wrange nasmaak.

Wathelet werd op 7 oktober herbenoemd tot rechter in het Europees Hof in Luxemburg. Een commissie van het Europees Parlement, die een rapport over kinderhandel besprak, keurde op 8 oktober een amendement op het rapport goed, waarin Wathelet werd gevraagd 'de morele en politieke verantwoordelijkheid te nemen' en op te stappen als rechter bij het Europees Hof. Op 6 november keurde ook een meerderheid in het voltallige Europees Parlement het amendement goed, maar aan het verzoek ontslag te nemen zou Wathelet geen gevolg geven.

De kabinetssteun voor Wathelet, zo was intussen gebleken, was koren op de molen van de magistratuur, die de conclusies van de commissie-Dutroux aanvocht en zich met hand en tand verzette tegen eventuele sancties.

Al op 21 april had minister De Clerck Benoît Dejemepe, de procureur des Konings in Brussel, en procureur-generaal André van Oudenhove van het hof van beroep in Brussel ontvangen. Tijdens het gesprek bood de minister Dejemepe als eervolle uitweg een plaats als advocaat-generaal bij het hof van beroep aan. Op 25 april deelde Dejemepe - die kon rekenen op de steun van het Brusselse parket - minister De Clerck schriftelijk mee geen ontslag te zullen nemen, maar bereid te zijn eervol een andere functie te aanvaarden. In de brief liet hij zich bitter uit over de commissie-Dutroux, die hem enkel als getuige had gehoord, zonder recht op verdediging. De beschuldigingen aan zijn adres noemde hij 'onrechtvaardig' en een belediging voor het hele Brusselse parket.

In het hele land onderbraken magistraten op 29 april tijdelijk het werk om te protesteren tegen hun gebrekkige werkomstandigheden. Van de al langer geplande actie werd in Brussel, maar ook elders, gebruik gemaakt om kritiek te uiten op het rapport-Dutroux en de 'overdreven ijver' die De Clerck aan de dag legde in de bestraffing van Dejemepe.

Om 'de onmacht en de onwil' van de overheid te laken in het nemen van sancties en het realiseren van hervormingen, voerden de Witte Comités die op diverse plaatsen na de Witte Mars (20 oktober 1996) waren gevormd, op 24 juni, de tweede verjaardag van de ontvoering van Julie en Mélissa, symbolische acties met

witte paraplu's. In het parlement overhandigde een delegatie een open brief aan commissievoorzitter Verwilghen, minister De Clerck en kamervoorzitter Langendries. De partijvoorzitters Marc van Peel (CVP) en Louis Tobback (SP) hadden al in de vroege ochtend enkele 'witte burgers' aan de deur gekregen. Tobback verweet hen inbreuk te plegen op de huisvrede.

Begin augustus raakte bekend dat minister De Clerck op 7 juli een brief had ontvangen waarin Dejemeppe zei niet langer geïnteresseerd te zijn in het ambt van advocaat-generaal bij het hof van beroep, waarvoor hij zich eind april kandidaat had gesteld.

Op 19 september werd vernomen dat het parket-generaal van Brussel in een advies aan minister De Clerck had gemeld dat er geen redenen waren om tegen Dejemeppe een tuchtprocedure te beginnen. Een verkennend onderzoek van procureur-generaal Eliane Liekendael van het Hof van Cassatie over de verantwoordelijkheid van procureur-generaal Van Oudenhove leidde tot dezelfde conclusie.

Eind augustus raakte de inhoud bekend van een rapport van inspecteur-generaal Rik Vandeputte van de gerechtelijke politie over commissaris-generaal Christian de Vroom, bij wie de commissie-Dutroux een 'berustende houding' had vastgesteld. Uit de doorlichting van de werking van het commissariaat-generaal en de nationale brigade, de twee diensten van de GP waarvoor hij bevoegd was, was gebleken dat De Vroom geen leiding kon geven. Minister De Clerck had op 27 augustus een onderhoud met De Vroom. Hij vroeg hem op te stappen en bood hem een andere, evenwaardige betrekking bij Justitie aan. De Vroom verklaarde op 1 september bereid te zijn een andere functie te aanvaarden, op voorwaarde dat hij garanties kreeg over de toekomst van de GP en over zijn eigen loopbaan. Na overleg met het College van procureurs-generaal besliste De Clerck op 3 september De Vroom tijdelijk te vervangen.

Op 19 september tekende De Vroom bij de Raad van State in kort geding beroep aan tegen zijn overplaatsing. De Raad stelde hem op 26 september in het gelijk en vernietigde het overplaatsingsbesluit. Volgens de Raad had De Vroom zich onvoldoende kunnen verdedigen tegen de aantijgingen over zijn gebrekkig leiderschap. De Raad zei dat De Vroom 'onder druk van de omstandigheden' met de detachering had ingestemd en dat de hem aangeboden functie op Justitie een lege doos was. De Vroom keerde op 29 september als commissaris-generaal naar de GP terug. In overleg met minister De Clerck plaatste het College van procureurs-generaal op 9 oktober een toezichtsmagistraat naast De Vroom, in de persoon van advocaat-generaal Patrick Duinslaeger.

Minister De Clerck gaf op 16 oktober in de commissie-Dutroux een overzicht van de disciplinaire acties die hij tegen magistraten en leden van de GP had genomen. Daaruit bleek dat tegen drie substituten van het parket van Brussel een tuchtprocedure was geopend. Tegen zeven andere magistraten liep nog een disciplinair onderzoek. Twee parket-magistraten, een procureur-generaal (Van Oudenhove), twee gewezen procureurs-generaal (Demanet en Giet) en de gemeentelijke politieagenten die in het verslag van de commissie-Dutroux werden genoemd, waren door hun tuchtrechtelijke oversten vrijgepleit. Commissieleden van zowel de oppositie als de meerderheid zeiden ontgoocheld te zijn over het uitblijven van sancties. Premier Dehaene reageerde 's anderendaags geprikkeld op de kritiek. Zoals hij dat al eerder had gedaan, zei hij dat de commissie-Dutroux zich aan haar opdracht diende te houden. 'Aanwijzen wie verantwoordelijk is, is één zaak. Dat vertalen in disciplinaire procedures is een andere zaak. Meer nog, het is niet ondenkbaar dat het ene het andere hindert', zei de premier na het wekelijkse kabinetsseraad.

Op de herdenking van de eerste verjaardag van de Witte Mars, op 19 oktober in Neufchâteau, waaraan zo'n vijfduizend mensen deelnamen, klonk grote ontgoocheling over het uitblijven van sancties. Op een 'rondetafel' op het Paleis in Brussel, waar op 23 oktober in aanwezigheid van het vorstenpaar en de ouders van de verdwenen kinderen de balans van één jaar hervormingsmaatregelen werd opgemaakt, wees minister De Clerck op het complexe en delicate karakter van de tuchtprocedure en beloofde hij 'binnen de kortst mogelijke termijn' zijn tuchtrechtelijke verantwoordelijkheid 'onafhankelijk, nauwgezet en doortastend' te zullen uitoefenen.

Minister van Binnenlandse Zaken Johan vande Lanotte maakte op 20 november bekend dat een tuchtprocedure was begonnen tegen vijf van de tien rijkswachters die in het rapport van de commissie-Dutroux waren genoemd.

C. *De politiebervorming*

Zoals premier Dehaene had aangekondigd, gaf de regering, na de goedkeuring door de Kamer van het rapport-Dutroux, de commissie van experts die zij eind 1996 had opgericht om voorstellen voor de reorganisatie van het politiewezen te doen, de opdracht een concreet plan uit te werken dat uitvoering gaf aan de aanbeveling uit het rapport voor de integratie van de politiediensten. Vóór de zogenaamde commissie-Huybrechts haar voorstel aan de regering overhandigde, ging de discussie over de invulling van de 'geïntegreerde politie' voort.

Op 20 april zei vice-premier Philippe Maystadt (PSC) er voorstander van te zijn dat de regering eerst een federale recherche opricht, door fusie van de BOB (rijks-wacht) en de GP, vooraleer zij de rest van de politiediensten hervormt. Die federale recherche zou een apart statuut krijgen, zei Maystadt, die daarmee een oud voorstel van zijn partij van onder het stof haalde. Enkele dagen eerder had PS-kamerfractieleider Claude Eerdekens (PS) een gelijkaardig spoor bewandeld. Van Vlaamse zijde werd op die voorstellen negatief gereageerd.

Het 'Gemeenschappelijk vakbondsfront van de magistratuur en de politiediensten', dat, met uitzondering van de grootste rijkswachtersbond NSRP, zowat alle magistraten- en politievakbonden groepeerde, kante zich op 8 mei tegen een fusie van alle politiediensten, die onbetaalbaar zou zijn en door de rijkswachttop zou worden gedomineerd. De bonden verdedigden een 'pluralistisch' concept, met drie autonome korpsen, waarvan de werking gecoördineerd zou worden door een Interdepartementaal Secretariaat voor de Politie.

De Vaste Commissie voor de Gemeentepolitie nam op 11 mei afstand van het front. Zij pleitte voor een fusie van de 589 gemeentelijke politiekorpsen tot een 200-tal zonale korpsen, geleid door één chef en een college van de burgemeesters van de (maximum zes) betrokken gemeenten. De rijkswacht zou tot de basispolitie kunnen toetreden. De andere diensten (GP, BOB, CBO, APS) zouden per gerechtelijk arrondissement een gespecialiseerde politiedienst vormen.

Op 20 juni overhandigde de commissie-Huybrechts, genoemd naar haar voorzitter, raadshier Luc Huybrechts bij het Hof van Cassatie, haar rapport aan de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie. Zij stelde daarin voor gemeentepolitie, rijkswacht en gerechtelijke politie in één korps te integreren, met een federaal en een lokaal niveau, onder leiding van één chef, met één steundienst en met een voor alle leden zelfde opleiding en statuut. Op het lokale niveau zou de basispolitiezorg worden verleend in de bestaande interpolitiezones (IPZ), onder het gezag van de burgemeester of, voor gerechtelijke opdrachten, van de pro-

cureur en de onderzoeksrechter. De federale politie zou instaan voor ordehandhaving, opsporing en verkeersregeling. De aanbeveling over de leiding van het korps was niet unaniem. Twee van de commissieleden meenden dat de aanstelling van één chef 'een gevaar inhoudt voor het democratisch gehalte' van het politiekorps.

De Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) zei op 26 juni in het rapport-Huybrechts te weinig waarborgen te vinden voor een 'democratische inbedding' van de nieuwe politiestructuur. De Vlaamse burgemeesters vreesden dat de top van de federale politie zou trachten haar visie op te leggen aan de lokale politie.

Ook in de commissie-Dutroux werd gekibbeld over de politiehervorming. Tijdens een hoorzitting (2 juli) met minister van Binnenlandse Zaken Johan vande Lanotte (SP) pleitten de PS'ers Eerdekens en Moureaux, en Ecolo-kamerlid Vincent Decroly andermaal voor de oprichting van een autonome federale recherche, door een samengaan van de GP en de BOB. Vande Lanotte en andere commissieleden verzetten zich tegen dat voorstel, waarvan ze zeiden dat het indruist tegen de aanbevelingen van de commissie-Dutroux.

Op 4 juli stelde de senaatscommissie voor Binnenlandse Zaken, die op eigen initiatief gedurende tien maanden met de politiehervorming bezig was geweest, een eigen plan voor. Het liep ten dele gelijk met het voorstel van de commissie-Huybrechts, maar de senatoren kantten zich tegen een eenhoofdige leiding van de nieuwe geïntegreerde politiediensten. Zij opteerden voor de oprichting van een 'Federaal comité van de politiediensten' om het politiebeleid van de ministers van Binnenlandse Zaken en van Justitie uit te voeren. In het comité zouden, naast vertegenwoordigers van beide ministers, een procureur-generaal, een afgevaardigde van de lokale politie en twee burgemeesters zitting hebben. Een 'federaal coördinator' zou de samenwerking tussen de verschillende politiediensten van de tweede lijn moeten garanderen. Ook voor de organisatie van die tweedelijns politie week het voorstel van de senaatscommissie af van het rapport-Huybrechts, door in drie diensten te voorzien: een gerechtelijke, een bestuurlijke en een algemene steundienst.

Het PS-bureau stelde op 16 juli nog eens uitdrukkelijk voorstander te zijn van een 'efficiënte en geïntegreerde politie' die uit drie nieuwe diensten zou bestaan: een autonome lokale politie, een federale recherche en een federale bestuurlijke politie. De integratie zou moeten worden verwezenlijkt door overleg, uitwisseling van personeel en gelijkschakeling van opleiding en statuten.

In een interview met De Financieel-Economische Tijd (2 augustus) zei vice-premier Maystadt niet te geloven in een fusie van de gemeentepolitie en de rijkswacht in één korps, omdat dit een aanslag zou zijn op de gemeentelijke autonomie. Volgens de krant zei de minister daarmee luidop wat al enige tijd in regeringskringen werd gefluisterd. De verklaring van Maystadt, zo bleek later, was gebaseerd op een nota van het kabinet-Dehaene waarover De Morgen op 7 augustus berichtte. In die nota was sprake van een tweeledige politiestructuur, met een lokale politie waarin de gemeentelijke politiekorpsen en de plaatselijke rijkswachtbrigades zouden worden samengebracht, en een federale politie die zou ontstaan door fusie van GP, rijkswacht, het Hoog Comité van Toezicht, de zeevaartpolitie, de luchthavenpolitie en de federale politie. In een reactie zei Marc Verwilghen dat het voorstel beantwoordde aan het concept van de commissie-Dutroux.

Op 2 september, na hun terugkeer uit vakantie, vatten premier Dehaene, de vier vice-premiers en minister van Justitie De Clerck de grondige discussie over de hervorming van de politie. aan. Verklaringen van de eerste minister, tijdens interviews met de tv-omroepen op 7 september, bevestigden dat de regering daarbij voortwerkte op de kabinetsnota die begin augustus was uitgelekt. Dehaene verduidelijkte dat de federale politie uit vijf secties zou bestaan, waaronder de lokale rijkswachtbrigades, met een eigen chef en een behoorlijke graad van autonomie. Daags voordien had de grootste rijkswachtvakbond NSRP op zijn congres nog gewaarschuwd tegen een splitsing van de rijkswacht, maar daar was in de regeringsplannen geen sprake van. Op lokaal niveau zouden de gemeentepolitie en de rijkswachtbrigades samenwerken, zonder tot één korps te versmelten. VLD en VU zeiden op 8 september dat die plannen niet in overeenstemming waren met de conclusies van de commissie-Dutroux. Later was er ook in christen-democratische hoek kritiek te horen op de beslissing twee lokale korpsen te behouden. Aan het eind van hun fractiedagen (19 september) pleitten de CVP-parlementsleden voor fusie van de twee korpsen. Ook de PSC was voorstander van één geïntegreerd politiekorps op lokaal vlak. De SP vond dat de bestaande lokale rijkswachtbrigades zouden moeten kunnen blijven werken als eenheden van de nieuwe federale politie.

Tijdens een vergadering op 23 september vond de regeringstop een compromis voor de meningsverschillen: gemeentepolitie en rijkswachtbrigades zouden apart blijven bestaan, maar de burgemeesters zouden een grotere zeg krijgen over de brigades. Dat compromis werd op 28 september nader ingevuld. Een lokale politieraad zou de taken tussen de korpsen kunnen verdelen en bij conflicten als scheidsrechter optreden. Gemeentelijke politiekorpsen zouden de mogelijkheid krijgen verder te gaan in de integratie en één lokale politiechef aan te wijzen.

Bij de voorstelling van het derde jaarverslag, op 6 oktober, zei voorzitter Freddy Troch van het Comité P, dat toezicht houdt op de werking van de politiediensten, dat een 'historische kans' zou worden gemist indien de regering geen volledig geïntegreerde politiedienst zou oprichten. Diezelfde dag riep Marc Verwilghen de parlementsleden op in het verzet te gaan tegen de regeringsplannen en de uitvoering van het rapport-Dutroux af te dwingen.

In de Algemene Beleidsverklaring die hij op 7 oktober in de Kamer voorlas, ontvouwde de premier het uiteindelijke regeringsplan voor de politieher-vorming dat, zei hij, terdege rekening hield met de aanbevelingen van de commissie-Dutroux om een 'geïntegreerde politie op twee niveaus, een lokaal en een federaal' tot stand te brengen.

Op het federale niveau zouden de rijkswacht, de gerechtelijke politie en de gespecialiseerde diensten (Hoog Comité van Toezicht, spoorwegpolitie, luchthavenpolitie, zeevaartpolitie) fuseren tot één nationale politie, met zes directies (bestuurlijke politie, gerechtelijke politie, lokale politie, politiebeleid, ondersteuningsdiensten, personeel en logistiek), onder leiding van een commissaris-generaal (met zes adjuncten) en onder toezicht van een nationale politieraad. Op het lokale niveau zou de 'geïntegreerde politiestructuur' de vorm aannemen van een 'associatie' van de gemeentepolitie en de 'zonale afdelingen' van de nationale politie (de bestaande territoriale rijkswachtbrigades) in de inter-politiezones, onder leiding van de burgemeesters. Voor beide korpsen zou er één statuut, één opleiding en één tuchtreglement komen, en waar het kan zelfs gemeenschappelijke behuizing. De burgemeesters zouden ook richtlijnen kunnen geven aan de zonale afdelingen van de nationale politie en vrijwillig overeen-komen één volledig geïntegreerde lokale politie te vormen.

Het regeringsvoorstel kreeg in het daaropvolgende debat (8 oktober) felle kritiek van de oppositie, die vond dat het niet beantwoordde aan de aanbevelingen van de commissie-Dutroux. Geert Bourgeois (VU) kondigde aan uit protest ontslag te nemen als lid (zonder stemrecht) van de commissie-Dutroux. De CVP betreurde dat er geen integratie kwam op het lokale vlak. Aan het eind van het tweedaagse kamerdebat verzekerde premier Dehaene dat het parlement het regeringsvoorstel zou kunnen bijsturen, al wees hij de totstandkoming van een wisselmeerderheid bij voorbaat af. Daarop bevestigden alle vier de meerderheidsfracties op 9 oktober hun vertrouwen in het kabinet. De SP maakte, bij monde van onder anderen voorzitter Tobback en minister Vande Lanotte, meteen duidelijk dat de Kamer maar een beperkte amenderingsruimte had en dat de socialisten niet zouden dulden dat getornd werd aan 'de evenwichten' in het regeringsplan.

In november begon in de verenigde kamercommissies van Binnenlandse Zaken en Justitie de bespreking van het regeringsvoorstel. De fracties zouden er niet in slagen tot een gemeenschappelijk standpunt te komen, zodat de regering in 1998 haar politiehervormingsplan zo goed als ongewijzigd in de vorm van enkele wetsontwerpen bij het parlement zou indienen.

D. *De verdere werkzaamheden van de commissie-Dutroux*

De commissie-Dutroux had op 18 april van de Kamer het mandaat gekregen om, tot 30 september, de aanwijzingen van 'normvervaging, corrumperring en bescherming' die zij had gevonden, nader te onderzoeken. Dat mandaat zou nadien worden verlengd, eerst tot 31 december, nadien tot 15 februari 1998. Alvorens zij daarmee begon, kreeg zij met interne problemen af te rekenen.

Begin mei werd in de media gewag gemaakt van de contacten die commissielid Serge Moureaux (PS) met een pedofiel netwerk zou hebben gehad. In een tweede rapport van raadsheer Marique was er sprake van mogelijke manipulatie van Moureaux door het prostitutiemilieu, waartoe de PS-politicus zich door zijn risicogedrag zou hebben geleend. Moureaux verdedigde zich op 20 mei in de commissie tegen de aantijgingen. De commissie kwam tot het besluit dat een prostituee met een strafrechtelijk verleden met zijn beschuldigingen aan het adres van Moureaux op eigen houtje poogde de commissie te destabiliseren. De kwestie was daarmee van de baan, maar intussen was er een andere gerezen.

Op 18 mei maakte een journalist van *Téléoustique* op de RTBF-televisie bekend dat Patrick Moriau, die zoals gemeld al tijdelijk was teruggetreden, in een brief aan voorzitter Verwilghen zijn ontslag uit de commissie-Dutroux had aangeboden. Als belangrijkste reden voor zijn ontslag gaf Moriau de publicatie op van het boek *Les cabiers d'un commissaire*, een persoonlijk verslag over de werkzaamheden van de commissie-Dutroux dat hij samen met een journalist had geschreven. Hij zei te vrezen dat sommigen het boek zouden aangrijpen om het werk van de commissie in het gedrang te brengen.

In het boek, zo bleek, citeerde Moriau uit de in principe vertrouwelijke verslagen van de hoorzittingen en gaf hij ook informatie uit besloten commissievergaderingen. Een en ander wekte de woede bij alle andere partijen en veroorzaakte hevige beroering in de Kamer.

Kamervoorzitter Raymond Langendries gaf de afwezige Moriau tijdens de plenaire vergadering van 22 mei een publieke uitbrander. 'Schade werk berokkend aan deze instelling. Schade werd berokkend aan de goede werking van de onderzoekscommissies, in het bijzonder aan die van de commissie-Dutroux, en dat op

een scharniermoment van haar werkzaamheden', zei Langendries. Algemeen leefde de vrees dat getuigen zelfs achter gesloten deuren geen verklaringen meer zouden willen afleggen, omdat die achteraf naar buiten zouden kunnen komen.

De fractieleiders in de Kamer spraken af het reglement aan te passen, om leden die de geheimhoudingsplicht schenden uit een onderzoekscommissie te kunnen zetten.

Françoise Tulkens, die als hoogleraar criminologie aan de UCL een van de twee experts was die de commissie bijstonden, nam op 26 mei uit protest tegen de 'aanslag op de onafhankelijkheid waarover een commissielid moet beschikken' ontslag.

Op 29 mei besprak de commissie-Dutroux het incident. Zij kwam tot de conclusie dat Moriau zich niet gehouden had aan zijn geheimhoudingsplicht, het principe van de onpartijdigheid van een onderzoekscommissie geschonden had en zowel bepaalde getuigen als de commissie zelf schade berokkend had.

De fractieleiders in de Kamer kwamen op 30 mei overeen dat de kamervoorzitter leden van een onderzoekscommissie die de geheimhoudingsplicht schenden, uit de commissie kan zetten en kan verbieden voor de hele zittingsperiode nog deel uit te maken van een onderzoekscommissie of zelfs de vergaderingen ervan bij te wonen. De Kamer wijzigde op 5 juni haar reglement in die zin.

Intussen had zich op 29 mei een incident voorgedaan tussen commissievoorzitter Verwilghen en premier Dehaene. De eerste minister had in enkele interviews gezegd dat Verwilghen in de fout was gegaan door het ontslag van Wathélet te eisen en de leden van onderzoekscommissie opgeroepen zich aan hun essentiële opdracht te houden, 'het vaststellen van disfuncties en het doen van voorstellen voor structurele hervormingen'. In een interview met *Gazet van Antwerpen* zei Verwilghen in een reactie: 'De houding die Dehaene aanneemt tegenover de commissie-Dutroux maakt hem medeplichtig aan de bescherming. Hij heeft zoveel misprijzen voor onze commissie dat dit de enige conclusie is die ik kan trekken' (de krant had dit in een kop op de frontpagina samengevat als: 'Premier doet mee aan bescherming'). Dehaene repliceerde meteen. Hij zei 'diep gegriefd te zijn door de verklaring van Marc Verwilghen als zou hij zich medeplichtig maken aan bescherming'. De premier kreeg de steun van de CVP-kamerfractie die de verklaringen van Verwilghen 'onaanvaardbaar en zelfs gevaarlijk' noemde. Verwilghen zei dat het nooit zijn bedoeling was geweest te suggereren dat Dehaene zou meewerken aan de bescherming van Dutroux en consorten.

Op 3 juni begon de commissie-Dutroux het eigenlijke onderzoek naar de eventuele bescherming van Dutroux, Nihoul en Derochette.

Op het congres van zijn partij maakte commissielid Gerolf Annemans (Vlaams Blok) op 8 juni bekend dat hij naar de pers had gelekt. Hij zei naar de media informatie te hebben doorgespeeld over het werk van GP-commissaris Eddy Suys, die de banden onderzocht tussen Nihoul en het pedoseksuele milieu in Brussel, omdat die door zijn Franstalige collega's zou zijn tegengewerkt. Sommige commissieleden zagen in de mededeling van Annemans een provocatie, andere hadden het over een stunt. Eerdekens en Maingain drongen aan op het ontslag van hun collega. De commissie-Dutroux schortte op 10 juni haar werkzaamheden op, tot de Kamer zich over de kwestie zou hebben beraden.

Op verzoek van kamervoorzitter Langendries kwam de commissie niettemin op 12 juni bijeen om een advies te formuleren. Zij kwam tot het besluit dat Annemans een fout had gemaakt door informatie uit besloten vergaderingen te

lekken. Over een eventuele bestraffing sprak de commissie zich niet uit. Zij zei dat alleen de kamervoorzitter daar bevoegd voor was. Tijdens de plenaire vergadering van 18 juni sprak Langendries zijn 'scherpste afkeuring' uit over Annemans' handelwijze. Omdat de feiten van vóór de reglementswijziging dateerden, kon Annemans niet uit de commissie worden gezet. Langendries nodigde hem uit 'in eer en geweten zelf de conclusies te trekken', maar het VB-kamerlid weigerde ontslag te nemen. De commissie-Dutroux sloot het incident tijdens haar vergadering van 25 juni.

Begin juli werden de fractieleiders in de Kamer het erover eens, dat schending van de beslotenheid van zittingen van een onderzoekscommissie strenger zou moeten worden bestraft. Op 23 oktober vulde de Kamer haar reglement verder aan: leden die informatie lekken uit besloten zittingen zouden niet alleen uit de commissie worden gezet, maar ook gedurende drie maanden een vijfde van hun wedde verliezen.

Nadat het incident-Annemans gesloten was, begon de commissie-Dutroux vaart te zetten in haar onderzoek naar de aanwijzingen van 'normvervaging, corruptie en bescherming'. Om niet op het terrein van het lopende gerechtelijk onderzoek te komen, moest zij daarbij omzichtig tewerk gaan. Niettemin kwam het tot enkele aanvaringen met het gerecht.

Tijdens de commissievergadering van 18 juli kwam aan het licht dat het College van procureurs-generaal enkele magistraten die door de commissie waren opgeroepen, schriftelijk had aangemaand geen verklaringen af te leggen over lopend strafonderzoek. Verwilghen reageerde furieus en noemde de brief een aantasting van het grondwettelijk recht van parlementair onderzoek. In een gesprek tussen hem en het College (22 juli) werd het incident bijgelegd en werd wat 'een misverstand' werd genoemd uit de wereld geholpen. De procureurs-generaal zeiden dat zij getuigende magistraten enkel hadden willen waarschuwen voor procedurefouten.

In haar 'mercuriale' bij de opening van het gerechtelijk jaar (1 september) waarschuwde procureur-generaal Eliane Liekendael van het Hof van Cassatie voor de 'zware gevolgen' die bepaalde 'ontsporingen' van de commissie-Dutroux zouden kunnen hebben. Zij zei dat de werkzaamheden van de commissie soms meer weg hadden 'van een parallel gerechtelijk onderzoek dan van een apart onderzoek'. Zij verwees naar het Transnuklear-proces, waarin het gerechtelijk onderzoek onontvankelijk werd verklaard omdat in een parlementaire onderzoekscommissie het recht van de verdediging was geschonden. Liekendael zei dat een onderzoekscommissie zich diende te beperken tot 'het doen van vaststellingen, het maken van opmerkingen en het mededelen van inlichtingen aan de gerechtelijke overheid'. De commissie-Dutroux had dat volgens haar niet gedaan, aangezien haar verslag 'veroordelingen bevat waartegen geen beroep mogelijk is en die soms berusten op zeer zwakke en vage aanwijzingen'. Commissievoorzitter Verwilghen wees de kritiek van de hand. Hij zei dat de commissie nooit een parallel onderzoek heeft gevoerd, dat er geen getuigen werden gehoord die ook verdachten konden zijn en hun recht op verdediging dus niet geschonden kon zijn, en dat de commissie geen veroordelingen heeft uitgesproken.

Onderzoeksrechter Langlois van Neufchâteau waarschuwde er de commissie op 17 oktober voor, dat zij met haar hoorzittingen het lopende gerechtelijk onderzoek zo dicht naderde, dat het in het gedrang dreigde te komen. Langlois zei dat nadat in de pers details waren verschenen over de nog niet teruggevonden auto waarmee Julie en Mélissa werden ontvoerd.

De commissie kon niet verhinderen dat er ook nu weer informatie lekte over de mogelijke bescherming van Dutroux en Nihoul en er in de media een woordenstrijd losbarstte tussen 'believers' in een groot complot en de 'doofpottheorie', en 'non-believers', voor wie Dutroux een geïsoleerde psychopaat was. De strijd kende een voorlopig hoogtepunt met een RTBF-reportage (17 september), waarin aan de hand van dossier-elementen à décharge de rol van Nihoul in de Dutroux-affaire sterk werd gerelativeerd.

Over de affaire-Dutroux zelf kan hier worden vermeld dat de opgravingen op een verlaten mijnsite in Jumet, die eind 1996 waren begonnen, op 27 mei zonder resultaat werden stopgezet. De speurders hadden gehoopt er, na verklaringen van drie gevangenen pedofielen, nog meer verdwijningszaken te kunnen oplossen, maar zij waren blijkbaar op een dwaalspoor gebracht.

Michel Nihoul werd op 22 januari in voorlopige vrijheid gesteld, maar omdat hij in 1996 in een oplichtingszaak was veroordeeld bleef hij in de cel. De beschuldiging van bendevoorming en medeplichtigheid aan de ontvoering en opsluiting van Laetitia Delhez bleef gehandhaafd.

II. De Dassault-affaire en de actualisering van het regeerakkoord

Nieuwe ontwikkelingen in de Dassault-smeergeldaffaire veroorzaakten in de eerste maanden van het jaar ontredde in de PS en spanning in de regerings-coalitie. Een en ander leidde tot het ontslag van Guy Spitaels als voorzitter van het Waals Parlement en tot een 'actualisering' van het federale regeerakkoord. In het najaar verwees de Kamer van Volksvertegenwoordigers oud-minister Guy Coëme naar het Hof van Cassatie. Hij werd, zoals Spitaels, beschuldigd van corruptie in de Dassault-affaire.

A. De aanhouding van Hermanus en Pirot - Het aftreden van Spitaels

Op 6 januari meldde de Franstalige openbare omroep RTBF dat uit documenten die het Franse gerecht eind 1996 aan de Luikse onderzoeksrechter Jean-Louis Prignon had overhandigd onomstotelijk bleek dat de Franse vliegtuigbouwer Dassault Aviation, via het dochterbedrijf Société Electronique et Expansion, 600 miljoen frank 'commissieloon' had betaald om in 1989 het contract binnen te halen voor de uitrusting van de F16-toestellen van de Belgische Luchtmacht met het elektronische afweersysteem Carapace.

De zaak was in maart 1995 aan het licht gekomen, tijdens het gerechtelijk onderzoek naar de betaling van smeergeld door de Italiaanse helikopterfabrikant Agusta aan de SP. Voor de Dassault-contracten waren dezelfde ministers bevoegd als voor de aankoop van de Agusta-helikopters: Guy Coëme (PS), die de portefeuille van Landsverdediging beheerde, en Willy Claes (SP), die minister van Economische Zaken was.

Tot begin 1997 was alleen bekend dat Dassault bijna 200 miljoen frank had betaald aan enkele (onbekende) experts, adviseurs en lobbyisten, en 60 miljoen frank aan de SP. Oud-minister Willy Claes was in oktober 1995, conform de grondwettelijke procedure, door de Kamer van Volksvertegenwoordigers in beschuldiging gesteld en naar het Hof van Cassatie verwezen voor zijn aandeel in zowel de Dassault- als de Agusta-omkoopzaak. Voor Coëme, die eveneens beschuldigd was van corruptie in de Agusta-affaire, had de Kamer het Hof van Cassatie gevraagd het onderzoek naar zijn rol in de Dassault-affaire voort te zetten.

Op 23 januari liet onderzoeksrechter Prignon twee gewezen kopstukken van de PS aanhouden. Het ging om Merry Hermanus, die kabinetschef was geweest van verschillende PS-ministers, onder anderen van Philippe Moureaux, en die in 1985 tot secretaris-generaal van het ministerie van de Franse Gemeenschap en in 1989 tot voorzitter van de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij van Brussel was benoemd, en François Pirot, die als rechterhand van Guy Spitaels onder diens voorzitterschap secretaris-generaal van de PS was geweest, en die in 1992 tot kabinetschef van Spitaels en in 1995 tot eerste ombudsman van het Waals Gewest was benoemd. Moureaux en Spitaels waren op het ogenblik van het Carapace-contract vice-premier in de federale regering respectievelijk PS-voorzitter. Hermanus, die in 1995 tot lid van de Brusselse Hoofdstedelijke Raad was verkozen, was in 1996 veroordeeld tot één jaar voorwaardelijke gevangenisstraf wegens schriftvervalsing, oplichting, misbruik van vertrouwen en corruptie in de Uniop-affaire. Doordat hij voor vijf jaar uit zijn burgerlijke en politieke rechten werd ontzet, had hij ontslag moeten nemen als parlementslid.

Hermanus had op 8 januari in afzonderlijke brieven aan Spitaels en PS-voorzitter Philippe Busquin, waarvan hij een kopie naar Moureaux had gestuurd, gemeld dat er nog Dassault-geld dat voor de PS was bestemd op een persoonlijke Luxemburgse bankrekening stond. Het ging om 10 miljoen frank (met de interest bij 16,3 miljoen), het saldo van een bedrag van 30,9 miljoen frank; de overige 20 miljoen frank was volgens Hermanus via Pirot naar de PS gegaan. In de brief aan Spitaels schreef Hermanus dat hij de 30,9 miljoen frank op diens verzoek in ontvangst had genomen en (op 22 juni 1989) op zijn rekening had gezet. In de brief aan Busquin herinnerde hij er de PS-voorzitter aan bij diens aantreden in 1992 over de kwestie te hebben gesproken. De twee PS-topmannen hadden de brieven aan raadshoofd Francis Fischer van het Hof van Cassatie overhandigd. Fischer had Hermanus laten ondervragen. Tijdens het verhoor bracht deze Pirot in opspraak. Daarop liet Prignon de twee mannen aanhouden. Hermanus had de brieven geschreven omdat hij wist dat er een huiszoeking bij hem op til was. Hij rekende erop dat het gerecht een kopie van de brieven zou vinden. Op die manier wilde hij blijkbaar voorkomen dat hij als enige zou moeten opdraaien voor de Dassault-affaire en dat Spitaels en Busquin, zoals in de Uniop-zaak, de dans zouden ontspringen.

Het nieuws over de aanhouding van Hermanus en Pirot veroorzaakte grote opschudding in de PS. Spitaels en Busquin ontkenden de inhoud van de brieven. Spitaels zei geen uitstaans te hebben met de feiten die Hermanus vermeldde. Busquin zei dat hij nooit van de Luxemburgse rekening had gehoord.

Terwijl de oppositiepartijen erop aandrongen dat de PS haar conclusies zou trekken uit de nieuwe ontwikkelingen in de Dassault-affaire en het ontslag van de regering-Dehaene eisten, reageerden de meerderheidspartijen behoedzaam en afwachtend. Zij zeiden dat het gerecht zijn werk moest doen en wezen erop dat een politieke crisis de toetreding van België tot de Europese Muntunie in gevaar kon brengen.

Na de zitting (27 januari) van de raadkamer van Luik, die de aanhouding van Hermanus en Pirot verlengde, bevestigden de advocaten van Hermanus dat hun cliënt in 1989 van Dassault een gift van 30 miljoen frank had ontvangen voor de PS, en dat toenmalig partijvoorzitter Spitaels daar 'volledig op de hoogte van was' en Hermanus gevraagd had 'discreet tewerk te gaan'. Door die verklaring kwam Spitaels in een benarde positie terecht.

Op de nieuwjaarsreceptie van zijn partij zei CVP-voorzitter Marc van Peel op 28 januari dat 'ons vertrouwen in de PS danig geschokt is'. Om te vermijden dat

'corruptieaffaires uit de jaren tachtig een weerslag hebben op de huidige regering', was het volgens Van Peel 'absoluut noodzakelijk dat de PS krachtig afstand neemt van de personen die daarvoor verantwoordelijk zijn'.

Spitaels zei op 29 april er niet over te denken af te treden als voorzitter van het Waals Parlement. Enkele ministers van zijn partij en PS-kamerfractie leider Claude Eerdekens hadden op de wenselijkheid daarvan gewezen. De CVP-Jongeren zeiden dat hun partij niet met de PS kon voortgeren en drongen aan op een coalitiewissel.

In interviews met *De Standaard* en *La Libre Belgique* (30 januari) bood PRL-voorzitter Louis Michel aan de plaats van de PS in te nemen in zowel de federale regering als in de Waalse gewest- en de Franse gemeenschapsregering, 'zonder verkiezingen en zonder de VLD'. *De Standaard* meende te weten dat het 'noodscenario' van een asymmetrische regering veld won in de CVP ('s anderendaags nuanceerde de krant dat: de CVP hield een coalitiewissel slechts als stok achter de deur klaar).

Op 30 januari verzocht het gerecht van Luik het Waals Parlement en het Parlement van de Franse Gemeenschap de parlementaire onschendbaarheid van Spitaels op te heffen. De positie van de PS-topman werd daardoor vrijwel onhoudbaar.

In de Kamer van Volksvertegenwoordigers, waar hij, eveneens op 30 januari, over de Dassault-affaire werd geïnterpelleerd, zei eerste minister Dehaene, zonder Spitaels te noemen, dat politici die zich klaarblijkelijk schuldig hebben gemaakt aan corruptie volgens de regels van het politiek fatsoen hun conclusies zouden moeten trekken. De premier beklemtoonde dat zijn regering niet rechtstreeks betrokken was in de affaire, omdat er geen federale politici in opspraak waren gekomen en de PS-ministers openlijk afstand hadden genomen van partijgenoten die zich aan corruptie schuldig zouden hebben gemaakt.

De Dassault-affaire begon niettemin zwaar op de regeringscoalitie te wegen. Op (zaterdag) 1 februari meldde *De Standaard* dat vier jonge CVP-parlementsleden - kamerlid Pieter de Crem en de Vlaamse parlementsleden Joachim Coens, Carl Decaluwé en Mia de Schamphelaere - een 'opfrissing' van de regeringsploeg en een bijstelling van het regeerakkoord eisten. 'Mensen die de vernieuwing van de politiek kunnen belichamen, moeten een nieuw regeerakkoord opstellen', zeiden de vier parlementsleden, die in het midden lieten of dat met de PS dan wel de PRL zou moeten zijn.

Het initiatief kreeg tijdens het weekeinde nogal wat aandacht. Vijf andere jonge CVP-parlementsleden sloten zich bij de vier aan. In het BRTN-programma 'De zevende dag' lieten CVP-kamerfractie leider Paul Tant en SP-kamerfractie leider Louis Vanvelthoven blijken de idee van een 'actualisering' van het regeerakkoord genegen te zijn; over een herschikking van de ministerportefeuilles bleven zij evenwel op de vlakte.

Op de vergadering van het CVP-bureau van 4 februari wees premier Dehaene in niet mis te verstane bewoordingen een herschikking van de regering van de hand. Hij zei een regeercontract te hebben gesloten met de christen-democraten en de socialisten dat tot 1999 liep, dat de regering voortwerkte en zich niet in een crisis bevond, en dat de vervanging van bepaalde ministers bijgevolg niet aan de orde was. De premier liet wel ruimte voor een tussentijdse evaluatie en 'actualisering' van het regeerakkoord, maar dan wel naar aanleiding van de begrotingscontrole. De 'revolte' van enkele 'jonge turken' in de CVP was daarmee in de kiem gesmoord.

CVP-voorzitter Van Peel drong diezelfde avond in het journaal van de BRTN-televisie aan op het ontslag van Spitaels als voorzitter van het Waals Parlement. Hij zei dat het aanblijven van Spitaels 'een groot probleem' zou scheppen. Zijn uitspraak verraste, omdat ze in tegenspraak leek met de kordaatheid waarmee Dehaene enkele uren voordien duidelijk had gemaakt dat de positie van Spitaels geen zaak van de regering maar van het Waals Parlement was.

Nog op 4 februari schoot Philippe Moureaux PS-voorzitter Busquin te hulp. Tijdens de vergadering van het partijbureau zei hij dat Hermanus hem op 20 januari had gezegd dat hij Busquin nooit persoonlijk had kunnen spreken over het Dassault-geld, omdat de PS-voorzitter hem niet had willen ontvangen. Het partijbureau bevestigde daarop nogmaals zijn vertrouwen in Busquin.

In Namen was intussen de commissie voor Vervolgingen van het Waals Parlement bijeen om de vraag tot opheffing van de parlementaire immuniteit van Spitaels te behandelen. Na een hele dag vergaderen, adviseerde zij het Waals Parlement de onschendbaarheid maar gedeeltelijk en tijdelijk op te heffen. Het gerecht mocht Spitaels tot 30 juni enkel ondervragen en confronteren in verband met het Dassault-dossier. Procureur-generaal Anne Thily van Luik had in een brief aan het Waals Parlement laten verstaan met zo'n gedeeltelijke opheffing vrede te nemen, hoewel de onderzoeksrechters Ancia en Prignon de volledige opheffing hadden gevraagd en in hun brief ook naar de Agusta-zaak hadden verwezen.

De beslissing van de commissie bracht CVP-voorzitter Van Peel in een lastig parket. Doordat zijn onschendbaarheid maar gedeeltelijk zou worden opgeheven, voelde Spitaels zich, gesteund door de twee meerderheidspartijen (PS en PSC), in zijn positie versterkt en leek hij minder dan ooit geneigd af te treden. De Frans-talige partijen en media hadden zich overigens verbaasd over de inmenging van de CVP-voorzitter in een Waalse aangelegenheid.

Op 5 februari stemde het Waals Parlement in met de gedeeltelijke en tijdelijke opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van Spitaels, conform het advies van de commissie voor Vervolgingen. Tot algemene verrassing deelden de fractievoorzitters van PS en PSC na de stemming mee dat Spitaels 'verhinderd' was zijn ambt als voorzitter van het Waals Parlement in het openbaar uit te oefenen. Spitaels zou, met andere woorden, de parlementaire vergadering wel administratief blijven leiden, maar de openbare zittingen niet meer voorzitten. Dat 'compromis', zo bleek, was daags voordien door toppolitici van de meerderheidspartijen uitgewerkt en door Spitaels aanvaard. Het deed de politieke spanning afnemen die na het 'ultimatum' van CVP-voorzitter Van Peel was gerezen en behoeftte de christen-democratische partijleider van groter gezichtsverlies. Van Peel had het over een 'belangrijk signaal' dat 'ruimschoots' tegemoetkwam aan zijn eis.

Op 6 februari stemde ook het Parlement van de Franse Gemeenschap in met de gedeeltelijke en tijdelijke opheffing van de onschendbaarheid van Spitaels. In de Kamer haalde de oppositie fel uit naar dat het 'deeltijds' voorzitterschap van Spitaels, maar haar moties van wantrouwen die na de interpellaties van 30 januari waren ingediend, werden door een gesloten meerderheid weggestemd. Een dreigende kortsluiting in het kabinet was daarmee afgewend.

Nog op 6 februari werd Fernand Detaille, de bedrijfsrevisor van de PS en gezezen rechterhand van André Cools, aangehouden na een confrontatie met Pirot. Het bleek dat hij en Pirot op 24 april 1989, vier dagen vóór de regering het F16-contract aan Dassault toewees, in Luxemburg een rekening hadden geopend,

waarop aanvankelijk 12 miljoen werd gestort en bij afsluiting (21 januari 1992) 21,6 miljoen frank stond.

Omdat de formule van het 'deeltijds' voorzitterschap intussen kritiek had gekregen in de Franstalige pers, bij de PSC en zelfs in zijn eigen partij, deelde Spitaels op 7 februari mee helemaal terug te treden ('mise en congé complète') als voorzitter van het Waals Parlement.

Het weekblad *Le Vif-L'Express* en de krant *La Meuse* meldten op 14 februari dat het gerecht in Luxemburg een bankrekening had ontdekt op naam van François Piroot en Patrick Moriau. Moriau, die kamerlid was voor de PS, was in januari 1992, toen Busquin Spitaels opvolgde als partijvoorzitter, secretaris-generaal geworden van de partij. Op een inderhaast bijeengeroepen persconferentie gaf Moriau toe dat hij van zijn voorganger Piroot een 'belangrijke som' - het bleek om de 21,6 miljoen frank te gaan van de in januari 1992 afgesloten rekening - had 'geërfd' en dat hij het geld ten bate van de partij had uitgegeven. Busquin hield op dezelfde persconferentie vol niets te hebben afgeweten van het bestaan van Luxemburgse rekeningen.

Op 17 februari stelde Busquin zich kandidaat om zichzelf op 1 maart als PS-voorzitter op te volgen. Na de bijeenkomst van het partijbureau gaf hij toe dat hij sinds 1992 wist dat de PS over middelen beschikte die niet in de boekhouding voorkwamen, maar waarvan hij de oorsprong niet kende, en dat hij Moriau de opdracht had gegeven de kwestie te 'regelen'.

Volgens persberichten bevestigde Piroot op 18 februari dat Dassault op 24 april 1989 twaalf miljoen frank had gestort op de rekening die hij samen met Detaille in Luxemburg had geopend.

Procureur-generaal Thily verzocht de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 24 februari de parlementaire onschendbaarheid van Patrick Moriau op te heffen. In haar brief was sprake van valsheid in geschrifte, heling en het witten van zwart geld. De commissie voor Vervolgingen adviseerde de Kamer op 26 februari op dat verzoek in te gaan. De Kamer volgde het advies en stemde op 27 februari in met de opheffing van de onschendbaarheid. Het gerecht kreeg de toestemming alle onderzoeksadaten te stellen, behalve aanhouding en verwijzing naar de rechtbank. Het was overigens de laatste keer dat de Kamer volgens het 'oude' grondwetsartikel 59 had beslist (voor de wijziging, zie hoofdstuk V).

Op 26 februari meldde de BRTN-radio dat Spitaels, tijdens een ondervraging twee weken voordien, had toegegeven dat hij weet had van de rekening die Piroot en Detaille in april 1989 in Luxemburg hadden geopend. Voor Spitaels was het uitlekken van zijn verklaring aanleiding om, op 27 februari, ontslag te nemen als voorzitter van het Waals Parlement, maar ook als lid van het PS-partijbestuur en als voorzitter van de raad van bestuur van het Gemeentekrediet. Hij bleef lid van het Waals Parlement en, althans voorlopig, (waarnemend) burgemeester van Aat (Ath), want ook uit die functie zou hij in april ontslag nemen.

B. *De 'actualisering' van het regeerakkoord*

In het weekeinde van 10-11 februari was eerste minister Dehaene op alle tv-zenders te zien. Met zijn aanwezigheid in de nieuws- of debatstudio's wilde hij een punt zetten achter enkele bewogen politieke weken, met de 'revolte' in zijn eigen partij en het - op dat ogenblik nog 'deeltijds' - ontslag van Guy Spitaels als voorzitter van het Waals Parlement als hoogtepunten.

Dehaene bevestigde voor de televisiecamera's dat de regering, waarvan hij zei dat ze de volle vier jaar zou uitdoen, halverwege de kabinetsperiode het regeerakkoord zou actualiseren. De premier liet in het midden wat die actualisering, die zou samenvallen met de begrotingscontrole, zou inhouden.

CVP-voorzitter Van Peel zei op 17 februari dat de actualisering van het regeerakkoord duidelijkheid zou moeten scheppen over de beleidsprioriteiten van het kabinet voor de komende twee jaar. Voor de CVP was dat een voorwaarde voor de voortzetting van de coalitie. Als tweede voorwaarde gold dat de PS 'orde op zaken stelt en haar geloofwaardigheid als regeringspartij herstelt'. Doordat de CVP de actualisering van het regeerakkoord aan de begrotingscontrole koppelde, gaf ze PS-voorzitter Busquin een maand de tijd om de rust in zijn partij te herstellen. Voor het overige wilde het CVP-bureau 'in het huidige politieke klimaat niet toegeven aan de illusie dat een spectaculaire coup de théâtre een reële oplossing zou bieden voor de diepgaande malaise in de publieke instellingen'.

In een interview met *De Financieel-Economische Tijd* (21 februari) zei de Vlaamse minister-president Luc van den Brande, dat het 'binnen de kortste keren' duidelijk moest worden of de PS nog in staat was op het federale niveau de politieke stabiliteit te verzekeren die ook voor de Vlaamse economie en werkgelegenheid noodzakelijk is. 'Ik aanvaard niet dat de groeikansen van Vlaanderen genekt worden omdat de PS niet in staat is haar job in het federale kabinet te doen', waarschuwde hij. De harde taal van Van den Brande lokte negatieve reacties bij de Franstalige partijen, maar ook bij de Vlaamse oppositie omdat de CVP-SP-meerderheid in het Vlaams Parlement enkele dagen voordien een resolutie van de oppositie had verworpen, waarin de PS op de korrel werd genomen.

Op een persconferentie na de vergadering van de ministerraad van 28 februari zei premier Dehaene dat de regering de begrotingscontrole en de actualisering van het regeerakkoord midden maart wilde afronden. De evaluatie en actualisering van het regeerakkoord zou drie grote delen bevatten: de werkgelegenheid, de modernisering van de sociale zekerheid en de voorbereiding van enkele specifieke dossiers (versterking van de KMO's, modernisering van de administratie, toegankelijkheid van het gerecht, uitbouw van de informatiemaatschappij, armoedebestrijding).

De CVP zei op 12 maart dat zij van de actualisering van het regeerakkoord niet zozeer nieuwe initiatieven verwachtte, dan wel de uitvoering van maatregelen die al een tijd op stapel stonden, zoals de hervorming van de ambtenarenpensioenen, structurele aanpassingen in de gezondheidszorg en de vrijmaking van de telecomunicatie.

Op 21 maart, aan de vooravond van het 'regeringsconclaf' over de actualisering van het regeerakkoord, riepen minister-president Van den Brande en zijn Waalse ambtgenoot Robert Collignon de federale regering op een krachtig beleid te voeren en aanvullende maatregelen te nemen om het economisch draagvlak te versterken en de arbeidskosten te verlagen.

Tijdens het 'conclaf' van 22 en 23 maart werkte de regering op Hertoginnedal in alle rust de begrotingscontrole af, maakte zij de balans van bijna twee jaar regeringswerk op en legde zij haar beleidsprioriteiten voor de komende maanden vast. Premier Dehaene stelde de resultaten van het overleg op 25 maart in een regeringsverklaring aan de Kamer voor.

Dehaene zei dat het land een 'ware klimaatsverandering' meemaakte. De affaire-Dutroux en enkele belangrijke bedrijfssluitingen - de premier verwees naar het faillissement van Forges de Clabecq en de aangekondigde sluiting van Renault-

Vilvoorde - hebben een zeer diepe vertrouwenscrisis veroorzaakt, waarop regering en parlement een antwoord moeten formuleren. Dehaene pleitte voor continuïteit en stabiliteit in het beleid. Volgens hem kon de regering een positieve balans voorleggen.

Werkgelegenheid zou de topprioriteit van de regering blijven, zei Dehaene. Het viersporenbeleid (loonkostenverlaging, arbeidsherverdeling, maatregelen voor specifieke doelgroepen, inspelen op nieuwe maatschappelijke behoeften) heeft vruchten afgeworpen. De inkomensmatiging heeft volgens de Nationale Bank 33.000 banen gered. De socialelastenverlaging leverde evenveel banen op. In 1996 kwamen er 130.000 deeltijdse banen bij. En van nog lang niet alle 23 maatregelen die in het raam van de kaderwet over werkgelegenheid werden genomen, was het effect voelbaar. De premier somde de nieuwe maatregelen op die de regering had genomen en die hij een voortzetting noemde van het gevoerde beleid (zie daarover hoofdstuk IV).

Dehaene beloofde dat nog voor de zomervakantie knopen zouden worden doorgehakt over de reorganisatie van de politiediensten. Daarnaast zou de regering in de tweede helft van de kabinetsperiode onder meer werk maken van de hervorming van het strafrechtelijk beleid, de bestrijding van de georganiseerde misdaad, het wegwerken van de gerechtelijke achterstand (onder meer door een reorganisatie van de rechtbanken en hoven) en het toegankelijker maken van het gerecht. De regering zou in juni een meerjarenplan 1998-2000 goedkeuren om de hervormingsoperatie te financieren.

De premier wees erop dat in de sociale zekerheid het financieel evenwicht behouden is gebleven. In overleg met de medische wereld en de ziekenfondsen wilde de regering op zoek gaan naar structurele alternatieven voor de tijdelijke maatregelen waarmee de Riziv-uitgaven onder controle werden gehouden. 'De komende maanden' zou de regering werk maken van de al herhaaldelijk aangekondigde hervorming van de overheidspensioenen.

Ten slotte stelde Dehaene vijf speciale ministerraden in het vooruitzicht over de strijd tegen de armoede, de informatiemaatschappij, ambtenarenzaken, nieuwe politieke cultuur en de versterking van de KMO's.

In het daaropvolgende tweedaagse debat hekelde de oppositie het bescheiden resultaat van de actualiseringsoperatie. De meerderheidspartijen verdedigden en steunden de regering. Aan het eind van het debat kreeg het kabinet-Dehaene het vertrouwen van 78 kamerleden van de meerderheid; 56 oppositieleden stemden tegen.

C. *De ontwikkelingen in de Dassault-affaire na het ontslag van Spitaels.*

La Libre Belgique schreef op 17 maart dat François Pirot aan het gerecht had verklaard dat oud-PS-voorzitter Guy Spitaels hem alsmede Guy Coëme en Alain van der Biest er indertijd van op de hoogte had gebracht dat er een 'gift' van de Italiaanse helikopterbouwer op komst was. Spitaels zou dat begin 1989 hebben gezegd tijdens een onverwachte vergadering in de marge van de bijeenkomst van het partijbureau. Tegenover de RTBF-radio bevestigde Van der Biest diezelfde dag de verklaring van Pirot. Spitaels had begin 1994 ontslag genomen als minister-president van de Waalse regering nadat zijn naam was genoemd in de Augusta-affaire. Later werd zijn parlementaire onschendbaarheid opgeheven. Harde bewijzen van de betrokkenheid van Spitaels in de smeergeldzaak waren tot half maart 1997 niet bekend, maar de verklaring van Pirot was erg bezwarend voor Spitaels.

Merry Hermanus werd op 26 maart vrijgelaten. De volgende dag stelde het gerecht ook Pirot en Detaille in voorlopige vrijheid.

Spitaels, die op 27 maart urenlang was ondervraagd en met Pirot en Detaille was geconfronteerd, werd aan het eind van de ondervraging in staat van beschuldiging gesteld. Het gerecht van Luik legde hem passieve corruptie ten laste. Spitaels nam akte van de beslissing en zei in een mededeling dat hij 'nooit de toewijzing van een contract afhankelijk heeft gemaakt van een geldschenking'.

In een interview met RTL-TVi onthulde Hermanus op 29 maart dat er bij een Luxemburgs kantoor van de Banque Nationale de Paris een rekening was op naam van Pirot en Detaille. Volgens Hermanus was het Detaille die tijdens een ondervraging over het bestaan van die rekening had gesproken. Pirot zou gezegd hebben dat er 12 miljoen frank op stond en dat het geld afkomstig was van Dassault, maar Hermanus sprak dat laatste tegen.

Tijdens hetzelfde interview zei Hermanus dat ook de PSC en nog een andere partij geld van Dassault hadden ontvangen. PSC-voorzitter Charles-Ferdinand Nothomb ontkende dat zijn partij ooit smeergeld zou hebben ontvangen. Hij zei dat zijn voorganger, Gérard Deprez, begin januari in het partijbureau had verklaard dat de PSC noch van Dassault, noch van Agusta geld hand ontvangen. Le Soir schreef op 1 april dat toenmalig vice-premier Melchior Wathelet 30 miljoen frank had gekregen voor de PSC-kas, maar deze sprak dat ten stelligste tegen. Aan Le Soir zei Hermanus op 1 april dat ook de Volksunie door Dassault benaderd zou zijn geweest. De VU sprak dat tegen. Hugo Schiltz, die ten tijde van het Dassault-contract vice-premier voor de VU was, wees erop dat hij zich tegen de toewijzing van het contract aan Dassault had verzet.

La Lanterne suggereerde op 3 april dat Benoît Rémiche, de toenmalige adjunct-kabinetschef van Wathelet, als koerier zou zijn opgetreden om het Dassault-smeergeld voor de PSC op te halen. Rémiche ontkende dat.

Op 16 mei meldde La Dernière Heure dat Serge Dassault, de PDG van de gelijknamige groep, bereid zou zijn ontbrekende documenten aan het Belgische gerecht te bezorgen in ruil voor de intrekking van het internationale aanhoudingsbevel dat onderzoeksrechter Prignon in mei 1996 tegen hem had uitgeschreven. Pas na een interventie van minister van Justitie Stefaan de Clerck bij zijn Franse ambtgenoot Jacques Toubon had het Franse gerecht eind 1996 een deel van de compromitterende documenten die Belgische speurders in november 1995 bij het Dassault-filiaal SEE hadden gevonden, aan het gerecht van Luik overhandigd. Andere documenten weigerde Frankrijk ter wille van het staatsbelang door te sturen.

Op 13 juni werd bekend dat het parket van Luik het aanhoudingsbevel tegen Serge Dassault had ingetrokken. Dat zou zijn gebeurd nadat hij het gerecht aanvullende documenten had gegeven. In de Kamer zei minister De Clerck op 18 juni dat het om een 'onafhankelijke beslissing' van onderzoeksrechter Prignon ging. De Clerck zei nog dat hij er die dag nogmaals bij het Franse ministerie van Justitie had op aangedrongen alle Dassault-documenten aan België te overhandigen. Het duurde uiteindelijk tot 18 juli eer de documenten bij het Hof van Cassatie arriveerden, nadat president Jacques Chirac twee dagen voordien, tijdens een officieel bezoek aan België, een toezegging in die zin had gedaan.

De raadkamer van Luik onttrok op 27 juni het Agusta-Dassault-dossier aan de onderzoeksrechters Ancia en Prignon. De technische maatregel was nodig om de zaak voor het Hof van Cassatie te brengen, het enige rechtscollege dat ministers

en oud-ministers kan berechten, en het in staat te stellen het proces in september 1998 te openen.

Op 4 november verzocht het Hof van Cassatie de Kamer van Volksvertegenwoordigers om oud-minister van Landsverdediging Guy Coëme, conform grondwetsartikel 103, in beschuldiging te stellen voor diens rol in de Dassault-affaire. Anders dan Willy Claes, was Coëme, zoals gemeld, in oktober 1995 alleen voor de Agusta-affaire naar Cassatie verwezen. Voor zijn aandeel in de Dassault-affaire had de Kamer toen aan Cassatie aanvullend onderzoek gevraagd. Het was op basis van dat aanvullend onderzoek dat Cassatie de toepassing van grondwetsartikel 103 vroeg. Coëme werd verdacht van schriftvervalsing en omkoping. De belangrijkste aanwijzing daarvoor was, aldus het rapport van procureur-generaal Liekendael aan de Kamer, het feit dat Coëme nog geen half uur nadat de regering de miljardenbestelling had toegewezen naar Serge Dassault in Parijs belde. De oud-minister zei 'totaal onschuldig' te zijn.

De Kamer stelde op 6 november een bijzondere commissie samen om het verzoek van Cassatie te behandelen. Coëme kwam er zich op 12 november verdedigen. Hij zei onder meer dat het dossier dat Cassatie aan de Kamer had bezorgd 'onvolledig en partijdig' was. Socialistische commissieleden vroegen meer documenten uit het 800.000 bladzijden tellende dossier te mogen inkijken. Hoewel de overige leden daar weinig voor voelden, stelde de commissie een lijst op van de documenten, ruim 10.000 pagina's, die zij eveneens wilde consulteren. Sommigen suggereerden dat de socialisten wilden nagaan of er onderzoek was gedaan naar de eventuele betrokkenheid van de PSC in de Dassault-affaire.

Kamervoorzitter Langendries zei op 15 november op de RTL-TVi-televisie dat Liekendael in de bijzondere kamercommissie had gezegd, dat er geen aanwijzingen waren dat andere partijen dan de PS en de SP bij de Dassault- of Agusta-affaire zijn betrokken. De uitspraak zette kwaad bloed bij SP-voorzitter Louis Tobback. Hij noemde het onaanvaardbaar dat Langendries verklaringen aflegde over wat in een besloten zitting was gezegd.

Op 21 november meldden enkele omroepen dat uit de aanvullende documenten, die de leden van de bijzondere commissie sinds 18 november konden raadplegen, bleek dat Cassatie het Franse gerecht inlichtingen had gevraagd over het telefoonverkeer in de periode 1988-1991 tussen Dassault en het kabinet van minister Wathélet. Een en ander gaf nieuw voedsel aan het vermoeden dat ook de PSC smeergeld had ontvangen. Tegenover Le Soir erkende Remiche op 26 november dat hij contacten met Dassault had gehad, maar dat het om 'normale contacten' ging in zijn hoedanigheid van economisch adviseur voor het Waals Gewest.

In de vroege ochtend van 27 november adviseerde de bijzondere commissie de Kamer in te gaan op het verzoek van Cassatie en Coëme in beschuldiging te stellen wegens corruptie, valsheid in geschrifte en het gebruik van valse documenten als dader, mededader of medeplichtige. Coëme had het over een 'politieke beslissing'. 'Om gerechtigheid te laten geschieden, begaat men een onrechtvaardigheid tegenover mij', zei Coëme. Hij bedoelde daarmee dat het Hof van Cassatie hem in beschuldiging liet stellen om Spitaels te kunnen berechten.

Met 95 stemmen voor en 49 tegen (de socialistische fracties en tien andere kamerleden) volgde de Kamer op 4 december het advies van de bijzondere commissie en stelde zij Coëme, conform grondwetsartikel 103, in beschuldiging. Diezelfde dag lekte uit dat bij Cassatie een verzoek tot opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van Spitaels klaar lag.

Verwijzend naar zo'n verzoek, las Spitaels op 5 december op een persconferentie een verklaring voor, waarin hij toegaf in 1989 als PS-voorzitter François Pirot en Fernand Detaille de toestemming te hebben gegeven een bankrekening in Luxemburg te openen om 'zwart' partijgeld op te parkeren. Het ging om de zogenaamde oorlogsschat van de partij (zo'n 25 miljoen frank). Spitaels zei dat het hem speet dat hij die rekening had laten openen. Hij ontkende dat hij op de hoogte was van het Dassault-smeergeld en zei, verwijzend naar het ontslag uit diverse functies, dat hij zijn politieke verantwoordelijkheid had genomen, maar niet bereid was strafrechtelijk verantwoordelijk te worden gesteld voor feiten die hij niet gepleegd had.

Op 16 december maakte voorzitter Yvon Biefnot van het Waals Parlement bekend dat procureur-generaal Liekendael het Waals Parlement verzocht had de onschendbaarheid van Spitaels op te heffen. Het Parlement van de Franse Gemeenschap kreeg een gelijkkluidend verzoek. Beide parlementaire vergaderingen zouden er zich na het kerstecres over uitspreken.

III. Het begrotingsbeleid

A. *De begrotingsresultaten voor 1996 en de controle van de begroting voor 1997*

De regering maakte op 3 januari bekend dat het begrotingsjaar 1996 afgesloten werd met een tekort van 243 miljard frank, tegenover 290 miljard frank in 1995. Het gezamenlijke overheidstekort (Rijk, gewesten en gemeenschappen, lokale besturen, sociale zekerheid) bedroeg 3,4% van het bruto binnenlands product (BBP), 0,4 procentpunten meer dan was geraamd. (Volgens de nationale rekeningen die het INR op 26 juni publiceerde, bedroeg het overheidstekort 3,2% van het BBP, dat tot 8.305 miljard frank was gestegen. De afwijking was het gevolg van methodologische factoren. Ook het tekort van de voorgaande jaren werd met gemiddeld 0,2% naar beneden herzien). Het verschil met de raming werd toegeschreven aan de tegenvallende groei (waardoor er minder belastinginkomsten en meer werkloosheidsuitgaven waren), de lager dan geraamde opbrengst van de roerende voorheffing door de vlucht naar niet-belaste spaarvormen als het spaarboekje, en het tekort (25 miljard frank) in de ziekteverzekering. Minister van Begroting Herman van Rompuy bekleemtoonde dat België er niettemin in geslaagd was het financieringstekort in 1996 met 0,7 procent van het BBP te verminderen en in vergelijking met 1993 (7,5%) meer dan te halveren. De overheidsschuld daalde in 1996 van 133,7 tot 130,2% van het BBP, of ongeveer 10.700 miljard frank.

Uit gegevens van het ministerie van Financiën (21 januari) bleek dat de rijks-schuld, de directe schuld van de federale overheid, in 1996 met 76,3 miljard frank was gestegen tot 9.605,8 miljard frank.

Op 17 februari maakte het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) zijn halfjaarlijkse prognose bekend, met het oog op de begrotingscontrole. Het INR handhaafde zijn groeiverwachting op 2,1%, het cijfer dat ook de regering hanteerde. Terwijl het INR met een kortetermijnrente van 3,2% rekende, zou de regering bij de begrotingscontrole uitgaan van een rentevoet van 4,1%.

De nieuwsbrief 'Faxeuel' meldde op 10 maart dat de regering bij de begrotingscontrole een tekort van 16 à 17 miljard frank zou moeten wegwerken. De

inkomsten zouden 26,7 miljard frank lager uitvallen dan was geraamd; de rente-uitgaven zouden 10 miljard frank onder de ramingen blijven.

Minister van Begroting Van Rompuy deelde op 14 maart mee dat tijdens de zogenaamde bilaterale gesprekken met de departementen alle gevraagde bijkredieten (9,7 miljard frank) ofwel geweigerd ofwel gecompenseerd werden.

Tijdens het weekeinde van 22 en 23 maart nam de regering, tijdens het 'conclaaf' waarop het regeerakkoord werd 'geactualiseerd' (zie hoofdstuk II), uiteindelijk voor 10,2 miljard frank maatregelen om haar begroting voor 1997 op koers te houden en het tekort conform de Maastricht-norm te beperken tot 2,9% van het BBP. De monopoliebelasting op de elektriciteitssector werd verhoogd van 12 tot 14% (opbrengst 1,5 miljard frank) en de heffing op de omzet van de farmaceutische industrie van 1 tot 4% (2 miljard). Er werd een bedrijfsvoorheffing ingevoerd op de inkomsten van beheersmandaten in vennootschappen (1,2 miljard) en het deel van de winst die de Nationale Bank niet aan de Staat moet doorstorten, werd met een kwart procentpunt verminderd tot 2,75% (1 miljard). Van de strijd tegen de zgn. BTW-carroussels werden 2 miljard frank extra inkomsten verwacht. De departementen, ten slotte, moesten samen 3 miljard frank inleveren, waarvan Landsverdediging en Ontwikkelingssamenwerking elk 600 miljoen voor hun rekening namen. De primaire uitgaven (uitgaven exclusief rentelasten) van de overheid zouden daardoor dalen tot 1.017,6 miljard frank, waardoor ze zowel in reële als in nominale cijfers onder het uitgavniveau van 1996 zouden uitkomen. Volgens Van Rompuy beschikte de regering - doordat zij met een kortetermijnrente (4,1%) had gerekend die boven de marktrente (3,6%) lag - over een 'buffer' van 20 à 25 miljard frank om een tegenvallende groei of een rentestijging op te vangen. Op 25 juli zei Van Rompuy dat uit 'geactualiseerde' berekeningen bleek dat het overheidstekort in 1997 zou dalen tot 2,8% van het BBP. De regering zou geen gebruik hoeven te maken van de bijzondere machten waarover zij tot eind augustus beschikte om de begroting op koers te houden.

B. De begroting voor 1998

In een aanbeveling om het 'buitensporige' overheidstekort weg te werken, spoorden de Europese ministers van Financiën er de Belgische regering op 12 mei toe aan de belastingontvangsten en de sociale uitgaven nauwlettend in het oog te houden en haar maatregelen om de groei van de socialezekerheidsuitgaven tegen te gaan, vastberaden uit te voeren. Samen met België kregen acht andere landen die nog niet aan de referentiewaarden in het Verdrag van Maastricht voldeden, een soortgelijke aanbeveling. De Europese Ministerraad betreunde dat het Belgische financieringstekort in 1996 nog altijd 3,4% van het BBP bedroeg en de schuldratio van 130% van het BBP een flink stuk boven de 60%-norm lag. In 1998 zou het tekort tot 2,3% moeten dalen, zoals in het convergentieprogramma 1997-2000 is voorzien, zei de Ministerraad.

Op 24 juni publiceerde de Hoge Raad van Financiën zijn jaarlijks begrotingsadvies. De Raad zei dat het zgn. primair financieringsoverschot van de overheid in 1998 zou moeten stijgen van 5,3 tot 5,6 procent van het BNP, wat overeenstemde met een inspanning van bijna 30 miljard frank. Twee derde daarvan zou kunnen worden gerealiseerd door de hogere groei (2,4%). Doordat ook de eenmalige begrotingsmaatregelen die de regering in 1996 had genomen, moesten worden gecompenseerd, waarvan de omvang op 25 à 30 miljard frank werd geraamd, zouden alle overheden samen 35 à 40 miljard frank moeten vinden om het totale financieringstekort te beperken tot 200 miljard frank of 2,3 % van het

BBP. In een reactie noemde minister van Begroting Van Rompuy (25 juni) het streefcijfer van 35 à 40 miljard frank 'niet correct', omdat het geen rekening hield met de opbrengst van de derde mobilfoonlicentie, de verdere verkoop van overheidsgebouwen en het toenemende rendement van maatregelen uit de begroting-1997. Van Rompuy liet uitschijnen dat de regering er niet over dacht alle niet-recurrerende begrotingsmaatregelen die zij in 1996 had genomen, in één keer door structurele te vervangen.

Op 8 juli maakte het INR de 'economische begroting' voor 1998 bekend, dit wil zeggen de parameters die als uitgangspunt voor de begrotingsopmaak dienen. Voor 1998 raamde het INR de groei op 2,5% (tegenover 2,4% voor de Hoge Raad van Financiën, 2,2% voor het IMF, 2,9% voor de EU en 2,6% voor de OESO), de inflatie op 1,6% (Hoge Raad: 2%), de kortetermijnrente op 3,4% en de lange-termijnrente op 6%.

Op zijn laatste vergadering voor het zomerreces (25 juli) zette de ministerraad de lijnen voor de begroting-1998 uit. Voor alle werkingskosten werd principieel een nulgroei opgelegd. Nieuwe uitgaven moesten elders worden gecompenseerd. Het budget van Landsverdediging bleef bevroren op 98 miljard frank. Extra geld zou worden vrijgemaakt voor de Regie der Gebouwen (1,7 miljard frank), de indexering van de ambtenarenwedden en -pensioenen (4,5 miljard) en de verhoging van de toelage aan de NMBS (6,2 miljard). De begroting van Justitie zou tegen het jaar 2000 met 7 miljard frank worden verhoogd tot 44 miljard.

Nog op 25 juli besliste de regering in het najaar nog een deel van haar participatie in de ASLK-Bank te verkopen: 9,8% aan de Belgisch-Nederlandse groep Fortis (die al 49,9% van de ASLK in handen had) en 14,9% op de beurs. De overheid zou daardoor nog maar 25,1% van de ASLK-aandelen behouden, het minimum dat de wet oplegt. Enkele dagen later kwam de regering met Fortis overeen dat de groep voorlopig 12,7 miljard frank zou betalen voor haar aanvullende participatie. Fortis zou bij de beursgang in oktober eveneens het pakket van 14,9% kunnen kopen, maar als de marktprijs te hoog zou liggen ook kunnen afzien van de aankoop van het pakket van 9,8%. Op 12 november werd de geplande beursgang afgeblazen. Fortis kocht het hele aandelenpakket van 24,7% van de Belgische overheid voor 34 miljard frank. De opbrengst van de verkoop werd gebruikt om de schuld af te lossen.

Vanaf begin september werkte de regering aan de voorbereiding van haar begroting, die premier Dehaene op 7 oktober aan de Kamer zou voorstellen, samen met het plan voor de politiehervorming en een werkgelegenheidsplan. In het weekend van 4-5 oktober hakte zij de laatste knopen door.

De ontwerpbegroting voor 1998 die premier Dehaene op 7 oktober in zijn Algemene Beleidsverklaring voorstelde, vertoonde een tekort van 218,1 miljard frank of 2,3% van het BBP. De uitgaven werden geraamd op 1.690,7 miljard frank, de inkomsten op 1.491,5 miljard frank en het negatieve saldo van de schatkistverrichtingen op 18,9 miljard. Om het tekort tot 218,1 miljard frank te beperken, was een correctie nodig geweest van 17 miljard frank, bovenop de 12,3 miljard frank kredieten die tijdens de zgn. bilaterale gesprekken waren geschrapt. Bijna de helft van de 17 miljard haalde de regering uit de derde mobilfoonlicentie (8 miljard). De verlenging van de 'eenmalige' heffingen op de farmaceutische industrie en de elektriciteitssector zouden 2,4 resp. 1,5 miljard frank opbrengen. Voor de overige 5 miljard frank rekende de regering op de strikte bewaking van de overheidsuitgaven.

Justitie en Binnenlandse Zaken kregen 3,2 en 1 miljard frank extra voor de modernisering van het gerecht resp. aanvullende veiligheidsprojecten in de steden. De Regie der Gebouwen zou in 1998 in de bouw van nieuwe gevangenissen 2 miljard frank investeren. Zoals aangekondigd werd de NMBS-toelage met 6,2 miljard frank verhoogd. De zgn. primaire uitgaven stegen daardoor reëel met 0,9%.

Eerste minister Dehaene wees er in zijn Algemene Beleidsverklaring op dat voor het eerst sinds jaren een begroting werd ingediend zonder pijnlijke maatregelen. De oppositie hekelde in het daaropvolgende kamerdebat vooral de 'minimale lastenverlaging' die de regering voorstelde. Veel aandacht ging naar het VLD-plan voor de werkgelegenheid dat partijvoorzitter Guy Verhofstadt op 7 oktober, enkele uren na Dehaenes Beleidsverklaring, had voorgesteld (zie hoofdstuk IV). Aan het eind van het debat kreeg de regering op 9 oktober het vertrouwen van de meerderheid.

Na het begrotingsdebat ontstond er deining over de BTW-verlaging in de bouwsector. De regering had tijdens het begrotingsoverleg beslist de tijdelijke verlaging van de BTW voor bescheiden woningen (12 in plaats van 21%), die zij per 1 januari 1996 had ingevoerd, niet te verlengen na 31 december 1997, hoewel daar van diverse zijden was op aangedrongen. De bouwsector reageerde ontgoocheld.

Tijdens het vragenuurtje drongen op 16 oktober verscheidene kamerleden, ook van de meerderheid, op een verlenging van de maatregel aan. Minister van Financiën Philippe Maystadt (PSC) zei dat de regering de budgettaire ruimte (5,3 miljard frank) voor andere doelstellingen had gebruikt. De Kamer stemde niettemin in met de dringende behandeling van twee wetsvoorstellen, een van de CVP en een van de VU, over de verlenging van de BTW-verlaging.

In de kamercommissie van Financiën werden als gevolg van verdeeldheid bij de CVP en de PS, op 22 oktober beide voorstellen bij staking van stemmen verworpen. Later werden de meerderheidsfracties het er toch over eens het verlaagde BTW-tarief tot eind juni 1998 te verlengen, maar enkel voor woningen waarvan de bouwvergunning vóór 1 januari 1998 werd uitgereikt en op voorwaarde dat de facturen vóór 30 juni 1998 bij de BTW-controle worden ingediend. Doordat de Senaat het wetsontwerp evoceerde, zou het tot 15 januari 1998 duren vooraleer ook de senatoren met de tijdelijke verlenging instemden.

Onder matige belangstelling besprak de Kamer op 17 en 18 december de eigenlijke ontwerpbegroting voor 1998. Zij werd met 77 voor- en 62 tegenstemmen goedgekeurd.

IV. Het werkgelegenheids- en het sociaal beleid

A. Een nieuwe Maribel-formule, Smet-banen en werktijdverkorting

De hoge werkloosheid bleef een prioriteit van de regering-Dehaene. Eind 1997 telde België 451.068 uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, tegenover 459.338 een jaar voordien. De vermindering (- 8.270 of 1,8%) had zich uitsluitend in Vlaanderen voorgedaan (- 9.011). In Brussel was er een minieme daling (- 979), in Wallonië was het aantal werklozen met 1.720 gestegen tot 208.149.

Het faillissement van het staalbedrijf Forges de Clabecq in Tubeke (3 januari), de sluiting van huishoudproducent Nova in Tongeren (8 januari) en de aankondiging van de sluiting van Renault Vilvoorde (27 februari) onderlijnden in de eer-

ste maanden van het jaar de ernst van het werkgelegenheidsvraagstuk, waar de vakbeweging met enkele betogingen de aandacht op vestigde.

Op 2 februari had in Tubeke (Tubize) een 'meerkleurige mars voor werk' plaats, op initiatief van de werknemers van Forges de Clabecq. Volgens de rijkswacht namen er 35.000 betogers deel, volgens de organisatoren 50.000. Een week later, op 8 februari, betoogden zo'n 3.000 Limburgers in Hasselt voor meer werkgelegenheid in hun provincie. Op initiatief van de twee grote vakbonden (ACV en ABVV) en met de steun van diverse politieke partijen (waaronder de SP en de PS) en andere organisaties, had op 16 maart in Brussel een 'Mars voor Werk' plaats, die volgens de politie 22.500 en volgens de bonden 80.000 tot 100.000 mensen op de been bracht. In Namen betoogden op 5 april zo'n 5.000 arbeiders. Tot die manifestatie was opgeroepen door FGVB-vakbondsleider Robert D'Orazio van Forges de Clabecq. De nationale vakbondsleiding hield zich daar afzijdig.

Het kernkabinet vond op 4 februari een akkoord over een nieuwe Maribel-regeling, een verlaging van de sociale lasten voor handarbeiders. De Europese Commissie, die België al eerder op de vingers had getikt voor de Maribel-maatregel, had op 3 december 1996 laten weten dat de aanpassingen die de regering had aangebracht aan 'Maribel-bis' en 'Maribel-ter' (de uitbreiding van de lastenverlaging tot de hele bewerkende en verwerkende nijverheid, de landbouw en de transportsector) nog altijd concurrentieverstorend werkten. Zij had de regering tot 20 februari de tijd gegeven alternatieve voorstellen in te dienen.

Het akkoord van 4 februari voorzag in de veralgemening van de lastenverlaging, zodat zij ook van toepassing zou zijn in de bouw- en de horeca-sector. De uitbreiding zou 6 miljard frank kosten. Op 17 februari gaf de Europese Commissie groen licht voor de nieuwe regeling. 's Anderendaags al kwam de regering in een extra zitting bijeen op de nieuwe Maribel-formule, die de bestaande drie verving, formeel goed te keuren.

De regeling kent bedrijven per arbeider een loonkostenverlaging toe, die bestaat uit een vast en een variabel deel, afhankelijk van het aantal handarbeiders in het totale werknemersbestand. Doordat de maatregel pas op 1 juli zou ingaan, was voor 1997 maar 3 miljard frank nodig om de meerkosten te financieren. Dat geld vond de regering in het budget voor de tewerkstellingsakkoorden (6,3 miljard op jaarbasis), die eveneens maar op 1 juli zouden ingaan. Voor de structurele financiering nam de regering nog geen beslissing, maar zij rekende alvast op het terugverdieneffect van de maatregel. Het kabinet besliste ook bij het Europees Hof van Justitie annulatieberoep aan te tekenen tegen het verzet van de Europese Commissie tegen Maribel-bis en -ter, om zo te ontsnappen aan de eis van de Commissie de ten onrechte toegekende lastenverlaging van de bedrijven terug te vorderen.

Het Verbond van Belgische Ondernemingen (VBO) had kritiek op de sterke modulering van de lastenverlaging naar de arbeidsintensiteit, omdat die nadelig zou zijn voor kleinere bedrijven en voor bedrijven waarvan minder dan twee derde van de personeelsleden arbeiders zijn. Als gevolg van de kritiek van de werkgeversorganisatie paste de regering de Maribel-formule aan. Bedrijven met minder dan zes werknemers behielden een forfaitaire aftrek (34.000 frank). Voor de andere bedrijven werd het vaste deel op 20.000 frank vastgesteld, tegenover 7.000 frank in de oorspronkelijke plannen. Daardoor zou de extra kostprijs stijgen tot 7,2 miljard frank op jaarbasis en tot 3,5 miljard frank in 1997. De regering keurde op 11 april het koninklijk besluit over het nieuwe Maribel-systeem definitief goed.

Bij koninklijk besluit van 5 februari werd voor de non-profitsector (ziekenhuizen, rusthuizen, thuiszorg, opvangtehuizen,...) een zgn. sociale Maribel ingevoerd (forfaitaire vermindering van de sociale bijdragen van 13.000 frank per jaar, om te zetten in - naar werd verwacht 4.500 - nieuwe arbeidsplaatsen).

In haar jaarverslag over 1996, dat op 14 februari werd vrijgegeven, zei de Nationale Bank van België dat vakbonden en werkgevers, ondanks de mislukking van het centraal sociaal overleg, moeten blijven streven naar sectorale en bedrijfsakkoorden die een matige loonontwikkeling koppelen aan de bevordering van de deeltijdarbeid. De regentenraad van de NBB verwees naar Nederland als modelvoorbeeld voor de deeltijdse arbeid: de deeltijdbanen vertegenwoordigen er 36% van de werkgelegenheid, tegenover 15% in België. Volgens het jaarverslag waren er ingevolge de te sterke loonkostenstijging sinds 1987 in België 232.000 arbeidsplaatsen verloren gegaan. De vakbonden noemden die uitleg 'simplistisch en misleidend' omdat de investeringen in dezelfde periode niet spectaculair waren toegenomen.

In het kader van de 'actualisering' van het regeerakkoord (zie hoofdstuk II) zocht de regering vanaf half februari naar aanvullende maatregelen om de werkgelegenheid te bevorderen, al werd er, gezien de krappe financiële ruimte, van meet aan gewaarschuwd voor te hoge verwachtingen. De twee socialistische regeringspartijen hielden bij monde van hun vice-premiers Johan vande Lanotte (SP) en Elio di Rupo (PS) pleidooien voor arbeidsherverdeling, arbeidstijdverkorting en een hervorming van het doelgroepenbeleid (waar de 23 bestaande 'banenplannen' de duidelijkheid en de doorzichtigheid niet ten goede kwamen).

Minister van Arbeid Miet Smet (CVP) pakte op 15 maart uit met het voorstel de werkloosheidsuitkering te 'activeren' om de 84.000 langer dan vijf jaar werklozen aan een job in het reguliere arbeidscircuit te helpen.

Op 25 maart stelde premier Dehaene in de Kamer de resultaten van de 'actualisering' van het regeerakkoord voor. Inzake werkgelegenheid had het kabinet ingestemd met het voorstel van Smet om de werkloosheidsuitkering te gebruiken als loonsubsidie voor uit de markt geprijsde jobs in domeinen als dienstverlening in pompstations en supermarkten, bewaking van parkeerterreinen en kinderopvang in bedrijven. Voor de 'Smet-jobs' zouden de 84.000 langdurigste werklozen (+5 jaar) in aanmerking komen. Het aantal stages en werkervaringscontracten voor jongeren werd uitgebreid van 20.000 naar 30.000 per jaar.

De vermindering van de werkgeversbijdrage voor bedrijven in moeilijkheden die door arbeidstijdverkorting ontslagen vermijden, die op voorstel van minister Vande Lanotte eind 1996 was ingevoerd, werd bij wijze van experiment verruimd tot alle bedrijven met meer dan vijftig werknemers. De arbeidstijdverkorting (met loonverlies) moet worden omgezet in bijkomende jobs. De RSZ-korting is maximaal (96.000 frank per werknemer) bij invoering van de 32-urige werkweek.

Voorts besliste de regering voor alle bedrijven de arbeidstijd op jaarbasis te berekenen en de bekendmaking van het werkrooster voor deeltijdse werknemers soepeler te laten gebeuren.

Ten slotte preciseerde het kabinet dat de loonkosten tegen 2003 zouden worden teruggebracht tot op het niveau van de drie buurlanden. Dat betekende dat het engagement terzake uit het Toekomstplan (1996) in 1998 zou ingaan.

In een op 22 april bekendgemaakt rapport over de Belgische economie zei de OESO dat de hoge lonen en loonkosten een van de belangrijkste oorzaken van de werkloosheid zijn. De OESO zei dat er dringend een 'sociaal-culturele' revo-

lutie nodig was en deed een reeks aanbevelingen voor een werkgelegenheidsstrategie: het verschil tussen de hoge en de lage lonen vergroten; de werkloosheidsuitkering verlagen; de bescherming van de werknemers terugschroeven; de wet op de concurrentiekracht opheffen; de loonindexering afschaffen en vervangen door onderhandelde loonsverhogingen; het brugpensioenstelsel afbouwen.

ACV en ABVV noemden de aanbevelingen van de OESO onaanvaardbaar en 'strijdig met onze maatschappijkeuze'. De werkgeversorganisatie VBO zei verwonderd te zijn over de negatieve vakbondsreactie. De OESO-voorstellen verdienen een grondig onderzoek en desgevallend een oordeelkundige toepassing, zei het VBO. Premier Dehaene beschouwde het OESO-rapport als een 'ideologische stoorzender'. Hij zei overtuigd te zijn van de verlaging van de arbeidskosten en de versoepeling van de arbeidsmarkt, 'maar men zal dit niet bereiken door klakkeloos het Amerikaanse model te kopiëren en ons eigen sociaal model ondersteboven te gooien vanuit een technocratische benadering die geen rekening houdt met de realiteit' (toespraak op de algemene vergadering van Fabrimetal, 23 april).

In het kader van de 'themaministerraden' die premier Dehaene bij de actualisering van het regeerakkoord had aangekondigd, keurde de regering op 25 april een pakket maatregelen goed om de slagkracht van de kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's, met ten hoogste 50 werknemers) te vergroten. Het werd opgenomen in een ontwerpprogrammawet die de Kamer op 18 december goedkeurde.

De 'programmawet van 10 februari 1998 tot bevordering van het zelfstandig ondernemerschap', zoals de KMO-wet voluit heette, bevatte allereerst een reeks maatregelen om startende bedrijven te helpen (hervorming van het Participatiefonds, verfijning van de vestigingwet, de verruiming van de opleidingsmogelijkheden). Voorts werden de sociale bijdragen voor startende zelfstandigen verlaagd, kwam er een tijdelijke fiscale vrijstelling voor kleine bedrijfjes die bijkomende laaggeschoolde personeelsleden in dienst nemen en werden KMO's met een verlaging van de roerende voorheffing op dividenden aangemoedigd naar de beurs te stappen. Een laatste reeks maatregelen had tot doel de administratieve rompslomp te verlichten, onder meer door de invoering van een 'enig loket' voor contacten tussen KMO's en de federale administratie.

Op 30 april had een tweede 'themaministerraad' plaats, over armoede. Omdat arbeid als sterkste dam tegen armoede wordt beschouwd, besliste de regering voor de toepassing van haar banenplannen OCMW-steuntrekkers gelijk te schakelen met langdurig werklozen. Zo zouden bestaansminimumtrekkers enkele uren per week mogen werken zonder hun uitkering te verliezen en zou ook het bestaansminimum 'geactiveerd' worden als loonsubsidie om de tewerkstelling van steuntrekkers te bevorderen.

Zestien toplui uit de federale en de Vlaamse regering en de Vlaamse politieke partijen en sociale organisaties ondertekenden op 25 juni het 'Programma van Leuven' waarin zij zich engageerden de werkloosheid tegen 2003 te reduceren tot 3 à 5%, wat de creatie van 25.000 tot 30.000 arbeidsplaatsen per jaar impliceert. Om die doelstelling te realiseren bevat het 'Programma van Leuven' voorstellen voor loonmatiging, arbeidsherverdeling, nieuwe en maatschappelijke dienstverlening, vorming en opleiding, bestrijding van zwartwerk, verlaging van de overheidsschuld en economische groei.

De regering keurde op 4 juli een besluit goed over de 'activering' van de werkloosheidsvergoeding waarover ze bij de 'actualisering' van het regeerakkoord een principiële beslissing had genomen. Een groep van 190.000 langdurig werklozen

(vijf jaar werkloos, of twee jaar indien ze geen diploma hoger secundair onderwijs hebben) en bestaansminimumtrekkers zou gedurende maximum drie jaar een 4/5- of halftijdse betrekking kunnen krijgen in een particulier bedrijf, auto-noom overheidsbedrijf, openbare kredietinstelling, vervoersmaatschappij, school, gemeente of provincie. De werkloosheidsuitkering of het bestaansminimum dient daarbij als loonsubsidie.

Op dezelfde vergadering stemde de ministerraad in met het voorstel van vice-premier Di Rupo om in twintig bedrijven van meer dan vijftig werknemers te experimenteren met de 32-urenweek. De arbeidstijdverkorting zou in aanwervingen moeten worden omgezet. Het bedrijf krijgt een korting op de sociale werkgeversbijdrage. Het koninklijk besluit daarover werd op 12 september goedgekeurd.

B. *De verlaging van de arbeidskosten en de opleiding en vorming van werklozen*

In de aanloop naar de opmaak van de begroting voor 1998 kwam een discussie op gang over de verdere verlaging van de arbeidskosten. Uit diverse verklaringen bij de politieke rentree was gebleken dat daarvoor 12 miljard frank beschikbaar zou zijn.

Op 15 september maakten De Standaard en De Morgen gewag van een werkgelegenheidsplan dat die avond door het partijbestuur van de CVP zou worden goedgekeurd. Volgens de auteurs van het plan, senator Bea Cantillon en kamerlid Greta D'Hondt, zou een bijkomende forfaitaire lastenverlaging van 80 miljard frank gespreid over vier tot vijf jaar, samen met de verruiming van het recht op loopbaanonderbreking, de uitbreiding van de deeltijdse arbeid en de ontwikkeling van gemeentelijke dienstenwinkels, 100.000 jobs creëren. Over de manier waarop de minderinkomsten van de sociale zekerheid zouden worden gecompenseerd, sprak de partij zich niet uit.

Het plan lokte gemengde reacties uit. SP-voorzitter Louis Tobback reageerde vrij positief, maar de socialistische vakbond ABVV en vice-premier en minister van Economische Zaken di Rupo wezen het plan van de hand. Di Rupo zei (18 september) dat een algemene lastenverlaging vooral Vlaanderen ten goede komt, omdat er meer bedrijven zijn dan in Wallonië. Volgens hem zou de lastenverlaging selectief gericht moeten zijn op regio's met een hoge werkloosheid, met andere woorden op sommige Waalse regio's.

De SP stelde op 25 september een eigen werkgelegenheidsplan voor, waarin een selectieve lastenverlaging van 60 miljard frank slechts een randvoorwaarde werd genoemd voor een ruimer sociaal-economisch beleid, gericht op innovatie en arbeidsherverdeling. Voor de financiering rekende de SP vooral op een geleidelijke verbreding van de begrotingsruimte door de beheersing van de uitgaven. PS en PSC schoven in die dagen opnieuw de idee van een Algemene Sociale Bijdrage (ASB) naar voren als financieringsbron voor het werkgelegenheidsbeleid, maar de CVP verwierp ook nu weer dat voorstel.

In het weekeinde van 4-5 oktober legde de regering de laatste hand aan het werkgelegenheidsplan dat zij op 7 oktober in de Kamer voorstelde, samen met de begroting voor 1998. In de 'Algemene Beleidsverklaring' kondigde premier Dehaene aan dat er in 1998 en 1999 telkens 12 miljard frank beschikbaar was om de loonkosten te verlagen. Omdat het overleg daarover tussen de vakbonden en

werknemers het hele voorjaar zou duren en de extra lastenverlaging niet vóór 1 juli 1998 zou ingaan, trok de regering voor 1998 echter maar 6 miljard frank uit.

Dehaene deelde voorts mee dat de overheid de experimenten met de 32-urenweek gedurende zes (in plaats van vier) jaar zal subsidiëren. Bedrijven in moeilijkheden die ontslagen vermijden door collectieve arbeidsduurvermindering zouden tot eind 2000 (in plaats van eind 1998) op een lastenverlaging kunnen rekenen. De looptijd van de doorstromingscontracten voor jonge werklozen, die daarmee werkervaring kunnen opdoen bij gemeentebesturen, OCMW's en sociaal-culturele VZW's, zou van één op twee jaar worden gebracht, en in regio's met de hoogste werkloosheid zelfs op drie jaar. De PWA's (plaatselijke werkgelegenheidsagenschappen) of gemeentelijke klusjesdiensten zouden arbeidsovereenkomsten van onbepaalde duur kunnen aanbieden. Werklozen in PWA-dienst zouden het statuut van deeltijdse werknemer krijgen en tot 60 (in plaats van 45) uur per maand kunnen werken. Om het zwartwerk in te dijken, zou worden geëxperimenteerd met dienstencheques waarmee particulieren huisschilders en behangers kunnen 'betalen'.

Werkgevers en vakbonden reageerden ontgoocheld omdat de regering in 1998 maar 6 miljard frank uittrok voor loonkostenverlaging. Ook in het kamerdebat kreeg de regering kritiek van de oppositie voor de minimale lastenverlaging.

Veel aandacht ging in het debat naar het plan dat VLD-voorzitter Guy Verhofstadt op 7 oktober tijdens een toespraak in Kortrijk had ontvouwd, enkele uren na Dehaenes Algemene Beleidsverklaring. Verhofstadt zei dat door innovatie, investeringen in nieuwe technologie, een verbetering van het onderwijs en een vermindering van de lasten op arbeid in vijf jaar 160.000 nieuwe arbeidsplaatsen konden worden gecreëerd. Voor de lastenverlaging stelde hij een vermindering van de socialezekerheidsbijdragen met 200 miljard frank voor, gespreid over drie jaar. De financiering zou gebeuren met de budgettaire ruimte die vanaf 1999 ontstaat, een nieuwe reeks privatiseringen, concessieovereenkomsten en bijzondere heffingen op openbare en particuliere nutsbedrijven en een jaarlijks beperkt extra bezuinigingspakket op de overheidsuitgaven. Op de lange termijn rekende de VLD op het terugverdieneffect. In de Kamer verweten de meerderheidspartijen de VLD dat terugverdieneffect veel te hoog in te schatten.

Op 21 november had in Luxemburg een Europese Top over werkgelegenheid plaats. De 15 lidstaten van de EU kwamen daar overeen ten minste 20 procent van de werklozen een beroepsopleiding te geven. Premier Dehaene en minister van Arbeid Miet Smet sloten niet uit dat sancties zouden worden opgelegd aan werklozen die weigeren op een opleidingsaanbod in te gaan. SP-voorzitter Louis Tobback reageerde negatief (24 november). Hij zei dat sancties maar aanvaardbaar zijn als de werklozen na hun opleiding een baan krijgen. Ook de vakbonden kantten zich tegen een repressieve benadering. ACV en ABVV eisten van de werkgevers garanties dat een opleiding naar een job leidt. De werkgevers legden de verantwoordelijkheid voor de lage scholingsgraad - in België heeft 42,6% van de bevolking hoogstens een diploma lager secundair onderwijs, tegen 24,4% bij de drie belangrijkste handelspartners - bij het onderwijs. Zij zeiden dat van hen niet mocht worden verwacht laaggeschoolde werklozen de basisvaardigheden bij te brengen.

Na een werkbezoek aan Denemarken stelde Smet (10 december) nogmaals de invoering voor van een vormingsplicht voor laaggeschoolde werklozen. Ook nu weer kreeg zij kritiek van de vakbonden, de SP en de groenen. Zelfs de Vlaamse minister van Tewerkstelling, Theo Kelchtermans, zei weinig te voelen voor het

Deense voorbeeld. Smet zei dat ze alleen 'een aanzet tot een discussie' had willen geven. Maatregelen zouden pas in 1998 worden genomen.

C. *Het sociaal overleg*

Het sociaal overleg tussen vakbonden en werkgevers enerzijds en tussen de sociale partners en de regering anderzijds bleef het hele jaar door in een laag toerental.

De regering had, nadat werkgevers en vakbonden daarover geen overeenstemming hadden gevonden, op 17 december 1996 beslist dat de lonen in 1997 en 1998 met niet meer dan 6,1% mochten stijgen, indexering en loonschaalverhogingen inbegrepen. Zij had het aan de sociale partners overgelaten het begrip 'loonkosten' nader te definiëren. In de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) kwamen vakbonden en werkgevers daarover echter niet tot een akkoord (22 januari). Omdat de regering evenmin een beslissing nam, bleef de vage definitie in de wet van 26 juli 1996 over de concurrentiekracht van toepassing.

Van de sociale partners verwachtte de regering ook dat zij, binnen het door haar vastgelegde algemene kader, tegen eind maart per bedrijfssector en tegen eind mei per bedrijf een collectieve arbeidsovereenkomst (CAO) zouden sluiten. De onderhandelingen daartoe waren maar traag uit de startblokken gekomen, omdat vakbonden en werkgevers wachtten op duidelijkheid over het begrip 'loonkosten' en over de nieuwe Maribel-formule (cfr. supra onder A). Om te vermijden dat de onderhandelingen wegens de tijdsdruk zouden mislukken, gaf minister van Arbeid Miet Smet de sociale partners begin maart extra tijd: tot 15 mei voor de sectorale CAO's en tot eind juni voor de bedrijfsakkoorden.

Eind mei deelde Smet mee dat de zeventig sectorale CAO's die voor bijna 1,45 miljoen werknemers uit de particuliere sector waren gesloten, met een gemiddelde kostprijs van 5,6 à 5,7% binnen de loonnorm (6,1%) bleven. Om de werkgelegenheid te bevorderen, werd vooral gebruik gemaakt van loopbaanonderbreking en halftijds bruggensioen. Van soepele werktijden en collectieve arbeidstijdverkorting was in de akkoorden amper sprake.

Premier Dehaene zag in het vlotte verloop van de sectoronderhandelingen een stimulans om in het najaar een 'pact' te sluiten over een verdere verlaging van de loonkosten en een arbeidsherverdeling. De regeringsleider kreeg daarvoor de steun van koning Albert II, die in zijn 21-julitoespraak, zoals hij dat in 1993 bij zijn eedaflegging had gedaan, de sociale partners opriep voorrang te geven aan de werkgelegenheid en daarover een sociaal akkoord te sluiten.

Na enkele informele contacten kwam op 9 september de 'groep van tien' (verteenwoordigers van de drie vakbonden, het VBO en het NCMV) een eerste keer bijeen om het pad daartoe te effenen. Op 25 september raakten bonden en werkgevers het eens over een principiële verklaring, waarin ze zeiden bereid te zijn naar een sociaal akkoord te streven en alle te bespreken thema's opsomden.

De tekst, die vrij vaag was gehouden, werd op 30 september aan de regering voorgesteld. Premier Dehaene zei dat het document een goede basis vormde voor het meerjarenplan over de verlaging van de loonkosten, arbeidsherverdeling, maatregelen voor oudere en langdurig werklozen en de ontwikkeling van buurt-diensten, waarover hij uiterlijk in het voorjaar 1998 een consensus zou willen vinden. Over de financiering van het plan, meer bepaald de loonkostenverlaging, bleef Dehaene op de vlakte. Net als de sociale partners hoopte hij dat de Europese werkgelegenheidstop van 20-21 november een uitweg zou bieden, door

een besluit te nemen over de invoering van een 'Europese' energiebelasting of over een fiscale harmonisering.

Concrete afspraken daarover werden op de top in Luxemburg echter niet gemaakt. De 'richtsnoeren' over onder meer vorming en opleiding van werklozen die er werden vastgelegd voor 1998 en die de lidstaten in nationale regelgeving moesten omzetten, zouden integendeel de uitgaven verhogen.

Intussen was duidelijk geworden dat zowel de vakbonden als de werkgeversorganisaties bij het overleg over een werkgelegenheidsakkoord niet overhaast te werk wilden gaan en dat de echte gesprekken pas in 1998 zouden beginnen.

Ambtenaren

Als slot van een 'sensibiliseringscampagne' betoogden op 29 januari in Brussel ca. 15.000 ambtenaren. Met de manifestatie wilden zij de overheid herinneren aan eerdere toezeggingen over arbeidsherverdeling en vastheid van betrekking, en waarschuwen voor ingrepen in het ambtenarenpensioen.

Op 14 mei sloot de regering met de ambtenarenbonden in het zgn. Comité A, waarin afspraken voor de hele openbare sector worden gemaakt, een akkoord over de 'minimale rechten', de drempels waaronder de arbeidsvoorwaarden van het overheidspersoneel niet mogen zakken. Op 19 juni werd in hetzelfde Comité een centraal akkoord voor 1997-1998 gesloten, dat eensdeels neerkwam op de bevestiging of de verlenging van de bepalingen uit het vorige akkoord, zoals het recht op een vierdaagse werkweek en halftijds pensioen, en anderdeels op nieuwe tewerkstellingsformules waarover op de diverse beleidsniveaus (federale overheid, gewesten en gemeenschappen, overheidsbedrijven) kon worden onderhandeld, een verhoging van de haard- en standplaatstoelage en de vakbondspremie, en bepalingen over vakantieregeling, vorming en kinderopvang. De beperkte inhoud van het akkoord illustreerde de voortschrijdende decentralisatie van het ambtenarenoverleg.

In verband met de 80.000 federale ambtenaren keurde de regering op 13 juni, tijdens een 'themaministerraad', een reeks maatregelen goed om de politisering tegen te gaan en de dienstverlening aan de burger te verbeteren. Het ging om onder meer een versoepeling van de wervingsprocedures en de mobiliteit binnen de ambtenarij, de invoering per 1 januari 1998 van een evaluatiesysteem en, voor de topambtenaren, een aanstelling voor zes jaar in plaats van een benoeming.

Hoewel premier Dehaene dat op 25 maart, naar aanleiding van de 'actualisering' van het regeerakkoord, had aangekondigd, slaagde de regering er in 1997 niet in een hervormingsvoorstel voor de ambtenarenpensioenen uit te werken. L'Echo de la Bourse meldde op 6 juni dat er in het kabinet zo goed als een akkoord was over de afschaffing van de 'perequatie', de welvaartsaanpassing van de overheidspensioenen, en de verkleining van de 'tantièmes', de eenheid voor de berekening van het pensioen (die van 1/60 op 1/64 zou worden gebracht, zodat een ambtenaren met 40 dienstjaren een pensioen van nog maar 40/64ste van de gemiddelde wedde van de laatste vijf dienstjaren zou krijgen). De regering noemde het bericht 'puur speculatief' en zei dat er nog andere scenario's ter tafel lagen. De Standaard schreef op 16 juni dat het kernkabinet en minister van Pensioenen Marcel Colla overeenstemming hadden bereikt om de perequatie niet af te schaffen, maar af te zwakken tot maximum 1% per jaar. Ook dat bericht werd ontkend. Na de zomervakantie werd over de ambtenarenpensioenen niets meer gehoord.

D. *De sociale zekerheid*

Begroting ziekteverzekering

De ziekteverzekering, die in 1996 nog een tekort had geboekt van 23,6 miljard frank, kon het jaar 1997 (budget: 428,3 miljard frank) afsluiten met een tekort van 1,6 miljard frank. Voor 1998 vroeg het Verzekeringscomité van het RIZIV, waarin de ziekenfondsen en de zorgverstrekkers zitting hebben, de regering een budget van ten minste 467 miljard frank. Volgens de technische ramingen van het RIZIV was 462 miljard frank nodig. Ook dat was meer dan de 445,9 miljard frank die de wettelijke norm (een reële groei van 1,5%) toestond. Die norm kwam overigens steeds meer ter discussie te staan, omdat hij geen rekening hield met 'exogene' factoren, zoals de stijgende personeelskosten en nieuwe noden.

De regering was bereid 452 miljard frank voor de ziekteverzekering opzij te zetten en een extra bedrag van 1 miljard frank uit te trekken voor de chronisch zieken (voor wiens belangen op initiatief van de christelijke ziekenfondsen op 28 september enkele tienduizenden in Brussel op straat kwamen), maar de Algemene Raad van het RIZIV wees het voorstel op 29 september van de hand. Bij de opmaak van de rijksbegroting trok de regering het initiële bedrag op tot 453,25 miljard frank. De uitkering van het extra bedrag van 1,25 miljard frank werd echter afhankelijk gemaakt van de totstandkoming van een nieuw tarievenakkoord tussen artsen en ziekenfondsen.

Artsenconflict

Om een ontsporing van de ziektekostenverzekering te vermijden, had de regering op 20 december 1996 voor nog eens 10 miljard frank uitgaven weggesneden. Het grootste deel van de besparingen (7,3 miljard) zou gebeuren door de erelonen van artsen, tandartsen en kinesitherapeuten vanaf 1 januari 1997 voor ten minste zes maanden te bevriezen en de tarieven van sommige technische prestaties met 2 of 3% te verminderen, in afwachting van structurele maatregelen. De beslissing veroorzaakte een conflict met de zorgverstrekkers, meer bepaald met de artsen. De artsensyndicaten adviseerden hun leden de tariefverlaging niet toe te passen en de erelonen voor een consult en een huisbezoek met 2% te verhogen. Na de publicatie van het betrokken besluit in het Staatsblad, vroegen de artsensyndicaten hun leden het lopende tarievenakkoord met de ziekenfondsen op te zeggen. Een ruime meerderheid van de artsen hield zich evenwel aan de overeengekomen erelonen.

Op 7 maart raakten artsen en ziekenfondsen het eens over de inhoud van een nieuw akkoord, dat maatregelen bevatte om de tijdelijke besparingsmaatregelen van eind 1996 te vervangen. Het ging om onder meer de oprichting van een planingscommissie per deelsector, het sluiten van deelconventies met afzonderlijke ziekenhuizen en de verdere invoering van forfaitaire vergoedingen voor klinische biologie. Met de stimulering van het centraal medisch dossier bij de huisarts zette het akkoord ook een voorzichtige stap naar de 'echelonering', de invoering van een getrappt systeem van gezondheidszorg waarin de huisarts op de eerste en de specialist op de tweede lijn staat.

Vertegenwoordigers van de artsensorganisaties en de ziekenfondsen stelden het ontwerpakkoord op 11 maart aan de regering voor. Premier Dehaene zei dat het ontwerp in de goede richting ging, maar hij vroeg artsen en ziekenfondsen de voorstellen nader uit te werken en, vooral, het besparingseffect ervan te berekenen.

Twee dagen later verwierp de raad van beheer van de Belgische Vereniging van Syndicale Artsenkamers (BVAS), het syndicaat van dokter Jacques de Toeuf, het ontwerpakkkoord.

In de daaropvolgende weken zwol het ongenoegen in de artsenwereld nog aan. Aanleiding was het besluit van de ministerraad (28 maart) de ziekenhuizen geleidelijk een vast budget te geven, dat alle uitgaven moet dekken. Met die maatregel wilde de regering misbruiken in de bestaande financiering op basis van het aantal ligdagen tegengaan.

Uit protest tegen de nieuwe financieringsregeling nam op 25 april zowat de helft van de specialisten deel aan de 24-urenstaking waartoe de BVAS had opgeroepen en die de steun had gekregen van het Algemeen Syndicaat van Geneeskundigen van België (ASGB) van dokter Milan Roex. Van vrijdag 23 tot maandag 26 mei had een tweede staking plaats. Op 14 juni namen enkele duizenden artsen, vooral specialisten, in Brussel deel aan een 'Staten-Generaal' die door de BVAS was bijeengeroepen en waarop scherpe kritiek werd geuit op 'de blinde besparingsdrang' van de regering. De Toeuf kondigde eraan weg 'als eerste waarschuwing' een maand lang weg te blijven uit alle RIZIV-organen. Een nieuwe, derde stakingsactie (20-23 juni) was minder algemeen dan de vorige.

Via informele contacten met ziekenfondsen en artsenorganisaties zocht eerste minister Dehaene eind juni een uitweg uit het conflict. Op 1 juli nodigde hij de betrokkenen uit voor een formele onderhandelingsronde, die twee dagen later werd gehouden. Het overleg was goeddeels beperkt tot werkafspraken, al zegde de regering er toe haar plan voor een budgetfinanciering voor de ziekenhuizen tijdelijk op te bergen.

Artsen en ziekenfondsen begonnen in de daaropvolgende dagen informeel te overleggen over een nieuw tarievenakkoord. Het voornemen van de regering, via een amendement op de sociale programmawet (dat een wetsvoorstel van SP-kamerlid Ghislain Vermassen overnam), ereloonsupplementen te verbieden bij tweeen meerpersoonskamers en die tot 100 procent te beperken voor eenpersoonskamers, vertroebelde de sfeer. Na moeizame gesprekken raakten artsen en ziekenfondsen het op 3 november uiteindelijk eens over een beperkt akkoord. Het honorarium voor een consult en een huisbezoek werd per 1 december verhoogd van 587 naar 600 frank, respectievelijk van 680 naar 720 frank. Ook de honoraria van de geneesheer-specialisten werden opgetrokken. De kwestie van het centraal medisch dossier werd verwezen naar een werkgroep, die tegen midden 1998 een concreet voorstel zou moeten doen. De artsen hadden in een clause laten opnemen, dat het akkoord verviel als het parlement het voorstel-Vermassen zou goedkeuren.

In de sociale programmawet, die de Kamer op 11 december goedkeurde, werd uiteindelijk alleen het supplementverbod voor twee- en meerpersoonskamers gehandhaafd. De beperking voor eenpersoonskamers werd weggelaten. Bovendien zou de regeling pas in december 1998 ingaan, enkele weken vóór het verstrijken van het nieuwe tarievenakkoord.

Intussen had de regering voor acht medische sectoren, waaronder de tandartsen, de bevestiging van de honoraria en de tariefvermindering ingetrokken.

Artsenverkiezingen

De onrust in de medische wereld kon niet los worden gezien van de naderende artsenverkiezingen, waarop het ASGB en het jongere Syndicaat van de Vlaamse

Huisartsen (SVH) reeds lang aandrongen om de wanverhouding recht te trekken in de commissie artsen-ziekenfondsen, waar over de honoraria wordt onderhandeld. De BVAS bekleedde daar negen van de elf artsenmandaten, een gevolg van het feit dat er sinds de jaren zestig geen verkiezingen meer waren gehouden.

Op 27 juni keurde de ministerraad de besluiten over de artsenverkiezingen goed. In de commissie artsen-ziekenfondsen zullen de huisartsen en de specialisten elk zes zetels krijgen. Om aan de verkiezingen te kunnen deelnemen moet een artsensyndicaat ten minste twee jaar bestaan, een jaarlijkse bijdrage van ten minste 3.400 frank innen, zowel huisartsen als specialisten verenigen en actief zijn in ten minste twee gewesten.

De BVAS was het met de regeringsbeslissing niet eens en dreigde ermee de verkiezingen - die naar alle waarschijnlijkheid op een tweestrijd met het kartel ASGB-SVH zouden uitmonden - te boycotten. Na overleg met de twee grote artsenbonden (22 september), zei de regering bereid te zijn haar besluit aan te passen en alleen bonden aan de verkiezingen te laten deelnemen die bewijzen ten minste duizend leden te tellen. Als gevolg daarvan zouden de artsenverkiezingen om organisatorische redenen niet vóór maart 1998 kunnen worden gehouden.

Artsenbeperking

Op 7 februari keurde de ministerraad een besluit over de beperking ('contingentering') van het aantal artsen en tandartsen goed. Het maximumaantal beginnende artsen werd vastgesteld op 700 in 2004, 650 in 2005 en 600 in 2006. Ondanks het protest van de Vlaamse minister van Onderwijs, Luc van den Bossche, hield de regering vast aan een 60N/40F-verdeling. Het aantal beginnende tandartsen zou in 2002 en 2003 telkens niet hoger mogen zijn van 140.

Witte woede

Werknemers uit de social-profitsector (ziekenhuizen, bejaardenhuizen, rust- en verzorgingstehuizen, thuisverzorging, opvoedingsinstellingen,...) hadden in 1991 massaal actie gevoerd voor loonsverhogingen. Het akkoord uit juli 1991 dat een einde gemaakt had aan het sociaal conflict, was echter niet volledig uitgevoerd. Bovendien was, als gevolg van onder meer besparingsmaatregelen en de vergrijzing, de werkdruk in de sector sindsdien toegenomen. Tegen die achtergrond brak, na sporadische acties tijdens de vorige jaren, in de laatste maanden van 1997 een nieuwe golf van 'witte woede' los.

Nadat zo'n 200 Vlaamse thuisverplegers op 6 november in Brussel hadden gemanifesteerd, kwamen op 14 november 1.500 vakbondsmilitanten in de hoofdstad bijeen om zich over een actieplan te beraden. Anders dan in 1991 lag de klemtoon niet op looneisen, maar op een verhoging van de werkgelegenheid en een verlichting van de arbeidsdruk. Aan Vlaamse kant - de social-profitsector zit te wip op het federale en het gemeenschapsniveau - werd de invoering van de 35-urenweek met loonbehoud gevraagd.

Op 1 december overhandigden de vakbonden aan minister van Arbeid Miet Smet een stakingsaanzegging voor 16 december. De stakingsoproep had maar een matig succes, het meest nog in de ziekenhuizen. Die dag betoogden in Brussel 14.800 (rijkswacht) tot 25.000 (bonden) personeelsleden van de social-profitsector in Brussel. De acties zouden in 1998 worden voortgezet en verscherpen.

V. Het binnenlands beleid

A. Institutionele wetgeving

Parlementaire onschendbaarheid (grondwetsartikel 59)

Na lange en lastige discussies raakten Kamer en Senaat het begin 1997 eens over een herziening van grondwetsartikel 59 dat de parlementaire onschendbaarheid regelt.

De Kamer had de immunitetsregeling al op 20 juni 1996 in beperkte mate afgezwakt. Voor de ondervraging van een parlementslid of de confrontatie met getuigen zou het gerecht niet langer de instemming van het parlement hoeven te vragen. Op 16 januari 1997 ging de Senaat een stap verder. De betrokken parlementaire vergadering zou haar instemming enkel nog moeten geven voor de in-verdenkingstelling, de verwijzing naar of dagvaarding door een rechtbank of een hof, en de aanhouding van een parlementslid. Ook huiszoekingen, zij het in aanwezigheid van de parlementsvoorzitter, zouden dus zonder toestemming van het parlement kunnen gebeuren. Voor dwangmaatregelen zou een bevel van de voorzitter van het hof van beroep nodig zijn. De verdere afzwakking was een gevolg van de goedkeuring, eind 1996, door de Kamer van een uitvoeringswet op grondwetsartikel 103 over de ministeriële verantwoordelijkheid (de zogenaamde wet-Di Rupo). De Senaat achtte het wenselijk voor beide gevallen gelijklopende regelingen te treffen.

In overleg met de senatoren, waarbij premier Dehaene bemiddelend optrad, amendeerde de Kamer op 20 februari op haar beurt de senaatstekst. De onschendbaarheid voor een 'inverdenkingstelling' werd geschrapt. Een parlementslid kreeg de mogelijkheid de schorsing van de gerechtelijke procedure te vragen aan zijn vergadering, die daarover met een tweederde meerderheid beslist. De Senaat keurde de aldus geamendeerde tekst op 27 februari goed. Het herzieningsbesluit d.d. 28 februari verscheen op 1 maart in het *Belgisch Staatsblad*.

Ministeriële verantwoordelijkheid (grondwetsartikelen 103 en 125)

Wegens juridisch-technische moeilijkheden en meningsverschillen tussen de diverse fracties konden de grondwetsartikelen 103 en 125 over de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van federale ministers resp. gewest- en gemeenschapsministers in het verslagjaar nog niet worden herzien. Het parlement was niet verder gekomen dan de goedkeuring van een aangepaste tekst van artikel 103 door de kamercommissie voor de grondwetsherziening (25 november), maar dat was gebeurd in afwezigheid van de Vlaamse liberalen, voor wie de voorgestelde vervolgingsregeling - waarin het parlement nog altijd een rol speelde - niet ver genoeg ging.

Kamer en Senaat keurden wel een bijzondere wet goed die uitvoering geeft aan artikel 125 van de grondwet. De Kamer had een voorstel van bijzondere wet al op 16 december 1996 aangenomen, maar de Senaat amendeerde de tekst op 30 januari, om twee lacunes op te vullen. Het ene amendement sneed een eventuele burgerlijke partijstelling uitdrukkelijk af, het andere regelde de vervolging van een gewest- of gemeenschapsminister voor feiten die dateren uit een periode waarin hij/zij federaal minister was. Op 20 februari stemde de Kamer met het geamendeerde ontwerp in.

Luidens de bijzondere wet van 28 februari 1997 'houdende tijdelijke en gedeeltelijke uitvoering van artikel 125 van de Grondwet' (*Belgisch Staatsblad van 1 maart*) kan het gerecht zonder toestemming van het parlement een onderzoek tegen een minister of oud-minister instellen. Alleen om een minister te vervolgen moet het parlement tussenbeide komen.

In hetzelfde nummer van het *Staatsblad* verscheen ook de wet van 28 februari 1997 'tot wijziging van de wet van 17 december 1996 houdende tijdelijke en gedeeltelijke uitvoering van artikel 103 van de Grondwet'. De wijziging bracht de wet van 17 december 1996, de zogenaamde Di Rupo-wet, die enkel de goedkeuring van de Kamer behoeft, in overeenstemming met de bepalingen die op initiatief van de Senaat in de bijzondere wet tot uitvoering van grondwetsartikel 125, de zogenaamde wet-Kelchtermans, waren ingebracht. De twee uitvoeringswetten waren daardoor gelijklopend.

Beide tijdelijke wetten liepen op 1 januari 1998 af. Omdat de grondwetsartikelen 103 en 125 op dat ogenblik niet zouden zijn herzien, werden ze door de wet van 19 december 1997 resp. de bijzondere wet van 19 december 1997 (*Belgisch Staatsblad van 25 december 1997*) verlengd tot 1 juli 1998.

Andere grondwetswijzigingen

Een wijziging van grondwetsartikel 41 d.d. 11 maart 1997 (*Belgisch Staatsblad van 2 april 1997*) maakt het mogelijk in de gemeenten van meer dan 100.000 inwoners districtsraden (officieel 'binnengemeentelijke territoriale organen') te verkiezen. Vooral vanuit Antwerpen, waar al informele districtsraden bestaan, was daarop aangedrongen. Oorspronkelijk zou de regeling beperkt zijn tot gemeenten met ten minste 250.000 inwoners, maar de Kamer verlaagde dat cijfer. Daardoor zouden ook Brugge, Brussel (stad), Charleroi, Gent, Luik, Namen en Schaarbeek districtsraden kunnen krijgen.

Door de aanvulling van grondwetsartikel 130 (herziening van 20 mei 1997, *Belgisch Staatsblad van 21 juni 1997*) werd de Raad van de Duitstalige Gemeenschap ook bevoegd om, voor de Duitstalige Gemeenschap, het taalgebruik in het onderwijs te regelen.

Modernisering van de Provinciewet

Op initiatief van enkele senatoren werd de Provinciewet uit 1836 door het federale parlement grondig gemoderniseerd. Zowel het Vlaams Gewest als het Waals Gewest wees er in dat verband op, dat het Sint-Michielsakkoord uit 1992 in de regionalisering van de Provincie- en de Gemeentewet had voorzien.

De wet van 25 juni 1997 tot wijziging van de Provinciewet (*Belgisch Staatsblad van 5 juli*) herwaardeerde de rol van de provincieraad, onder meer door het inzage-recht van de raadsleden een wettelijke basis te geven en te verruimen tot de stukken die betrekking hebben op taken van de deputatie en de gouverneur, door de invoering van mondelinge en schriftelijke vragen en door te voorzien in de mogelijkheid provincieraadscommissies op te richten. De nieuwe wet verplicht de deputatie jaarlijks een beleidsnota in te dienen, die de provincieraad samen met de begroting moet bespreken.

De inwoners van de provincie kregen het recht schriftelijk uitleg te vragen over de beraadslagingen en besluiten van de provincieraad en de deputatie. Naar analogie met de gemeenten kan een provincieraad beslissen een provinciale volksraadpleging te houden over aangelegenheden van provinciaal belang.

De provincies kregen de mogelijkheid hun inrichtingen en diensten te organiseren als provinciebedrijven, en diensten van commerciële of industriële aard als autonome provinciebedrijven.

Openbaarheid van bestuur

Door de wet van 12 november 1997 (*Belgisch Staatsblad van 19 december 1997*) werd de openbaarheid van bestuur voor de gemeente en de provincies geregeld.

Adviesraden

Ingevolge de wet van 17 juli 1997 (*Belgisch Staatsblad van 31 juli 1997*) mogen vanaf 1 januari 2000 ten hoogste twee derde van de leden van de adviesraden van de federale overheid van hetzelfde geslacht zijn. Een decreet van 15 juli 1997 (*Belgisch Staatsblad van 2 september 1997*) bevat gelijklopende bepalingen voor de adviesraden van de Vlaamse overheid.

B. *Het gemeentelijk kiesrecht voor niet-Belgen*

Naar aanleiding van de ontdekking van het stoffelijk overschot en de uitvaart van het vermoorde Marokkaanse meisje Loubna Benaïssa (zie hoofdstuk I) kwam het kiesrecht voor migranten op de politieke agenda. Parallel daarmee laaide de kwestie op van de voorwaarden voor de toekenning van gemeentelijk kiesrecht aan de burgers uit de EU-lidstaten die in België verblijven.

Daags na de begrafenisplechtigheid voor Loubna Benaïssa (8 maart) zei eerste minister Dehaene in tv-uitzendingen van de BRTN en RTL-TVi dat de solidariteit die in die dagen tussen Belgen en migranten was gegroeid, een keerpunt betekende voor de integratie van de migranten. De premier vond de tijd rijp voor een 'breed maatschappelijk debat' over kiesrecht voor migranten.

Voor de toekenning van kiesrecht aan niet-Belgen, zowel burgers van de Europese Unie (EU) als anderen, is, luidens een advies van de Raad van State van 22 oktober 1980, een wijziging nodig van grondwetsartikel 8. Volgens dat artikel moet men de 'staat van Belg' bezitten om de politieke rechten te kunnen uitoefenen.

De partijen reageerden uiteenlopend op de verklaringen van Dehaene. De SP, die zoals andere partijen intern verdeeld was over het migrantenstemrecht, zei het debat te willen voeren, maar op een initiatief van de premier te wachten. Agalev en Ecolo pleitten voor een snelle invoering van het migrantenstemrecht, het Vlaams Blok kante zich daar resoluut tegen. De VLD en de VU bevestigden hun standpunt dat het kiesrecht gekoppeld moet blijven aan het staatsburgerschap. PRL-voorzitter Louis Michel waarschuwde voor overhaasting, maar zei bereid te zijn onder bepaalde voorwaarden mee te werken aan een grondwetswijziging. De PS zag een oplossing in een verdere versoepeling van de naturalisatieprocedure. CVP-voorzitter Marc van Peel hield zich aan het officiële partijstandpunt dat alleen naturalisatie tot kiesrecht kan leiden, maar andere CVP'ers, zoals de Vlaamse ministers Luc Martens en Wivina Demeester, spraken zich, zoals zij eerder al deden, voor migrantenstemrecht uit.

Het CVP-partijbestuur besprak de kwestie op 18 maart, maar het kwam niet tot een eensgezind besluit en besliste de arrondissementsbesturen te raadplegen.

Het Vlaams Parlement verwierp op 19 maart een Agalev-motie over de onvoorwaardelijke toekenning van gemeentelijk kiesrecht aan migranten. De groenen kregen bij de stemming alleen van de SP-fractie steun. Het onderwerp verdween nadien voor enige tijd uit het nieuws.

Op 20 mei maakte het partijbestuur van de CVP een einde aan de interne discussie met een compromis dat door 80 procent van de bestuursleden werd goedgekeurd. De partij noemde de verwerving van de Belgische nationaliteit door naturalisatie voor niet-EU-onderdanen de 'meest aangewezen manier' om kiesrecht te verkrijgen. Als na de gemeenteraadsverkiezingen van 2000 zou blijken dat die weg tot onvoldoende politieke participatie had geleid, 'kan worden overwogen' het gemeentelijk stemrecht uit te breiden tot andere dan EU-burgers, 'mits het respecteren van een aantal basisvoorwaarden'.

In de kamercommissie voor de Grondwetsherziening was intussen de bespreking begonnen van een FDF-voorstel tot herziening van grondwetsartikel 8. De herziening was nodig om uitvoering te geven aan het Verdrag van Maastricht en de Europese Richtlijn 94/80/EG van 19 december 1994 over het gemeentelijk kiesrecht voor EU-burgers. Onderdanen van EU-lidstaten die in België verblijven moeten volgens het Verdrag en de Richtlijn vanaf 2000 kunnen deelnemen aan en kandidaat zijn bij de gemeenteraadsverkiezingen. België had de Richtlijn al tegen 1996 in intern recht moeten omzetten.

Tegen de onvoorwaardelijke toekenning van gemeentelijk kiesrecht aan EU-burgers waren in Vlaanderen bezwaren gerezen. Gevreesd werd dat die kiezers overwegend voor Franstalige lijsten zouden stemmen, waardoor de positie van de Vlamingen in Brussel en in de Vlaamse Rand rond Brussel verder zou verzwakken. De Vlaamse Raad had uiting gegeven aan die vrees in een motie van 17 november 1994, waarin gevraagd werd het actief kiesrecht voor EU-burgers aan enkele voorwaarden te verbinden.

Nadat de CVP haar houding had bepaald, vonden christen-democraten, socialisten en liberalen in de kamercommissie voor de Grondwetsherziening vrij snel een akkoord voor een 'half open' wijziging van grondwetsartikel 8. Het gemeentelijk kiesrecht zou worden losgekoppeld van de Belgische nationaliteit. Voor EU-burgers zou een en ander bij gewone wet worden geregeld, voor niet-EU-burgers bij bijzondere wet. Daardoor kreeg de CVP de garantie dat niet-EU-burgers op zijn vroegst in 2006 aan de gemeenteraadsverkiezingen zouden kunnen deelnemen. Op 11 juni keurde de commissie een voorstel in die zin goed.

In de daaropvolgende dagen kwam het compromis op de helling te staan. Eerst lieten de socialisten weten dat zij het moeilijk hadden met het onderscheid tussen niet-Belgen uit de Europese Unie en andere vreemdelingen. Nadien stelde de VLD enkele voorwaarden voor de wijziging van grondwetsartikel 8, meer bepaald een gewaarborgde vertegenwoordiging voor de Vlamingen in alle Brusselse instellingen, de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet, en de afschaffing van de opkomstplicht.

Op 25 juni keurde het Vlaams Parlement een resolutie goed, waarin de toekenning van het gemeentelijk kiesrecht aan vier voorwaarden werd gekoppeld: de betaling van gemeentebelastingen; een minimale verblijfsduur; de strikte toepassing van de taalwetgeving; het voorbehouden van uitvoerende mandaten voor Belgen. In de resolutie werd voorts aangedrongen op de regionalisering van de Gemeente- en Provinciewet, zoals in het Sint-Michielsakkoord (1992) was afgesproken, en op een gewaarborgde vertegenwoordiging van de Vlamingen in de regionale en lokale instellingen in Brussel. Anders dan in de motie van 1994 ver-

wees het Vlaams Parlement niet meer naar gemeenten met meer dan 20% EU-burgers. België had in 1994 bedongen dat in dergelijke gemeenten de toekenning van het gemeentelijk kiesrecht kon worden afhankelijk gemaakt van een verblijfsduur van maximum zes jaar. Er bleken echter geen Rand-gemeenten en maar vijf van de negentien Brusselse gemeenten meer dan 20% inwoners uit andere lidstaten van de EU te tellen.

Op 26 juni stuurde de Kamer het voorstel tot herziening van grondwetsartikel 8 terug naar de commissie voor de Grondwetsherziening. Officieel gebeurde dat om een reeks amendementen van het Vlaams Blok te bespreken die commissie-voorzitter Nathalie de T'Serclaes ten onrechte onontvankelijk had verklaard. In feite zat de herziening, na het afbrokkelen van de consensus onder de drie 'traditionele families', in het slop.

Diezelfde dag liet de Europese Commissie weten dat ze België, samen met Frankrijk, voor het Hof van Luxemburg zou dagvaarden omdat de twee landen Richtlijn 94/80/EG nog niet in hun nationale wetgeving hadden omgezet.

In de kamercommissie voor de Grondwetsherziening kondigde premier Dehaene op 1 juli aan dat hij na het zomerreces een eigen wetsontwerp over het gemeentelijk kiesrecht voor EU-burgers zou indienen. Op zijn verzoek stelde de commissie de bespreking van de herziening van grondwetsartikel 8 tot na de vakantie uit.

Het zou uiteindelijk duren tot begin 1998 vooraleer Dehaene een initiatief nam. In een vooraf op video opgenomen boodschap tot de Staten-Generaal van het Centrum voor Gelijkheid van Kansen en tegen Racisme (29 november) zei de eerste minister dat hij het nog steeds mogelijk achtte een tweederde meerderheid te vinden voor een grondwetswijziging om migranten tegen 2006 gemeentelijk kiesrecht te geven, maar uit de reacties van de oppositiepartijen op die verklaring bleek dat de kaarten niet zo gunstig lagen als de premier liet uitschijnen.

C. *Het taalgebruik op identiteitskaarten*

Het federale parlement wijzigde de wetten van 19 juli 1991 (identiteitskaarten) en 8 augustus 1983 (Rijksregister) om het gebruik van vier talen op identiteitskaarten een wettelijke basis te geven. De wetwijziging was een gevolg van een klacht die oud-VU-senator Rob Vandezande in 1989 bij de Raad van State had ingediend tegen de viertalige vermelding (Nederlands, Frans, Duits en Engels) van de woorden 'België' en 'identiteitskaart', en de Engelstalige, naast de Nederlandstalige, rubrieksbenaming (naam, nationaliteit,...) op de identiteitskaart die de stad Leuven hem had uitgereikt. Vandezande voerde aan dat krachtens de bestuurstaalwet de identiteitskaarten in het Nederlandse taalgebied eentalig-Nederlands moeten zijn. De Raad van State gaf hem in een arrest van 20 december 1991 gelijk.

Omdat de federale overheid geen gevolg gaf aan het arrest, trok Vandezande later opnieuw naar de Raad van State. Bij arrest van 6 november 1996 zei de Raad dat de verzoeker een identiteitskaart moest krijgen die in overeenstemming was met de taalwetgeving. Het arrest legde de Belgische Staat een dwangsom op van 10.000 frank per week vanaf 3 maart 1997.

Op 23 januari 1997 zei minister van Binnenlandse Zaken Johan vande Lanotte in de Senaat dat hij een wetsontwerp zou indienen om de meertalige identiteitskaarten rechtsgeldigheid te geven. In het Vlaams Parlement kondigde minister-president Luc van den Brande op 29 januari aan daartegen een belangenconflict

in te roepen, omdat het taalgebruik op identiteitskaarten een gemeenschapsbevoegdheid zou zijn. Hij verwees naar grondwetsartikel 129, waarin staat dat de gemeenschappen bevoegd zijn voor de taalwetgeving in bestuurszaken, behalve in Brussel, de faciliteitengemeenten en 'voor de diensten waarvan de werkkring verder reikt dan het taalgebied waarin zij gevestigd zijn'.

Vande Lanotte vroeg daarop het advies aan de Raad van State. Een Franstalige kamer van de afdeling Wetgeving zei half februari dat de federale overheid bevoegd is. Zij leidde dat af uit de derde uitzondering in grondwetsartikel 129 ('de diensten waarvan de werkkring verder reikt dan het taalgebied waarin zij gevestigd zijn'). Vande Lanotte diende op 10 maart zijn wetsontwerp bij de Senaat in.

De Vlaamse regering had inmiddels op 25 februari een eigen ontwerpdecreet goedgekeurd om het taalgebruik op de identiteitskaarten in het Nederlandse taalgebied te regelen. De inhoud week niet af van het ontwerp-Vande Lanotte. Ook de Vlaamse regering wilde het gebruik van andere talen dan het Nederlands rechtsgeldig maken.

Op 12 maart bevestigden de verenigde kamers van de Raad van State (waarin Nederlandstalige en Franstalige juristen zitting hebben), in een advies over het Vlaamse ontwerpdecreet, dat het taalgebruik op identiteitskaarten een federale bevoegdheid is. De uitreiking van identiteitskaarten wordt beschouwd als 'een dienst waarvan de werking verder reikt dan het eigen taalgebied'.

De Vlaamse regering diende uiteindelijk haar ontwerpdecreet niet bij het Vlaams Parlement in. Met de steun van de regering riep het Parlement op 19 maart een belangenconflict in over het federale wetsontwerp. Daardoor werd de behandeling van het ontwerp in de Senaat voor zestig dagen geschorst. Overleg tussen de twee parlementaire vergaderingen leidde op 30 april niet tot overeenstemming. Conform de wet bracht de Senaat daarop een gemotiveerd advies uit aan het Overlegcomité. Volgens de Senaat (19 juni) was er geen sprake van een belangenconflict maar van een bevoegdheidsconflict, zodat het Overlegcomité zich niet met het meningsverschil hoefde in te laten.

De wet van 12 december 1997 werd op 24 december 1997 gepubliceerd in het *Belgisch Staatsblad*. De Vlaamse regering zou in 1998 tegen de wet vernietigingsberoep aantekenen bij het Arbitragehof.

D. *Nieuwe politieke cultuur*

De overleggroep-Langendries, genoemd naar kamervoorzitter Raymond Langendries, was op 7 december 1996 een eerste keer bijeengekomen. Langendries had, in antwoord op de beroering veroorzaakt door de affaires-Dutroux en -Di Rupo, de voorzitters van de 'democratische partijen' uitgenodigd voor gesprekken over een versterking van de parlementaire democratie en een verbetering van de verhouding tussen burger en staat, ook wel 'nieuwe politieke cultuur' (NPC) genoemd.

Op 10 januari 1997 kwam de overleggroep een tweede keer bijeen. Voordien had VLD-voorzitter Herman de Croo, die in open conflict was gekomen met de meerderheidspartijen over de zaak-Di Rupo, aangekondigd niet langer deel te nemen aan het overleg. Het partijbureau van de VLD bevestigde op 6 januari dat het overleg geen zin had 'zolang de meerderheidspartijen door een duivelspact aan elkaar vastgeklonken zijn'.

Tijdens de vergadering van 10 januari werd afgesproken vier werkgroepen op te richten over resp. decumulatie, financiering van verkiezingscampagnes, inspraak van de burger en openbare dienstverlening.

Op 3 februari stapte ook de VU uit de overleggroep. Het besluit van het partijbureau was een reactie op de betrokkenheid van de PS in de Dassault-smeergeld-affaire (zie hoofdstuk II) en de houding van de CVP terzake. VU-voorzitter Bert Anciaux zei dat 'de macht van de PS zwaarder (weegt) dan het herstel van de democratie' en hij verweet de CVP 'grootschalige corruptieschandalen als een zuivere partij-aangelegenheid' af te doen. Na het vertrek van de VU maakten alleen nog de vier regeringspartijen (CVP, SP, PS en PSC) en de PRL deel uit van de overleggroep-Langendries. Agalev en Ecolo hadden van meet aan hun medewerking geweigerd.

Op 17 juni sloten de vijf deelnemende partijen een reeks principiële afspraken, die op 23 juni ter bekrachtiging aan de partijbureaus werden voorgelegd en diezelfde dag werden gepresenteerd.

Over de cumulatie van politieke mandaten spraken de partijen af dat een parlementslid vanaf 1 juli 1999 nog maar één bezoldigd uitvoerend mandaat (burgemeester, schepen, OCMW-raadsvoorzitter) mag uitoefenen. Het totale inkomen voor beide mandaten mag niet meer bedragen dan anderhalf keer de parlementaire wedde.

De verkiezingsuitgaven zullen verder worden beperkt. Een partij zal nog maar 40 miljoen in plaats van 45 miljoen frank (geïndexeerd) mogen uitgeven, een kandidaat nog maar 350.000 frank plus 1,4 frank per inwoner van zijn kieskring in plaats van 500.000 en 2 frank. Verkiezingspropaganda op commerciële borden wordt verboden; niet-commerciële borden mogen niet groter zijn dan vier vierkante meter. De wetgeving op de partijfinanciering zal worden uitgebreid tot de nevenorganisaties van de partijen (studiediensten, vormingsinstellingen,...).

Door een grondwetsherziening zal een gemeentelijke, provinciale en gewestelijke consultatieve volksraadpleging worden ingevoerd. Als 10% van de inwoners dat wenst, zal een gemeente, provincie of gewest verplicht worden de bevolking (vanaf 16 jaar) te raadplegen.

In het 'twintigpuntenplan' voor meer democratie was voorts sprake van een deontologische code over dienstbetoon, de afslanking van de ministeriële kabinetten, de depolitiserings van benoemingen, de vereenvoudiging van de wetgeving en een beter onthaal van de burger bij de openbare diensten.

De maatregelen zouden in wetsvoorstellen worden gegoten, waarvan de eerste (partijfinanciering en verkiezingsuitgaven) in september bij de Kamer werden ingediend maar pas in 1998 goedgekeurd zouden worden.

NPC was ook een gespreksonderwerp in 'Zaal F' van de Senaat, waar VLD-senator Guy Verhofstadt met vertegenwoordigers van VU en Agalev en enkele CVP'ers (Johan van Hecke, Luc Willems, Pieter de Crem) sinds de herfst 1996 aan voorstellen werkte om de politiek te vernieuwen. Eind maart kregen de CVP'ers de toestemming van hun fractie enkele wetsvoorstellen mede te ondertekenen. Zij hadden betrekking op de invoering van een referendum op alle beleidsniveaus, de neutralisering van de lijststem, de afschaffing van de opkomstplicht, en de rechtstreekse verkiezing van de burgemeester. Nadat Verhofstadt begin juni voorzitter van de VLD was geworden, trokken de CVP'ers zich terug uit het 'Zaal F'-overleg, dat daarmee een stille dood stierf. Wel raakten parlementsliden van de overige drie partijen het eind juni nog eens over een strengere cumulatierereg-

ling dan in de werkgroep-Langendries was overeengekomen. Parlementsleden zouden hun mandaat alleen nog met het lidmaatschap van een gemeenteraad mogen cumuleren. Cumulatie van een parlementair mandaat met bepaalde privé-mandaten in onder meer ziekenfondsen en werkgevers- of werknemersorganisaties zou worden verboden.

(Voor het NPC-overleg in het Vlaams Parlement, zie het artikel 'Het Vlaamse politiek gebeuren in 1997' verder in dit nummer.)

VI. Het justitiebeleid

A. *De hervorming van het gerecht*

De uitvoering van de maatregelen voor de hervorming van het gerecht die de federale regering op haar 'Sinterklaasconclaf' (6 december 1996) had genomen, in antwoord op de kritiek op het gerechtelijk optreden in de zaak-Dutroux, vorderde maar traag en moeizaam.

Hoge Raad voor Justitie

De regering keurde op 17 januari een nota goed over de oprichting van een Hoge Raad voor Justitie. De Hoge Raad zou de opdracht krijgen de regering en het parlement te adviseren over het justitiebeleid en de werking van het gerecht, op te treden als bemiddelaar tussen rechtzoekende en gerecht, toezicht te houden op de interne controle van het gerecht (tuchtprocedures), eventueel zelf een onderzoek naar individuele tekortkomingen in te stellen en de profielen van de korpsoversten op te stellen. De regering stelde voor de Hoge Raad samen te stellen uit twaalf magistraten, die door de magistraten zelf zouden worden aangewezen, en twaalf niet-magistraten, van wie ten minste vier juristen met beroepservaring, die door de Senaat zouden worden benoemd. Op die 'externe' controle kwam kritiek uit de gerechtelijke wereld.

Nadat de nota uitvoerig was besproken, zowel binnen als buiten het parlement, keurde de regering op 25 juli een wetsontwerp over de oprichting van de Hoge Raad voor de Justitie goed, dat daar niet fundamenteel van afweek. Eind oktober diende de regering het wetsontwerp, na aanpassing aan het advies van de Raad van State, bij de Kamer in, waar het eind 1997 nog aanhangig was.

Als nieuwe instelling moet de Hoge Raad voor Justitie een grondwettelijke basis krijgen. De regering kondigde aan dat zij na de commissiebesprekingen van de wetsontwerpen over de Hoge Raad en over de benoemingen en bevorderingen in de magistratuur (zie infra) een ontwerp zou indienen ter wijziging van grondwetsartikel 151. In zijn advies had de Raad van State opgemerkt dat de oprichting van de Hoge Raad niet was aangekondigd in de verklaring tot herziening van de grondwet (1995), maar premier Dehaene wuifde die opmerking weg. De regering sprak ook de kritiek van de Raad van State tegen, als zou de oprichting van de Hoge Raad indruisen tegen het grondwettelijke beginsel van de scheiding der machten.

Benoemings- en bevorderingscollege

Om de benoeming en de bevordering van magistraten te depolitiseren, had de regering op het 'Sinterklaasconclaf' de oprichting van een Benoemings- en

bevorderingscollege (BBC) in het vooruitzicht gesteld. Uit een nota die de regering op 18 maart in de kamercommissies voor Justitie en voor de Grondwetsherziening voorstelde, bleek dat zij vasthield aan de idee van één centraal college en niet wenste in te gaan op de suggestie van de magistratuur gedecentraliseerde colleges op te richten, om de inspraak te garanderen van magistraten die de kandidaat beroepshalve kennen. Om aan die verzuchting tegemoet te komen, laste de regering in de procedure het schriftelijk advies in van de onmiddellijke en de toekomstige korpsoverste van de kandidaat, alsook van een vertegenwoordiger van de balie van zijn rechtsgebied.

Het BBC zou worden samengesteld uit 22 leden, de helft Nederlandstaligen en de helft Franstaligen. Elke taalgroep zou uit vijf magistraten en zes niet-magistraten bestaan. Zij zouden met een tweederde meerderheid worden benoemd voor een termijn van vier jaar. De magistratuur zou zelf de tien magistraten mogen voordragen. In elke taalgroep zou een examencommissie worden opgericht, die de (al bestaande) toelatingsexamens organiseert. Daarnaast zouden er twee selectiecommissies komen, die aan de minister van Justitie de drie meest geschikte kandidaten voorstellen die voor een benoeming of bevordering in aanmerking komen. De selectiecriteria zouden bij wet worden vastgesteld. In elk geval zou rekening worden gehouden met de evaluatieverslagen van de kandidaat.

In een nota die hij op 25 juli aan de ministerraad voorstelde, ging minister van Justitie Stefaan de Clerck nader op de evaluatie in. Iedere magistraat zou om de drie jaar door zijn korpsoverste en een collega worden geëvalueerd. Met een positieve beoordeling zou bij bevorderingen ernstig rekening moeten worden gehouden. Een negatieve evaluatie zou tot weddeverlies en eventuele tuchtmaatregelen leiden.

De ministerraad stemde met de krachtlijnen van de nieuwe benoemings- en bevorderingsprocedure in en gaf minister De Clerck de opdracht terzake een wetsontwerp te schrijven. Eind 1997 had De Clerck dat ontwerp nog niet ter goedkeuring aan de regering overgemaakt.

Meer nog dan tegen de oprichting van de Hoge Raad voor Justitie, rees er in de magistratuur verzet tegen het Benoemings- en bevorderingscollege. Op 30 december meldde De Standaard dat drie topmagistraten van het Hof van Cassatie, eerste voorzitter Pierre Marchal, raadsheer Ward Fourrier en voormalig procureur-generaal Jacques baron Velu, in een omstandig advies aan de minister van Justitie bezwaren uitten tegen de regeringsvoorstellen, waarin zij een 'ernstige aantasting van de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht' zagen. Zij noemden het 'onaanvaardbaar' dat het voordrachtsrecht van de magistratuur, dat partijpolitieke benoemingen juist zou afremmen, zou worden afgeschaft en 'niet verantwoord' dat de rechterlijke macht in de minderheid zou zijn in het BBC.

Hoog Comité van Toezicht

De ministerraad keurde op 14 maart een wetsontwerp goed over de overheveling van het Hoog Comité van Toezicht, per 1 januari 1998, naar de gerechtelijke politie (GP). Van de 102 commissarissen en enquêteurs van het HCT zouden er 95 de nieuwe 'Centrale dienst ter bestrijding van de corruptie' binnen de GP vormen. De overigen werden ondergebracht in de nieuwe 'Dienst voor overheidsopdrachten en subsidies' bij het departement van Ambtenarenzaken om onregelmatigheden bij de besteding van overheidsgeld te voorkomen. De Kamer zou het wetsontwerp op 22 januari 1998, de Senaat op 19 februari 1998 goedkeuren (wet van 6 maart 1998, *Belgisch Staatsblad van 31 maart 1998*).

College van procureurs-generaal

De Kamer keurde op 20 februari het wetsontwerp goed dat het College van procureurs-generaal en de nationale magistraten een wettelijke basis geeft (wet van 4 maart 1997, *Belgisch Staatsblad* van 30 april). Het College, waarin de vijf procureurs-generaal van de hoven van beroep zitting hebben, werd op 15 mei geïnstalleerd. Het heeft de opdracht in overleg met de minister van Justitie een eenvormig, coherent en afdwingbaar strafrechtelijk beleid uit te tekenen in richtlijnen en rondzendbrieven. In het verslagjaar vaardigde het College richtlijnen uit over onrustwekkende verdwijningen (15 september) en slachtofferhulp (1 oktober).

De wet van 4 maart 1997 gaf ook een officieel statuut aan de (maximum vijf) nationale magistraten die bevoegd zijn voor specifieke materies die de grenzen van een rechtsgebied overschrijden, zoals de georganiseerde misdaad en de politesamenwerking.

Overige maatregelen

Twee belangrijke hervormingsmaatregelen haalden in 1997 nog niet de parlementaire eindstreep. Het zogenaamde wetsontwerp-Franchimont, dat het opsporings- en het gerechtelijk onderzoek herzielt en de burgerlijke partijen evenveel rechten geeft als de verdachten, kreeg op 10 juli de instemming van de Kamer, maar was op het einde van het jaar nog aanhangig bij de Senaat. De senatoren keurden op 17 juli het wetsontwerp goed 'ter instelling van commissies voor de voorwaardelijke invrijheidstelling', dat de zogenaamde wet-Lejeune wijzigt. Door de wetswijziging zal niet langer de minister van Justitie maar een multidisciplinair samengestelde commissie over de vervroegde vrijlating van gevangenen beslissen. Het wetsontwerp was eind 1997 nog in bespreking in de Kamer.

Op 17 oktober besliste de ministerraad in elk gerechtelijk arrondissement een 'justitiehuis' te openen, waarin alle parajustitiële diensten (slachtofferhulp, voortgangsbewaking van vervroegd vrijgelaten gedetineerden,...) worden ondergebracht en waar men terecht kan voor advies. Het eerste justitiehuis werd op 19 november geopend in Kortrijk.

Op 19 juni werd het 'Europees Centrum voor vermiste en seksueel mishandelde kinderen' opgericht. Het gaat om een, naar Amerikaans voorbeeld, particuliere instelling die kan rekenen op een jaarlijkse subsidies van de Belgische overheid. Daniel Cardon de Lichtbuer werd tot voorzitter van de raad van bestuur aangesteld. Christian Wiener werd op 15 september benoemd tot directeur-generaal. Van de ouders van de verdwenen kinderen gaf alleen Jean-Denis Lejeune zijn medewerking aan het Centrum.

B. Maatregelen tegen de gerechtelijke achterstand - Herziening van de taalwet

De federale overheid nam in 1997 enkele maatregelen om de achterstand bij de hoven en rechtbanken weg te werken.

Het Hof van Cassatie kreeg er door de wet van 6 mei 1997 (*Belgisch Staatsblad van 25 juni*) vier raadsheren en twee advocaten-generaal bij, waardoor het over 28 raadsheren en 12 advocaten-generaal beschikte. De griffie werd versterkt en er werd een korps van (voorlopig vijf, uit te breiden tot maximum der-

tig) referendarissen opgericht om de raadsheren en de parketmagistraten bij te staan. Het personeelskader van het hoogste rechtscollege was sinds 1970 niet meer aangepast, hoewel het aantal arresten gestegen was van 1.471 in 1970 tot 2.207 in 1996 en het aantal hangende zaken van 897 tot 2.123. Omdat het Hof meer Nederlandstalige dan Franstalige zaken behandelt, stelde de VU tijdens de parlementaire bespreking voor af te stappen van de taalpariteit, maar de meerderheidspartijen beslisten de pariteit te handhaven.

Door de wet van 9 juli 1997 op de gerechtelijke achterstand (*Belgisch Staatsblad van 13 augustus*) kregen de vijf hoven van beroep er 148 plaatsvervangende raadsheren bij om, in tijdelijke kamers, in drie jaar de gerechtelijke achterstand weg te werken. Zij zouden worden gezocht onder advocaten met ten minste twintig jaar praktijk, plaatsvervangende rechters en op rust gestelde magistraten.

Bij het parlement was eind 1997 nog een wetsontwerp in bespreking over de benoeming van toegevoegde rechters bij de rechtbanken van eerste aanleg, de rechtbanken van koophandel en de arbeidsrechtbanken. Hun aantal zou niet meer mogen bedragen dan 10% van het aantal zittende magistraten. Tijdens de parlementaire bespreking werd erop gewezen, dat, wat Brussel betreft, de taalwetgeving niet van toepassing is op de toegevoegde rechters. Minister De Clerck beklemtoonde dat het om een tijdelijke oplossing ging, in afwachting van een aanpassing van de taalwetgeving die een einde zou moeten maken aan het tekort aan tweetalige rechters.

Het voornemen van De Clerck de taalwetgeving in gerechtszaken te versoepelen, kreeg kritiek uit Vlaamse hoek. Volgens de taalwet van 1935 moet in Brussel ten minste twee derde van de magistraten tweetalig zijn. De Raad van State had in een arrest van 26 maart 1997 gezegd dat in geen geval van de taalwetgeving kan worden afgeweken, ook niet om de continuïteit van de dienst te verzekeren. Het tekort aan tweetalige magistraten in de Brusselse rechtbanken was het gevolg van de miskennis van de taalwet door de drie Franstalige voorgangers van De Clerck (Jean Gol, Philippe Moureaux en Melchior Wathelet), die te veel eentalig-Franse rechters hadden benoemd.

Op 29 april onderbraken de Brusselse rechters enige tijd het werk om de minister van Justitie op het acute personeelstekort te wijzen. In juli verweten de parketmagistraten minister De Clerck verantwoordelijk te zijn voor het tekort omdat hij zich strikt aan de wet hield en enkel nog kandidaten benoemde die wettelijk tweetalig en dus geslaagd waren in een taalexamen. Hun protest kwam er enkele dagen nadat van de 43 kandidaten er maar acht in het taalexamen waren geslaagd.

De Clerck stelde daarop een wijziging van de taalwetgeving in het vooruitzicht. Nog maar een derde van de magistraten zou een grondige kennis van de tweede landstaal moeten hebben. Voor een ander derde zou een 'voldoende kennis' volstaan, dit wil zeggen 'een praktische kennis die vereist is voor de goede uitoefening van het ambt'. Op 26 september keurde de ministerraad een wetsontwerp in die zin goed.

Het Vlaams Pleitgenootschap, dat de Nederlandstalige advocaten in Brussel verenigt, en de Vlaamse Juristenvereniging wezen de versoepeling van de taalwetgeving af. Zij zeiden dat de Franstaligen gebruik maakten van de gebrekkige werking van enkele rechtbanken om het taalevenwicht in Brussel op de helling te zetten.

Op 15 december gaven Franstalige advocaten en magistraten op de trappen van het Justitiepaleis nogmaals uiting aan hun ongenoegen over 'het uitblijven

van concrete maatregelen om de achterstand te verhelpen'. Het wetsontwerp was eind 1997 nog in behandeling bij de Senaat.

VII. Het buitenlands en defensiebeleid

A. *Buitenlandse politiek*

Zaire/Congo - De opstand van rebellenleider Laurent Kabila werd in Brussel nauwlettend gevolgd, maar de regering wenste zich, ondanks een oproep van de CVP in de kamercommissie voor Buitenlandse Zaken (25 februari) soldaten naar Zaire te sturen, niet in het conflict te mengen. Staatssecretaris voor Ontwikkeling Réginald Moreels reisde op 9 maart naar Zaire (en Uganda), maar zonder politiek mandaat van de regering en enkel binnen zijn 'strikt humanitaire' bevoegdheid. Bij zijn aankomst in Kinshasa zei hij dat België bereid was het Zairese volk te begeleiden in het democratiseringsproces en het medische en humanitaire hulp te bieden. Bij zijn terugkeer kreeg hij in de Senaat kritiek voor zijn Zaire-bezoek (18 maart).

Wegens het groeiende machtsvacuüm in Zaire gaf de regering-Dehaene half maart de Belgen in Zaire de raad het land te verlaten. Op 22 maart, toen de rebellen van Kabila steeds verder westwaarts oprukten, stuurde het kabinet 550 para's naar Brazzaville, de hoofdplaats van Congo aan de overzijde van de Zaire-stroom, met het oog op een eventuele evacuatie van landgenoten. Frankrijk en de VS hadden dat eerder al gedaan. De regering beklemtoonde dat het om een strikt humanitaire missie ging.

Op 26 maart bevestigde Buitenlandse Zaken dat een Belgisch gezant in Kisangani een 'eerste contact' met Kabila had. De rebellen hadden daar daags voordien melding van gemaakt. Volgens hen lichtte de gezant de doelstellingen toe van de aanwezigheid van de Belgische soldaten in Brazzaville (waarvan een deel kort nadien naar Pointe-Noire, aan de Atlantische kust, werd verplaatst). Wegens het toenemende geweld stuurde Brussel begin mei nog eens 54 para's naar Brazzaville.

Kort na het aftreden van Mobutu als president van Zaire (16 mei) werden de Belgische militairen teruggeroepen (22 mei) en erkende België de facto het Kabila-bewind. Minister van Buitenlandse Zaken Eric Derycke sprak al op 17 mei de wens uit dat er in de Democratische Republiek Congo (de nieuwe naam van Zaire) een overgangsregering zou komen die breder is dan de AFDL van Kabila. Hij noemde de termijn van twee jaar die Kabila voorstelde om democratische verkiezingen te houden 'realistisch en aanvaardbaar'.

Derycke kondigde op 21 mei aan, dat België zijn speciale gezant voor de Grote Meren, ambassadeur Yves Haesendonck, naar Kinshasa stuurde voor 'diepgaand overleg met de nieuwe beleidsmensen en alle personaliteiten die representatief zijn voor de Congolese samenleving'. Volgens premier Dehaene (22 mei) gaf de regering de Congolese bewindvoerders daarmee en met de terugtrekking van de para's een signaal, dat België bereid was onder bepaalde voorwaarden de officiële samenwerking met zijn oud-kolonie te hervatten. Die voorwaarden waren: de vorming van een brede overgangsregering; een democratiseringsproces dat naar verkiezingen leidt; volledige toegang voor de internationale gemeenschap tot Oost-Kivu (waar Ruandese vluchtelingen verbleven).

Minister Derycke sprak op 14 juli, tijdens een ontmoeting met zijn Congolese ambtgenoot Bizima Karaha in Brussel, de wens uit snel bilaterale relaties met Con-

go aan te knopen. Het was de eerste officiële ontmoeting tussen een Belgisch minister en een lid van de regering-Kabila. Voor het eerste sinds vijf jaar was op 21 juli weer een vertegenwoordiger van Congo/Zaire uitgenodigd op de plechtigheden ter gelegenheid van de Belgische nationale feestdag.

Eind juli bracht staatssecretaris Moreels een officieel bezoek aan de oudkolonie. Hij had een mandaat om de hervatting van de directe bilaterale samenwerking voor te bereiden, die in 1991 was stopgezet. Kabila weigerde Moreels te ontvangen, officieel omdat hij een te drukke agenda had, maar in feite omdat hij misnoegd was over de Belgische kritiek op de schending van de mensenrechten. Wegens het stokkende democratiseringsproces en de voortdurende schending van de mensenrechten werd de bilaterale samenwerking in 1997 evenwel nog niet hervat.

Op verzoek van Congo liet het Belgische gerecht in de zomer beslag leggen op de bezittingen van oud-president Mobutu in België.

Ruanda - Een ad-hoc-commissie van vier senatoren (Frank Swaelen, Philippe Mahoux, Guy Verhofstadt en Armand de Decker) en twee oud-magistraten van het Arbitragehof (Jan baron Delva en Dieudonné André), die geheime en vertrouwelijke documenten had onderzocht over de moord (april 1994) op tien Belgische blauwhelmen in Ruanda, stelde op 7 januari haar verslag voor aan de senaatscommissie voor Buitenlandse Zaken. In het rapport kwam de commissie tot de conclusie dat de Belgische politieke en militaire overheid op de hoogte was van de anti-Belgische stemming in Ruanda vóór de ministerraad op 19 november 1993 besliste deel te nemen aan Unamir, de VN-operatie in het Afrikaanse land, en dat zij ook nadien informatie kreeg over het anti-Belgische klimaat. Volgens de commissie heeft België het risico dat zijn militairen liepen, onderschat, en begingen België en de VN een blunder toen zij na de para's alle blauwhelmen uit Ruanda terugtrokken, omdat daardoor de geplande genocide op de Tutsi kon beginnen.

Verschillende partijen drongen aan op de oprichting van een parlementaire onderzoekscommissie om de zaak grondiger door te lichten, maar de CVP verzette zich daar tegen. Blijkbaar waren de Vlaamse christen-democraten beducht voor een mogelijke beschadiging van eerste minister Dehaene, die ook ten tijde van Unamir regeringsleider was. De premier wees er in een mededeling (9 januari) op, dat de ministerraad alle Ruanda-beslissingen bij consensus had genomen en dat het parlement die beslissingen nooit had betwist. In de pers werd ook gewezen op de bevoorrechte relatie tussen de vermoorde Ruandese president Habyarimana en wijlen koning Boudewijn en het Hof, die in het rapport van de ad-hoc-commissie onvermeld was gebleven.

Mede onder druk van de media gaf de CVP uiteindelijk haar verzet op. Op 17 januari loste het bureau van de Senaat het geschil met een compromis op: er zou een bijzondere commissie worden opgericht die niet de bevoegdheden van een onderzoekscommissie zou hebben, maar die 'wanneer de normale parlementaire procedure ontoereikend is' toch getuigen onder eed zou kunnen verhoren. De Senaat stemde op 23 januari met de oprichting van de commissie in; zij telde acht leden van de 'traditionele' partijen en drie waarnemers van VU, Agalev en Ecolo.

De commissie begon op 19 februari met haar werkzaamheden. Zij hield een hele reeks hoorzittingen met onder anderen de oud-ministers Wilfried Martens, Willy Claes en Leo Delcroix, premier Dehaene, voormalig stafchef José Charlier, kolonel Luc Marchal die het bevel voerde over de VN-troepen in Kigali en andere

militairen, diplomaten en academici. Senaatsvoorzitter Swaelen, die ook de commissie voorzat, weigerde in te gaan op het verzoek van enkele commissieleden medewerkers van het Hof te horen. Hij beriep zich op het advies van twee hoogleraren staatsrecht, Alen (Leuven) en Scholsem (Luik), als zou de ondervraging van de persoonlijke medewerkers van de koning neerkomen op de ondervraging van de koning zelf, wat in strijd is met diens onschendbaarheid.

Op 19 maart besprak de Ruanda-commissie het voorstel van een van haar leden, Patrick Hostekint (SP), zich om te vormen tot een volwaardige onderzoekscommissie. Hostekint had uit het getuigenis van een inlichtingenofficier afgeleid dat het leger essentiële documenten achterhield. De andere commissieleden achtten het niet nodig op het voorstel van Hostekint in te gaan.

In de loop van de volgende weken nam de druk om de commissie onderzoeksbevoegdheden te geven toe. Aanleiding daartoe waren onder meer de wenselijkheid de (financiële) relatie te onderzoeken tussen de Ruandese radiozender Radio-Télévision Libre des Mille Collines (RTL), die begin 1994 een virulente anti-Belgische campagne had gevoerd, en zijn vertegenwoordigers in België, de weigering (18 april) van VN-secretaris-generaal Kofi Annan VN-militairen en -ambtenaren toestemming te geven voor de Ruanda-commissie te getuigen (waardoor een tot dan toe ingeroepen argument om de commissie geen onderzoeksbevoegdheid te geven, verviel) en de tegenstrijdige verklaringen tussen oud-minister van Landsverdediging Delcroix en stafchef Charlier (die op 21 april achter gesloten deuren met elkaar werden geconfronteerd). Op 24 april besliste de Senaat de bijzondere Ruanda-commissie tot een onderzoekscommissie om te vormen, die uit vijftien leden en drie waarnemers bestond.

De commissie zette tot aan het zomerreces de hoorzittingen voort. In haar werkzaamheden kwamen gaandeweg steeds meer tegenstellingen aan het licht tussen meerderheid en oppositie enerzijds en tussen katholieken ('Hutu') en vrijzinnigen ('Tutsi'). Doordat de tien vermoorde para's allen Franstalig en de bevoegde ministers Vlamingen waren, sluimerden op de achtergrond ook communautaire tegenstellingen.

Tijdens het reces begonnen de verslaggevers Guy Verhofstadt (VLD) en Philippe Mahoux (PS) het ontwerp-verslag te schrijven. De commissie kwam in september een eerste keer 'in conclaaf' bijeen om de tekst te bespreken. Op 23 oktober verlengde de Senaat het mandaat van de commissie, dat eind oktober afliep, tot 2 december.

Eind november kwam de commissie in Brugge opnieuw in 'conclaaf' bijeen om haar besluittrekking af te werken. Daar ontstonden grote meningsverschillen tussen meerderheid en oppositie over de verantwoordelijkheid van politici in het Ruandese drama, onder meer over de vraag of de regering-Dehaene zich 'onzorgvuldig' dan wel 'onachtzaam' had gedragen. De Senaat zag zich genooddaakt het mandaat van de commissie nog eens met vier dagen te verlengen. Tegen de verwachtingen in slaagde de commissie er op 5 december, laat in de avond, in een akkoord te vinden over de resterende knelpunten. In de nacht van 6 op 7 december keurde zij het rapport unaniem goed; alleen de groenen, die slechts een raadgevende stem hadden, onthielden zich.

De commissie stelde haar eindverslag op 11 december aan de pers voor. In haar besluiten zei de commissie dat de Belgische politici op twee cruciale momenten van de Ruanda-crisis tekortgeschoten zijn.

De regeringsbeslissing deel te nemen aan de VN-vredesoperatie in Ruanda was 'zowel vanuit politiek als vanuit technisch-militair oogpunt gebrekkig' en op een

verkeerde inschatting gebaseerd. Toenmalig minister Leo Delcroix (Landsverdediging) heeft de regering onvoldoende ingelicht over de militaire gevolgen van de beslissing. Zijn collega Willy Claes (Buitenlandse Zaken) was zich onvoldoende bewust 'van de sluipende uitholling van het VN-mandaat' en van de gevolgen daarvan op het terrein. Claes werd verweten dat, toen duidelijk was geworden dat massale slachtpartijen gepland waren, hij niet harder heeft aangedrongen op een krachtiger mandaat.

België schoot ook tekort bij de beslissing de VN-vredesmacht na de moord op de para's terug te trekken. De commissie had het weliswaar over 'een collectieve verantwoordelijkheid' van alle deelnemende landen, maar zij wees niettemin de Belgische regering bij name terecht. 'De internationale gemeenschap en sommige van haar leden, waaronder België, hebben in april 1994 gefaald', aldus het verslag. De commissie bekritiseerde het diplomatiek offensief van Brussel om de andere deelnemende landen ertoe aan te zetten hun militairen samen met de Belgische blauwhelmen uit Ruanda terug te trekken.

Premier Dehaene kreeg kritiek omdat hij voor de bijzondere commissie verklaard had 'in dezelfde omstandigheden dezelfde beslissing' te nemen. De ministers Jean-Pol Poncelet (Landsverdediging) en Eric Derycke (Buitenlandse Zaken) werd aangewreven het parlement in 1995 en 1996 op een 'onvolledige en onnauwkeurige manier' te hebben ingelicht over het Ruanda-dossier.

De legerleiding werd verweten de missie onvoldoende te hebben voorbereid en slecht te hebben geleid. Ten slotte stelde de commissie de gebrekkige werking van de VN tijdens de Unamir-operatie aan de kaak.

De commissie deed in haar rapport ook 59 aanbevelingen. Zij zei onder meer dat het wenselijk is 'dat België op operationeel vlak niet meer zou deelnemen aan VN-operaties in landen waarmee vroeger een koloniale relatie bestond', hoewel dat evacuatie-opdrachten op eigen initiatief niet uitsluit. De regering moet regels en criteria vaststellen voor de Belgische deelname aan VN-operaties. Vooral België nog militairen levert voor zulke operaties moet een grondige humanitaire, politieke en militaire analyse worden gemaakt. De veiligheid van de militairen moet maximaal worden gewaarborgd; zij moeten vooraf een opleiding krijgen over de opdracht, de 'rules of engagement', hun houding ter plaatse en de situatie van het land waarnaar ze vertrekken.

De familieleden van de vermoorde para's reageerden positief op het verslag. Zij vroegen dat Leo Delcroix ontslag zou nemen als senator, maar Delcroix weigerde dat omdat hij, als gemeenschapssenator, in feite verkozen was als lid van het Vlaams Parlement.

Op 17 december besprak de Senaat het Ruanda-rapport. Aan het eind van het debat excuseerde premier Dehaene zich tegenover de familieleden van de tien vermoorde para's voor de gebrekkige manier waarop zij in april 1994 opgevangen en behandeld werden, maar niet, zoals Verhofstadt had gevraagd, voor de regeringsbeslissingen die hij toentertijd had genomen en voor zijn omstreden verklaring in de bijzondere senaatscommissie. Dehaene zei dat de regering werk zou maken van de aanbevelingen van de commissie. 's Anderendaags keurde de rooms-rode meerderheid een motie goed waarin zij de regering verzocht kennis te nemen van het verslag en de aanbevelingen van de onderzoekscommissie in overweging te nemen. Een motie van de oppositie waarin gevraagd werd conclusies te trekken uit het verslag, werd verworpen.

Het gerechtelijk onderzoek tegen drie Ruandezen die in België verbleven en verdacht werden van betrokkenheid bij de genocide in Ruanda schoot niet op.

Onderzoeksrechter Damien Vandermeersch had de drie dossiers al in 1996 aan het parket van Brussel overgemaakt. In de bijzondere senaatscommissie had hij op 6 mei 1997 een allusie gemaakt op het getalm de drie voor de rechter te brengen. In de media werd gewag gemaakt van mogelijke bescherming vanuit christen-democratische kringen en het Hof.

Ex-Joegoslavië - Op 31 januari kwam een 23-jarige Belgische blauwhelm die deelnam aan UNTAES, de VN-vredesmacht in Oost-Slavonië, bij een schietpartij in Vukovar om het leven. Eind oktober keerde het overgrote deel van de 751 Belgische militairen die hadden deelgenomen aan UNTAES, die sinds 15 januari geleid werd door generaal-majoor Willy Hanset, naar België terug. Een honderdtal militairen zou nog tot 15 januari 1998 in het gebied blijven, wanneer het burgerlijk UNTAES-mandaat zou aflopen. Anders dan eind 1996 was beslist, bleven er na 31 maart toch nog 59 Belgische militairen deelnemen aan Beluga, de multi-nationale transport- en genie-eenheid die steun verleent aan de SFOR-vredesmacht in Bosnië. Op het SFOR-hoofdkwartier verbleven 75 militairen; de Luchtmacht leverde met vier F16-gevechtsvliegtuigen en 70 militairen vanuit Italië luchtsteun voor de SFOR.

ABOS - De opvolgingscommissie in de Kamer van Volkvertegenwoordigers die sinds eind 1995 mistoestanden bij het Algemeen Bestuur voor Ontwikkelingssamenwerking (ABOS) onderzocht, presenteerde op 8 juli haar eindrapport. Zij deed daarin 102 aanbevelingen om de ontwikkelingssamenwerking op een nieuwe leest te schoeien.

De commissie zei dat de ontwikkelingssamenwerking lijdt onder een gebrek aan langetermijnvisie, continuïteit in het beleid en duidelijke doelstellingen, waardoor het beleid erg versnipperd raakte. Zij pleitte ervoor de basisprincipes van de ontwikkelingssamenwerking in een organieke wet vast te leggen en de samenwerking toe te spitsen op een beperkt aantal sectoren en landen.

Volgens de commissie was het ABOS door het toenemende takenpakket en het stijgende aantal projecten tot een onbestuurbare mastodont uitgegroeid, met een tekort aan gekwalificeerd personeel. De commissieleden bevalen aan de beleids-taken te scheiden van het dagelijks beheer en dat laatste over te laten aan een autonome instelling. De commissie achtte een vernieuwing van het personeel aan de ABOS-top noodzakelijk en brak ten slotte een lans voor interne en externe controle en ongebonden hulp. Pas op 5 november besprak de Kamer het commissierapport.

Intussen was staatssecretaris voor Ontwikkelingssamenwerking Réginald Moreels volop met de hervorming van het ABOS bezig. Al op 11 juli had de regering principieel ingestemd met zijn voorstel het ABOS te splitsen in een beleidsvoorbereidende dienst, die als directie-generaal Internationale Samenwerking bij het ministerie van Buitenlandse Zaken zou worden ondergebracht, en een uitvoerende dienst, die zou instaan voor de uitvoering van de directe bilaterale samenwerking en de vorm zou aannemen van een naamloze vennootschap van publiek recht, onder de naam Belgische Technische Coöperatie (BTC). Voor de controle op de BTC zou een college van vier commissarissen worden opgericht, van wie er twee uit het Rekenhof komen en twee door de BTC worden benoemd.

De Raad van State bracht half oktober een kritisch advies uit over het wetsontwerp tot oprichting van de BTC. Volgens de Raad was het onaanvaardbaar dat de ontwikkelingshulp aan de ministeriële verantwoordelijkheid en de toetsing door het parlement zou worden onttrokken. Op 19 december keurde de ministerraad

een aangepast wetsontwerp goed. De BTC zou een naamloze vennootschap van publiek recht met sociaal oogmerk worden, het maatschappelijk doel ervan werd expliciet omschreven en de controle werd beter geregeld (administratief door twee regeringscommissarissen; financieel door een college van twee bedrijfs-revisoren en twee auditeurs van het Rekenhof).

Nog op 19 december stemde de ministerraad in met het beleidsplan van staats-secretaris Moreels. Volgens dat plan zal de ontwikkelingshulp worden geconcentreerd op 25 landen, waaronder 15 Afrikaanse. De 'gebonden hulp' werd geschrapt, zodat ontwikkelingslanden hun bestellingen niet meer bij Belgische bedrijven moeten plaatsen.

Nog in het kader van de hervorming van de ontwikkelingssamenwerking keurde de regering op 4 juli een besluit goed dat de procedure voor de erkenning van NGO-projecten vereenvoudigde en de zowat 120 niet-gouvernementele organisaties tot samenwerking aanzette. Het besluit verstrakte voorts de regels voor de commerciële relaties tussen NGO's en particuliere bedrijven.

Op 20 oktober besliste Moreels ABOS-administrateur-generaal Roger Lenaerts 'in het belang van de dienst' voor onbepaalde tijd preventief te schorsen. Tegen Lenaerts liep een onderzoek door het Hoog Comité van Toezicht wegens manipulatie en belangenvermenging bij de toewijzing van een contract voor de levering van rangeerlocomotieven aan Malawi. Lenaerts ging bij de Raad van State in kort geding in beroep tegen zijn schorsing, maar dat werd door de Raad verworpen.

B. *Landsverdediging*

De ministerraad stemde op 17 januari in met het investeringsplan (Plan voor de Middellange Termijn, PMT) van Landsverdediging voor de periode 1997-1999. Het plan, ter waarde van 43,5 miljard frank, voorzag in onder meer de modernisering van nog eens 42 F16-vliegtuigen (3,5 miljard frank), de bouw van vier kustmijnvegers (12 miljard), de aankoop van anti-tankwapens (6,2 miljard) en de uitbouw van een systeem van satellietcommunicatie (1,2 miljard).

Ter uitvoering van het legerhervormingsplan uit 1992, volgens hetwelk de legersterkte tegen eind 1998 tot 47.500 eenheden zou moeten worden gereduceerd, nam de regering op 28 maart een reeks besluiten om deeltijdwerk, loopbaanonderbreking en vrijwillige afvloeiing van militairen aan te moedigen. Op 1 januari 1997 waren er nog 4.082 officieren en onderofficieren te veel in dienst. Het vrijgekomen geld zou worden gebruikt om in 1998 een duizendtal jonge korte-termijnvrijwilligers aan te werven. Eind november waren al meer dan 1.400 militairen ingegaan op het aanbod vervroegd uit te treden.

Admiraal Willy Herteleer, de stafchef van de Belgische krijgsmacht, pleitte in de kamercommissie voor Landsverdediging (17 april) andermaal voor een verhoging van het defensiebudget (dat sinds 1993 op 97,5 miljard frank bevroren was, waarvan bijna 60% naar personeelsuitgaven ging) met 10 miljard frank. In dezelfde commissie drukte NAVO-secretaris-generaal Solana op 22 april zijn bezorgdheid uit over de besparingen op de Belgische defensiebegroting, waardoor de 'noodzakelijke modernisering' van de krijgsmacht een nog grotere vertraging dreigde op te lopen.

Op 23 juli sloot de commissie Legeraankopen van de Kamer van Volksvertegenwoordigers een protocol met minister van Landsverdediging Jean-Pol Poncelet over de regels voor de parlementaire controle van militaire aankoopdossiers, waardoor zij eindelijk aan het werk kon gaan. De commissie was op 9 mei 1996

opgericht, naar aanleiding van de Agusta-affaire. Eerder had zij werkovereenkomsten gesloten met het ministerie van Economische Zaken en het Rekenhof. Het akkoord met Landsverdediging bleef lang uit wegens meningsverschillen over het geheime karakter van militaire dossiers. Volgens het protocol zijn de commissieleden tot algehele geheimhouding verplicht; als zij zich daar niet aan houden, kunnen zij uit de commissie worden gezet. Een bijzondere clause beschermt het 'militair geheim'. Als de commissie het bestaan daarvan vaststelt, draagt zij haar bevoegdheden over aan twee ambtenaren van het Rekenhof die een 'security clearance' hebben. Het protocol beperkt de termijn waarbinnen de commissie een aankoopdossier moet onderzoeken tot achttien dagen.

Twee ex-para's van het 3de bataljon (Tielen), die beschuldigd waren van slagen, verwondingen en bedreiging, werden op 30 juni door de Krijgsraad en op 17 december in beroep door het Krijgshof vrijgesproken. Zij stonden terecht omdat zij in 1993 tijdens de VN-missie 'Restore Hope' in Somalië een zwart jongetje boven een kampvuur heen en weer hadden gezwerd. Volgens de Krijgsraad was de beschuldiging niet bewezen. De krijgsauditeur ging tegen het vonnis in beroep, maar het Krijgshof bevestigde op 17 december de vrijspraak.

De zaak was aan het licht gekomen na publicatie van foto's in Het Laatste Nieuws. Bij twee eerdere processen waren zestien militairen voor de krijgsraad verschenen wegens wangedrag in Somalië. Zij hadden lichte, voorwaardelijke straffen gekregen.

Minister Poncelet had in een interview met VTM (1 juli) felle kritiek op de mentaliteit die in de paracommando-eenheden zou heersen. Hij zei dat hij met alle mogelijke middelen ten strijde zou trekken tegen 'de bruine pest' die vooral het bataljon van Tielen in haar greep dreigde te krijgen. Poncelet verwees naar een vertrouwelijk rapport van luitenant-generaal Jozef Schoups, waarin sprake was van een onaangepaste opleiding, trage disciplinaire procedures en een ernstig alcoholprobleem.

De legerleiding reageerde verbaasd op de verklaringen van Poncelet. De militaire vakbonden verweten de minister alleen zijn eigen populariteit 'op te schroeven'. Poncelet zei dat de pers zijn woorden 'opgeblazen' had. In de kamercommissie voor Landsverdediging zei Schoups op 8 juli dat het bij het wangedrag van para's in Somalië om enkele geïsoleerde individuele gevallen een geen structureel verschijnsel ging. In een nota aan minister Poncelet deed Schoups op diens verzoek half september enkele voorstellen om de recrutering en bestraffing van militairen te verbeteren. Hij pleitte daarin voor de invoering van een persoonlijkheidstest bij de recrutering, van een verbod op het bezit van alcohol en van geldstraffen.

Twee andere para's die verdacht werden van wangedrag in Somalië en tegen wie een onderzoek liep, werden in september voor drie maanden geschorst.

In oktober deed zich in Vukovar (Oost-Slavonië) een nieuw geval van wangedrag door Belgische militairen voor. Zij hadden na overvloedig drankgebruik enkele graven geschonden; een luitenant had tegen een sergeant zijn dienstpistool getrokken. Tegen vier militairen werd een onderzoek geopend.

VIII. Overige gebeurtenissen en ontwikkelingen

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van gebeurtenissen en ontwikkelingen die nog niet eerder werden vermeld.

Koninklijk Huis - De publicatie van de tweede Nederlandstalige editie van het boek 'De koningen der Belgen' van prof. Jean Stengers (ULB) kreeg eind april veel media-aandacht. Volgens Stengers was het grondwetsartikel dat vrouwelijke nakomelingen van Leopold I uitsloot van de troonopvolging, in 1991 gewijzigd op uitdrukkelijke wens van koning Boudewijn. Met de afschaffing van de 'Salische wet' zou Boudewijn hebben willen vermijden dat prins Laurent de troonopvolger zou worden indien diens oudste broer Filip iets zou overkomen. Sinds de grondwetswijziging komt prins Laurent in de erfopvolging pas na prinses Astrid en haar kinderen. Tegenover Het Laatste Nieuws (25 april) bevestigde Laurent de stelling van Stengers. De prins zei dat hij 'al jaren onder deze situatie' lijdt. 'Ik heb hier veel vragen bij. Als zoiets belangrijks op die manier beslist kon worden, heb ik trouwens ook heel veel vragen over hoe andere cruciale beslissingen in dit land genomen worden', zei hij. Vanuit Noorwegen, waar het vorstenpaar op dat ogenblik op staatsbezoek was, deelde de persdienst van het Paleis op 29 april mee dat bij de grondwetsherziening de normale procedure is gevolgd. De persdienst zei dat de gelijkberechtiging van mannen en vrouwen een van de basisprincipes van onze samenleving is geworden, dat ook door andere monarchieën wordt gevolgd. 'Al het overige is speculatie', zei de persdienst.

Prinses Astrid werd op 25 mei benoemd tot luitenant-kolonel bij de Belgische strijdkrachten. Zij draagt het uniform van de Medische Dienst. Volgens het Paleis paste de benoeming in de volledige gelijkschakeling van de mannelijke en de vrouwelijke kinderen van de koning.

Provincies - Kamerlid Paul Breyne (CVP) werd op 16 mei benoemd tot gouverneur van de provincie West-Vlaanderen. Hij volgde per 1 juni Olivier Vanneste op, die wegens het bereiken van de leeftijdsgrens (67 jaar) ontslag had genomen.

Arbitragehof - De regering benoemde op 17 januari Marc Bossuyt tot rechter bij het Arbitragehof, in opvolging van Louis Paul baron Suetens die op 2 september 1996 was overleden. Bossuyt was voorgesteld door de VLD, die zich beriep op de afspraak onder de 'traditionele' partijen de twaalf mandaten bij het Arbitragehof onder elkaar te verdelen volgens het systeem-D'Hondt. Na de 'Witte Mars' van 20 oktober 1996 had de Senaat de voordracht van Bossuyt uitgesteld en beslist hoorzittingen met alle kandidaten te houden. Na afloop daarvan droegen de senatoren niettemin Bossuyt als eerste kandidaat voor. Als commissaris-generaal voor de vluchtelingen werd hij opgevolgd door Luc de Smet, die sinds 1994 adjunct-commissaris was.

Raad van State - De Senaat en de Kamer keurden een wetsontwerp goed dat de benoemingsprocedure voor de staatsraden wijzigt. Krachtens de wet van 8 september 1997 (*Belgisch Staatsblad van 16 oktober 1997*) draagt de algemene vergadering van de Raad van State drie kandidaten ter benoeming voor, rekening houdend met hun geschiktheid. Als de eerste kandidaat eenparig wordt voorgedragen, kan de minister niet van de voordracht afwijken, tenzij aan de benoemingsvoorwaarden niet zou zijn voldaan. De Kamer of de Senaat komen alleen nog tussenbeide als er in de algemene vergadering geen eenparigheid is. In dat geval kan het parlement een eigen lijst met drie kandidaten voordragen. De wet scherpte ook de benoemingsvoorwaarden voor de staatsraden aan.

Op 18 juni, een week na de goedkeuring van het wetsontwerp, slaagde de Kamer er eindelijk in, volgens de 'oude' procedure, vier kandidaten voor de benoeming tot staatsraad voor te dragen. De kwestie sleepte aan sinds oktober 1996. Nadat in de pers, kort na de 'Witte Mars' van 20 oktober, berichten waren verschenen over een partijpolitieke verdeling van de (oorspronkelijk zes, maar ingevolge overlijdens uiteindelijk acht) openstaande mandaten, werd de procedure tijdelijk stilgelegd en hielden Kamer en Senaat, die ieder vier voordrachten dienden te doen, hoorzittingen met de kandidaten. De acht eerstgerangschikte kandidaten bleken uiteindelijk 'keurig' over de zes 'traditionele' politieke partijen te zijn verdeeld.

Ombudsman - Herman Wuyts (N) en Pierre-Yves Monette (F) werden op 3 januari beëdigd als ombudsman van de federale overheid.

Bekrachtigingswetten - Het parlement keurde vier wetsontwerpen goed om de besluiten te bekrachtigen die de regering-Dehaene in 1996 en 1997 genomen had op grond van de drie bijzondere-machtenwetten (de zgn. EMU-wet van 26 juli 1996, de 'sociale kaderwet' van 26 juli 1996 en de wet van 26 juli 1996 over de concurrentiekracht). De bekrachtigingswetten droegen de datum van 13 juni, 26 juni, 12 december en nogmaals 12 december. Zij verschenen in het *Belgisch Staatsblad* van resp. 19 juni, 28 juni en 18 december. De bekrachtiging van de 'volmachtbesluiten' die de regering op grond van de 'sociale kaderwet' had genomen, kon niet tijdig (vóór 31 oktober 1997) gebeuren. Parlement en regering legden de verantwoordelijkheid voor de vertraging bij elkaar. Om een juridisch vacuüm te vermijden werd in de bekrachtigingswet van 12 december 1997 de 'volmachtenperiode' retroactief met twee maanden verlengd.

Tabaksreclame - De Kamer keurde op 9 januari een wetsvoorstel van Louis Vanvelthoven (SP) goed, dat reclame voor tabakswaaren vanaf 1 januari 1999 zo goed als volledig verbiedt. Na krachtig gelobby van de sector, versoepelde de senaatscommissie voor Sociale Zaken op 16 oktober het wetsontwerp. Meer bepaald zou reclame en/of sponsoring van auto- en motorsportmanifestaties mogelijk blijven. Volgens de indieners van het amendement zouden de autocircuits van Francorchamps en Zolder zonder sponsoring van de tabakssector niet kunnen overleven. In de plenaire vergadering van de Senaat was er op 27 november echter geen meerderheid om het amendement te steunen; alleen de PSC, de PS (op één na), de liberalen (op twee VLD'ers na) en één CVP'er keurden het amendement goed. De wet van 10 december 1997 zou op 11 februari 1998 in het *Belgisch Staatsblad* worden gepubliceerd.

De uitslag van de 'communautaire' stemming lokte boze reacties uit in Wallonië. De Waalse minister-president, Robert Collignon, kondigde op 9 december aan alle rechtsmiddelen te gebruiken om het reclameverbod ongedaan te maken. Op 12 december stelden de Waalse regering, de intercommunale vereniging Spa-Francorchamps, de vzw Horeca-Wallonie en verscheidene hotel- en restauranteigenaars een kort geding in bij de rechtbank van Verviers, maar die verklaarde zich op 30 december niet bevoegd. Intussen hadden de grootste Franstalige partijen (PS, PSC en PRL) in de Senaat en de Kamer wetsvoorstellen ingediend om het tabaksreclameverbod te versoepelen. Het dispuut zou in 1998 voortduren.

Ecotaks - De wetgeving over de milieu- of ecotaks (opgenomen in de wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur) werd in 1997 voor

de vierde en vijfde keer gewijzigd. De vierde wijziging (wet van 14 juli 1997, *Belgisch Staatsblad van 22 november 1997*) was van technische aard. De vijfde wijziging (wet van 10 november 1997, *Belgisch Staatsblad van 22 november 1997*) stelde de invoering van de ecotaks op papier en karton nog maar eens uit, tot 1 januari 1998 (met mogelijkheid tot vrijstelling als er voldoende oud papier wordt ingezameld en gerecycled) en schrapte de ecotaks op wegwerpscheerapparaten. De ecotaks was in 1993 ingevoerd om de steun van de groene partijen voor de staatshervorming te krijgen.

Sekten - Een bijzondere kamercommissie die was opgericht na de collectieve moord, eind 1995, van zestien leden van de Orde van Zonnetempel in Frankrijk om de bewaking van sekteactiviteiten in België te onderzoeken, stelde terzake grote lacunes vast en beval in haar rapport (29 april) de oprichting aan van een onafhankelijk 'observatorium' om het sektefenomeen permanent te onderzoeken. De commissie kreeg felle kritiek omdat op een lijst in haar verslag van 189 actieve sekten in België ook kerkelijke bewegingen als de Charismatische Vernieuwing, de Sint-Egidiusgemeenschap en Opus Dei, en de Antroposofische Beweging (Steiner-scholen) stonden. Daarom werd in de motie waarmee de Kamer op 8 mei de aanbevelingen van de commissie goedkeurde, uitdrukkelijk vermeld dat de 'synoptische tabel geen deel uitmaakt van de conclusies en dus geen voorwerp is van goed- of afkeuring door de Kamer'.

Bende van Nijvel - De bijzondere commissie in de Kamer van Volksvertegenwoordigers die in 1996 was opgericht om, onder het voorzitterschap van Tony Parys (CVP), voor de tweede keer het gerechtelijk onderzoek naar de overvallen van de Bende van Nijvel te onderzoeken, begon op 31 januari haar werkzaamheden. Na een lange reeks hoorzittingen keurde zij op 14 oktober haar eindrapport goed, zij het niet unaniem: het Vlaams Blok stemde tegen, de commissieleden van VLD en PRL onthielden zich.

De 'tweede Bende-commissie', zoals zij werd genoemd, kwam tot de conclusie dat de moordende overvallen van de Bende van Nijvel in de jaren tachtig geen verband hielden met de extreem-rechtse organisaties Westland New Post en Front de la Jeunesse, met seksfeiven ('roze balletten') of met plannen van de rijks-wachttop voor een staatsgreep, zoals in de media was geschreven. De commissie beval het gerecht aan zijn verder onderzoek te concentreren op een wapendiefstal bij de rijkswacht, de moord op FN-ingenieur Juan Mendez en drie misdadendebendes. Anders dan de commissie-Dutroux wees de Bende-commissie geen verantwoordelijken aan voor het falen van het onderzoek. Wel werden aanwezigingen van strafrechtelijke of disciplinaire inbreuken die magistraten en/of politiemensen zouden hebben begaan, aan het gerecht overgemaakt. De commissie deed ook enkele beleidsaanbevelingen, die op 23 oktober door de meerderheidspartijen en de twee groene partijen in de Kamer van Volksvertegenwoordigers bekrachtigd werden. Zij steunde het voorstel van de commissie-Dutroux voor de integratie van de politiediensten en de daadwerkelijke leiding van het onderzoek door de magistratuur. De commissie pleitte voor een betere controle op de kwaliteit van de onderzoeksrechters en op de oprichting van een federaal parket om, onder leiding van een 'zesde' procureur-generaal, misdaden te onderzoeken die de arrondissementsgrenzen overschrijden. Aan het college van procureurs-generaal werd gevraagd na te gaan op welke wijze onjuiste berichtgeving uit de wereld kon worden geholpen, zonder het onderzoek en/of de persoonlijke levenssfeer van de betrokkenen te schaden. Bij de media, die zich volgens de commissie hadden laten manipuleren, werd aangedrongen op 'een kritische

houding in gerechtelijke aangelegenheden' en de naleving van een deontologische code.

Zaak-Cools - Oud-minister Alain van der Biest (PS), die in september 1996 was aangehouden wegens moord (18 juli 1991) en moordpoging op minister van Staat André Cools (PS), werd op 2 januari vrijgelaten. Hij bleef beschuldigd van moord en moordpoging. De overige verdachten die in 1996 waren gearresteerd, kwamen in de loop van de daaropvolgende maanden vrij: Pino di Mauro (3 juni), Silvio de Benedictis en Mauro de Santis (16 juli), Luigi Contrino (31 juli), Richard Taxquet en Cosimo Solazzo (2 oktober), Carlo Todarello en Domenico Castellino (9 oktober). Alleen de twee Tunesische huurmoordenaars bleven in Tunis in de cel.

Op 18 juli schreef De Morgen dat Richard Taxquet vanuit de gevangenis aan Maurice Demolin, een vertrouwensman van Cools, had gemeld dat PS-Europarlementslid José Happart of iemand uit diens omgeving de opdracht voor de moord had gegeven. Happart ontkende dat ten stelligste; Van der Biest noemde het bericht 'absurd'. Aan De Standaard (26 juli) zei Happart dat Cools vermoord werd wegens de rol die hij speelde in een omvangrijk zwartgeldcircuit. Happart werd op 13 augustus door het gerecht ondervraagd. In november overhandigde hij aan het gerecht documenten die naar zijn zeggen tot de ontknoping van de zaak zouden kunnen leiden.

Op 18 december besliste de Kamer van Volksvertegenwoordigers de onderzoekscommissie naar de moord op Cools, die zij op 25 oktober 1996 had opgericht, nog niet te installeren. Eind mei al waren vanuit socialistische hoek vragen gerezen bij het nut van een onderzoekscommissie omdat, zo werd gezegd, het gerechtelijk onderzoek bijna afgerond was en het wenselijk was het werk van de andere onderzoekscommissies te evalueren vooraleer met een nieuwe van wal te steken. Na raadpleging van negen experts, van wie een meerderheid juridische bezwaren aanvoerde tegen een onderzoekscommissie, beslisten de christendemocratische en socialistische fracties in de Kamer op 18 december de installatie van de commissie-Cools uit te stellen ter wille van 'het gevaar dat verdachten hun straf ontlopen door de samenloop van een gerechtelijk en een parlementair onderzoek'. De commissie zou haar werkzaamheden kunnen beginnen 'zodra die gevaren zijn geweken'. De oppositie had het over een politiek geïnspireerde 'eersteklasbegravenis' van de onderzoekscommissie.

Zaak-Di Rupo - Begin 1997 werd almaar duidelijker dat de getuigenissen over vermeende pedofiele activiteiten van vice-premier Elio di Rupo (PS), die eind 1996 grote opschudding hadden veroorzaakt in de politieke wereld, op niets berustten en de hele zaak terug te brengen was tot manipulatie en strijd binnen de gerechtelijke politie. Weliswaar had procureur-generaal Eliane Liekendael van het Hof van Cassatie zich op 14 januari in de kamercommissie voor Justitie (waar zij de personeelsuitbreiding kwam verdedigen) laten ontvallen dat er nieuwe elementen waren in het dossier tegen Di Rupo, maar 's anderendaags zwakte zij haar verklaring af en zei dat er geen schuld aanwijzingen waren.

In een rapport (9 juli) zei het Comité P, dat de politiediensten controleert, dat de rijkswacht en de gerechtelijke politie van Brussel en de rijkswacht van Hasselt 'ernstige fouten' hadden gemaakt 'zowel bij de gebruikte methodes als door de aard van het onderzoek'. Commissaris Georges Marnette en inspecteur Grégory Antipine van de Brusselse GP werd verweten 'betwistbare onderzoeksmethodes' te hebben gebruikt. Marnette werd ervan verdacht gegevens uit het onderzoek naar de media te hebben gelekt.

Het Waals Parlement en het Parlement van de Franse Gemeenschap stemden op 15 resp. 16 januari in met de gedeeltelijke opheffing van de parlementaire onschendbaarheid van Jean-Pierre Grafé (PSC), die samen met Di Rupo was genoemd wegens homoseksuele ontucht met minderjarigen. Grafé had eind 1996 om die reden ontslag genomen als minister in de Waalse gewest- en de Franse gemeenschapsregering. Over de zaak werd nadien niets meer gehoord.

Proces-Laplasse - Het Hof van Cassatie verwierp in december het beroep dat de curator van Irma Laplasse had ingesteld tegen het arrest van Militair Gerechtshof van 14 februari 1996. In dat arrest, aan het eind van de herziening van processen voor de krijgsraad van Brugge en het hof van beroep in Gent uit 1944-1945, werd de veroordeling van Irma Laplasse wegens landverraad en verklinking bevestigd. De doodstraf tegen de (in 1945 terechtgestelde) vrouw werd omgezet in levenslange hechtenis.

Obussenaffaire - De kamer van inbeschuldigingstelling van Brussel stelde op 27 maart vast dat de strafvordering voor op één na alle veertien verdachten in de zgn. obussenaffaire verjaard was. In die zaak waren voormalige kabinetsmedewerkers van oud-minister van Landsverdediging Freddy Vreven (PVV/VLD), militairen en ambtenaren beschuldigd van schriftvervalsing bij de bestelling, in maart 1985, van granaten bij het Amerikaans bedrijf GDC, dat voor 400 miljoen frank commissielonen had betaald. Alleen de lobbyist Johan Lampaert werd naar de correctionele rechtbank verwezen omdat hij in 1990 nog schriftvervalsing pleegde om uit de handen van het gerecht te komen. Het proces begon op 24 september. In een tussenvonnis van 2 oktober eiste de rechter de aanwezigheid van Lampaert, die in Thailand verbleef. De zaak werd daarom tot begin 1998 uitgesteld.

IX. De evolutie in de politieke partijen

Op zijn jaarlijks bal in het Casino in Gent (26 april) maakte Guy Verhofstadt bekend dat hij kandidaat was voor het voorzitterschap van de Vlaamse Liberalen en Democraten (VLD). In de voorgaande maanden was in politieke kringen en de media druk gespeculeerd over de kandidatuur van Verhofstadt, die de PVV in 1992 had omgevormd tot VLD en na de tegenvallende verkiezingsuitslag van mei 1995 ontslag had genomen als partijvoorzitter. Zijn opvolger, Herman de Croo, had al laten verstaan voorzitter te willen blijven, maar stelde zich pas op 1 mei officieel kandidaat. Eerder had kamerlid Rik Daems hetzelfde gedaan. Om een onvermijdelijk lijkende 'broederstrijd' te vermijden, was binnen de VLD, door onder anderen minister van Staat Willy de Clercq, getracht de populaire Marc Verwilghen, de voorzitter van de Dutroux-commissie, ertoe te bewegen als 'consensuskandidaat' naar het voorzitterschap te dingen, maar Verwilghen weigerde op het verzoek in te gaan.

Na een harde verkiezingsstrijd, waarin Verhofstadt teruggreep naar zijn vernieuwingsideeën, De Croo zich opwierp als vertegenwoordiger van het sociale liberalisme en Rik Daems zich als 'echt nieuwe voorzitter' profileerde, werd Verhofstadt op 7 juni tot voorzitter verkozen. Tegen de verwachting in haalde hij al in de eerste stemronde een meerderheid van de stemmen (16.617 of 52,1%). De Croo kreeg 8.763 stemmen (27,5%), Daems 6.260 (19,6%). Van de ca. 80.000 VLD-leden nam er 40% aan de verkiezingen deel.

Verhofstadt trad, anders dan vóór 1995, als voorzitter zelden in de openbaarheid. Al vóór zijn verkiezing had hij zelf gezegd dat 'de scherpe kanten afgerond' waren en 'er geen boksmatches meer komen'.

De Christelijke Volkspartij (CVP) verliet na dertig jaar de Tweekerkenstraat en verhuisde (15 april) naar een nieuwe hoofdzetel in de Wetstraat in Brussel.

In het kader van een onderzoek naar illegale partijfinanciering deed het Hoog Comité van Toezicht eind mei huiszoekingen op de partijzetel. Het onderzoek was, volgens persberichten, gericht op de vzw Kridemo, die in het begin van de jaren negentig de omroepuitzendingen van de CVP verzorgde en daarvoor een beroep deed op de NV Hermes Communications, die door toenmalig partijsecretaris Leo Delcroix was opgericht en waarvan de omstreden gebroeders Bleyen (ook genoemd in de milieuboxaffaire) stille vennoten waren. CVP-voorzitter Marc van Peel gaf na de huiszoekingen het consultbureau Ernst & Young de opdracht de boekhouding van Kridemo door te lichten.

CVP-woordvoerder Willy Buijs zei op 11 juni aan *Gazet van Antwerpen* dat een deel van de Kridemo-boekhouding in november 1996, na het losbarsten van de milieuboxenzaak, door de bedrijfsrevisor van de partij, Herman van Impe, was ontvreemd. De verklaringen van Buijs veroorzaakten een malaise in de partij. Van Peel veroordeelde meteen 'de voorbarige speculaties die een onnodige hetze kunnen creëren', maar zag zich nog dezelfde dag gedwongen Buijs tijdelijk aan de kant te zetten. Volgens een mededeling stelden beiden vast 'dat er een breuk is ontstaan in de vertrouwensrelatie die moet bestaan tussen de voorzitter en de woordvoerder'. Tijdens een 'bezinningsperiode' die tot 1 september zou duren, zou Buijs niet als partijwoordvoerder optreden.

Op 30 juli deelde de CVP mee dat uit het onderzoek door Ernst & Young van de Kridemo-boekhouding 'niet gebleken (is) dat er sprake zou zijn van illegale partijfinanciering'. In het rapport stond wel dat er 'geen absolute zekerheid' kon worden gegeven over eventuele onregelmatige transacties omdat bijna de hele boekhouding door het gerecht in beslag was genomen en het onderzoek gebeurd was door reconstructie.

Op 25 augustus deelde de CVP mee dat IPOVO-directeur Peter Poulussen tot informatiedirecteur en derhalve woordvoerder van de partij was aangesteld. Eerder (8 juli) was meegedeeld dat Buijs woordvoerder van de EVP-fractie zou worden, maar dat ging uiteindelijk niet door.

Johan van Hecke, die in 1996 wegens een buitenechtelijke relatie ontslag had genomen als CVP-voorzitter, legde zijn politieke mandaten (kamerlid en burgemeester) neer nadat hij op 8 september was benoemd tot directeur van het Internationaal Instituut voor Democratie en Ontwikkeling, dat de EVP (Europese Volkspartij) op 28 augustus had opgericht als vormingsinstituut voor Afrikaanse christen-democratische politici.

De CVP stelde het werkjaar 1997-1998 in het teken van de politieke vernieuwing en de 'positieve frontvorming', een 'alliantie van de politiek met alle mensen en bewegingen die hun tijd niet willen verliezen met gekanker en gezeur, maar die daadwerkelijk iets ten goede willen veranderen', waarvan de partij de motor wilde zijn. In dat kader hield de CVP op 13 december in Antwerpen een congres over de interne partijwerking, waarop enkele nieuwe 'verruimers' werden voorgesteld, onder anderen Eric Anthonis (Antwerpen 94) en Luc Beaucourt, een bekend arts. Op het congres werden afspraken gemaakt over vorming van mandatarissen, interne communicatie, financieel beheer, cumulatie en de oprichting van een deontologische commissie. In juni 1998 zou een 'inhoudelijk' congres worden gehouden.

Op het congres van de Socialistische Partij (SP) van 21 december in Roeselare werd bekendgemaakt dat Louis Tobback tot partijvoorzitter was herkozen. Aan

de eerste rechtstreekse voorzittersverkiezingen nam 57% van de partijleden deel. Als enige kandidaat kreeg Tobback 40.113 stemmen. Er waren 6.235 tegenstemmen, 1.300 onthoudingen en 171 blanco of ongeldige stemmen. Tobback zei dat de SP bij de parlementsverkiezingen van 1999 900.000 stemmen zou moeten halen, 100.000 meer dan in 1995.

Tobback had op de bijeenkomst van de Raad (van voorzitters en secretarissen) van 22 maart opgeroepen werk te maken van de ledenwerving. Een 'beloofteam' onder leiding van Vlaams parlements lid Steve Stevaert kreeg de opdracht 'nieuw talent' aan te trekken.

De Volksunie (VU), die op 29 augustus haar stichter Frans van der Elst verloor, congresseerde op 23 november in Leuven onder het thema 'Laat de democratie nooit meer zwijgen'. De partij koos er voor een 'democratie naar republikeins model' waarin het parlement het hoogste gezag heeft. Voor de monarchie is er volgens de VU geen staatkundige rol meer, maar om tactische redenen sprak het congres zich niet uit over het koningshuis zelf. In de resoluties opteerde de VU voorts voor een bindend referendum en de rechtstreekse verkiezing van de Vlaamse minister-president.

Op 27 november maakte De Standaard bekend dat Bert Anciaux tijdelijk terugtrad als VU-voorzitter om aan de maatschappelijke verbreding van de partij te werken. Al op 13 augustus hadden Anciaux en Vlaams parlements lid Nelly Maes op een persconferentie gezegd dat de VU de motor wilde zijn van de 'hergroepering van de politieke krachten' in een 'nieuwe organisatiestructuur'. Het vernieuwingsproject was half september nader uitgewerkt op het jaarlijkse beraad van het partijbestuur en de fracties. De bedoeling het initiatief bekend te maken op het partijcongres van 23 november werd doorkruist door het ontslag van VU-staatssecretaris Vic Anciaux uit de Brusselse gewestregering, dat het congres beherste. De partijraad stemde op 29 november met het vernieuwingsproject in. Anciaux kreeg tot september 1998 de tijd om gelijkgezinden te zoeken waarmee de partij in een alliantie bij de verkiezingen van 1999 15% van de stemmen hoopte te halen. Tijdens die negen maanden zou ondervoorzitter Patrik Vankrunkelsven het VU-voorzitterschap waarnemen.

Op 4 december deelden de politieke jongerenorganisaties TriAngel en CPV (Centrum voor Politieke vernieuwing) mee toe te treden tot de vernieuwingsbeweging van Anciaux, die in 1998 de naam ID21 zou krijgen. Agalev reageerde na een gesprek (22 december) met Anciaux terughoudend. Politiek secretaris Wilfried Bervoets noemde het project 'wazig' en zei dat er vóór de verkiezingen van 1999 van een toenadering geen sprake kon zijn.

Agalev had op 22 april gezegd te blijven geloven in samenwerking over de partijgrenzen heen, op grond van het 14-puntenprogramma dat de groenen in april 1996 hadden gelanceerd. Andere concrete resultaten dan de wetsvoorstellen die voortkwamen uit de 'Zaal F'-gesprekken (zie hoofdstuk V) had die samenwerking niet.

Samen met tien andere partijen en organisaties (SP, VU, ACW, ABVV, de jongerenafdelingen van SP, VU en Agalev, TriAngel, CPV en de Jeugdraad van de Vlaamse Gemeenschap) nam Agalev op 24 april deel aan de eerste conferentie van 'Het Sienjaal', het radicaal-democratisch project van Norbert de Batselier en Maurits Coppieters. Er werd beslist concrete voorstellen uit te werken over 'het sociaal Europa' en 'de verbreding van de democratie'. Hoewel de initiatiefnemers van een 'bemoedigende conferentie' spraken, deemsterde 'Het Sienjaal' nadien weg.

De Dassault-smeergeldaffaire (zie hoofdstuk II) veroorzaakte grote opschudding in de Parti Socialiste (PS). Daags nadat bekend was geworden dat Merry Hermanus en François Pirot waren aangehouden (23 januari) riep partijvoorzitter Philippe Busquin het partijbureau bijeen in een poging de gelederen gesloten te houden. Het bureau ontkende dat de PS smeergeld had ontvangen en bevestigde zijn vertrouwen in Busquin. Op initiatief van kamerfractie leider Claude Eerdekens kwamen op 26 januari de zestien PS-ministers en fractieleiders bijeen. In een mededeling riepen zij iedereen die bij de Dassault-affaire betrokken was op, zich ter beschikking te houden van het gerecht. Alle beschuldigten werden verzocht ontslag te nemen uit de partij-organen. De oproep, die kennelijk gericht was tot Guy Spitaels en Philippe Moureaux, de respectieve mentors van Pirot en Hermanus, kreeg op 27 januari de steun van het bureau. Beiden hielden evenwel hun onschuld staande en weigerden op te stappen. Busquin kondigde op 1 februari aan een statutair congres bijeen te roepen om de werking en de organisatie van de partij te herzien.

Nadat Spitaels was teruggetreden als voorzitter van het Waals Parlement (7 februari) en het gerecht een derde bankrekening in Luxemburg had gevonden, op naam van Patrick Moriau, leek ook de positie van Busquin bedreigd te worden. Moriau was in januari 1992, na het aantreden van Busquin, secretaris-generaal van de partij geworden. Hij had 21 miljoen frank Dassault-geld van zijn voorganger Pirot 'geërfd' en op een bankrekening in het groothertogdom geparkeerd. Busquin gaf op 17 februari toe dat hij wist dat de PS over geld beschikte dat niet in de boekhouding stond, maar hij zei dat hij de oorsprong ervan niet kende en dat hij nooit geweten heeft van de Luxemburgse rekening. Die enigszins laattijdige bekentenis werd hem door de partijbasis evenwel niet zwaar aangerekend, want op het administratief congres van 1 maart werd Busquin, als enige kandidaat, met 361 van de 478 stemmen (78,1%) tot partijvoorzitter herkozen. De vernieuwsoperatie die Busquin had aangekondigd, kreeg felle kritiek van ondervoorzitter Philippe Moureaux, die op een informatiecongres van de door hem voorgezeten Brusselse federatie (26 maart) de plannen van de PS-voorzitter hield. Opmerkelijk ook was dat Hermanus op het congres van de Brusselse federatie van 1 mei optrad als woordvoerder van de afdeling Jette en er fel uithaalde naar Spitaels en Busquin. Op het congres kwam het overigens tot een botsing tussen Moureaux en Charles Picqué, de voorzitter van de Brusselse gewestregering, over het migrantenstemrecht. Op een statutair congres in Luik (10 mei) voerde de PS de rechtstreekse verkiezing van de voorzitter door de partijleden in. Het mandaat van de voorzitter werd van twee op vier jaar gebracht en is één opeenvolgende maal hernieuwbaar. Voor de algemene verkiezing van de voorzitters van de federaties was er geen meerderheid. Ook het voorstel om het partijbureau door de leden te laten verkiezen, werd verworpen. De federaties bepalen zelf hoe zij hun vertegenwoordigers in het bureau aanwijzen. De vertegenwoordiging van de Brusselse 'gewestelijke' federatie in het partijbureau werd versterkt, maar de voorzitter van de federatie wordt niet langer automatisch Brussels ondervoorzitter van de partij. De beide ondervoorzitters worden aangewezen door de Waalse resp. Brusselse leden van het partijbureau. De Algemene Raad (Conseil général) werd afgeschaft; tussen twee congressen is het bureau (waarvan de samenstelling gewijzigd en de bevoegdheden uitgebreid werden) het hoogste beleidsorgaan. Krachtens de nieuwe statuten mag een PS-lid niet meer dan drie betaalde (meer dan 120.000 frank bruto per jaar) mandaten uitoefenen. Het congres keurde ook een 'Charter van de militant' en een 'Charter van de gekozene' goed, waarin deontologische regels zijn vastgelegd. Wie de regels overtreedt, kan uit de partij worden gezet. De financies van de partij worden niet langer beheerd door de

secretaris-generaal alleen, maar collegiaal door de vzw Fonsoc. Na het congres van 10 mei - de grootste schokgolven van de Dassault-affaire waren intussen voorbij - keerde de interne rust in de partij terug. In het najaar veroorzaakte de verkiezing van Merry Hermanus (17 oktober) tot lid van het bureau van de federatie Brussel enige deining. Busquin betreurde de beslissing, die niet strookte met de partijvernieuwing, maar hij moest toegeven daar, vanwege de autonomie van de federaties, niet tegen te kunnen optreden.

Bij de Parti Réformateur Libéral (PRL) werd Louis Michel bij de verkiezingen van 21-23 februari, waaraan 14.187 van de 35.245 leden deelnamen, tot voorzitter herkozen. Als enige kandidaat kreeg hij 96,3% van de uitgebrachte stemmen.

Van de crisis in en de moeilijkheden in de PS trachtte Michel gebruik te maken om de Franstalige socialisten te vervangen in de Waalse gewestregering en, langs die weg, ook in de federale regering. Berichten daarover doken begin juni in de pers op. Michel zelf deed op 30 mei in de krant 'Vers L'Avenir' een oproep voor de oprichting van een federatie tussen de PRL en de Parti Social Chrétien (PSC). La Libre Belgique schreef op 6 juni dat Michel en PSC-voorzitter Charles-Ferdinand Nothomb sinds meer dan een jaar gesprekken voerden over een centrumrechtse alliantie. De toenadering zou kunnen uitmonden in gemeenschappelijke verkiezingslijsten. Nothomb bevestigde de gesprekken, maar hij zei dat de PSC-leden vóór de verkiezingen een bevoorrechte coalitiepartner zouden kunnen kiezen. In Le Soir (7 juni) sprak oud-PSC-voorzitter Gérard Deprez zijn steun uit aan de vorming van een PRL-PSC-federatie. Het bleek dat ook hij daarover, los van Nothomb, gesprekken had gevoerd met Michel. Federaal secretaris Jacky Moraël van Ecolo onthulde dat de PSC en de PRL sinds februari een coalitiewissel voorbereidden en bij de groenen steun hadden gezocht voor een constructieve motie van wantrouwen. Ecolo, zonder de stemmen waarvan PSC en PRL geen meerderheid konden vormen in het Waals Parlement, had die steun geweigerd.

Op 9 juni wees het PSC-bureau de vorming van een federatie met de PRL van de hand. Vanuit de linkervleugel van de partij (Démocratie Chrétienne) kwam kritiek op het optreden van Nothomb, wiens positie als partijvoorzitter in het gedrang kwam. Vers L'Avenir schreef op 27 juni dat Nothomb zou worden vervangen door minister van Landsverdediging Jean-Pol Poncelet of een directorium. Le Soir maakte op 28 juni gewag van zijn vervanging door het tweespan Joëlle Milquet en Jean-Jacques Viseur. La Libre Belgique voegde daar ook de naam van André Antoine aan toe. Nothomb zegde een geplande vakantie af en liet het 'Comité directeur' op 30 juni een motie goedkeuren waarin het zijn vertrouwen in hem bevestigt. Tijdens een 'conclaf' van een twintigtal topfiguren in Marche-en-Famenne (11-12 juli) slaagde Nothomb erin de gelederen weer te sluiten en zijn positie te versterken.

In het najaar laaide de crisis weer op. Le Soir meldde op 10 oktober dat Deprez aan de oprichting van vernieuwingsbeweging werkte, via dewelke hij de PSC alsnog, samen met de PRL, in een centropartij wilde onderbrengen. Het bericht deed stof opwaaien. Het Comité directeur besliste op 13 oktober een werkgroep op te richten die de partijstrategie voor de periode vóór en na de verkiezingen van 1999 zou formuleren. Deprez zegde toe in afwachting van de resultaten geen eigen beweging op te richten. De werkgroep, voorgezeten door kamervoorzitter Raymond Langendries, kwam op 19 oktober bijeen om Deprez te horen. Zij verwierp eenparig, op Deprez na, de idee van de PRL-PSC-federatie en verzocht Langendries zijn 'informatie- en verduidelijkingsopdracht' over Deprez' beweging voort te zetten. Partijvoorzitter Nothomb zegde toe tegen 1 november 'voorstellen voor organisatie en actie' van de PSC te doen. Het Comité directeur be-

krachtigde op 20 oktober het standpunt van de werkgroep over de federatievorming met de PRL.

Tijdens een nieuwe vergadering van de werkgroep-Langendries bood Nothomb op 3 november aan Joëlle Milquet het ondervoorzitterschap van de PSC aan. Milquet, die bij de voorzittersverkiezingen van begin 1996 nipt de duimen had moeten leggen voor Nothomb, aanvaardde twee dagen later het aanbod. Zij werd bevoegd voor de interne en externe communicatie van de partij en de voorbereiding van de politieke dossiers, en kreeg de opdracht het vernieuwingscongres van 1998 en de verruiming van de partij te organiseren. Een nieuw opgericht vijf-koppig 'Comité de direction' neemt voortaan de dagelijkse leiding van de partij waar. Nog op 3 november maakte de werkgroep-Langendries duidelijk dat Deprez binnen de PSC, naar het voorbeeld van 'Démocratie chrétienne', een beweging kon oprichten, maar niet daarbuiten.

Op 5 december maakte *Le Soir* de krachtlijnen bekend van het manifest dat Deprez had opgesteld voor zijn op te richten 'Mouvement de Citoyens pour le Changement' (MCC). De PSC reageerde bij monde van Milquet, ooit de 'dauphin' van Deprez, negatief. Het manifest werd algemeen gezien als het begin van de definitieve breuk tussen de PSC en haar oud-voorzitter, die zich in 1998 zou voltrekken.

Intussen was duidelijk geworden dat PRL-voorzitter Louis Michel gesprekken had aangeknoopt met de PS met het oog op de coalitievorming na de verkiezingen van 1999. Michel, die na tien jaar oppositie tot elke prijs weer in de regering wil komen, zei op 17 oktober aan *Le Soir* dat hij bereid was een asymmetrische federale coalitie zonder de VLD te aanvaarden.

Op 21 februari werd Jean-Luc Roland, de voorzitter van de milieubeweging Inter-Environnement Wallonie, tot derde federaal secretaris van Ecolo aangewezen. Samen met de twee andere federaal secretarissen, Isabelle Durant en Jacky Morael, zou hij de partij leiden tot april 1998. Roland kwam in de plaats van Danny Josse, die om persoonlijke redenen op 8 december 1996 ontslag had genomen.

Olivier Maingain werd op het congres van het Front Démocratique des Francophones (FDF) van 25 oktober tot partijvoorzitter herkozen. Hij kreeg, als enige kandidaat, 84,6% van de stemmen.

Kamerlid Marguerite Bastien, die eind 1995 uit het Front National (FN) was gesloten, richtte op 25 januari het Front nouveau de Belgique (FNB) op. Op het stichtingscongres werd Bastien met eenparigheid (108 stemmen) tot voorzitter van de extreem-rechtse partij verkozen.

Partijfinanciering

De parlementaire commissie die de partijfinanciering controleert besliste op 6 mei voortaan openbaar te vergaderen. Tijdens de vergadering van 2 juni weigerde de oppositie de rekeningen van de PS over 1996 goed te keuren, omdat de partij, in het kader van de Dassault-affaire, had toegegeven ruim 20 miljoen frank niet in de boekhouding te hebben vermeld. Door de houding van de oppositie kwam men niet aan de vereiste tweederde meerderheid die voor de goedkeuring nodig was. De oppositie stemde er wel mee in de bedrijfsrevisor te horen vooraleer een definitief besluit te nemen. Dat gebeurde op 9 juni. De hoorzitting bracht weinig of geen nieuwe elementen. Met zeven stemmen tegen elf werd de rekening verworpen. Als gevolg daarvan verloor de SP een twaalfde van haar dotatie voor 1997, of 6,5 miljoen frank. De commissie stemde er mee in de sanctie te herzien als het gerechtelijk onderzoek daartoe aanleiding zou geven.

Belgian Politics in 1997

by **Stefaan FIERS**

Researcher at the Afdeling Politologie of the Katholieke Universiteit Leuven

and **Marc DEWEERDT**

Political journalist of the *Financieel-Economische Tijds*

I. Political consequences of the Dutroux-case

A. *Report of the parliamentary Dutroux-Committee*

On October 17th, 1996, a special parliamentary Committee, charged with 'the inquiry into the manner in which the investigation was done by the police-forces and the judicial authorities in the case of Marc Dutroux, Michel Nihoul and others', was installed. Early 1997, the committee continued its activities. Although the atmosphere in which the Committee had started its activities had been extraordinary serene, it became more troubled, due to several leaks to the press and other incidents, which involved members of the Committee. Among them Patrick Moriau (PS), the deputy chairman of the special Committee, who resigned on February 14th, because of his involvement in the Dassault-case (cf. *infra*). Moriau declared that his resignation was intended to prevent that the activities of the Committee would be hindered by the investigations into his involvement in the Dassault-case. Other incidents involved the Committee members Serge Moureaux (PS) and Geerolf Annemans (Vl. Blok).

On March 5th, the Committee held what ought to be its last hearing, examining the ministers of Internal Affairs (Johan Vande Lanotte) and of Justice (Stefaan De Clerck). The Committee requested and eventually obtained a prolongation of its mandate for 1 month to investigate claims that Dutroux and Nihoul had received high-level protection from the authorities.

From March 10 until March 12th the Committee gathered in the monastery of Corsendonk (Turnhout) to draw its conclusions. The members of the Committee found evidence of negligence and unacceptable conduct by police and magistrates, and they agreed upon the way in which personal responsibilities would be considered. Yet, there was no consent as to the policy-conclusions that stemmed from their inquiry. Several witnesses put that the 'conclave' got bogged down in party-politics and community differences, most notably on the issue of the reorganisation of the judiciary and the police forces. Marc Verwilghen, chairman of the Committee was disappointed about the poor results and threatened to resign.

One month later, on April 12th and April 13th, the fifteen members of the Committee adopted the Committee's report. The report was presented to the Chamber of Representatives by Renaat Landuyt (SP) and Nathalie T'Serclaes (PSC) on April 15th. The report said that the failures of the search for the children carried out by police and magistrates were due to long known structural deficiencies. The Belgian judiciary is passive and disintegrated and is coping with a continuous lack of means. The gendarmerie and the Judicial Police (JP) are involved in a permanent rivalry, which had harmed the investigation. The Committee pointed out some 30 persons (magistrates, gendarmes, policemen and agents of the JP)

which were personally responsible for failures in the inquiry. Only one politician was named: Melchior Wathelet (PSC), at present judge of the Court of Justice in Luxembourg. As former Belgian minister of Justice he had signed the request for early liberation submitted by Marc Dutroux.

Most attention was paid to the recommendation 'for an integration of the three general police-forces into one structure'. The plenary debate on the report (April 17th and 18th) revealed the differences in interpretation of a unified national police force among the political parties. The party leaders of PS (Philippe Busquin) and PRL (Louis Michel) opposed a unified national police force, because of the lack of democratic control. They argued that at least the municipal police, under supervision of the mayor, had to be preserved.

Notwithstanding this dissent, the Representatives agreed unanimously upon the report of the Committee, as was asked by Marc Verwilghen, chairman of the Committee. The unanimity had much to do with the extraordinary circumstances and with the pressure of the press and of the public opinion. Prime minister Dehaene declared that "the report of the Committee would serve as a guideline for the future activities of the government". He admitted that his policy had been focussing too much on economic goals, in the past.

B. *The issue of sanctioning*

The report of the Committee raised the matter of disciplinary proceedings against the officials that were blamed for the bungled investigations.

On April 20th, Marc Verwilghen urged the government not to extend the mandate of Melchior Wathelet as judge of the European Court of Justice. All Flemish opposition parties (VLD, Agalev, VU and Vl. Blok) backed Verwilghen in his claim. Even though Justice-minister Stefaan De Clerck, agreed to raise the matter at the council of ministers, the governing parties were not willing to revise the government's decision of September 1995. On April 25th, Wathelet's mandate was extended by decision of the government. Prime minister Dehaene argued that Wathelet's responsibility in the case, as it was stated in the report of the Committee, could not legitimate a revision of the government's decision. Some MPs of the governing parties SP and CVP did not agree with Dehaene's reasoning, while nearly all Walloon parties indicted the fact that only French-speaking officials were blamed in the report. The Wathelet-issue was a threat to both the unanimity among the members of the Committee, and to the survival of the government.

After a negotiation between the prime minister and the leaders of the parliamentary parties (May 6th), the majority parties backed the government in a motion of confidence initiated by the PSC on May 7th. The members of the Committee had agreed to vote abstention, except Olivier Maingain who voted against. Finally, on October 7th, Melchior Wathelet was officially appointed for another term as Judge at the European Court of Justice.

The fact that the government supported Wathelet against all criticism, was grist to the mill of the magistrates. These opposed strongly the possibility of sanctions. To back their demands, and to indict the continuous lack of means, the magistrates went on a short strike on April 29th.

On October 16th, minister De Clerck gave an overview of all disciplinary proceedings which had been taken against magistrates and members of the Judicial Police. A disciplinary proceeding was started against three substitutes of the Brussels office of the public prosecutor. The cases of another seven magistrates were

still being investigated, the minister said. Two magistrates of the office of the public prosecutor, one prosecutor-general (Van Oudenhove), two former prosecutors-general (Demagnet and Giet) and all municipal policemen that were named in the report of the Committee had been cleared of sanctions by their disciplinary superiors. Christian De Vroom, head of the Judicial Police, who had been sanctioned by the minister with a temporarily suspension, successfully challenged this decision at the Supreme Court of Appeal (September 26th). On September 29th, De Vroom returned in office.

The Interior-minister, Johan Vande Lanotte, added to this list the names of five members of the gendarmerie which faced a disciplinary proceeding.

Several members of the Committee expressed feelings of disappointment regarding the fact that sanctions failed to occur.

C. *Reorganisation of the police-forces*

On June 20th, the so-called Committee-Huybrechts (named after its president Luc Huybrechts, judge at the Supreme Court of Appeal) presented to the ministers of Interior and Justice its report on the reorganisation of the police-forces in Belgium. In its report, the Committee-Huybrechts advised to integrate the municipal police, the gendarmerie and the Judicial Police into one unified police force. This unified force would consist of two levels: a *federal* level for inquiries, the maintenance of public order and traffic-regulations, and a *local* level for the basic daily policetasks.

Several institutions, to a different level involved in the issue, raised their voice and proposed alternatives to the plans of the Committee-Huybrechts. Among these the association of Flemish towns and municipalities, several trade unions of policemen, the Committee for Internal Affairs of the Senate and the Committee-Dutroux.

After the summer-recess, the core of the government (prime minister Dehaene, the four vice-prime ministers and minister of Justice Stefaan De Clerck) worked out a plan for the reorganisation of the police-forces, based on a two-level structure. The hot topic was the merger at local level, and consequently the influence of the mayors. The Frenchspeaking parties claimed and eventually obtained a bigger say for the mayor in leading the local 'interpolice-zones'. The police-structure at federal level would consist of a merger of the Judicial Police and the gendarmerie. The final plans of the government faced severe criticism by Marc Verwilghen, even though Verwilghen had reacted in a positive way to the initial plans.

D. *Further proceedings of the Committee-Dutroux*

On April 18th, the Committee-Dutroux obtained an additional mandate to investigate indications of 'corruption and protection'. This mandate, which was conferred until September 30th, was extended a first time until December 31st. A second prolongation set the deadline for February 15th, 1998.

During this period, and even before that, the Committee had to cope with internal problems. These were caused by false allegations against the integrity of Serge Moureaux, by Geerolf Annemans's confession that he often leaked crucial information to the press, and by the publication of a book by Patrick Moriau (*Les cabiers d'un commissaire*) in which Moriau quoted confidential reports of hearings.

All parties reacted in a very negative way to the publication of the book. On April 22nd, Raymond Langendries, Chairman of the Chamber, indicted the behaviour of Moriau strongly. Moriaus book, and the confession by Annemans resulted in two revisions of the internal regulation of the Chamber of Representatives (June 5th and October 23rd). Members of a committee that leaked information from a hearing behind closed doors, would be removed from the committee. They could also be excluded from membership of any other committee in the same legislature, and had to face the possibility to lose, at least during three months, up to one fifth of their parliamentary reward.

After all incidents had been closed, the Committee worked hard on the investigation into indications of 'corruption and protection'. Yet the Committee had to be careful not to cross the borders of the inquiries carried out by the judiciary.

II. Dassault-case and the revision of the governmental programme

A. *The arrest of Hermanus and Pirot and the resignation of Spitaels*

On January 6th, the RTBf announced that some documents of the French judiciary contained indisputable evidence that the French manufacturer of airplanes Dassault Aviation had paid a 'commission-fee' of some 600 million BEF in order to get the contract for the modernisation of F 16s of the Belgian Airforce. Until early 1997, it was known that Dassault had paid some 200 million BEF to so-called 'experts', advisors and lobbyists, and some 60 million to the Socialistische Partij (SP).

On January 23rd, two officials of the Parti Socialiste were arrested: Merry Hermanus, the former chief of several ministerial cabinets, and François Pirot, former secretary-general of the PS and the 'right hand' of former party leader Guy Spitaels.

On January 8th, Hermanus had written a letter to Spitaels and Busquin (current PS-party leader). In the letter, Hermanus wrote that there was still some 16,3 million BEF on his personal account in Luxembourg, The 16,3 million BEF was left of a total of 30,9 million that Dassault apparently had paid to get the contract. Both Spitaels and Busquin had handed over the letter to councillor Fischer of the Supreme Court of Appeal who in turn examined Hermanus on the issue.

The arrest of Hermanus and Pirot caused great upheaval in the PS. Both Spitaels and Busquin denied the content of the letter. While the opposition parties urged the government to resign, the majority parties were very cautious in their reaction to the event. However, CVP-party leader Marc Van Peel declared on January 28th, "that his trust in the PS was shocked". The demand of the judiciary to lift the parliamentary immunity of Spitaels (January 30th), was seized by several MPs of the CVP to put even more pressure on the government. This led to a fierce reaction of prime minister Dehaene. On the meeting of the Bureau of the CVP of February 4th, Dehaene made very clear that a cabinet-reshuffle was out of the question.

On February 5th, 1997, the Walloon parliament removed (partially and temporarily!) the parliamentary immunity of its chairman, Guy Spitaels. The parliament of the French-speaking community did the same on February 6th. The partial removal meant that Spitaels could only be questioned on and confronted with elements from the Dassault-case by the judiciary, and that he could not be charged.

Spitaels would preside the parliamentary assembly only in an administrative way. He would no longer preside the plenary debates.

It was a compromise, made up by politicians of the majority parties, and Spitaels had accepted the construction. However, Spitaels resigned from his position as chairman of the Walloon parliament, as member of the Bureau of the PS and as president of the Board of the Gemeentekrediet-bank on February 27th. The leak on his testimony to the judiciary, in which he admitted that he did know about the Luxembourg accounts, had been the immediate cause to his resignation. In April 1997, Spitaels would also retire from his office as mayor of Ath.

In the meanwhile, François Pirot and Patrick Moriau, two former secretaries-general of the PS, had been discredited, when the judiciary found out about their joint account in Luxembourg (February 14th). Moriau did not deny that he had inherited 'an important amount of money' (21,6 million BEF) from his predecessor Pirot. He had spent the money to the benefit of the party, he claimed. Philippe Busquin, party leader of the PS, declared on the same press conference that he had not been informed about the existence of the Luxembourg account. A few days later though, he admitted that he knew about the existence of the amount of money at the time when he became party leader, but that he had been ignorant of its origins. He had ordered Moriau 'to settle the issue'.

Because of Moriaus apparent involvement in the Dassault-case, Anne Thily, prosecutor-general of Liege, requested the removal of Moriaus parliamentary immunity, on February 24th.

B. *The update of the governmental programme*

During the weekend of February 10-11th, in the midst of the Dassault-case, prime minister Dehaene declared several times that an update of the governmental programme would follow soon. Only later on, at the end of February, it became clear what the update would be alike. The update consisted of three parts: employment, the modernisation of the social security system, and the preparation of some particular dossiers (fortification of the small and medium-sized enterprises, the modernisation of the federal administration, the accessibility of the judiciary system, the battle against poverty). The plans were worked out on the governments 'conclave' of March 22-23rd and presented to the Chamber of Representatives on March 25th. In his address, Dehaene declared that employment remained the priority of the government (cf. *infra*).

C. *Evolutions in the Dassault-case after the resignation of Spitaels*

Although Spitaels' parliamentary immunity had been removed, there had not been any hard proofs of his involvement in the Agusta and Dassault-cases, until mid-March 1997. This however changed dramatically, as soon as the news got out that François Pirot had testified to the judicial authorities that he had been informed early 1989 by Spitaels of a donation of the Italian firm Agusta. According to Pirot, Guy Spitaels made this statement in the presence of Guy Coëme and Alain van der Biest. Van der Biest confirmed Pirot's claim.

While Hermanus (March 26th) and Pirot (March 27th) were released from jail, Spitaels was questioned and officially charged with passive corruption at the end of the day (March 27th). In a reaction to these charges, Spitaels declared that there was no causal link between the granting of the donation to the PS and the assign-

ment of the contract for the helicopters. Finally, it lasted until December 5th for Spitaels to admit that he had ordered Pirot and Detaille to open an account in Luxembourg to store the 'black' money, back in 1989. Spitaels said he regretted to have ordered the opening of the account, but he denied the presumption that he knew about the donation by Dassault.

In a televised interview on March 29th, Merry Hermanus declared that not only the PS, but also the PSC and 'one other party' had benefited from a donation by Dassault. A couple of days later, Hermanus claimed the Volksunie to be 'the other party'. Both PSC and Volksunie reacted promptly and in a determined way that they had not received one penny from Dassault. Even though there has not been any proof of it, rumours that the PSC actually did receive some money from Dassault never really faded away.

On November 4th, the Supreme Court of Appeal requested the Chamber of Representatives to charge Guy Coëme, former minister of Defence at the time the contract for the helicopters was assigned, with forgery and corruption. According to the report of the Supreme Court of Appeal, the most important indication for these allegations, was the fact that no less than half an hour after the assignment of the contract was decided, Guy Coëme made a call to the headquarters of Dassault Aviation in Paris. Coëme denied the call had anything to do with corruption. He said, he had only envisaged to congratulate Dassault on earning the contract.

A Special Committee was set up in the Chamber to investigate the dossier of former minister Coëme (November 6th). After a hearing organised to the defence of Coëme (November 12th), and some additional study work on 10.000 pages (of a total of 800.000 pages) of the Dassault-dossier, the Committee gave a positive advise to charge Coëme of forgery and corruption.

On December 4th, the Chamber of Representatives voted on the issue whether or not Coëme had to be charged: 95 MPs voted in favour, 49 were opposed (mainly socialist MPs).

III. The budgetary policy

A. *The budgetary results for 1996 and the control of the 1997-budget*

On January 3rd, the cabinet declared that the 1996-budget was closed with a deficit of 243 billion BEF (against 290 billion in 1995). The overall public deficit (federal government, communities, regions, local governments and the social security system) was stated at 3,4 percent of GDP, which was 0,4 percentage points higher than estimated. The government ascribed this difference to the disappointing economic growth (which led to lower incomes of taxes and higher expenses for unemployment), and the deficit in the security system (25 billion BEF). The Budget-minister, Herman Van Rompuy, stressed that the Belgian government had decreased the financing deficit by 0.7 percent of GDP in 1996, and that this result was less than half of the deficit in 1993 (7,5 %). As a consequence, the debt to GDP ratio decreased by 3,5 percentage points in 1996 to 130,2 percent (being 10.700 billion BEF).

On March 22nd and March 23rd, the cabinet took new measures to control the 1997-budget. The revised budget aimed at an overall budget deficit of 2,9 per-

cent of GDP. In this respect, the Belgian government would meet the Maastricht-requirements.

B. *The 1998-budget*

On May 12th, the Belgian government was recommended by the European Finance ministers to keep a close eye on the tax incomes and the expenses for the social security system. According to the European Finance ministers, this was the only way to get rid of the 'excessive' Belgian public deficit. They also urged a firm implementation of the proposed measures to counter the growth of the expenses for social security. The European Council deplored that the financing deficit was still 3,4 of GDP and the debt ratio doubled the 60 %-norm of the Maastricht Treaty.

The Belgian High Council for Finances published its annual report on June 24th. The report stated that the federal, regional and community governments needed an additional cut of an estimated 35 billion BEF in order to limit the budget deficit to 200 billion BEF (2,3 percent of GDP).

On July 25th, the federal government decided to sell another 24,7 % of its share in the ASLK-Bank: 9,8 % was to be sold to the Belgian-Dutch group Fortis (by which Fortis would become the major participant in ASLK), and another 14,9 % was intended to go to the stock exchange. This last operation however, failed. On November 12th, Fortis paid 34 billion BEF for the whole package, leaving the Belgian government at its legal minimum participation rate of 25,1 %.

The draft of the 1998-budget, presented by prime minister Dehaene in his State of the Union (October 7th), marked a deficit of 218 billion BEF (2,3 % of GDP). Dehaene stressed there were no austerity measures in the 1998-budget. The opposition parties criticised the budget-plans, for the decrease in the burden of wages was too small to their opinion. After two - poorly attended - days of plenary debate, the 1998-budget was approved by the Chamber of Representatives on December 18th.

IV. Employment and Social Policy

A. *A new Maribel-operation, 'Smet-jobs' and the issue of shorting of work-time*

The high unemployment rates kept on being a priority for the cabinet. Although total unemployment decreased slightly in 1997 (- 1.8 %), the decrease was only due to an improving situation in Flanders. There was only a minor decrease in Brussels and even an increase in the Walloon region. Large firms as Forges de Clabecq (January 3rd) and Nova (January 8th) went broke, and the announcement of the closing down of the Renault-factory in Vilvoorde (February 27th), stressed the importance of the unemployment-issue. Large manifestations, organised by the trade unions, put more emphasis on the matter.

At the same time, the Belgian cabinet worked on a new Maribel-operation to reduce the social costs of labourers. The government was thereto urged by the European Commission, which had set the deadline for February 20th. After a minor adjustment, the new Maribel-operation was agreed upon, on April 11th.

Meanwhile the socialist vice-prime ministers Elio Di Rupo (PS) and Johan Vande Lanotte (SP) pledged for a repartition of labour, the shortening of labour-time and a revision of the cabinets priorities to reach target-groups with special measures. At the conclave of the cabinet on March 22nd-23rd, the cabinet agreed to implement the plans of labour-minister Miet Smet (CVP). Smet proposed to use the unemployment benefit as a subsidy for a kind of jobs (such as aides in gazstations and supermarkets, the vigilance of parkings and nursery in firms) that have disappeared almost completely due to heavy competition. The target group for these jobs, consisted of some 84.000 unemployed persons.

A final decision taken at the conclave was the cabinets promise to lower the costs of wages by 2003, and to make these level with the costs of wages in the neighbouring countries. A report on the Belgian economic situation, published in April by the OECD, came to the same conclusion: unemployment was to a high extent due to high wages, and to heavy costs of wages. The OECD recommendations to alter the situation (which consisted of lowering the unemployment benefit, the abolishment of the indexation of the wages, and the reducing of the systems of early retirement) caused fierce reactions by the trade unions. The trade unions were backed in their opposition by prime minister Dehaene.

On June 25th, sixteen top-personalities of the federal government, the Flemish government, Flemish political parties and social organisations signed the 'Programme of Leuven', in which they engaged to reduce employment to 3 to 5 % by the year 2003. The 'Programme' made the annual creation of some 25.000 to 30.000 jobs necessary. This aim would be reached by tempering wages, the reallocation of labour, more training and education, the encouragement of economic growth and an additional reduction of public debt.

B. *The lowering of the costs of labour*

The debate on lowering the costs of labour was a hot issue during 1997. In his State of the Union, on October 7th, prime minister Dehaene declared that the government would take initiatives to lower the costs of labour with 12 billion BEF both in 1998 and in 1999. The trade unions were disappointed with the result, and the government faced strong criticism by the parties in opposition, most notably by the VLD. Guy Verhofstadt, party leader of the VLD, revealed his own plans, which consisted of priorities for innovation, investments in new technologies and an improvement of the educational system.

C. *Social negotiations*

Social negotiations between trade unions and employers unions, and between the social partners and the government were not making any progress at all. However, under pressure from both the cabinet and King Albert, who pledged in his annual speech on July 21st to give priority to job-creation, the social partners reached an agreement on September 25th. The agreement was a declaration of principles, according to which the social partners were willing to strive for a social agreement and made up a list of topics that urgently needed to be solved. In anticipation of the European Summit in Luxembourg (November 21st), the text of the agreement was deliberately kept very vague. The Summit, however, did not meet the expectations.

IV. Social security

A. *The social security budget*

The deficit of the social security system, which had been 23,6 billion BEF in 1996, was reduced to 1,6 billion in 1997 on an overall budget of 428,3 billion. The government decided to render some 453,5 billion BEF for the 1998-budget, not fully answering the request of the General Management of the RIZIV, which had asked for 467 billion BEF.

B. *Doctors conflict*

The decision of the federal government, taken on December 20th, 1996 to freeze the fees of doctors and dentists for the duration of at least 6 months, was the start of a conflict between the government and the doctors unions. But also among the doctors unions, there was some dissent. On March 7th, the doctors unions and the health services reached an agreement to replace the temporary limiting measures from 1996. Yet, the agreement was rejected by the doctors union of doctor Jacques de Toeuf (BVAS).

Another disagreement between the doctors and the government was caused by the cabinets decision of March 28th to fix the budgets of the hospitals. This decision was intended to counter all possible abuses. In reaction to the decision, the doctors went on strike (on April 25th, on May 23rd-26th and -be it less successfully on June 20-23rd), and held a highly attended 'States General' (June 14th) to back their grievances. After some concessions by the prime minister, the doctors and the health care services reached a new, limited agreement on November 3rd. This agreement included a raise of the doctors fees.

The tension in the medical world was caused by the approaching elections for the Committee Doctors-Health Services. On June 27th, the government made a decision on the electoral procedures. However, the elections would at the earliest be held in March 1998, due to organisational difficulties.

V. Internal affairs

A. *Institutional affairs*

Debate on parliamentary immunity (article 59 of the Belgian Constitution)

After a long debate, both the Chamber of Representatives and the Senate reached an agreement on the revision of article 59 of the Belgian Constitution, dealing with parliamentary immunity. Yet in 1996, the Chamber had made some proposals on this issue, following the amending of article 103 which deals with the ministerial immunity. As a result of the debates, parliamentary assemblies would only have to be consulted (and to agree!) by the judiciary, in three specific cases: in case of a summons, when an MP is sent for trial or when an MP is put under arrest. As a consequence, the approval of the parliamentary assembly was no longer needed for a house search. However, these searches could only be carried out in the presence of the Chairman of the assembly. The revision of article 59 was passed on February 28th, and was published on March 1st.

Debate on ministerial immunity (articles 103 and 125 of the Belgian Constitution)

Due to legal and technical difficulties and due to dissent among the parliamentary parties, the articles of the Belgian constitution, dealing with the ministerial responsibility of federal ministers (article 103) and regional and community ministers (article 125) were not revised in 1997. However, both the Chamber and the Senate passed a bill, implementing article 125. Through this 'special law for temporary and partial implementation of article 125 of the Constitution' (passed on February 28th), the judiciary no longer needed the formal approval of the parliamentary assembly to investigate acts of ministers and former ministers. An exception was made for prosecution, the only case on which parliament still had to approve. Parliament passed a similar bill on February 28th on the implementation of article 103 (federal ministers). On December 25th, 1997, both temporary laws were extended until 1 July 1998.

Other revisions of the Constitution

The revision of Article 41 (March 11th) made it possible to elect district-councils in municipalities with over 100.000 inhabitants. The following towns could benefit from this revision: Antwerp (which already had an informal district-council), Bruges, the city of Brussels, Charleroi, Ghent, Liege, Namur and Schaarbeek.

On 20 May 1997, a supplement to article 130 was passed, granting the Council of the German-speaking Community the right to regulate the use of languages in educational affairs in the German-speaking Community.

Modernisation of the Provincial law

By initiative of some senators, the Provincial law of 1836 was profoundly modernised on June 25th, 1997. The law revalued the role of the provincial council, e.g. by installing the possibility of question time (oral and written questions) and the possibility to set up committees. The provincial council can also decide to organise a referendum on issues that belong to the competences of the provinces.

Advisory councils

The law of 17 July 1997 stipulates that from January 1st, 2000 onwards, a maximum of two thirds of the members of advisory councils on federal level can be of the same sex. By decree of July 15th, similar regulations are due for the Flemish level.

B. *The right to vote on community level for non-Belgians*

The discovery of the remains of the Moroccan girl Loubna Benaïssa and her funeral (March 8th), placed the debate on the right to vote for migrants high on the political agenda. The debate also questioned the conditions in which the right to vote could be granted to citizens of the EU-member states. It was prime minister Dehaene himself who, the day after Loubna Benaïssa's funeral, declared that "the time was ripe for a broad societal debate" on the right to vote for migrants. For the granting of the right to vote to citizens without the Belgian nationality, however, a revision of the Constitution was necessary, for as article 8 of the Constitution states that one has to own the Belgian nationality to be granted the right to vote.

The political parties reacted in different ways to the declaration of the prime minister. Most of them stressed that the procedure for naturalisation is easy and still the best way to obtain the right to vote. The position of the prime ministers party (CVP), was unclear until May 20th, when the directory of the party agreed upon a compromise. The compromise made an end to heavy internal debates. The CVP said that the right to vote could be broadened up to citizens from outside EU-member states, only 'under strict conditions', at the earliest after the local elections of October 2000, and if the naturalisation-procedure proved to be an unsuccessful measure to lift the participation of foreigners in decision-making.

The unconditioned granting of the right to vote to citizens of EU-member states was opposed in Flanders, because it was believed that it would favour the French-speaking parties, and therefore would weaken the position of the Flemish inhabitants of Brussels and its periphery. On 25 June the Flemish Parliament approved a resolution, in which the right to vote was linked to 4 conditions: paying local taxes, a minimum stay, the severe application of the language-law and the exclusion from executive mandates (these would be reserved for Belgians only). In the parliamentary committee for the revision of the Constitution, prime minister Dehaene declared on July 1st, that he would take the initiative to present a bill on this matter. Ultimately, it was only at the beginning of 1998 that Dehaene did take such an initiative.

C. *New Political Culture (NPC)*

Answering to the turmoil caused by the cases of Dutroux and Di Rupo, Raymond Langendries, Chairman of the Chamber of Representatives, invited the presidents of the political parties to discuss initiatives to strengthen parliamentary democracy and to improve of the relation between citizens and political class. This had to lead to a so-called New Political Culture (NPC). From the beginning, the green parties Agalev and Ecolo refused to take part in the talks. Consequently, at the first session (December 7th, 1996), seven parties participated at the meeting: the majority parties (CVP, PSC, SP and PS), the liberal parties VLD and PRL, and the Volksunie. The second meeting took place on January 10th, 1997, without the VLD. Herman De Croo, the VLD-party leader, had left the negotiations, partly because of a conflict with the majority parties on the Di Rupo-case and partly because he said to be frustrated by the lack of good will for an open debate. Due to the revealing of the Dassault-case and the involvement of the PS in it, the Volksunie left the negotiations on February 6th. The Volksunie accused the CVP of lack of courage, not to condemn the practices of the PS in the Dassault-case. Only the majority parties (CVP, PSC, SP and PS) and the PRL continued the debates after February 6th.

At the meeting of January 10th four workshops were set up: on decumulation, on the financing of electoral campaigns, on the participation of citizens and on public services. The talks in the workshops resulted in a Joint Declaration on June 17th. In the declaration, the number of mandates per MP was limited to a maximum of two. The expenses for campaigning were limited to a total of 40 million BEF per party. The regulations on the financing of parties were extended to other party-related institutions (e.g. centres for research). Finally, the parties promised to revise the Constitution to make possible the introduction of consultative referendums on local and provincial level.

The New Political Culture was also a hot topic in Room F of the Senate. In Room F, VLD-senator Guy Verhofstadt, joined by some MPs of CVP, VU and Agalev worked on proposals to change the Belgian way of dealing with politics. However, after the election of Guy Verhofstadt as party leader (June 7th), the three CVP MPs (Johan Van Hecke, Luc Willems and Pieter de Crem) left the negotiations. They feared that with the election of Verhofstadt as party leader, the negotiations in Room F would serve mere party politics.

VI. Policy of the Justice Department

A. *Changes in the judiciary*

High Council for Justice

The government agreed upon the installation of a High Council for Justice on July 25th. The assignments of the High Council for Justice were to give advice to both the government and the parliament on judicial matters and on the functioning of the judiciary, to act as an intermediary between citizens and the judiciary and to supervise systems of internal control and disciplinary proceedings. Moreover, the High Council can utter recommendations on the profile for future heads of Justice departments and can even investigate individual failings.

The installation of a High Council for Justice needed a revision of Constitutional article 151.

Board for nominations and promotions

In order to de-politicise nominations and promotions of magistrates, the government had decided on its so-called 'Santa Claus'-conclave of December 1996, to install a Board for nominations and promotions. It was composed of 22 members, elected for a term of 4 years. Half of them should be Dutch-speaking, the other half French-speaking. Each language-group would consist of 5 magistrates and 6 non-magistrates. The ten magistrates would be appointed by the magistrates themselves. Two committees (one for each language-group) would organise the examinations for admission, and two selection-committees would present to the minister of Justice a ranking of three candidates best suited for the job. The criteria for selection, among which a three-years evaluation of all magistrates by their superiors, would be laid down in the law.

The government agreed upon the new procedures for nomination and promotion, giving minister of Justice Stefaan De Clerck, green light to write a proposition of law. However, at the end of 1997, the proposition of law had not yet been submitted to parliament.

The magistrates opposed strongly the installation of the Board for nominations and promotions, for they feared a 'severe threat to the independence of the judicial power'.

Board of prosecutors-general

On May 15th, 1997 a Board of prosecutors-general was installed (law of March 4th, 1997). It was composed of the prosecutors-general of the five Courts of Appeal. Its task was to draw a uniform, coherent and applicable criminal policy, in consultation with the minister of Justice.

Other reforms

The so-called Franchimont-bill, that provided for more rights for the parties in judicial matters and revised the methods of criminal investigation, was passed in the Chamber of Representatives on July 10th. At the end of 1997, it was still pending for the Senate.

On June 19th, a European Centre for missing and sexually abused children was set up. Just like its American counterpart, the Centre was a privately owned but State subsidised institution. Daniel Carton de Lichtbuer was appointed Chairman of the Board, while Christian Wiener was nominated Director-general on September 15th. Of all parents of missing and abused children, only Jean-Denis Lejeune gave his support to and co-operated with the Centre.

B. Measures against judicial backlog

In 1997, the federal government took some measures to smooth away the backlog of the courts. In this respect, the number of councillors of the Supreme Court of Appeal was increased with 4 new members and the number of attorney-generals with 2, up to a total of 28 and 12 respectively (law of May 6th).

The law of July 9th 'on the judicial backlog', added 148 deputy councillors to the five Courts of Appeal. Minister of Justice Stefaan De Clerck stated that for the Brussels Court of Appeal, the language-laws would not strictly be applied, so that not all French-speaking deputy-councillors needed to be perfectly bi-lingual.

VII. Foreign and defence policy

A. Foreign policy

Zaire-Congo

The rebellion by Laurent Kabila was closely watched in Brussels. Notwithstanding the fact that the Belgian government did not wish to intervene in the conflict, some 550 soldiers were sent to Brazzaville, capital of Congo, on March 22nd. The presence of the soldiers was only intended to prepare a possible repatriation of Belgian citizens. The government stressed that the mission was merely humanitarian, and not political. Early May 1997, a second mission of 54 soldiers followed, because of the increase in violence. Shortly after the resignation of president Mobutu on May 16th, all Belgian troops were withdrawn (May 22nd), and the Kabila-regime was de facto recognised. According to prime minister Dehaene, the withdrawal of the soldiers was a first step towards the resumption, under strict conditions, of the official co-operation between the two countries. These conditions were: the formation of a transitional government, a process of democratisation leading to elections and full access for the international community to the province of East-Kivu, where Rwandan refugees were hiding.

At the end of July, State Secretary for Co-operation, Reginald Moreels, was on an official visit to the former Belgian colony. The aim of the mission was to prepare the resumption of the official co-operation. However, President Kabila refused to meet Moreels, officially because of Kabilas busy agenda. But in fact, Kabila was displeased with the Belgian critique on the violation of human rights in Congo.

Because of the violations of human rights and because of the lack of progress in the process of democratisation in Congo, the bilateral co-operation was not yet resumed at the end of 1997.

Rwanda

On January 7th, the ad hoc-committee, composed of 4 senators and 2 ex-magistrates of the Court of Arbitrage, which had investigated secret and confidential documents on the murder of 10 Belgian UNAMIR-soldiers in Rwanda (April 1994), presented its report to the Committee for Foreign Affairs of the Senate. In its report, the committee came to the conclusion that the Belgian political and military decision-makers were conscious of the anti-Belgian mood in Rwanda, at the time the government decided to join the UNAMIR-operation (November 19th, 1993). Moreover, the report blamed the UN for having withdrawn all UNAMIR-soldiers after the murder of the 10 Belgian soldiers, for it created the opportunity to start the genocide.

As a result of the report, most Belgian political parties asked for the set up of a parliamentary committee of inquiry which would investigate the case more profoundly. Due to the opposition of the CVP, a compromise was reached on January 17th. A special committee, under presidency of the Chairman of the Senate, Frank Swaelen (CVP), was installed. The Rwanda-committee did not possess all competences of a committee of inquiry. However, the committee would be able to organise hearings 'in case this proved to be necessary'. The committee was installed on January 23rd. It held hearings with former ministers Wilfried Martens, Willy Claes and Leo Delcroix, with prime minister Dehaene, former army chief José Charlier, colonel Luc Marchal (who was in charge of the UN-mission in Kigali) and other members of the military, the diplomatic corps and academicians.

On April 24th, the Senate decided to transform the special committee on Rwanda into a committee of inquiry, composed of 15 members and 3 observers. Notwithstanding the different interpretations among the parties of the concept of political responsibility in the Rwandan massacre, the committee agreed unanimously on its report (December 7th, 1997).

In its conclusion, the committee stated that Belgian politicians had failed on two occasions. First, the government made a mistake in joining the UN peace-mission, for the decision was inadequate, both from a political as from a military and technical point of view. Secondly, the decision of the Belgian government to withdraw all Belgian soldiers, was a failure. Prime minister Dehaene was blamed for having declared to the Committee that 'in the same circumstances he would have taken the same decisions'. The ministers of foreign affairs, Eric Derycke (SP), and of Defence, Jean-Pol Poncelet (PSC) were blamed for not having informed the parliament in 1995-1996 on the Rwanda-file. The military staff was blamed for having badly prepared the mission.

The report made some 59 recommendations, most notably that Belgium would no longer participate in UN-missions in its former colonies.

Ex-Yugoslavia

At the end of October, nearly all of the 751 Belgian soldiers that had participated in UNTAES, returned home. Some 100 soldiers stayed until the end of the UNTAES-mission on January 15th, 1998.

B. *Defencepolicy*

On January 17th, the government agreed upon a plan for investment for the ministry of Defence in the period 1997-1999 (the so-called Plan on Midrange Term). The government decided to spend some 43 billion BEF on the modernisation of its F16-airplanes, on the building of 4 new minesweepers, and the ordering of some antitank weapons and a system of telecommunications via satellite.

Two former paratroopers, who had participated at the UN-mission 'Restore Hope' in 1993 in Somalia, were cleared of all charges of misconduct. They were indicted of having tortured a black boy by swinging the boy over an open fire. Similar investigations were opened against Belgian soldiers on UN-missions in Somalia and in Vukovar (Ex-Yugoslavia).

VIII. Other events and developments

Belgian Monarchy - Princess Astrid was promoted on May 25th and became Lieutenant-colonel of the army forces. At the ceremony, she was dressed in the uniform of the Medical Service. According to the Royal Palace, the promotion had nothing to do with the speculations as would Astrid be put forward to become second in line for the succession of King Albert - after her older brother Filip. These speculations had been launched in Spring, after the publication of a book by professor Stengers on the Belgian Monarchy.

Law on tobacco-advertising - On January 9th, the Chamber of Representatives passed a bill, initiated by Louis Vanvelthoven (SP), to abolish all advertising for tobacco-products from January 1st, 1999 onwards. After a long debate, and after some attempts to amend the original text, the Senate passed the bill on November 27th. The vote caused some fierce reactions in Wallonia. Some politicians feared that the exploitation of the Spa-Francorchamps race-circuit would be impossible without the financial revenues from the tobacco-industry. The president of the Walloon regional government, Robert Collignon (PS), declared on December 9th to use all possible judicial means to cancel the abolishment. The dispute continued in 1998.

Sects - The special committee of the Chamber investigating the activities of sects in Belgium, presented a report on April 29th, in which they recommended the installation of an 'observatory' to investigate the activities of sects in Belgium on a permanent basis. There was criticism against the report, because the committee had listed, among the 189 sects that are active in Belgium, some church-related organisations (the Charismatic Movement, the Sint-Egidiuscommunity and Opus Dei). The report of the committee was approved, only after the vote on a motion, in which the Chamber stated that the list of 189 sects was not part of the conclusions of the report, and therefore not subject to approval by the MPs.

Gang of Nivelles - The second so-called 'Gang-committee', installed in 1996 and presided by MP Tony Van Parys (CVP) started its activities on January 31st. The committee was set up to reinvestigate the judicial investigation of the hold-ups made by the Gang of Nivelles (latter half of the 80s). The committee concluded that the violent hold-ups had nothing to do with the extreme-right organisations of Westland New Post or Front de la Jeunesse, nor that there was any link

with a possible coup planned by the top of the gendarmerie. Unlike the committee on the Dutroux-case, the 'Gang-committee' did not point out any personal responsibility. In its report, the committee pledged for a better control on the quality of magistrates and the installation of a federal office of the public prosecutor, to handle cases that extend the borders of the 27 regional corpses.

The André Cools- murdercase - Former minister Alain van der Biest (PS), who was arrested in September 1996, charged with complicity in the murder of André Cools (PS), was released from jail on January 2nd. This however, did not clear his name; the accusations of murder and attempt to murder were still valid. Other suspects, who were arrested in 1996, were released in the following months. Only the Tunisian hired assassins were kept imprisoned in Tunisia. At the plenary debate on the installation of a parliamentary committee on the Cools murder-case (December 18th), the parliamentary parties of the christen-democrats and the socialists wanted to delay the installation of a such a committee. They feared that the investigations by the parliamentary committee would interfere with the inquiries by the judiciary.

Di Rupo-case - Soon in 1997, it became clear that the witnesses of potential paedophile actions by vice-prime minister Elio Di Rupo (PS), which were urged at the end of December 1996 and which had caused political upheaval, were not to be taken seriously. In its report of July 9th, the Committee P, which controls the police-forces, blamed the judicial police of Brussels and the gendarmerie of Hasselt for their bungled investigations.

In the meanwhile, both the Walloon parliament (January 15th), and the parliament of the French-speaking Community (January 16th), agreed upon the partial removal of the parliamentary immunity of minister Jean-Pierre Grafé (PSC). Grafé was also named in a case of sexual abuse against minors. Due to the allegations, he had resigned as minister of the Walloon Regional government and the government of the French-speaking Community, late December 1996. Ever since, nothing was heard on the case.

IX. The evolution of the political parties

VLD - On April 26th, Guy Verhofstadt announced that he would take part in the party leadership-contest of June 7th, 1997. In the preceding months, there was some intensified speculation on the issue whether or not Verhofstadt would compete. In June 1995, he had resigned as VLD-party leader after it got clear that the VLD would not participate in government. Moreover, incumbent party leader Herman De Croo, had declared to run for a second term. And there was a third candidate, Rik Daems, MP for Leuven.

In an ultimate attempt to avoid an electoral clash between the three candidates, negotiations were organised by some senior party leaders. They had hoped to find a consensus on Marc Verwilghen, the popular chairman of the Committee Dutroux. In the most likely scenario, Verwilghen would be the only candidate for the party leadership. However, Verwilghen refused to compete for the party leadership. After a fierce campaign, Guy Verhofstadt was elected by 52,1 % of the participating VLD-members (16.617 votes), leaving Herman De Croo (8.763 votes or 27,5 %) and Rik Daems (6.260 votes or 19,6 %) far behind. Out of the 80.000 members of the party, some 40 % participated at the vote.

CVP - On April 15th, the CVP moved its head-quarters to a building in the Wetstraat 89 in Brussels.

More importantly, the party got involved in a judicial investigation of illegal party-financing. CVP-spokesman Willy Buijs declared on June 11th, that parts of the bookkeeping were stolen by one of the party's accountants. The statements of Buijs created a malaise in the party, and eventually he was fired as the party's spokesperson. He was replaced by Peter Poulussen on August 25th.

In the meanwhile, party leader Marc Van Peel said that the bookkeeping of the party, which was screened by some consultants of Ernst & Young, appeared to be clean.

At the party conference of December 13th (Antwerp), some new (and well-known) party members were presented. The congress voted on new regulations for the training of party-officials, the communication in the party, the financial management, the combination of mandates and the installation of a committee of deontologic.

SP - In November and December, the members of the SP got -for the first time- the possibility to take part in the vote for the party leadership. The result of the election was proclaimed at the party conference in Roeselare (December 21st). Louis Tobback, who was the only candidate, was elected with 40.113 votes in favour, against 6.235 no-votes (with 1.300 abstentions and 171 invalid votes). The turn-out for the elections was 57 %. In his address to the congress, Tobback put the aim for the elections of June 13th, 1999 at a win of some 100.000 votes in comparison to the electoral result of 1995.

VU - On November 23rd the Volksunie held its annual party conference in Leuven. At the conference, the VU voted a resolution in which they favoured a 'democracy built on republican ideas', in which parliament would be the prominent political actor, and the monarchy would no longer have a political role.

In that very same week, the VU lost both its Anciaux-figureheads. Vic Anciaux left the Brussels Regional Government on November 22nd, after a dispute on the guaranteed share of Dutch-speaking firemen in Brussels. On November 27th, his son, Bert Anciaux, resigned as party leader. Bert Anciaux wished to concentrate his activities on a 'regrouping of political forces' and a new organisation for the party. At the meeting of the Party Council (November 29th), Anciaux got green light for his project. Within 9 months (until September 1998), there had to be some results. In the meanwhile deputy chairman Patrik Vankrunkelsven would lead the party.

Anciaux got backed by some youth-organisations as Triangel and CPV (Centre for Political Renewal), but failed to get the support of Agalev. Wilfried Bervoets, the political secretary of Agalev, said that Anciaux's proposals were unclear, and that the possibility of joint-lists for the elections of June 1999 was excluded.

On August 29th, the founding father of the Volksunie, Frans Van der Elst, died.

PS - The Dassault-case (see Chapter II) and the apparent involvement of the PS, caused great upheaval in the party. On January 26th, the leader of the PS-parliamentary party in the Chamber of Representatives, Claude Eerdekens, took the initiative for a meeting of 16 PS-ministers and the 6 leaders of the PS-parliamentary parties. In a declaration, they asked all party-officials involved to resign from their posts, and to fully co-operate with the judiciary.

On February 1st, party leader Philippe Busquin urged a statutory congress to revise the organisation and the actions of the party. After the revelation of the secret PS-account in Luxembourg, and the involvement of Busquin's right-hand Patrick Moriau, Busquin's position seemed to be threatened. The result of the re-election of Busquin for a fifth term as party leader (March 1st) showed some proof of the precarious situation. Being the only candidate for the post, Busquin obtained 361 votes out of a total of 478 votes casted (78,1 %); his worst result as party leader ever.

At its statutory congress, which was held in Liege on May 10th, the PS introduced the One Man One Vote system for the election of the PS-party leader. Leadership-contests would take place every 4 years (instead of every 2 years), and a party leader could only run once for a re-election. However, some other motions that were initiated by the Bureau of the party were voted down. Most notably the direct election of the district leaders and the members of the Bureau of the party. It meant that the local federations kept a strong say in the representation at national party-level.

The congress also decided to strengthen the representation of the Brussels 'regional' federation in the Bureau of the party. The two vice-presidents of the party would from then onwards, be appointed separately by the Walloon members of the Bureau and the Brussels members of the Bureau. Furthermore, the congress abolished the Conseil général of the party, and adopted a 'Charter of the militant' and a 'Charter of the mandatory'.

PRL - Louis Michel was re-elected as party leader on February 21st-23rd. Michel, who was the only candidate, obtained 96,3 % of the votes. Some 14.187 out of a total of 35.245 members of the party participated at the elections, leading to a turn-out of 40,3 %.

Michel tried to make advantage of the crisis in the Parti Socialiste, to get the socialists replaced by his own set up liberal party in both the federal and the Walloon regional government. On May 30th, Michel called for the installation of a federation between his own PRL and the PSC. According to the journal *La Libre Belgique* (June 6th), talks between the presidents of both parties (Michel and Nothomb) had been going on for well over a year's time. Former PSC-president Gérard Deprez said in *Le Soir* (June 7th) to back the talks. It also appeared that Deprez had had some separate negotiations with Michel on the issue. According to Jacky Moraël (one of the three executive secretaries of the green party Ecolo), Ecolo had been approached by them to back a possible constructive motion of distrust, which would lead to the replacement of the socialist party by the liberals. Ecolo had refused to take part in this scenario.

The revelation of the negotiations set back the whole process. On June 9th, the Bureau of the PSC voted down a possible federation with the PRL. Even the position of Charles-Ferdinand Nothomb as party leader was threatened. This led to some speculation in the press as to who would be his successor: minister of Defence Jean-Pol Poncelet, a ticket of Joëlle Milquet and Jean-Jacques Viseur and André Antoine were mentioned in the press. After the Comité directeur of the party had agreed upon a motion of confidence in Nothomb (June 30th), Nothomb succeeded in strengthening his position at a conclave of some 20 party-officials (Marche-en-Famenne, 11-12 July 1997).

In the Autumn of 1997, the issue arose again. It appeared that Deprez was still working on a close co-operation between the PSC and the PRL. After some negotiations and hearings, the PSC adopted the strategy not to work any further on a

cartel with the PRL (October, 13rd). In exchange, party leader Nothomb declared on November 1st, to take some initiatives to renew both the organisation and the action of the PSC. As a result, Joëlle Milquet, the dauphine of Gérard Deprez who was defeated at the party leadership contest of March-April 1996 by only a handful of votes, became deputy-party leader. She was charged with the internal and external communication, with the preparation of political issues and the preparation of an important party conference in 1998. A newly installed Comité directeur, composed of 5 party-officials would from then on be responsible for the management on a daily base.

Gerard Deprez was allowed to set up a movement, but only within the organisation of the party. On December 5th, *Le Soir* published some abstracts of Deprez' manifest for his 'Mouvement de Citoyens pour le Changement' (MCC). Because the PSC reacted in a negative way, the manifest was seen as the start of the definitive break-up of the ties between Deprez and the PSC (which actually took place in 1998).

Ecolo - On February 21st, Jean-Luc Roland was appointed as third secretary-general of Ecolo, replacing Danny Josse, who resigned office on December 8th, 1996.

FDf - At a party conference on October 25th, Olivier Maingain was re-elected as president of the FDF. He was the only candidate, and obtained 84,6 % of the votes.

Summary: Belgian Politics in 1997

The so-called 'Dutroux-case' - the revelation of the kidnapping and the murder of four underaged girls and the apparent malfunctions of the judiciary and the police forces, was the most important issue on the 1997 political agenda. Unanimously, the Chamber of Representatives agreed upon the recommendations of a parliamentary inquiry into the bungled police investigation. Yet the unanimity disappeared quickly when the recommendations on the reorganisation of the police-forces had to be implemented.

New revelations of the Dassault-case, and the involvement of both socialist parties, put the government under pressure. The events themselves, and the discontent they caused in some majority parties, urged the government to revise the governmental programme. Guy Spitaels, chairman of the Walloon parliament resigned. Guy Coëme, former minister of Defence, alleged of passive corruption in the Dassault-case, was referred to the Supreme Court of Appeal by decision of the Chamber of Representatives.

Overzicht van het Vlaamse politiek gebeuren in 1997

door Mark DEWEERDT

Licentiaat in de Politieke Wetenschappen
Politiek redacteur bij De Financieel-Economische Tijd

I. Regering

De twee meerderheidsfracties in het Vlaams Parlement, CVP en SP, droegen op 22 september Brigitte Grouwels (CVP) voor om Anne van Asbroeck (SP) op te volgen als minister van Brusselse Aangelegenheden en Gelijkekansenbeleid. Van Asbroeck had, conform de afspraak die bij het aantreden van de tweede regering-Van den Brande (juni 1995) was gemaakt, halfweg de regeerperiode ontslag genomen. Grouwels werd meteen na haar aanwijzing beëdigd.

Op 24 juni besliste de Vlaamse regering, in het kader van een 'nieuwe politieke cultuur', de ministeriële kabinetten na de verkiezingen van juni 1999 verder af te slanken. Het aantal beleidsmedewerkers ('raadgevers') zou worden beperkt (maximum 128 voor alle regeringsleden samen, in plaats van 180) en volgens objectieve criteria (onder meer de beleidssectoren waarvoor ze bevoegd zijn) aan de regeringsleden worden toegewezen. Het 'cellensysteem', waarbij sommige ministers een 'cel' hebben om het beleid van een minister van een andere coalitiepartij te volgen, zou verdwijnen. Voor haast alle logistieke kabinetsfuncties zou een minister een beroep moeten doen op gedetacheerde ambtenaren van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Op 1 juli keurde de Vlaamse regering een besluit goed over het financieel en sociaal statuut van de Vlaamse ministers. Het eigen statuut was nodig omdat een ministerambt sinds 1995 onverenigbaar is met een parlementair mandaat. Met het Vlaams Parlement was afgesproken dat de regeringsleden tot 30 juni 1997 onder het parlementair statuut zouden vallen. Over het besluit was in vrij algemene bewoordingen mededeling gedaan aan de pers. Het weekblad Knack bracht op 9 juli details van de regeling en berekende dat de uittredingsvergoeding van een minister kon oplopen tot 16,5 miljoen frank. Minister Van Asbroeck zou, na een mandaat van twee jaar, een vergoeding van 8,7 miljoen frank krijgen. Het blad publiceerde ook bijzonderheden over de kostenvergoeding die de ministers kregen voor het gebruik van hun privé-woning.

Ingevolge kritiek in de media op de 'royale' uittredingsvergoeding deelde minister-president Van den Brande op 29 augustus mee dat de uittredingsregeling opgeschort werd tot een werkgroep van ministers, parlementsleden en onafhankelijke experts 'een passend antwoord' zou geven 'op de vragen die gerezen zijn in verband met het statuut'. Op 19 september liet Van den Brande weten dat de regeringsleden afzagen van de kostenvergoeding voor water, gas en elektriciteit in hun privé-woning.

In de commissie voor Financiën en Begroting van het Vlaams Parlement, waar op 14 oktober over de kwestie werd geïnterpelleerd, kreeg de regering van alle fracties kritiek over de vorm en de inhoud van het ministeriële statuut. Van den Brande erkende dat de regering 'bij sommige onderdelen' van het statuut 'een verkeerde inschatting' had gemaakt.

Op 17 december meldde Van den Brande dat de Vlaamse regering en het Vlaams Parlement een akkoord hadden gevonden over het sociaal statuut van de ministers. Overeengekomen werd dat een ministeriële ambtstermijn zou worden meegesteld voor de berekening van de parlementaire uittredingsvergoeding en dat de ministers konden aansluiten bij het pensioenfonds van het Vlaams Parlement.

Gazet van Antwerpen en Het Belang van Limburg schreven op 18 december dat de ministers hun wedde met 831.000 frank hadden verhoogd. Van den Brande ontkende dat. Hij zei dat hij het Vlaams Parlement had meegedeeld dat de wedde van de leden van de Vlaamse regering zou worden gelijkgeschakeld met die van de federale ministers, wat neerkwam op een verhoging van 355.000 frank. Na kritiek in de pers en binnen de Vlaamse regering zelf - er bleek geen formele beslissing te zijn genomen - werd de weddegelijkschakeling met stille trom afgevoerd.

Over de mogelijke omkoperij bij de bestelling (1991) van twee miljoen milieuboxen voor het ophalen van klein gevaarlijk afval in Vlaanderen, waarbij minister van Leefmilieu en Tewerkstelling Theo Kelchtermans (CVP) zou zijn betrokken, kwam er in het verslagjaar geen duidelijkheid. In mei deed het gerecht huiszoeken bij Kelchtermans en enkele van zijn medewerkers, alsook op de partijzetel van de CVP. Daaruit bleek dat het gerechtelijk onderzoek niet alleen de milieuboxen betrof, maar ook andere vormen van illegale partijfinanciering (zie hoofdstuk IX in het 'Overzicht van het Belgische politiek gebeuren' in dit nummer).

II. Vlaams Parlement

Op 10 januari hield een werkgroep van leden van het Vlaams Parlement, onder voorzitterschap van parlementsvoorzitter Norbert de Batselier, een eerste vergadering over 'nieuwe politieke cultuur' (NPC) of, zoals het officieel heette, de 'verfijning van de democratie'. De werkzaamheden waren tijdens de voorgaande maanden voorbereid. Zo had elke fractie voorstellen kunnen indienen die volgens haar konden bijdragen tot de verhoging van het democratisch gehalte van de Vlaamse instellingen en de verbetering van de relaties tussen burger en politiek.

Op de eerste bijeenkomst werd vooral gesproken over de cumulatie van politieke mandaten. Vijf van de zes fracties bleken ermee akkoord te gaan dat leden van het Vlaams Parlement niet tegelijk burgemeester of schepen kunnen zijn; SP, VLD en Agalev waren zelfs bereid het cumulatieverbod uit te breiden tot alle lokale politieke mandaten. De CVP-fractie hield vast aan de partijregel dat enkel burgemeesters of schepenen van gemeenten met meer dan 30.000 inwoners geen parlementslid mogen zijn.

Het uitblijven van een akkoord over de cumulatie wekte in de media de indruk dat het NPC-overleg mislukt was, hoewel de werkgroep principiële overeenstemming had bereikt over een reeks andere onderwerpen en hoewel van meet aan was gezegd dat de werkzaamheden tot eind juni zouden duren. Overigens bleek later dat ook binnen de meeste andere fracties weerstand bestond tegen een volledig cumulatieverbod en dat de VLD geïsoleerd stond met haar verzet tegen de uitbreiding van de cumulatierregels tot privé-ambten en -beroepen, waarvoor andere fracties en met name de CVP dan weer wel gewonnen waren.

Op 6 februari vond de werkgroep-De Batselier, tijdens haar tweede vergadering, een akkoord over de uitgangspunten van een beperking van het dienstbe-

toon. Aan politoloog Lieven de Winter (UCL en KUB) werd de opdracht gegeven de principes in een 'deontologische code' te vertalen.

Op 4 maart deelde het Vlaams Blok mee niet meer deel te nemen aan het NPC-overleg omdat het niet langer wilde 'collaboreren met het regime'. De partij verwees daarmee naar de gebeurtenissen rond de Dassault-smeergeldaffaire (zie: 'Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1997' in dit nummer).

De vijf overblijvende fracties werden het er op 7 mei over eens dat de voorzitter van het Vlaams Parlement onafhankelijk van de regeringsvorming moet worden aangewezen en dat de fracties het initiatief voor de regeringsvorming moeten krijgen. Drie dagen later, op 10 mei, besloot de VU-fractie op haar beurt de werkgroep-De Batselier te verlaten, uit ongenoegen over het akkoord dat CVP en SP buiten het parlement om hadden gesloten over de successierechten voor samenwonenden (cfr. infra). De VLD dreigde er eveneens mee op te stappen, maar deed dat uiteindelijk niet.

Op 23 juni stemden de vertegenwoordigers van CVP, SP, VLD en Agalev in de werkgroep in eerste lezing in met de tekst van een deontologische code over het sociaal dienstbetoon, die nadien (26 juni) in tweede lezing verder werd verfijnd.

De werkgroep-De Batselier hield op 3 juli haar laatste vergadering. Over de beperking van de duur van een ministerambt, de afschaffing van de opkomstplicht bij verkiezingen, de rechtstreekse verkiezing van de minister-president, de neutralisering van de lijststem en een cumulatiebeperking vonden de vier fracties geen overeenstemming. CVP en SP zeiden zich te willen houden aan de afspraken die daarover in de federale werkgroep-Langendries waren gemaakt (zie 'Overzicht van het Belgische politiek gebeuren in 1997' in dit nummer).

Op 22 oktober keurde het Vlaams Parlement unaniem, op de onthouding van het Vlaams Blok na, de 'Deontologische Code van de Vlaamse volksvertegenwoordigers inzake dienstverlening aan de bevolking' goed. De code bepaalt welke dienstbetoonactiviteiten nog toegelaten zijn en legt daar de regels voor vast, en bepaalt welke praktijken verboden zijn (onder meer dienstverlening gebruiken om stemmen te ronselen, tussenkomsten bij gerechtelijke instanties, aanbevelingsbrieven voor vacatures in openbare diensten). In de schoot van het Vlaams Parlement werd een Deontologische Commissie opgericht om te waken over de naleving van de code. Overtredingen ervan kunnen met een publieke blaam worden gestraft. Alle leden van het Vlaams Parlement ondertekenden nadien nog eens persoonlijk de code. De tekst ervan werd naar twaalfduizend andere Vlaamse politieke mandatarissen gestuurd, van hoog tot laag, met het verzoek de code eveneens na te leven. De resultaten zouden in juni 1998 bekendgemaakt worden.

De andere belangrijkste beslissingen van het overleg over de 'verfijning van de democratie' zijn:

- de overheveling van de ombudsdienst van de Vlaamse Gemeenschap van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap naar het Vlaams Parlement;
- de snelle aanwijzing van de voorzitter van het Parlement na de verkiezingen, los van de regeringsvorming. In afwachting daarvan zou niet meer het oudste lid in jaren, maar het lid met de hoogste parlementaire anciënniteit de vergadering voorzitten; een bijzonder decreet daarover dd. 15 juli 1997 (*Belgisch Staatsblad van 29 augustus 1997*) werd al op 10 juli 1997 goedgekeurd;
- aan het federale parlement zal worden gevraagd de verkiezing van de opvolgers op afzonderlijke lijsten af te schaffen.

De werkgroep sprak, ten slotte, de wens uit dat het initiatief voor de regeringvorming bij de fracties zou liggen.

III. Begrotingsbeleid

De Vlaamse regering sloot haar rekening van 1996 met een kastekort van 24,5 miljard frank. Volgens de aangepaste begroting mocht het financieringstekort (dat niet helemaal vergelijkbaar is met het kastekort) 27,6 miljard frank bedragen.

De begroting voor 1997 werd eind april lichtjes aangepast. De inkomsten werden op 544,3 miljard frank geraamd (oorspronkelijk: 541,9 miljard), de uitgaven op 555,6 miljard frank (553,7 miljard), zodat het financieringstekort daalde van 11,8 naar 11,3 miljard frank, ruim 2 miljard frank minder dan het samenwerkingsakkoord met de federale overheid van 17 juli 1996 toestond. De extra middelen zouden vooral worden gebruikt voor het versneld onderhoud van de waterwegen (500 miljoen), een eenmalige inhaalbeweging in het investeringsprogramma voor zieken- en rusthuizen (600 miljoen), onderwijs (860 miljoen, waarvan de helft bijkredieten voor 1996), het sociaal-cultureel vormingswerk (120 miljoen) en de kinderbescherming (140 miljoen). Daarnaast werd de opbrengst (2,5 miljard frank) van de verkoop van DAF-aandelen van eind 1996 verdeeld over expansiesteun (1,1 miljard) en het pensioenfonds van de openbare omroep VRT, die daarvoor in totaal 1,8 miljard frank kreeg (en daar de komende dertig jaar nog eens 620 miljoen frank per jaar voor zou krijgen).

Op 7 november meldde De Financieel-Economische Tijd dat uit de uitzonderlijk goede kasresultaten over de eerste tien maanden van het jaar kon worden afgeleid dat de Vlaamse regering al in 1997 het financieringstekort volledig zou kunnen wegwerken, een jaar eerder dan was voorzien.

Op 8 september werd de Vlaamse regering het eens over de ontwerpbegroting voor 1998, die minister-president Luc van den Brande op 22 september aan het Vlaams Parlement voorstelde.

De Vlaamse regering raamde haar inkomsten op 574,5 miljard frank en haar uitgaven op 574,4 miljard frank. Door de inkomsten en uitgaven in evenwicht te houden - er was zelfs een licht overschot van oorspronkelijk 98 miljoen en na amendering 23 miljoen frank - kwam de regering de afspraak uit het regeerakkoord van juni 1995 na, voor 1998 een begroting met een 'nultekort' in te dienen. In zijn 'Septemberverklaring' had Van den Brande het over een 'historische begroting' en een 'kantelmoment'.

Op de begroting was 13,5 miljard frank beschikbaar voor nieuwe beleidsinitiatieven, waarvan 4 miljard frank eenmalige middelen (onder meer een extra opbrengst van 2,7 miljard frank van de verkoop van GIMV-aandelen) die voor eenmalige uitgaven werden bestemd. Ruim de helft van het bedrag (6,5 miljard frank) werd gereserveerd om een sociaal akkoord te financieren (de zgn. Vesoc-middelen). Van den Brande zei in dat verband te willen streven naar een akkoord voor drie jaar (1998-2000). Hij zegde toe daar ook in 1999 en 2000 telkens 6,5 miljard frank voor te willen vrijmaken.

De rest van de 'beleidsruimte' ging, deels conform vroegere afspraken, naar wetenschappelijk onderzoek (2,3 miljard frank), het Sociaal Impulsfonds (1 miljard), het Mina-fonds (500 miljoen) en investeringen (1,6 miljard, waarvan de helft voor gebouwen voor de hogescholen).

Minister van Financiën en Begroting Wivina Demeester kondigde aan dat de Vlaamse overheid vanaf 1998 de onroerende voorheffing en later ook de successierechten zelf zou innen, in plaats van de federale belastingdiensten. Eerder had de Vlaamse regering beslist de inning van het kijk- en luistergeld vanaf 1 april 1997 over te nemen van Belgacom. De opdracht werd op 28 januari uitbesteed aan de intercommunale vereniging Cipal. Na een campagne, begin oktober, tegen het zwartkijken en -luisteren werden bij de Dienst Kijk- en Luistergeld 35.444 autoradio's en 29.104 tv-toestellen spontaan aangegeven.

IV. Successierechten

Nadat de successierechten tussen echtgenoten, in de rechte lijn en bij erfopvolging in KMO's per 1 januari 1997 waren vereenvoudigd en verlaagd, werden bij decreet van 15 april 1997 (*Belgisch Staatsblad van 25 april*) de tarieven voor erfenissen tussen broers en zusters enerzijds en tussen alle andere erfgenamen anderzijds eveneens vereenvoudigd en verminderd.

De gelijkschakeling van de successietarieven voor 'in partnerschap samenwonenden' (die onder de hoge tarieven voor 'andere erfgenamen' vielen) met de lage tarieven voor gehuwden, waarvoor Vlaams parlements lid Guy Swennen (SP) een voorstel van decreet had ingediend, veroorzaakte spanning tussen de twee meerderheidsfracties (CVP en SP). De christen-democraten betwistten de bevoegdheid van het Vlaams Parlement en zeiden dat gehuwde paren gediscrimineerd worden in de personenbelasting en de sociale zekerheid. Op verzoek van de CVP werd de Raad van State geraadpleegd, maar die sprak zich in zijn advies van begin maart niet duidelijk over het bevoegdheidsprobleem uit.

Op 23 april keurde een meerderheid van SP, VLD, VU en Agalev in de commissie voor Financiën en Begroting van het Vlaams Parlement het voorstel-Swennen goed; CVP en Vlaams Blok stemden tegen. Om de bespreking in de plenaire vergadering te vertragen, diende de CVP een reflectienota in waarin zij haar bezwaren tegen het voorstel uiteenzette.

Om tegemoet te komen aan enkele, vooral legistische, opmerkingen van de CVP, diende Swennen enkele amendementen op zijn voorstel van decreet in.

Op 28 mei keurden SP, VLD, VU en Agalev in de plenaire vergadering de diverse artikelen van het voorstel van decreet en de nieuwe amendementen van Swennen goed. Omdat de tekst nog was geamendeerd vroeg het Vlaams Blok vlak vóór de eindstemming een tweede lezing over het voorstel. Daardoor werd de eindstemming twee weken uitgesteld.

Op 3 juni weigerde de CVP-fractie in de commissie voor Financiën en Begroting de aanpassing van de begroting voor 1997 goed te keuren zolang er geen duidelijkheid was over de budgettaire gevolgen van het voorstel-Swennen. Door de verlaging van de successierechten aan de begroting te koppelen, maakten de christen-democraten van de kwestie een regeringszaak.

In het daaropvolgende weekeinde (7-8 juni) werd tijdens discreet beraad een compromis gevonden. Bij het overleg waren enkele parlementsleden, de fractieleiders Johan de Roo (CVP) en Gilbert Bossuyt (SP), minister-president Luc van den Brande en vice-minister-president Luc van den Bossche, en de partijvoorzitters Marc van Peel (CVP) en Louis Tobbacq (SP) betrokken.

Afgesproken werd dat Swennen en Sonja Becq (CVP) samen een voorstel van decreet zouden indienen over een verlaging van de successierechten voor sa-

menwonenden, zonder dat die volledig gelijkgeschakeld werden met de tarieven voor gehuwden. Van de invoering van een 'partneriaatsregister' was geen sprake meer. Het zou volstaan dat er een testament is en dat uit het bevolkingsregister blijkt dat men minstens drie jaar op hetzelfde adres woont om de verlaagde successierechten voor samenwonenden te kunnen genieten. In ruil voor de toegevingen die de SP deed, zegde de CVP toe op federaal vlak mee te zullen werken aan een vermogensrechtelijk statuut voor samenwonenden en een burgerrechtelijk en vermogensrechtelijk statuut voor homo's en lesbiennes. De SP stemde er mee in fiscale en andere vormen van discriminatie van gehuwden geleidelijk weg te werken.

De oppositiepartijen oefenden scherpe kritiek op de 'politieke koehandel' waaruit, volgens Agalev, bleek dat 'een theekransje van partijvoorzitters zwaarder weegt dan een meerderheid in het parlement'. CVP en SP keurden op 10 juli het voorstel-Swennen-Becq goed. Het decreet van 15 juli 1997 verscheen op 1 oktober in het *Belgisch Staatsblad* en werd op 1 januari 1998 van kracht.

Op 30 juni stelde de federale regering bij het Arbitragehof vernietigingsberoep in tegen de bepalingen over de successierechten in het programmadecreet bij de begroting van 1997. Minister van Financiën Philippe Maystadt was het eens met de grond van de zaak - de vermindering van de successierechten - maar hij was van oordeel dat de Vlaamse regering buiten haar bevoegdheid was gegaan door niet alleen de tarieven te wijzigen (waarvoor de gewesten bevoegd zijn), maar, door de splitsing van de erfenis in een roerend en een onroerend deel, ook de belastbare basis te wijzigen (waarvoor de federale overheid bevoegd is). Het beroep bij het Arbitragehof kwam er nadat ultiem overleg tussen de federale regering en de gewestregeringen over een eigen wetsontwerp van Maystadt over de vermindering van de schenkings- en successierechten was mislukt wegens verzet van de Vlaamse regering.

V. Werkgelegenheidsakkoord - Arbeidskostenverlaging - 'Vlaminov'

Minister-president Luc van den Brande ging in 1997 steeds nadrukkelijker ijveren voor een eigen Vlaams sociaal akkoord, 'zeker voor de huidige bevoegdheden en op termijn ook daarbuiten'. Hij kon daarbij vooral op de steun rekenen van Karel Vinck, die op 5 mei voorzitter werd van het Vlaams Economisch Verbond (VEV), de organisatie van Vlaamse werkgevers. Vinck, de gedelegeerd bestuurder van Union Minière, de non-ferrogroep van de Generale Maatschappij, die vóór zijn aantreden als VEV-voorzitter al voor Vlaamse CAO's had gepleit, zei in zijn inaugurele rede dat 'Vlaanderen niet verder kan aanvaarden dat het in zijn sociaal-economische dynamiek wordt geremd'. Volgens Vinck zouden, indien er op federaal vlak geen sociaal akkoord kon worden gesloten, de Vlaamse sociale partners een eigen akkoord moeten sluiten. PS-voorzitter Philippe Busquin viel op het partijcongres van 10 mei krachtig uit naar 'het nieuw Vlaams imperialisme van Karel Vinck'. De Waalse minister-president Robert Collignon hield op 12 mei eveneens de uitspraken van Vinck. 'Wallonië is nog geen protectoraat van Vlaanderen', zei hij.

Naar aanleiding van de aangekondigde sluiting van de Renault-vestiging in Vilvoorde debatteerde het Vlaams Parlement op 29 april de hele dag over het werkgelegenheidsbeleid. Het was het eerste zgn. themadebat dat het parlement krachtens zijn in 1996 gewijzigde reglement hield. Minister-president Van den Brande herhaalde er zijn pleidooi voor een eigen Vlaams sociaal akkoord en kondigde aan dat de Vlaamse regering in haar begrotingen van de komende jaren beleids-

ruimte zou creëren om door arbeidskostenverlaging of tewerkstellingspremies de werkgelegenheid in de particuliere sector te verhogen, vooral voor laaggeschoolden en langdurig werklozen. Ook in de resolutie die aan het eind van het debat door op het Vlaams Blok na alle fracties werd goedgekeurd, werd aangedrongen op de mogelijkheid eigen Vlaamse sociale akkoorden te sluiten, op arbeidskostenverlaging en op een verhoogde aandacht voor onderwijs en vorming, innovatie en vernieuwend ondernemerschap (de commissie voor Staatshervorming zou op 18 juni een standpunt over Vlaamse sociale akkoorden innemen, cfr. infra IX. Staatshervorming)

In een persgesprek zei Van den Brande op 13 mei dat de Vlaamse regering door besparingen op andere posten op haar begroting voor 1998 'aanzienlijke extra middelen' zou vrijmaken om de arbeidskosten te verlagen, in de vorm van een bijdrage in de socialezekerheidskosten of een arbeidsplaatspremie. Hij zei dat het om een 'substantieel bedrag' zou gaan, maar weigerde een concreet cijfer te noemen. Hij sprak de hoop uit daarover een akkoord te sluiten met de sociale partners.

Twee dagen later nam Luc van den Bossche, de socialistische vice-minister-president in de Vlaamse regering, afstand van de verklaringen van Van den Brande. In een mededeling zei hij dat een verlaging van de arbeidskosten 'een prioritaire bevoegdheid en verantwoordelijkheid van de federale overheid' is en dat er op de Vlaamse begroting nauwelijks ruimte was voor een 'relevante arbeidskostenverlagende maatregel'. Ook de CVP-ministers Theo Kelchtermans (Tewerkstelling) en Wivina Demeester (Begroting) nuanceerden de uitspraken van de minister-president. Van den Brande, die daarover op 27 mei in het Vlaams Parlement werd geïnterpelleerd, antwoordde dat de Vlaamse regering unaniem voorstander was van een lastenverlaging, maar dat het normaal was dat er over de modaliteiten meningsverschillen bestonden.

Op 19 september overhandigden de drie vakbonden, het VEV, de organisatie van zelfstandige ondernemers NCMV en de Boerenbond een gezamenlijke verklaring aan Van den Brande, waarin zij zich bereid toonden 'samen te werken om hun hoofddoelstelling voor de volgende vijf jaar, een forse verhoging van de werkgelegenheid en een halvering van de werkloosheid, waar te maken'. Volgens de verklaring wordt de werkgelegenheidsdoelstelling het best gediend door 'maatregelen die op evenwichtige wijze gericht zijn op het bevorderen van het ondernemen enerzijds en de directe creatie van werkgelegenheid anderzijds', zowel in de commerciële als in de socialprofitsector, en in de particuliere als de openbare sector. Aan de Vlaamse regering en het Vlaams Parlement werd gevraagd 'de prioriteit voor de werkgelegenheid budgettair te vertalen' door de vrije beleidsruimte op de begroting voor 1998 maximaal in te zetten voor de werkgelegenheid.

In die begroting, die Van den Brande op 22 september voorstelde in het Vlaams Parlement, werd, zoals gezegd, 6,5 miljard frank gereserveerd voor een werkgelegenheidsakkoord. In zijn 'Septemberverklaring' zei Van den Brande dat hij met de sociale partners een akkoord zou willen sluiten voor drie jaar (1998-2000) en dat de regering voor de uitvoering daarvan ook in 1999 en 2000 telkens 6,5 miljard frank zou vrijmaken. Het akkoord zou ook 'eigen kostenverlagende maatregelen' bevatten.

Op 8 oktober maakten Van den Brande en minister van Economie Eric van Rompuy, tijdens het vragenuurtje in het Vlaams Parlement, bekend dat zij in de Interministeriële Conferentie (van de bevoegde regionale minister) over werkgelegenheid de idee van een 'optionele deelname van de gewesten aan een federale arbeidskostenverlaging' naar voren hadden geschoven. In die formule zouden de

drie gewesten de mogelijkheid krijgen het bedrag van een federale arbeidslastenverlaging uit eigen middelen voor hun gewest te verhogen.

Op 22 oktober stelden de sociale partners aan de Vlaamse regering een moeizaam tot stand gekomen nota voor met de krachtlijnen van een ontwerp van werkgelegenheidsakkoord. Een maand later, op 16 november, sloten zij een Werkgelegenheidsakkoord voor 1998-2000 dat binnen de institutionele bevoegdheidsverdeling bleef, minder verreichend was dan het er aanvankelijk had naar uit gezien en, anders dan de vorige twee, niet door de Vlaamse regering was medeondertekend.

De Vlaamse werkgevers, zelfstandige ondernemers en werknemers waren het eens over de noodzaak het investeringsklimaat te verbeteren (door een vereenvoudiging van de reglementering en premies), te innoveren en de ruimtelijke ordening en het ondernemen te verzoenen. Zij drongen aan op een verhoging van de premies voor deeltijds werk, de uitbouw van buurtdiensten en de verhoging van de werkgelegenheid in de welzijns- en gezondheidssector. Inzake vorming en opleiding werd aangedrongen op een herwaardering van het beroeps- en technisch onderwijs, specifieke cursussen over nieuwe technologie en zekere jobs voor jongeren in het stelsel van deeltijds leren. Inzake loonkostenverlaging en jobcreatie gaven de Vlaamse sociale partners - die, op het VEV na, ook deelnemen aan het federale sociaal overleg - er de voorkeur aan te wachten op de uitkomst van die gesprekken (die pas in januari 1998 zouden beginnen) om concrete afspraken te maken.

Minister-president Van den Brande kondigde aan snel werk te willen maken van de politieke invulling van het akkoord, tot ongenoegen van de vakbonden, die vreesden dat het 'wankele evenwicht' van het akkoord zou verloren gaan.

Op 19 november nam de Vlaamse regering een beslissing over de 6,5 miljard frank 'Vesoc'-middelen voor 1998. De helft (3,2 miljard frank) werd gebruikt om bestaande maatregelen te verlengen: 1 miljard frank voor werkgelegenheid in de socialprofitsector; 1,7 miljard frank voor aanvullende premies voor deeltijdwerk en voor werkervaringsprogramma's, 300 miljoen frank voor het onderhoud van de gewestwegen door werklozen, 120 miljoen voor het VIZO (Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen) en 80 miljoen voor het onderwijs. De resterende 3,3 miljard frank werd gereserveerd voor maatregelen om de 'markteconomie te versterken'; de besteding ervan zou pas later worden bepaald.

In de daaropvolgende weken werd beslist van die 3,3 miljard frank er 600 miljoen te gebruiken voor de uitbreiding van de Vlaminov-maatregel (cfr. infra), 250 miljoen voor extra premies voor deeltijdwerk en 350 miljoen voor de opleiding en vorming van werklozen. Er bleef zodoende nog 2,1 miljard frank te verdelen.

Aan de lijdensweg van het plan van minister van Economie Eric van Rompuy om de loonkosten te verlagen van bedrijven die hun personeelsbestand behouden of verhogen - een maatregel die deel uitmaakte van het Werkgelegenheidsakkoord van 14 december 1995 - kwam pas in december een einde.

Nadat de Waalse gewestregering zich in 1996 had verzet tegen een verlaging van de vennootschapsbelasting, waarvoor een federale wetswijziging nodig was, werkte Van Rompuy een alternatieve maatregel uit. Hij stelde voor de vermindering van de vennootschapsbelasting ('Marivlam') te vervangen door een verlaging van de onroerende voorheffing ('Vlaminov'). Omdat de onroerende voorheffing een gewestbelasting is, was de instemming van de andere gewesten niet nodig. De Vlaamse regering keurde terzake op 13 mei een ontwerpdecreet goed.

In zijn advies van 23 juni wierp de Raad van State echter bezwaren op. Volgens de Raad ging het bij 'Vlaminov' niet om een fiscale maatregel, maar om een tewerkstellingsmaatregel die buiten de bevoegdheid van de Vlaamse overheid valt.

Om tegemoet te komen aan de opmerkingen van de Raad paste de Vlaamse regering het ontwerpdecreet op 15 juli aan. Om voor vermindering van de onroerende voorheffing in aanmerking te komen, werd aan de bedrijven ook een investeringsvoorwaarde opgelegd. Daardoor paste de vermindering in het expansiebeleid, waarvoor de gewesten bevoegd zijn.

Even zag het ernaar uit dat, als gevolg van de hoorzittingen die op verzoek van de oppositie in de commissie voor Werkgelegenheid en Economische Aangelegenheden van het Vlaams Parlement werden gehouden, het ontwerpdecreet niet meer vóór het einde van het jaar zou kunnen worden goedgekeurd, maar uiteindelijk keurde het Vlaams Parlement de tekst op 18 december goed. Intussen had de Vlaamse regering beslist het beschikbare bedrag voor de eenmalige maatregel, waarvoor 18.000 bedrijven in aanmerking kwamen, te verhogen van 1,4 tot 2 miljard frank; de 600 miljoen frank kwamen uit het Vesoc-budget voor 1998. Het 'Vlaminov'-decreet van 19 december 1997 werd op 31 januari 1998 in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd.

VI. Ruimtelijke ordening en milieubeleid

Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen

Met de bekrachtiging van de bindende bepalingen door het Vlaams Parlement (decreet van 19 november 1997, *Belgisch Staatsblad* van 21 maart 1998) kwam een einde aan de procedure voor de opstelling van het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen (RSV), dat het kader aangeeft voor de ruimtelijke ontwikkeling van Vlaanderen tot het jaar 2007. Na een lange voorbereidingsperiode, had de Vlaamse regering in juli 1996 het ontwerp-RSV goedgekeurd en was in december 1996 het openbaar onderzoek begonnen. De Vlaamse Commissie voor de Ruimtelijke Ordening (Vlacoro) ontving ongeveer 33.500 bezwaarschriften, waarvan 90% uitging van belangengroepen en verenigingen. Samen met de adviezen van de gemeenten en provincies, 19 openbare instellingen, de MiNa-raad en de SERV verwerkte de commissie die in een advies aan de Vlaamse regering. In haar advies liet de Vlacoro de grote beginselen en fragiele evenwichten van het ontwerp-RSV ongemoeid. Wel vroeg ze de regering het aantal gemeenten dat als economisch knooppunt was geselecteerd (153) te verminderen en de benaming 'Vlaamse Rand rond Brussel' te vervangen door 'Vlaams stedelijk gebied rond Brussel'. Vanuit de Rand en sommige Vlaamse verenigingen was er kritiek geuit op het feit dat het ontwerp-RSV de Rand functioneel en morfologisch als een onderdeel van het grootstedelijk gebied Brussel beschouwde. De Vlacoro kwam daar op terug en zei dat er sprake is van een eigen stedelijk gebied, dat niet als 'een rand' mag worden opgevat.

Op 16 september keurde de Vlaamse regering het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen principieel goed. Op basis van meer recente gegevens selecteerde de regering uiteindelijk 156 gemeenten als economisch knooppunt. Voorts werd er meer duidelijkheid geschapen over de hoofd- en primaire wegen. In de daaropvolgende dagen werd vanuit de Westhoek nog druk uitgeoefend om de autoweg A19 Kortrijk-Ieper alsnog door te trekken tot Veurne, maar de Vlaamse regering hield daar geen rekening mee toen zij op 23 september, na het spoedadvies van de Raad van State, het RSV definitief vaststelde.

Het RSV verdeelt de Vlaamse ruimte in stedelijk gebied, dat selectief zal worden uitgebouwd, en buitengebied, dat behouden en waar mogelijk versterkt moet worden. De economische activiteiten worden geconcentreerd in de economische knooppunten (stedelijk gebied en enkele gemeenten van het buitengebied). Er kunnen tot 2007 in Vlaanderen 400.000 woningen bijkomen, waarvan 60% in het stedelijk gebied en 40% in het buitengebied, en er moeten 300.000 woningen gerenoveerd worden. Om de ontwikkeling van de industrie mogelijk te maken, zullen er 10.000 ha nieuwe bedrijventerreinen worden uitgerust (waarvan 4.000 ha als reserve worden beschouwd). Dat zal zoveel mogelijk gebeuren in de economische knooppunten. Voor de beroepslandbouw voorziet het RSV in 750.000 ha nuttige oppervlakte. Tegen 2007 zouden er 10.000 ha bos en 38.000 ha natuur- en reservaatgebieden bijkomen.

Het RSV vormt de basis voor de provinciale en gemeentelijke structuurplannen. De Vlaamse overheid zelf moet de 25 gewestplannen aan het RSV aanpassen.

Natuurbehoud

Op 8 oktober keurde het Vlaams Parlement het ontwerpdecreet over het natuurbehoud en het natuurlijk milieu goed, dat bijna volledig de wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud vervangt. Tijdens de parlementaire behandeling kwam het tot een openlijk conflict in de meerderheid en in de CVP-fractie. Over de tekst was lang onderhandeld tussen de landbouwsector en de milieubeweging enerzijds en tussen de twee meerderheidspartijen anderzijds. Bij de bespreking van het ontwerpdecreet in de commissie voor Leefmilieu van het Vlaams Parlement dienden op 7 juli twee CVP'ers die aanleunen bij de Boerenbond twee amendementen in, die de beperking van landbouwactiviteiten in natuurgebieden afzwakten en de procedure voor de afbakening van natuurgebieden verzwaarden. Daarmee zetten zij het fragiele compromis over de natuurbescherming op de helling. Enkele CVP'ers, de VLD en het Vlaams Blok keurden de amendementen goed. Tijdens een chaotische stemming vormde zich nadien een andere meerderheid (de overige CVP'ers, SP, VU en Agalev) die de geamendeerde artikelen helemaal schraptte. Daardoor zou het decreet onuitvoerbaar worden. Om het probleem op te lossen, vroeg minister Kelchtermans vlak vóór de eindstemming een tweede lezing. De houding van de twee CVP'ers zette kwaad bloed bij fractiegenoten, de SP en de milieubeweging. CVP en SP vonden op 9 juli een akkoord over de omstreden bepalingen uit het ontwerpdecreet. 's Anderendaags al, op de laatste dag vóór het reces, keurden beide fracties in de Leefmilieucommissie de aangepaste tekst en het hele ontwerpdecreet goed. De behandeling van het ontwerpdecreet door de plenaire vergadering werd verschoven naar oktober.

Het decreet van 21 oktober 1997 op het natuurbehoud en het natuurlijk milieu (*Belgisch Staatsblad van 10 januari 1998*) geeft de Vlaamse regering de opdracht alle nodige maatregelen te nemen om in heel Vlaanderen de natuur kwantitatief en kwalitatief niet verder achteruit te laten gaan. Naast een algemeen natuurbeleid, moet de regering ook een gebiedsgericht beleid voeren. Tegen 2002 moeten daartoe een Vlaams Ecologisch Netwerk (VEN) van 125.000 ha en een Integraal Verwevings- en Ondersteunend Netwerk (IVON) van 150.000 ha worden afgebakend.

Mestactieplan

Een technische evaluatie van het Mestactieplan (MAP) bracht 115 aandachtspunten aan het licht. Een deel ervan was het gevolg van onduidelijkhe-

den in de regelgeving en werd opgelost met twee rondzendbrieven. Om een reeks andere knelpunten weg te werken, vaardigde minister van Leefmilieu Theo Kelchtermans twee besluiten uit. Voor de oplossing van de overige problemen was een wijziging van het Mestdecreet nodig; zij werden doorgeschoven naar de milieu- en sociaal-economische evaluatie van het MAP die in 1998 zou gebeuren.

Uit cijfers van de Mestbank, die Kelchtermans op 26 mei vrijgaf, bleek dat de Vlaamse veeteeltbedrijven in 1996 met een productie van 73,1 miljoen kilo fosfaat en 162,9 miljoen kilo nitraat onder de MAP-norm waren gebleven.

In september dienden de Bond Beter Leefmilieu en twee andere milieu-organisaties bij de Europese Commissie klacht in tegen het Mestdecreet, dat onvoldoende de Europese nitraatrichtlijn zou volgen en dat strijdig zou zijn met de concurrentiebepalingen van het Verdrag van Rome. Overigens had de Commissie al in 1995 een eigen inbreukprocedure tegen de Belgische mestregelgeving geopend, die nog niet gesloten was.

Op 26 december meldde De Morgen dat de Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) in 1996 in 43% van haar meetpunten in oppervlaktewateren een 'structurele overschrijding' van de nitraatnorm had vastgesteld, tegenover 20% in de vorige jaren. Het aantal zware overschrijdingen was gestegen van 5 naar 16%. Agalev concludeerde uit de cijfers dat het MAP het mestoverschot niet had kunnen wegwerken en eiste een reductie van de veestapel. Ook de SP sloot een vermindering van de varkensstapel niet uit. De VLD kantte zich tegen een vermindering van de varkensstapel en pleitte opnieuw voor mestverwerking. De Boerenbond reageerde furieus en zei dat de nitraatvervuiling niet uitsluitend aan de landbouwsector kan worden toegeschreven. De discussie zou in 1998 worden voortgezet.

Verbrandingsovens

Op 7 november gaf minister Kelchtermans de administratie de opdracht de procedure op gang te brengen voor de onmiddellijke, tijdelijke sluiting van vijf huisvuilverbrandingsovens. De ovens van Edegem, Wilrijk, Oostende en Sint-Niklaas zouden worden gesloten omdat zij twintigmaal meer dioxine uitstootten dan is toegelaten. Houthalen zou dichtgaan omdat de exploitant nagelaten had dioxinemetingen te doen. De burgemeester van Sint-Niklaas betwistte de verouderde meetgegevens en verzette zich tegen de sluiting van de oven; na een controle door de Milieu-inspectie besliste Kelchtermans op 19 november dat de oven open kon blijven. In december kregen de ovens van Oostende en Houthalen, na controle, de toestemming te heropenen.

Op 17 november deelde minister Kelchtermans mee dat er, na maandenlange onderhandelingen, geen akkoord mogelijk bleek over het medegebruik door Vlaanderen van de verbrandingsoven van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in Neder-over-Heembeek. Met haar voorstel in Neder-over-Heembeek een deel van het huishoudelijk afval uit Vlaams-Brabant te verbranden, hoopte de Brusselse gewestregering de bouw te voorkomen van een nieuwe verbrandingsoven in de Vlaamse gemeente Drogenbos, op de grens met het hoofdstedelijk gewest. De Vlaamse overheid stelde echter vijf voorwaarden. Op twee daarvan - garanties voor de verwerkingscapaciteit en de kostprijs - kon de Brusselse gewestregering niet ingaan. Na de mislukking van de gesprekken, bevestigde Kelchtermans de milieuvergunning voor de exploitatie van een verbrandingsoven in Drogenbos, maar hij verstrende de emissievoorwaarden en beperkte de capaciteit tot 200.000 ton per jaar. Tegen de milieuvergunning tekende onder meer de Brusselse gewestregering beroep aan bij de Raad van State.

Op 22 december stemde de Vlaamse regering in met de uitbreiding van de capaciteit voor de verbranding van huishoudelijke afvalstoffen met netto 500.000 ton, door in Beveren een derde lijn bij te bouwen (150.000 ton), een nieuwe oven te bouwen in Drogenbos (200.000 ton), één of twee nieuwe ovens te bouwen in Antwerpen en/of Limburg (350.000 ton) en enkele milieuvriendelijke ovens te sluiten (200.000 ton). De capaciteit zou daarmee op 1.656.000 ton komen in 2001. Dat was volgens Kelchtermans nodig om de hoeveelheid restvuil te kunnen verbranden die volgens het strengste scenario in 2006 zal overblijven (1.697.000 ton).

VII. Onderwijs

Basisonderwijs

Op 31 januari keurde het Vlaams Parlement het 'niveaudecreet' voor het basisonderwijs goed. Het decreet van 25 februari 1997 (*Belgisch Staatsblad* van 17 april 1997) bundelde de bestaande regelgeving voor het kleuter- en lager onderwijs in één tekst, en bracht daaraan vereenvoudigingen en aanvullingen aan. Een van de belangrijke wijzigingen is de geleidelijke verhoging van de werkingssmiddelen voor het vrij en officieel gesubsidieerd basisonderwijs tot 76 (in plaats van 50) procent van de werkingsmiddelen voor het gemeenschapsonderwijs. Daarmee kwam de Vlaamse regering een afspraak uit het regeerakkoord van juni 1995 én uit het Schoolpact van 1958 na. Nieuw is ook de mogelijkheid, zij het enkel voor nieuwe scholen, dat naast het gemeenschapsonderwijs ook het officieel gesubsidieerd (= gemeentelijk en provinciaal) onderwijs de grondwettelijke 'vrije keuze' kan verzekeren. Een amendement van VLD, VU en Agalev om de vrije keuze tot alle onderwijsnetten uit te breiden, werd door de CVP-SP-meerderheid weggestemd. Volgens minister van Onderwijs Luc van den Bossche waren de geesten nog niet rijp voor zo'n hervorming. Het parlement keurde wel een VLD-amendement goed om de instapleeftijd voor kleuters van tweeënehalf op drie jaar te brengen. De Vlaamse regering zei dat de maatregel pas zou worden ingevoerd als voor alle gevolgen ervan een oplossing zou zijn gevonden en zeker niet vóór het jaar 2000.

Op 9 juli bekrachtigde het Vlaams Parlement de nieuwe, kortere lijst van eindtermen voor het lager onderwijs. Het Arbitragehof had op verzoek van de Steiner-scholen het bekrachtigingsdecreet van 22 februari 1995 vernietigd, omdat de lijst van eindtermen te 'omvangrijk en gedetailleerd' was. Het bekrachtigingsdecreet van 27 mei 1997 (*Belgisch Staatsblad* van 28 augustus 1997) bepaalde dat de eindtermen pas op 1 september 1998 zouden ingaan. Scholen kregen de mogelijkheid een afwijking van de officiële eindtermen te vragen en eigen, vervangende eindtermen vast te leggen.

Secundair onderwijs - Polder- en Tivoli-akkoord

Begin juli begon minister Van den Bossche informele gesprekken met de onderwijskoepels en de vakbonden over de hervorming van het secundair onderwijs (SO). Van den Bossche had daarover in de lente 1996 twee nota's vrijgegeven, een algemene nota en een nota over de reductie van het studieaanbod, maar nadien was het stil geworden in het dossier.

Op 4 juni citeerde De Standaard uit een 'werktekst' waarin het kabinet en het departement Onderwijs hun visie op de SO-hervorming hadden vastgelegd. In

de nota was sprake van minimumnormen voor een samenwerkingsverband van scholen (1.500 leerlingen) en voor een studiegebied (20 leerlingen per graad). Er zouden in Vlaanderen 34 onderwijsregio's komen waarin de vrije schoolkeuze gewaarborgd wordt. Ook stedelijke en provinciale scholen zouden die keuze kunnen waarborgen. In een reactie zei minister Van den Bossche dat de uitgelikte nota maar 'een van de vele werkdocumenten' was.

Hoe dan ook, in juli kwam er beweging in het hervormingsdossier. Gedurende een tiental dagen voerde Van den Bossche informele gesprekken met de onderwijskoepels en -bonden. Eind augustus begonnen de eigenlijke politieke gesprekken met vertegenwoordigers van CVP en SP, maar ook van de VLD. De liberalen werden bij het overleg betrokken omdat zij een Schoolpact-partner zijn en omdat hun medewerking nodig is voor de herziening van het decreet over de ARGO (Autonome Raad voor het Gemeenschapsonderwijs).

Nadat het drie weken was onderbroken wegens afwezigheid van Van den Bossche, werd het overleg op 4 november hervat. In de pers waren intussen berichten verschenen over groeiende overeenstemming over diverse deelaspecten van het dossier. De Financieel-Economische Tijd schreef op 4 november dat de hervorming haar besparingsdoel dreigde voorbij te schieten. In plaats van de verwachte besparing van 3 miljard frank (die naar het basis- en hoger onderwijs zouden gaan), zou de hervorming op korte termijn 3 tot 5 miljard frank per jaar kosten door de verhoging van de werkingsmiddelen voor het gesubsidieerd onderwijs en de uitstapregeling voor overtallige leerkrachten.

De daaropvolgende dagen werd duidelijk dat de SO-hervorming was vastgelopen in de financieringskwestie en dat de Vlaamse regering het dossier naar zich had toegenomen.

Op 21 november meldden enkele kranten dat de CVP-fractie eiste dat een 'verborgen geldpot' van het gemeenschapsonderwijs over de drie onderwijsnetten zou worden verdeeld. Het ging om een krediet van 876,6 miljoen frank dat bij de ARGO geboekt stond als geld voor het secundair onderwijs, maar dat in feite bestemd was voor het basisonderwijs. De CVP zei dat het krediet, dat tijdens het overleg over de hervorming van het SO was 'ontdekt', verdeeld moest worden overeenkomstig het decreet over het basisonderwijs.

Minister Van den Bossche zei op 25 november, bij de bespreking van zijn begroting in de Onderwijscommissie van het Vlaams Parlement, dat van de 876,6 miljoen frank 617,8 miljoen inderdaad werkingsmiddelen voor het basisonderwijs waren die hij bij amendement over de drie netten zou verdelen. Over dat amendement raakten de twee regeringspartijen het niet onmiddellijk eens. De SP eiste dat het budget van het basisonderwijs met 1,2 miljard frank zou worden verhoogd, om het verlies dat de ARGO zou lijden te compenseren, maar de CVP wilde daar niet meteen op ingaan.

Op een eerder geplande informele bijeenkomst in de West-Vlaamse poldergemeente Lo-Reninge vond de Vlaamse regering op 28 november een akkoord over de kwestie. Het krediet van 617,8 miljoen frank op de ARGO-begroting zou, gespreid over negen jaar, over de drie netten worden verdeeld, aanvankelijk lineair tot de 100/76-sleutel uit het Basisonderwijsdecreet zou zijn bereikt. Eveneens gespreid over negen jaar zou, op dezelfde manier verdeeld, het budget voor het basisonderwijs met 1,2 miljard frank worden verhoogd. Van den Bossche zei het nodige geld voor dat zogenaamde Polderakkoord binnen de onderwijsbegroting te kunnen vinden.

CVP en SP keurden op 2 december in de Onderwijscommissie de onderwijsbegroting en de Polderakkoord-amendementen goed. Diezelfde dag reageerde de ARGO boos op het Polderakkoord. De Centrale ARGO-raad noemde de inkringing van zijn budget (op termijn 500 miljoen frank per jaar) onaanvaardbaar en dreigde ermee naar het Arbitragehof te stappen.

In een advies, dat op vraag van de oppositie was uitgebracht, zei de Juridische Dienst van het Vlaams Parlement (4 december) dat het niet strookt met een in 1996 goedgekeurde resolutie het Basisonderwijsdecreet via een amendement op het ontwerpprogrammadedcreet te wijzigen. De Raad van State had in zijn spoedadvies (8 december) geen wetstechnische bezwaren tegen, maar wel bedenkingen bij de wenselijkheid van die handelwijze. Over de grondwettelijkheid van het Polderakkoord deed de Raad van State geen uitspraak.

Intussen was de druk op de SP toegenomen. Het congres van het ABVV eiste op 6 december dat de Vlaamse regering het Polderakkoord zou aanpassen ten gunste van het gemeenschapsonderwijs. SP-voorzitter Louis Tobback zei op 8 december te willen nagaan of het akkoord de vrije keuze niet aantast; hij maakte gewag van een verhoging van de onderwijsbegroting.

Op de vergadering van het Uitgebreid Bureau van het Vlaams Parlement volgden vijf van de zes fracties op 9 december de stelling van voorzitter De Batselier (SP) dat het Vlaams Parlement het advies van zijn Juridische Dienst diende te volgen. Alleen de CVP verzette er zich tegen de Polderakkoord-amendementen uit het ontwerpprogrammadedcreet te lichten. SP-fractie leider Gilbert Bossuyt maakte die dag eveneens gewag van een verhoging van het onderwijsbudget.

Het conflict tussen de twee meerderheidsfracties, dat in wezen over de financiering van het basisonderwijs ging, kon tot een politieke crisis leiden, aangezien het Vlaams Parlement op 18 december over de Vlaamse ontwerpbegroting voor 1998 en het bijbehorende ontwerpprogrammadedcreet diende te stemmen.

Na een gesprek met de koepelorganisaties en vakbonden van het basisonderwijs (9 december) zei minister Van den Bossche dat de kleuter- en lagere scholen 3 miljard frank nodig hadden om hun 'historische onderfinanciering' weg te werken. Minister van Begroting Demeester repliceerde dat 'bijkomende middelen voor het basisonderwijs binnen de onderwijsbegroting gevonden moesten worden'.

Op 11 december maakten de twee regeringsfracties een opening naar een akkoord. De CVP zei dat extra geld voor het basisonderwijs ook buiten de onderwijsbegroting kon worden gevonden. De SP liet verstaan het ontwerpprogrammadedcreet ongewijzigd goed te keuren, dus inclusief het Polderakkoord, als er meer geld zou worden vrijgemaakt voor alle basisscholen, en het gemeenschapsonderwijs voldoende middelen kreeg om zijn grondwettelijke opdracht te vervullen.

In de daaropvolgende dagen werd er druk naar een oplossing gezocht. Ultiem overleg in het Tivoli-restaurant in Mechelen resulteerde op 14 december in een akkoord, dat minister Van den Bossche op 16 december in de Onderwijscommissie van het Vlaams Parlement voorstelde. Volgens het Tivoli-akkoord kreeg het basisonderwijs er 3,1 miljard frank bij: 2,3 miljard voor werkingsmiddelen en 800 miljoen voor investeringen. Het bijkomende geld zou geleidelijk worden toegekend: 215 miljoen frank in 1998, oplopend tot 3,1 miljard vanaf 2006. Bijna 1,8 miljard frank zou Van den Bossche uit het secundair onderwijs halen. Het administratief en opvoedend hulppersoneel dat afvloeit, zou niet worden vervangen. Zieke boekhouders en studiemeesters zouden tijdens hun afwezigheid niet vervangen worden. Kleine secundaire scholen zouden worden gedwongen te fuse-

ren, als eerste stap in de hervorming van het secundair onderwijs, die - naar Van den Bossche liet uitschijnen - tijdens de regeerperiode niet meer volledig zou worden gerealiseerd.

Voorts werd een bestaand krediet van 150 miljoen frank voor beleidsondersteuning in de basisscholen bij de werkingsmiddelen ondergebracht, en zou er van 2001 tot 2006 cumulatief 60 miljoen frank bij de begroting voor het basisonderwijs worden gevoegd. Die 360 miljoen waren de enige middelen die uit de algemene Vlaamse begroting zouden komen. Ten slotte werd beslist de 800 miljoen frank die de regering in 1997 en in 1998 aan de hogescholen gaf voor nieuwe gebouwen budgettair te bestendigen en vanaf 1999 aan het basisonderwijs toe te kennen voor materiële of immateriële investeringen.

Al het extra geld zou worden verdeeld over alle scholen, tot het vrij en gemeentelijk onderwijs 76 procent van de werkingsmiddelen van het gemeenschaps-onderwijs zouden krijgen. Door het nieuwe akkoord zou de 100/76-verdeel-sleutel al in 2004 bereikt worden, zes jaar eerder dan voorzien. De regering zou overigens het initiatief nemen om grondig te laten onderzoeken hoeveel het gemeenschapsonderwijs nodig heeft om zijn neutraliteit en de vrije schoolkeuze te waarborgen.

De christelijke en de socialistische vakbond protesteerden al op 16 december fel tegen de overheveling van geld van de secundaire scholen naar de basisscholen en stelden acties in het vooruitzicht tegen de 'aanslag op het secundair onderwijs'.

CVP en SP keurden op 18 december zonder verdere problemen de Vlaamse begroting voor 1998 en het bijbehorende programmadecreet goed.

Kinesithérapie

Minister Van den Bossche deelde op 23 januari mee dat vanaf 1 september 1997 alleen nog negen hogescholen kinesitherapeuten zouden kunnen opleiden. De universiteiten van Brussel, Gent en Leuven zouden de licentiejaar kunnen behouden, maar die zouden alleen toegankelijk zijn voor HOBU-afgestudeerden. De beslissing volgde op een arrest van het Arbitragehof van 18 december 1996, waarbij het vernietigingsberoep van de Vlaamse regering tegen de wet van 6 april 1995 verworpen werd. Volgens die wet kan de federale overheid alleen kinesitherapeuten erkennen die een opleiding van ten minste vier studiejaar volgen.

Vanuit de overweging dat het tot de opdracht van de hogescholen behoort beroeps- en praktijkgerichte opleidingen te verzorgen, besliste Van den Bossche de kine-opleiding toe te wijzen aan de hogescholen en ze van drie op vier jaar te brengen. De universiteiten zouden hun vierjarige opleiding verliezen en alleen nog afgestudeerden van de hogescholen verder kunnen opleiden met het oog op een wetenschappelijke of onderwijs-carrière. De beslissing van Van den Bossche kreeg felle kritiek van de universiteiten. Op 30 januari betoogden in Brussel zo'n 2.500 studenten, hoogleraren en assistenten van de drie universiteiten. Op 11 maart betuigden dan weer 2.000 kine-studenten van de hogescholen met een manifestatie in Brussel hun steun aan de plannen van Van den Bossche.

Onder druk van de CVP, die op haar beurt onder druk stond van de KU Leuven, paste Van den Bossche zijn plannen aan. Nog maar drie hogescholen en de KU Leuven zouden de vierjarige opleiding kinesithérapie kunnen verzorgen. De Vlaamse regering keurde op 25 maart een ontwerpdecreeet in die zin goed. Het

voorzag ook in een beperking ('*numerus fixus*') van het aantal studenten vanaf 1 september 1998. Daarmee anticipeerde de Vlaamse regering op de beperking ('*contingentering*') van het aantal kinesitherapeuten die federaal minister van Volksgezondheid Marcel Colla op 20 maart had aangekondigd. Tegen de nieuwe regeling kwam protest van de VUB.

Op 21 mei bracht de Raad van State een kritisch advies uit over het ontwerp-decreet. De '*numerus fixus*' die de overheid wilde invoeren was volgens de Raad 'moeilijk verenigbaar met het beginsel van gelijke toegang tot het onderwijs'. De Raad betwijfelde voorts of de toewijzing van een opleiding aan één instelling 'in overeenstemming is met de onderwijsvrijheid in al haar aspecten'. Als er dan toch maar één opleiding komt, moet die aan een neutrale instelling, in casu de Universiteit Gent, worden toegewezen, zei de Raad van State.

Op 30 mei stemde de federale regering ermee in de zgn. wet-Diegenant van 6 april 1995 pas op 1 september 1998 te laten ingaan. Van den Bossche zei dat hij van het uitstel gebruik zou maken om een oplossing te zoeken voor de problemen die door het advies van de Raad van State waren gerezen. Die oplossing zou er pas in 1998 komen.

Toelatingsexamen genees- en tandheelkunde

Het Arbitragehof schorste op 27 mei en vernietigde op 14 juli het onderdeel 'kennis en inzicht in de wetenschappen' uit het decreet van 24 juli 1996 over het interuniversitair toelatingsexamen voor kandidaat-studenten geneeskunde en tandheelkunde, maar enkel voor het academiejaar 1997-1998. Volgens het Hof werden leerlingen die in september 1995, vóór de beslissing een toelatingsexamen in te voeren, een studierichting kozen met weinig lesuren wiskunde en wetenschappen benadeeld tegenover andere leerlingen. De klacht bij het Arbitragehof was ingediend door leerlingen en hun ouders uit vrije scholen. De katholieke onderwijskoepel had in maart al voor uitstel van de proef gepleit, maar minister Van den Bossche weigerde daar op in te gaan. Het Arbitragehof verwierp het verzoek het hele decreet te schorsen en te vernietigen, inclusief het principe van het toelatingsexamen.

In het eerste toelatingsexamen, dat enkel over 'informatieverwerving en -verwerking' ging, slaagden 966 studenten, of 67,98%, van wie er zich 713 inschreven voor geneeskunde en 72 voor tandheelkunde. In 2002 zullen 84 Nederlandstalige tandartsen, in 2004 420 Nederlandstalige artsen worden erkend.

Rapport-Dillemans

Op 23 juni berichtte De Standaard over het eerste vooruitgangsrapport van oud-rector Roger Dillemans (KU Leuven) over de 'optimalisering van het universitair aanbod in Vlaanderen'. Dillemans had op 1 september 1995 van minister Van den Bossche de opdracht gekregen een plan voor de rationalisering van het universitair onderwijs uit te werken. In zijn eerste rapport zag Dillemans ruimte voor vier 'volwaardige' universitaire complexen: de Universiteit Gent, de Vrije Universiteit Brussel, de (confederale) Universiteit Antwerpen en de confederatie Katholieke Universiteit Leuven, waarvan de Kulak (Kortrijk) en de KUB (Brussel) deel uitmaken. Voor het Limburgs Universitair Centrum verwees het rapport naar samenwerking met de RU Limburg in Maastricht. Dillemans zei dat de universiteiten in onderling overleg sommige studierichtingen zullen moeten schrappen, maar daarnaast zullen moeten samenwerken om bestaande en zelfs nieuwe richtingen uit te bouwen.

De VUB noemde de voorgestelde confederatie KU Leuven 'totaal onaanvaardbaar', omdat dit erop neer zou komen dat de VUB in Brussel concurrentie kreeg van een 'filiaal van de KU Leuven'. Rector André Oosterlinck van de KU Leuven opperde in een gesprek met de BRTN-radio (1 oktober) de idee tot drie grote universiteiten te komen door een fusie van de VUB en de UA. Diezelfde dag riep Van den Bossche de rectoren op een 'ernstig, sereen, rationeel' debat te voeren over het rapport-Dillemans. Met de rectoren pleegde de minister in juni, november en december informeel overleg, maar tot afspraken kwam het nog niet.

De Vlaamse Hogescholenraad (Vhora) vroeg op 20 oktober dat de opdracht van Dillemans naar het hele tertiaire onderwijs zou worden uitgebreid. Volgens de Vhora is het onderscheid tussen universitair onderwijs en hoger onderwijs buiten de universiteit achterhaald.

VIII. Mediabeleid

Bij decreet van 29 april 1997 (*Belgisch Staatsblad van 1 mei 1997*) werd de openbare omroep (BRTN) omgevormd tot een naamloze vennootschap van publiek recht. De benaming ervan werd gewijzigd in Vlaamse Radio- en Televisie-omroep (VRT). Het decreet gaf de VRT de opdracht 'een kwalitatief hoogstaand aanbod in de sectoren informatie, cultuur, educatie en ontspanning' te verzorgen. Nieuwe personeelsleden kunnen alleen nog contractueel in dienst worden genomen. Om het (overtallige) personeel aan te moedigen op 60 jaar met pensioen te gaan, werd een gunstige regeling uitgewerkt. De Vlaamse overheid nam de pensioenlasten voor haar rekening.

Op 14 mei keurde de Vlaamse regering de eerste beheersovereenkomst met de VRT goed, voor de periode 1997-2001. Volgens de overeenkomst zou de omroep in 1997 een dotatie krijgen van 7,6 miljard frank, die de daaropvolgende jaren met telkens 4% wordt verhoogd. De VRT-radio moet dagelijks 55 procent van de bevolking bereiken, de televisie 76 procent.

De Europese Commissie gaf op 26 juni, bij beschikking, de Vlaamse regering twee maanden de tijd om het reclamemonopolie van de commerciële zender VTM ongedaan te maken. Op 7 oktober keurde de regering een ontwerpdecreet goed dat uitvoering gaf aan de beschikking, maar pas in 1998 door het Vlaams Parlement zou worden goedgekeurd. Door de opheffing van het VTM-monopolie kreeg VT4, dat onder Britse licentie werkte, de mogelijkheid een Vlaamse zender te worden. In het dispuut tussen VT4 en de Vlaamse overheid over de toegang tot het Vlaamse kabelnet (die in 1995 was geweigerd) zei het Europees Hof van Justitie op 5 juni, in antwoord op een prejudiciële vraag van de Raad van State, dat VT4 als een Britse zender moet worden beschouwd.

Het Vlaams Parlement keurde op 3 december een ontwerpdecreet goed over de oprichting van het Vlaams Commissariaat voor de Media (decreet van 17 december 1997, *Belgisch Staatsblad van 13 maart 1998*). Het Commissariaat kreeg de opdracht omroeperkenningen, machtigingen voor het uitzenden van reclame en sponsoring en vergunningen voor de exploitatie van kabelnetten uit te reiken, de naleving van de regelgeving te controleren en inbreuken te bestraffen. Hetzelfde decreet richtte ook een nieuwe Vlaamse Mediaraad op, als adviesorgaan van het Vlaams Parlement en de Vlaamse regering. De raad kwam in de plaats van de bestaande Mediaraad, de Raad voor lokale radio's en de Vlaamse Raad voor reclame en sponsoring op radio en televisie.

IX. Staatshervorming

De commissie voor Staatshervorming van het Vlaams Parlement zette in 1997 de bespreking voort van de zogenaamde Schrikkelnota, de 'Discussienota voor een verdere staatshervorming' die de Vlaamse regering op 29 februari 1996 had goedgekeurd en die de basis zou moeten vormen van een gezamenlijk standpunt van alle Vlaamse partijen met het oog op het gesprek over de verdere staatshervorming dat, naar werd verwacht, in 1999 zou worden gevoerd.

In 1996 had de commissie het eerste hoofdstuk besproken, over de regionalisering van de Gemeente- en de Provinciewet die al in het Sint-Michielsakkoord (1992) in het vooruitzicht was gesteld, en had zij een reeks hoorzittingen gehouden over het tweede hoofdstuk, 'Gezondheidszorg en gezinsbeleid'. Na moeizame discussies, waarbij de solidariteit met Wallonië het grootste knelpunt was, werden vijf fracties (CVP, SP, VLD, Vlaams Blok en VU) het op 6 maart eens over een 'consensustekst' over de overheveling van de gezondheidszorg en de kinderbijslag naar de gemeenschappen; Agalev onthield zich bij de stemming. In de goedgekeurde tekst vraagt het Vlaams Parlement de overheveling van het volledige gezondheids- en gezinsbeleid naar de gemeenschappen, inclusief de financieringsbevoegdheid. Daarbij moet de basissolidariteit tussen de gemeenschappen behouden blijven, op basis van objectieve, duidelijke en doorzichtige mechanismen. De Vlaamse regering werd verzocht tegen 1 september een werkbaar oplossing te zoeken voor de financiering en 'de problematiek van Brussel'.

Op 11 maart besliste de VLD-fractie niet meer deel te nemen aan de bespreking van de Schrikkelnota 'zolang de SP-fractie verdeeld blijft en de besprekingen als een vrijblijvende oefening beschouwt'. De liberalen waren boos omdat de CVP-SP-meerderheid niet inging op hun verzoek de 'consensustekst' ter stemming te brengen in de plenaire vergadering.

Op 18 juni keurden CVP, SP en VU de conclusies goed over het hoofdstuk 'Werkgelegenheid'; Agalev en het Vlaams Blok onthielden zich. In de tekst stond onder meer dat voor Vlaamse bevoegdheden de sociale partners Vlaamse akkoorden moeten kunnen sluiten die door de Vlaamse regering worden bekrachtigd. Voor aangelegenheden 'die van cruciaal belang zijn voor de ontwikkeling van de economie en werkgelegenheid in Vlaanderen moet worden gewerkt aan een globaal akkoord tussen de sociale partners op Vlaams niveau als dat op federaal niveau onmogelijk zou blijken te zijn'.

CVP, SP, VU en Agalev keurden op 2 juli een tekst goed waarin de volledige overheveling van het wetenschaps- en technologiebeleid naar de gewesten en de gemeenschappen werd gevraagd. Het Vlaams Blok onthield zich bij de stemming.

Op 14 oktober keerde de VLD naar de commissie terug om opnieuw aan de debatten deel te nemen, nadat de fractie de toezegging had gekregen dat (op 9 december) ook de strategie ter sprake zou komen.

Aan het eind van de bespreking van het hoofdstuk 'Buitenlandse handel' keurden CVP, VLD, VU en Vlaams Blok op 26 november een tekst goed waarin stond dat de gewesten de volledige bevoegdheid voor buitenlandse handel moeten krijgen. De SP stemde tegen; Agalev onthield zich.

X. Brussel en de Rand - Het faciliteitenconflict

De Vlaamse regering keurde op 11 maart een 'Beleidsplan Brussel' goed, waarin zij haar beleidsintenties ten aanzien van het hoofdstedelijke gebied op een geïn-

tegreerde en gecoördineerde wijze samenbracht. De regering kondigde aan in decreten en besluiten rekening te houden met de specificiteit van de situatie van de Brusselse Vlamingen en zelf actiever op te treden in de hoofdstad, weliswaar in overleg met de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC). In het Beleidsplan was sprake van onder meer de verdichting van het net van Nederlandstalige voorzieningen (gezins- en bejaardenhulp; bibliotheken), het stimuleren van het gebruik van het Nederlands, samenwerking met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij grensoverschrijdende materies (waterzuivering, openbaar vervoer, ruimtelijke ordening) en de oprichting van een Vlaamse onthaal- en huisvestingsdienst.

In uitvoering van haar 'Actieplan voor de Rand' (juni 1996) nam de Vlaamse regering maatregelen om de taalwetgeving in de zes randgemeenten (alsook de zes taalrengemeenten) met faciliteiten strikter toe te passen. De maatregelen, waarmee de Vlaamse overheid het Nederlandstalige karakter van de Rand wilde verstevigen en de sociale verdringing tegengaan, zetten kwaad bloed bij de Fransstaligen.

In een rondzendbrief van 1 augustus deelde minister van Binnenlandse Aangelegenheden Leo Peeters mee dat nieuw aangeworven personeelsleden van de faciliteitengemeenten geen taalpremie meer konden krijgen. De zes faciliteitengemeenten rond Brussel hadden de premie ingevoerd omdat hun Nederlandstalige ambtenaren tijdens het werk soms het Frans moeten gebruiken. Peeters zei dat het niet aangewezen is in de Rand een beleid te voeren dat de tweetaligheid bevordert, wat met de taalpremie het geval zou zijn.

De burgemeesters van de zes randgemeenten zeiden in een gezamenlijke mededeling (18 september) dat ze de rondzendbrief niet zouden toepassen en tegen de vernietiging van weddebesluiten naar de Raad van State zouden stappen.

Op 25 oktober maakte Peeters bekend dat de Vlaamse regering (op 7 oktober) een rondzendbrief had goedgekeurd over het taalgebruik in haar diensten, zijnde het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap en de Vlaamse openbare instellingen (VOI's). In de circulaire beklemtoonde minister-president Van den Brande 'het niet-repetitieve karakter van de faciliteiten', wat betekent dat faciliteiten 'niet automatisch maar enkel op uitdrukkelijk verzoek worden toegekend aan inwoners' van de betrokken gemeenten. 'Faciliteiten zijn een integratiebevorderend instrument, geen middel om algehele tweetaligheid na te streven'. 'Particulieren die eens het gebruik van het Frans hebben gevraagd, zullen later niet automatisch opnieuw in het Frans worden aangeschreven', zo deelde de Vlaamse regering haar ambtenaren mee.

De bekendmaking van de brief en de aankondiging van minister Peeters dat hij een gelijkkluidende circulaire naar de besturen van de faciliteitengemeenten voorbereidde, lokten ongenoegen uit in het Franstalige landsdeel. PRL-voorzitter Louis Michel vroeg premier Dehaene tussenbeide te komen 'om een einde te maken aan de ongrondwettelijke bevoegdheidsoverschrijding van de Vlaamse regering'. De Parti Socialiste kondigde aan de zaak ter sprake te zullen brengen in het Overlegcomité en beroepsprocedures bij de Raad van State te zullen steunen. De burgemeesters François van Hoobrouck d'Aspre van Wezembeek-Oppem en Christian van Eycken van Linkebeek reageerden afwijzend; Van Hoobrouck pleitte voor de aanhechting van de zes randgemeenten bij Brussel.

Premier Dehaene werd op 6 november over de kwestie geïnterpelleerd in de Kamer. Hij zei dat de grondwet en de bijzondere wetten 'een systeem van exclusieve bevoegdheden hebben ingesteld van de federale staat, de gewesten en de

gemeenschappen, zonder enig toezicht van de federale overheid op de andere overheden'. Daaruit vloeide volgens de premier voort 'dat de federale regering niet rechtstreeks kan tussenbeide komen in de werking en de beslissingen van de gewest- en gemeenschapsregeringen'. Hij voegde daaraan toe dat de wetgever 'de organen (heeft) voorzien waarbij klachten in verband met de toepassing van de taalwetgeving aanhangig kunnen worden gemaakt' en eveneens voorzien heeft in 'de procedure om eventuele schendingen van de bestuurstaalwet te bestraffen'.

Dehaene zei nog dat de faciliteitenwetgeving een federale bevoegdheid is en dat de federale regering niet de bedoeling had haar te wijzigen. De federale administratieve diensten zouden volgens de premier voortwerken en -handelen 'conform de rechtspraak die de verenigde afdelingen van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht heeft opgebouwd inzake het gebruik van de talen voor de betrekkingen en inzake mededelingen aan het publiek'. Die commissie had in vroegere adviezen gezegd dat het verzoek documenten in de andere landstaal te ontvangen, niet telkens opnieuw herhaald moest worden.

Op 7 november bracht minister-president Laurette Onkelinx van de Franse Gemeenschap een bezoek aan de Franstalige jeugdbibliotheek van Linkebeek. Met het bezoek wilde zij protesteren tegen de beperkende interpretatie die de Vlaamse regering aan de faciliteiten gaf. Onkelinx werd opgewacht door enkele tientallen betogers van het Vlaams Blok en het Taalaktiecomité.

Het Parlement van de Franse Gemeenschap keurde op 25 november een motie goed waarin de gemeenschapsregering verzocht werd de in het vooruitzicht gestelde rondzendbrief-Peeters aanhangig te maken in het Overlegcomité.

PSC-senator Joëlle Milquet diende in november een wetsvoorstel in over de toepassing van de faciliteitenwetgeving. Volgens haar voorstel zouden de faciliteiten wél een repetitief karakter hebben.

Op 17 december hechtte de Vlaamse regering haar goedkeuring aan de rondzendbrief die minister Peeters in het vooruitzicht had gesteld, maar dat werd pas begin 1998 bekendgemaakt. Als gevolg daarvan zou de communautaire herrie verder opblazen.

XI. Varia

Wooncode - Op 10 juli keurde het Vlaamse Parlement de Vlaamse Wooncode goed, een kaderdecreet dat alle aspecten van het Vlaamse woonbeleid regelt. De Vlaamse Wooncode (decreet van 15 juli 1997, *Belgisch Staatsblad van 19 augustus 1997*), die in de plaats kwam van de Huisvestingscode uit 1970, voerde naast de bestaande beleidsinstrumenten (premiëtoekenning, sociale leningen, sociale huisvesting) enkele nieuwe instrumenten in, meer bepaald de kwaliteitsbewaking, het wederinkooprecht, het recht op voorkoop en het sociaal beheersrecht.

Bestuurlijke organisatie - De Commissie Bestuurlijke Organisatie (CBO), die begin 1996 door minister van Binnenlandse Aangelegenheden Leo Peeters was opgericht om beleidsaanbevelingen te doen voor de bestuurlijke opbouw van Vlaanderen, maakte half april haar advies bekend. Volgens de CBO kunnen er in Vlaanderen twee beleidsniveaus met een 'open' taakstelling zijn, de gemeenten en de Vlaamse overheid, en kan de provincie 'als compromis' behouden blijven als intermediair bestuursniveau, maar met afgelijnde taken. Om de bestuurskracht van de gemeenten met minder dan 10.000 inwoners te vergroten, beval

de Commissie vrijwillige of gedwongen fusie aan. Voor de stedelijke gebieden adviseerde de CBO een gedifferentieerde benadering; de oprichting van een stads-regio Antwerpen, met een verkozen bestuur en belastingbevoegdheid, noemde zij prioritair. Het rapport werd in het najaar besproken, onder meer op provinciale hoorzittingen, maar een breed maatschappelijk debat, zoals minister Peeters had gewild, bleef uit.

Ambtenaren - Bij de tweede evaluatiebeurt kregen opnieuw 38 van de bijna 11.000 ambtenaren van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap een 'onvoldoende'. Omdat het voor vijf van hen de tweede negatieve beoordeling betrof, werden zij ontslagen. Negentig ambtenaren liepen een loopbaanvertraging op. Omgekeerd werden 391 ambtenaren voor hun goede prestaties beloond met een loopbaanversnelling. In zijn beleidsbrief voor 1998 kondigde minister van Ambtenarenzaken Luc van den Bossche aan de loopbaanversnelling te vervangen door een premie, omdat ze onvoldoende motiverend werkte en niet kon worden toegepast voor ambtenaren die de top van hun loopbaan hebben bereikt. De loopbaanvertraging bleef behouden.

Renault - Op 27 februari kondigde de Franse directie van Renault onverwacht aan dat de assemblagevestiging in Vilvoorde zou worden gesloten. Daardoor zouden 3.100 werknemers hun baan verliezen. Zoals de publieke opinie en de federale overheid, reageerde ook de Vlaamse overheid verontwaardigd, niet alleen op de sluiting zelf maar ook omdat de wettelijke informatie- en overlegprocedure niet was gevolgd. Renault-topman Louis Schweitzer zei dat hij over de sluiting had willen onderhandelen, maar dat minister-president Van den Brande hem gedwongen had de sluiting onmiddellijk bekend te maken. Van den Brande bevestigde dat hij Schweitzer, nadat die hem op 26 februari had ingelicht, had aange- maand het nieuws niet langer te verzwijgen. Op 1 maart ontbood Van den Brande de Renault-topman om hem te vragen op de beslissing terug te komen, maar deze weigerde dat. Begin april werd Renault in België en in Frankrijk veroordeeld wegens schending van de regels inzake informatie en consultatie van de werknemers. Na een staking van anderhalve maand en de bezetting van de parkeerterreinen waarop zesduizend wagens stonden, stemde 92% van de werknemers op 22 juli in met een sociaal sluitingsplan. Op 4 september werd de laatste wagen geassembleerd.

Op het politieke vlak had de sluiting tot gevolg dat de Vlaamse regering besliste haar regelgeving te herzien om in het vervolg toegekende expansie- en andere steun terug te vorderen van bedrijven die bij collectief ontslag een loopje nemen met de informatie- en overlegprocedure.

Fenix - De Raad van State schorste op 22 januari het negatieve (bindend) advies dat het Sociaal-Economisch Comité voor de Distributie in 1996 had gegeven over de toekenning van een exploitatievergunning voor het winkelgedeelte van het Fenix-project, het plan om op de voormalige mijnterreinen van Waterschei (Genk) een shopping- en recreatiepark te bouwen. De schorsing was het gevolg van de niet-rechtsgeldige samenstelling van het Comité, dat bestaat uit ambtenaren van verschillende federale departementen. In de zomer vroegen de initiatiefnemers van het Fenix-project (onder meer de Britse 'The Stadium Group, Alken-Maes en de Limburgse Reconversie maatschappij) bij het intussen opnieuw samengestelde Sociaal-Economisch Comité voor de Distributie nogmaals een exploitatievergunning aan voor het winkelcomplex. Op 19 november meldde De Standaard dat het Comité het verzoek zou afwijzen. Het officiële advies zou pas begin 1998 worden gegeven.

La restructuration des organisations militaires: Analyse sociologique et implications pour les Forces armées belges

par Philippe MANIGART

Chargé de cours à la Chaire de Sciences Sociales de l'Ecole Royale Militaire

I. Introduction

Les sociétés industrielles avancées sont en pleine mutation et leurs forces armées n'échappent pas à ces bouleversements. Partout la tendance est à la réduction massive des effectifs et des budgets militaires et à la professionnalisation du personnel. En Europe continentale, la Belgique et les Pays-Bas furent les premiers à s'engager dans la voie d'une restructuration profonde de leurs organisations militaires. ¹ Mais d'autres pays ont emboîté le pas, comme la France, l'Italie ou l'Espagne.

En Belgique, la restructuration, commencée en 1993 et qui a réduit de moitié aussi bien les effectifs que le matériel, approche de son terme. ² A la Chambre des Représentants a eu lieu un grand débat national sur les missions et les moyens de l'armée belge. ³ Au Sénat, une commission d'enquête parlementaire concernant les événements du Rwanda a remis un rapport mettant, entre autres, en lumière un certain nombre de dysfonctionnements au niveau des structures et du fonctionnement de nos Forces armées. ⁴ Il a donc semblé intéressant de replacer ce processus dans un cadre conceptuel plus large et d'esquisser quelques caractéristiques émergentes des nouvelles organisations militaires, ce qu'on appelle dans le jargon sociologique, les organisations militaires postmodernes.

Le but de cet article est de montrer comment les récents développements survenus dans l'environnement des organisations militaires occidentales affectent, et affecteront, leur structure et d'en tirer les implications au niveau du management stratégique des Forces armées belges. Si elles veulent survivre et rester efficaces, les organisations militaires du futur devront, tout comme leurs consœurs civiles, évoluer vers une nouvelle architecture, aux frontières plus perméables, avec des hiérarchies plus plates et plus décentralisées. Aux organisations bureaucratiques et rigides du passé, bien adaptées à un environnement stable, routinier, doivent succéder des organisations flexibles, mieux adaptées au nouvel environnement incertain et fluide que nous connaissons aujourd'hui.

¹ Voir, à ce propos, P. MANIGART, J. VAN DER MEULEN, Zero draft in the Low Countries: the final shift to the all-volunteer force. *Armed Forces and Society*, 1998, nr. 2, pp. 315-332.

² Voir, entre autres, P. MANIGART, La restructuration des Forces Armées belges. *Res Publica*, 1993, nr. 3-4, pp. 431-444 et A. DUMOULIN, *Opération "Bear 97": L'Armée belge en mutation*. Bruxelles, Editions du GRIP, 1994.

³ Commission de la Défense nationale de la Chambre des Représentants, *Quelle armée demain?*

⁴ Rapport fait au nom de la Commission d'enquête par MM. Mahoux et Verhofstadt, Commission d'enquête parlementaire concernant les événements du Rwanda, Sénat, 6 décembre 1997.

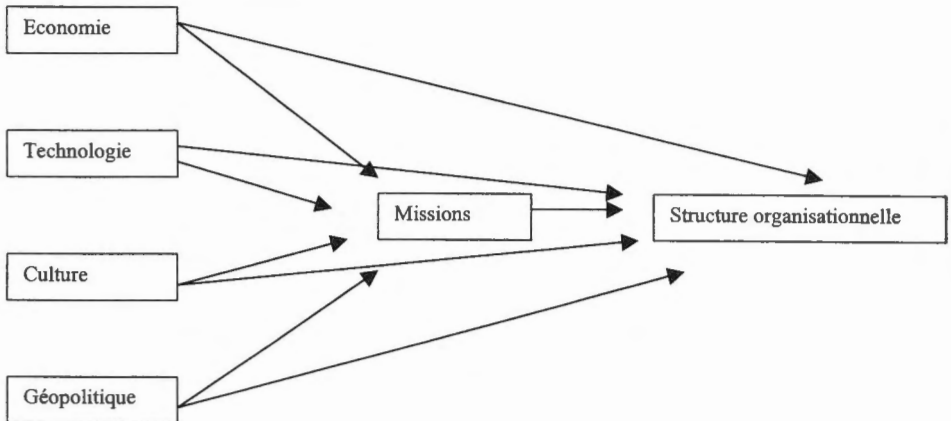
II. Causes de cette évolution

Les organisations militaires étant des systèmes ouverts (c.à.d. qu'elles sont en interdépendance et en échanges constants avec leur environnement), il s'ensuit logiquement qu'à des sociétés de type différent correspondent des organisations militaires différentes.⁵

Les variables susceptibles d'influer sur la structure organisationnelle militaire que l'on a retenues sont au nombre de cinq: quatre variables exogènes (l'environnement économique, technologique, socioculturel et géopolitique) et une variable interne à l'organisation militaire (la mission). Ces cinq variables prises ensemble déterminent la forme que prendra l'organisation militaire à telle ou telle époque, autrement dit sa structure organisationnelle. On peut représenter ces relations sous la forme du schéma causal suivant:

FIGURE I

Principaux déterminants de la structure des organisations militaires

La section suivante examine comment les changements intervenus au niveau de ces différentes variables a influencé la structure de nos organisations militaires.

⁵ Voir, à ce propos, M.D. FELD, *The Structure of Violence: Armed Forces as Social Systems*. London, Sage, 1977.

A. L'environnement.

La transformation des organisations militaires qui débuta après la deuxième guerre mondiale a été caractérisée par un déclin du modèle des armées de masse. ⁶ En gros, on assiste à une transformation semblable à celle qui a touché l'ensemble des organisations complexes des sociétés postindustrielles, à savoir le passage d'un type d'organisation "extensive" (*labor-intensive*), reposant sur l'utilisation du travail humain, à un type d'organisation "intensive" (*capital-intensive*) basé essentiellement sur l'utilisation de machines. D'un modèle basé sur la conscription universelle en temps de paix et sur la mobilisation en cas de crise, on est progressivement passé à un modèle d'organisation militaire postmoderne.

1. L'environnement économique

Les économies occidentales vivent ce que certains appellent la troisième révolution industrielle (sciences de l'information, nouvelles technologies). ⁷ Le rythme des innovations technologiques est de plus en plus rapide et les cycles de vie des produits de plus en plus courts. On assiste, par ailleurs, à une globalisation croissante de la concurrence et des marchés (mondialisation de l'économie). Les anciens marchés nationaux disparaissent au profit d'un marché global dominé par des organisations transnationales.

Selon Schuler et Jackson, ⁸ une organisation transnationale est structurée de telle manière que les frontières nationales disparaissent. Elle opère dans plusieurs pays. L'organisation ne recrute plus son personnel selon des critères de nationalité; elle fonctionne de manière globale. Sa production est complètement intégrée au niveau mondial. La différence entre une organisation transnationale et une organisation multinationale est le fait que, dans une multinationale, chaque filiale est considérée comme une entité spécifique et son personnel de direction provient souvent du pays où la firme a son siège, tandis que, dans une firme transnationale, les décisions sont prises à travers le monde et le personnel de direction ne provient plus nécessairement du pays de la maison mère. Une firme multinationale a différents marchés, mais généralement, le marché le plus important reste celui où est localisé la maison mère. Une structure transnationale est le plus souvent le résultat du développement de l'organisation et de la nature des activités. Ainsi, IBM, Ford, etc. étaient des firmes multinationales dans les années 60-70. A l'heure actuelle, il s'agit de véritables organisations transnationales.

⁶ Voir, à ce sujet, G. HARRIES-JENKINS, From conscription to volunteer armies. *Adelphi Paper*, 1973, nr. 103; M. JANOWITZ, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* (with a new prologue). Glencoe, Free Press, 1971 et J. VAN DOORN, The decline of the mass army in the West: general reflections. *Armed Forces and Society*, 1975, nr. 1, pp. 147-158.

⁷ Voir, entre autres, P. DICKEN, *Global Shift: Industrial Change in a Turbulent World*. New York, Harper and Row, 1986; A. GIDDENS, *The Consequences of Modernity*. Cambridge, Polity Press, 1992, pp. 55-78 et P. KENNEDY, *Preparing for the Twenty First Century*. New York, Random House, 1993, pp. 47-64.

⁸ R.S. SCHULER, S.E. JACKSON, *Human Resource Management: Positioning for the 21st Century*. Minneapolis, West Publishing Company, 1996, p. 63.

2. L'environnement technologique

En cette fin de siècle, les innovations technologiques engendrées par la troisième révolution industrielle, notamment dans le domaine de l'information, ont amené certains observateurs américains à parler d'une véritable "révolution dans les affaires militaires".⁹ Cette "révolution dans les affaires militaires" résulterait d'une combinaison entre des capacités interarmes de frappes précises à longue distance (ex: Guerre du Golfe) et un ensemble de moyens d'information qui permettent de recueillir et traiter en permanence et en temps quasi-réel l'information à l'échelle mondiale.

Quoique développées de façon à être aussi "user-friendly" que possible, ces nouvelles armes "hightech" pour être utilisées à plein rendement nécessitent un personnel très spécialisé. La conséquence en est que, comme dans l'industrie et les services, on aura de plus en plus besoin de gens qualifiés, avec un niveau d'études de plus en plus élevé. Le rôle des miliciens, dans ces organisations, devient donc marginal, au point que, dans un nombre croissant de pays, le service militaire a été carrément suspendu ou supprimé.

Toutefois, ainsi que le relève B. Boëne,¹⁰ ces développements technologiques mènent à certains paradoxes inattendus. Le premier de ces paradoxes, apparent depuis environ une dizaine d'années, est connu sous le nom de "désarmement structurel". Dans la mesure où les budgets militaires ne peuvent plus suivre les coûts de développement et de production toujours plus élevés des nouveaux systèmes d'armes, la quantité de matériel acheté diminue avec chaque nouvelle génération d'armes. C'est le cas, par exemple, du nombre d'avions de combat en service dans la Force aérienne belge.

Mais il y a plus: vu leurs coûts élevés, les gestionnaires militaires sont réticents à utiliser, et donc à risquer de perdre, ces systèmes coûteux quand les avantages en jeu leur semblent inférieurs aux coûts (comme, par exemple, en Bosnie), ce qui revient en quelque sorte à limiter l'utilisation des forces armées.¹¹ Mais ce mécanisme paradoxal n'affecte pas seulement les ressources matérielles. Il affecte également les ressources humaines. Ainsi, Boëne¹² cite l'exemple de certains commandants d'unités françaises rechignant à désigner des diplômés de Saint-Cyr pour aller renforcer les cadres des forces françaises envoyées dans le Golfe, sous le prétexte que leur formation très coûteuse les rendait trop précieux pour être utilisés dans un conflit régional.

Le deuxième paradoxe, c'est que ces systèmes d'armes hypersophistiqués et très coûteux ne sont peut-être pas les plus appropriés dans les nouveaux types de conflits de faible intensité (*Low Intensity Conflicts, Operations Other Than War*), ceux qui sont sans doute les plus probables dans le futur.

9 Citons, entre autres, D.M. SNOW, *The Shape of the Future: The Post-Cold War World*. Armond, New York, M.E. Sharpe, 1991; A. TOFFLER, H. TOFFLER, *War and Anti-War*. New York, Little and Brown, 1993.

10 "A tribe among tribes... Post-modern militaries and civil-military relations?", communication présentée à l'*Interim Meeting of the International Sociological Association's Research Committee 01 (Armed Forces and Conflict Resolution)*, Modène, Italie, 20-22 janvier 1997, p. 4.

11 C'est ce qui s'est, en quelque sorte, passé en 1991, lors de la guerre du Golfe, quand la Belgique n'a pas engagé de chasseurs F16 en Turquie en partie parce que ceux-ci, à l'époque, n'étaient pas équipés d'un système de contremesures électroniques et étaient donc trop vulnérables.

12 *Op. Cit.*, p. 4.

3. L'environnement socioculturel

Au plan socioculturel, l'individualisme devient la valeur suprême. La nature du travail change également: la notion d'un *emploi pour la vie* disparaît. Les valeurs postmatérialistes (caractérisées par la participation, la qualité de la vie, la réalisation de soi) se développent.¹³ Il y a aussi une grande diversité de valeurs.

La conséquence en est que la recherche de l'intérêt personnel prime sur tout et que le sentiment d'appartenance à une communauté, à un ensemble plus vaste tend à disparaître. Cela se traduit, entre autres, dans les indicateurs suivants:

- l'accent mis sur ses droits (sur ce qu'on est en droit d'attendre de l'Etat, des autres), en oubliant ses devoirs éventuels envers la communauté, envers les autres;
- la disparition des valeurs traditionnelles (respect de l'autorité, éthique du travail, valeurs religieuses);¹⁴
- la disparition de l'*esprit civique*;
- la transformation des attentes des gens envers leur travail: les militaires sont devenus plus sensibles aux avantages matériels et à leurs conditions de travail.¹⁵
- Une baisse de confiance dans les institutions en général et une érosion de la légitimité de l'institution militaire en particulier.¹⁶

Dans ce contexte, les valeurs militaires traditionnelles (hiérarchie, discipline, ascétisme, sens du sacrifice, etc.) apparaissent, surtout aux jeunes, comme étant à l'opposé de leurs propres valeurs.

4. L'environnement géopolitique

Sur la scène internationale, le nouvel environnement géostratégique né de la fin de la guerre froide peut être, d'une part, caractérisé par une plus grande complexité et une plus grande incertitude par rapport au monde bipolaire et aux certitudes relatives des décades précédentes.¹⁷

L'affrontement Centre-Europe, par son cadre et son adversaire précis, autorisait la mise en place d'une planification extrêmement précise de l'engagement. En effet, l'affrontement aéroterrestre, du point de vue de la Belgique tout au moins, se situait dans un environnement géographique délimité et les scénarios

13 Voir R. INGLEHART, *Culture Shift in Advanced Industrial Society*. Princeton, Princeton University Press, 1990.

14 Voir notamment J. STOETZEL, *Les valeurs du temps présent: une enquête européenne*. Paris, P.U.F., 1983.

15 Voir, entre autres, C.C. MOSKOS, From institution to occupation: trends in military organization. *Armed Forces and Society*, 1977, nr. 4, pp. 41-50; C.C. Moskos et F. Wood, *The Military: More than Just a Job?* Washington DC, Pergamon-Brassey's, 1988.

16 Voir, à ce sujet, B.I. PAGE, R.Y. SHAPIRO, *The Rational Public: Fifty Years of Trends in American Public Opinion..* Chicago, The University of Chicago Press, 1992; O. LISTHAUG, M. WIBERG, Confidence in political and private institutions. Dans: H.D. KLINGEMANN, D. FUCHS (éds), *Citizens and the State*. Oxford, Oxford University Press, 1995, pp. 298-322.

17 Voir L. FREEDMAN, The gulf war and the new world order *Survival*, 1991, nr. 3, pp. 195-209.

possibles étaient peu nombreux, ouvrant la possibilité d'une planification a priori très élaborée des procédures standard d'engagement.

Une situation figée faisait donc d'une organisation statique des forces une réponse adéquate à la menace. Mais, avec la disparition du conflit Est-Ouest, l'incertitude est devenue la règle: incertitudes sur les terrains d'engagement potentiel; incertitudes sur les modes d'action de l'adversaire à venir. Ces incertitudes empêchent toute préparation a priori et conduisent donc à privilégier la capacité d'adaptation à une préparation spécifique de toute façon impossible. Les finalités de l'action (rétablissement de la paix, maintien de la paix, observation, missions humanitaires, etc.) se révèlent également extrêmement variables, rendant caduques bien des cadres de réflexion antérieurs.

D'autre part, la disparition de la menace soviétique a entraîné une accélération de la diminution des effectifs (*downsizing* en anglais).¹⁸ Avec la disparition du bloc de l'Est, on n'a en effet plus besoin d'armées aussi nombreuses qu'autrefois, mais surtout, la mission de ces armées a radicalement changé.

B. Missions

Durant la guerre froide, la mission de nos forces armées était simple: participer à la dissuasion d'une attaque du Pacte de Varsovie dans le cadre de l'OTAN. A l'heure actuelle, cette mission est plutôt de maintenir ou de rétablir la paix dans des régions où nos intérêts sont en cause et/ou pour des raisons purement humanitaires (missions de police internationale).

III. La structure organisationnelle

A. La constabulary force

Cette modification du rôle et des missions des organisations militaires post-modernes avait déjà été perçue par Janowitz. Dans son livre, *The Professional Soldier*, celui-ci décrivait cette nouvelle forme d'organisation militaire: la *constabulary force*. Par là, il voulait dire que la mission d'une telle force serait plutôt celle d'une force de police internationale. Selon sa définition,¹⁹ une *constabulary force* est une force qui est immédiatement disponible, opérationnelle, qui a recours à un minimum de violence et dont le but n'est pas la victoire (nationale), mais le rétablissement ou l'établissement de relations internationales stables.

Dans quelle mesure cette violence est-elle, dans la pratique, minimale dépend des circonstances. Dans l'idéal, cela peut se faire sans violence (cf.: ex-Yougoslavie au début); si c'est nécessaire, on peut également avoir recours à un maximum de violence (cf.: Guerre du Golfe). En principe, la *constabulary force* dispose de tous les moyens nécessaires. Sa doctrine est, pourrait-on dire, une sorte de réponse flexible policière (*flexible response*, ou riposte graduée). Ce qui ne signifie toutefois pas que tous les pays doivent posséder la gamme complète des

18 Il convient toutefois de noter que cette tendance au *downsizing* n'est pas propre aux organisations militaires. Elle affecte également l'ensemble du secteur civil et est une conséquence de la globalisation de l'économie.

19 M. Janowitz, *op. cit.*, p. k.

moyens car, le plus souvent, ces opérations sont menées dans un cadre international, ce qui rend possible une certaine spécialisation des tâches.

B. Caractéristiques des organisations militaires postmodernes

1. La typologie de Moskos et Burk

La forme que devrait prendre les armées occidentales dans le nouveau contexte international a fait l'objet, et fait l'objet, de nombreuses réflexions et de nombreuses appellations.²⁰ Moskos et Burk²¹ ont résumé, sous forme de contrastes, les différences les plus importantes entre les anciennes organisations militaires et les organisations militaires postmodernes. Le tableau suivant présente ces caractéristiques.

TABLEAU I

Caractéristiques des organisations militaires postmodernes

Variables	Pré-moderne Pré-guerre froide	Moderne Guerre froide	Post-moderne Post-guerre froide
Menace attendue	Invasion ennemie	Guerre nucléaire	Sous-nationale et non-militaire
Structure organisationnelle	Armée de masse	Armée professionnelle importante	Petite armée professionnelle avec une réserve comme force d'appoint pour des missions déterminées
Attitudes du public à l'égard de l'armée	Soutien généralisé	Ambivalent	Scepticisme et/ou apathie
Impact sur le budget de la défense	Positif	Neutre	Négatif
Modèle du militaire professionnel	<i>Combat leader</i>	Gestionnaire ou technicien	Diplomate, intellectuel
Présence de civils	Minime, exceptionnelle	Relativement importante	Très importante

Adapté de Moskos et Burk, *op. cit.* p. 147

²⁰ Voir, par exemple, M. SHAW, *Post-Military Society: Militarism, Demilitarization and War at the End of the Twentieth Century*. Philadelphia, Temple University Press, 1991; C.C. MOSKOS, *Armed forces in a warless society*. *Forum International*, 1992, pp. 1-10; F. BATTISTELLI, *Peacekeeping and the postmodern soldier* pp. 467-84. *Armed Forces and Society*, 1997, nr. 3, pp. 467-484.

²¹ The postmodern military. Dans: J. BURK (éd.), *The Military in New Times: Adapting Armed Forces to a Turbulent World*. Boulder, Westview Press, pp. 141-162.

a. La menace attendue

Une des principales différences entre les organisations militaires postmodernes et les deux organisations précédentes repose sur la nature de la menace à laquelle elles ont à faire face et la manière dont elle perçoivent cette menace. Jusqu'il y a peu, la menace d'une invasion ennemie était une réelle possibilité contre laquelle il fallait se défendre. Tilly²² défend même la thèse que l'avènement et le succès des états-nations modernes reposaient sur leur capacité à répondre à cette menace.

Concrètement, la mission des armées de masse était de préparer et de conduire des guerres totales²³ au service de l'Etat-nation. L'armée était donc un instrument au service du nationalisme des Etats de cette époque. La menace attendue était celle d'une invasion terrestre ennemie, telle que l'invasion de la Belgique par les troupes allemandes en 1914 et 1940. Avec l'avènement de la guerre froide et l'apparition des armes nucléaires, le concept de dissuasion remplaça celui de guerre totale. Il s'agissait de prévenir une guerre nucléaire entre les deux blocs.

La situation actuelle est assez différente. La caractéristique de l'après-guerre froide est que la menace militaire est devenue moins directe et plus floue. Certes, une guerre conventionnelle n'est pas devenue tout à fait impossible ou inimaginable; la défense du territoire reste même la justification ultime de forces armées nationales. Il n'empêche que, à court et moyen terme à tout le moins, ce n'est plus le scénario d'engagement le plus probable. Selon Van Creveld,²⁴ les guerres inter-étatiques tendent à être progressivement remplacées par des conflits intra-étatiques, dans lesquelles les frontières nationales ne jouent plus un rôle central. Les conflits ethniques (ex: l'ex-Yougoslavie), la menace terroriste (ex: le Moyen-Orient) mais aussi celle posée par les nouvelles mafias (ex: Balkans, Russie) deviendront probablement les exemples typiques de conflits postmodernes, conflits contre lesquels les organisations militaires traditionnelles sont souvent assez mal préparées. Bref, la principale mission (en terme de fréquence tout au moins) des organisations militaires postmodernes sera plutôt de répondre à ce type de menaces sous-nationales et donc de rétablir ou maintenir l'ordre dans des régions où nos intérêts sont en jeu et/ou pour des raisons humanitaires.

Ainsi que le note C. Dandeker,²⁵ ce genre de scénarios pose naturellement un défi énorme aux forces armées en termes de formation, d'entraînement et de gestion des ressources humaines, mais également aux autorités politiques. Celles-ci doivent en effet trouver le moyen de financer ces opérations à un moment où les pressions à la baisse sur les budgets militaires deviennent plus fortes (les fameux "dividendes de la paix"). C'est pourquoi ces opérations se déroulent de plus en plus dans un cadre multinational (Guerre du Golfe, ex-Yougoslavie. etc.).

Mais ce "partage du fardeau" (*burdensharing*) qui est devenu la norme ne s'explique pas uniquement par des raisons économiques, mais tient également à une

22 C. TILLY, *Coercion, Capital, and European States*. Cambridge, Basic Blackwell, 1990.

23 On entend ici par guerre totale la mobilisation de toutes les forces de la nation, de tous les secteurs d'activité (militaires, mais aussi et surtout industriels) à l'effort de guerre (M. JANOWITZ, *op. cit.*, p. xi.)

24 M. VAN CREVELD, *The Transformation of War*. New York, Free Press, 1991.

25 New times for the military: some sociological remarks on the changing role and structure of the armed forces of the advanced societies. *British Journal of Sociology*, 1994, nr. 4, pp. 637-654.

évolution sociopolitique: pour être considérées comme légitimes, ces opérations doivent de préférence se dérouler dans le cadre du droit international et être approuvées par des organisations telles que l'ONU ou d'autres instances régionales. Comme le montre le conflit du Golfe, même les Etats-Unis, la seule puissance encore capable de mener à bien à elle seule de telles opérations, ont besoin de cette légitimation et recherchent donc le soutien d'alliés.

b. La structure organisationnelle

Comme indiqué dans le tableau ci-dessus, il est vraisemblable que, dans les armées postmodernes, la réserve jouera un rôle plus important, tout au moins dans certains domaines et certaines fonctions (fonctions de soutien, spécialités pointues, médecins). Mais ce rôle sera fondamentalement différent de la réserve dans les armées de masse.

Vu les contraintes budgétaires, la diminution de la menace immédiate et la diversité des missions possibles, il sera impossible de recruter, d'entraîner et de maintenir sous les armes des spécialistes pour tous les scénarios possibles. Il faudra donc avoir recours à des réservistes et à l'*outsourcing* (c.à.d. sous-contracter un certain nombre de tâches) En fait, on rejoint, ici encore, une tendance qu'on observe dans les entreprises civiles, à savoir le recentrage sur les tâches centrales, primaires de l'organisation (sa mission première) et pour le reste, le recours à des travailleurs intérimaires et à l'*outsourcing*.

Ainsi que le remarque Dandeker,²⁶ les armées postmodernes ressembleront sans doute de plus en plus à ces entreprises employant un noyau central de spécialistes pour les tâches-clés (les opérations), auquel viendra s'ajouter, suivant les circonstances et les missions, une réserve immédiatement disponible de spécialistes pointus, bien entraînés, bref des intérimaires. Dans les organisations militaires, ces spécialistes pointus se trouveront spécialement dans la logistique et autres armes de soutien. De même, en période de routine, elles sous-contracteront toute une série de tâches non centrales (maintenance, ravitaillement, etc.). Elles auront également de plus en plus recours à du personnel civil.

c. Les attitudes du public envers les problèmes de défense

Avec la disparition de l'Union soviétique, l'Occident a perdu son ennemi privilégié. Le risque est devenu diffus, donc moins visible. D'autre part, les missions humanitaires et de maintien de la paix, de par leur nature même, sont moins spectaculaires qu'un conflit conventionnel (qu'on pense à la différence de couverture médiatique entre la guerre du Golfe et les opérations en ex-Yougoslavie). La conséquence en est que, toutes choses étant égales, l'armée devient moins visible (la suppression du service militaire renforce encore cette tendance), moins centrale dans l'opinion des gens.²⁷ C'est pourquoi, Moskos et Burk²⁸ parlent d'apathie et/ou de scepticisme.

²⁶ *Op. cit.* p. 645.

²⁷ Voir, par exemple, P. MANIGART, *Future Roles, Missions and Structures of Armed Forces in the New World Order: The Public View*. New York, Nova Sciences Publishers.

²⁸ *Op. cit.*

d. Les budgets de la défense

En raison de l'attitude apathique du public, de la fin de la guerre froide (qui légitimait, en quelque sorte, l'achat de matériels de plus en plus coûteux), mais aussi et surtout de la nécessité de contrôler les dépenses publiques, la pression à la baisse sur les budgets de la défense restera forte. Et cela d'autant plus que ces dépenses militaires sont en concurrence de plus en plus grande avec toute une série de besoins sociaux jugés plus prioritaires par l'opinion publique (le chômage, la justice, l'enseignement, la sécurité interne, l'environnement, le non-marchand, etc.).

e. Le modèle du militaire professionnel

Dans les armées de masse du 19ème-début 20ème siècle, l'image qu'on avait du militaire et qu'il avait de lui-même était celle d'un combattant, d'un guerrier. Après la seconde guerre mondiale, cette image a quelque peu évolué à la suite du progrès technologique: à côté du combattant, sont venus s'ajouter le soldat-technicien et le soldat-gestionnaire.

Les nouvelles missions, la plupart dans un cadre multinational (maintien de la paix, humanitaires), imposent aux militaires de nouvelles tâches et donc de nouvelles compétences (relations avec les autorités et la population locales, avec les autres contingents nationaux, etc.).

Pour les officiers, la multiplication de ces nouvelles missions autres que la guerre, plus diverses mais aussi plus floues, exige d'avoir une formation académique plus poussée et plus diversifiée, pour pouvoir faire face à toutes les situations. On pense, par exemple, à l'étude des langues, à une formation politique, sociologique et naturellement juridique (droit de la guerre, droit humanitaire). D'où les termes de soldat-diplomate et soldat-intellectuel (*scholar*). Bref, d'une certaine manière, on rejoint là l'une des tendances observées dans le secteur économique, c.à.d. la nécessité d'une formation tout au long de la vie, mais aussi, d'une plus grande ouverture vers le monde civil (universités, etc.).

Toujours dans cet ordre d'idées, le développement des télécommunications, grâce entre autres aux satellites, a rendu possible une couverture médiatique instantanée de ces opérations. Cela a d'importantes conséquences sur la manière dont les organisations militaires fonctionnent. L'une d'entre elles est que les court-circuits entre ceux qui, politiques et militaires, se trouvent au sommet et ceux sur le terrain deviennent fréquents. Dans le feu de l'action, ceux qui sont sur le terrain (souvent des officiers subalternes) doivent décider seuls. En conséquence, ils se voient déléguer, de fait, une grande partie de l'autorité, au détriment des niveaux intermédiaires de la hiérarchie.²⁹

Autrement dit, la conséquence est que la dimension verticale de la structure hiérarchique, une caractéristique traditionnelle des organisations militaires, s'en trouve singulièrement relativisée. Pour répondre à ces nouvelles contraintes, de nouvelles formes d'organisation apparaissent, ou devraient se mettre en place (structures hiérarchiques plus plates, travail en équipe).

²⁹ Voir, à ce sujet, B. BOENE, *op. cit.*, p. 16 ainsi que A.L.W. VOGELAAR, F.J. KRAMER, Mission-oriented command in ambiguous situations. Dans: J.L. SOETERS, J.H. ROVERS (éds), *The Bosnian Experience*. Breda, Netherlands Annual Review of Military Studies, 1997, pp. 75-94.

2. Autres caractéristiques

a. Organisations virtuelles

L'accent est davantage mis qu'auparavant sur la coopération: ce sont (seront) des forces d'intervention multinationales (telles que la SFOR), ou des structures multinationales permanentes (telles que l'OTAN, l'Eurocorps ou la coopération entre les marines belgo-néerlandaises), voire même de véritables organisations transnationales sous le contrôle d'organismes internationaux (tels que l'ONU). Autrement dit, il est vraisemblable qu'on assiste ici à la même évolution que dans le secteur civil, à savoir la prolifération des *joint ventures*, alliances stratégiques et autres organisations virtuelles.

Selon Schuler et Jackson,³⁰ une organisation virtuelle est un réseau temporaire de firmes, chacune avec des compétences diverses et complémentaires, qui se forme pour tirer avantage d'opportunités temporaires. Une fois ces opportunités exploitées, ces réseaux se défont aussi vite qu'ils se sont formés. Parmi les exemples d'organisations virtuelles dans le domaine militaire, on peut citer la SFOR en Bosnie, mais aussi le nouveau concept stratégique de l'OTAN de *Combined Joint Task Forces* (CJTF).

D'après Dandeker,³¹ les principales implications de ces nouvelles structures sont les suivantes:

1. la responsabilité descend à un niveau plus bas: les responsables de la *task force*;
2. le travail est intensif et très exigeant, mais aussi très enrichissant (grandes responsabilités sur le terrain);
3. la flexibilité signifie que l'équipement et le personnel doivent être multi-rôles (grande flexibilité du personnel à tous les niveaux de la hiérarchie);
4. plus grande flexibilité, multi-tâches, etc. signifient aussi que, tout comme dans le secteur civil, la notion de *carrière* (un employeur pour la vie) sera de moins en moins la norme et que la proportion de ceux qui, à tous les niveaux de la hiérarchie, ne passeront que quelques années à l'armée, que cette proportion donc augmentera.³²
5. de telles *task forces*, pour fonctionner efficacement, requerront sans doute de substituer une structure en forme de matrice (organisations matricielles ou *matrix organizations*), structure caractérisant nombre d'entreprises à haute technologie, à la structure hiérarchie verticale traditionnelle.

D'après Norgan,³³ une organisation en forme de matrice a une double structure organisationnelle: verticale (ou fonctionnelle) et horizontale (produit ou service). Dans une telle organisation, les subordonnés obéissent à plus d'un chef: leur chef fonctionnel (personnel, marketing, finance, etc.) et leur chef de projet. Une fois le projet terminé, le subordonné retourne dans son département ou est mis sur un autre projet. La structure est donc provisoire.

30 *Op. cit.*, p. 44.

31 Flexible forces for a post-cold war world: a view from the United Kingdom. *La Revue Tocqueville/The Tocqueville Review*, 1995, p. 32.

32 A ce propos, on notera que, quand le plan de restructuration des Forces armées belges sera arrivé à son terme, l'essentiel des recrutements au niveau des soldats se fera sur une base temporaire (cinq maximum). Il est également envisagé d'engager plus de sous-officiers et d'officiers court terme.

33 *Marketing Management: A European Perspective*. Reading, MA: Addison-Wesley, 1994.

Les avantages d'une telle structure sont une plus grande flexibilité et l'absence de doubles emplois (on partage les compétences selon le projet). Toutefois, elle est difficile à mettre en place dans une organisation traditionnelle (c.à.d. fonctionnelle), vu les risques de conflits de compétence qu'elle entraîne.³⁴ Elle requiert donc flexibilité et coopération à tous les niveaux.

D'une certaine manière, les organisations militaires modernes ont ce type de structure depuis longtemps. Mais, auparavant (par exemple dans l'OTAN), la dimension horizontale était organique, permanente. Dans les nouvelles configurations (CJTF, SFOR) par contre, la dimension horizontale change avec la mission.

Toutes ces évolutions requerront toutefois un changement fondamental de la culture organisationnelle dans le sens d'une plus grande mise en avant de valeurs telles que l'esprit d'initiative, la coopération, la confiance³⁵.

b. Diversité culturelle

Dans la mesure où le recrutement de personnel est, et restera, problématique, l'intégration sociale de ces armées sera, d'un certain point de vue, assez forte. Avec la multiplication des nouvelles missions, le métier militaire est perçu comme dangereux et exigeant, mais il reste peu prestigieux.³⁶

Il s'ensuit que les armées de volontaires ont, et auront, de plus en plus de difficultés à recruter ces "jeunes hommes blancs" qui formaient jusqu'il y a peu la masse de leur personnel. Elles devront donc s'ouvrir davantage à certaines catégories de la population qui, jusqu'à présent, n'étaient guère représentées dans ces organisations (les femmes,³⁷ les jeunes issus de l'immigration, etc.). Autrement dit, ces armées devront devenir attractives pour toutes ces catégories de la population. D'où la nécessité aussi d'introduire de nouvelles conditions de travail (possibilités de temps flexibles, temps partiels).

Bref, ces organisations seront plus diverses culturellement, non seulement pour des raisons pragmatiques de recrutement, mais aussi pour améliorer leur image d'employeurs non discriminatoires, satisfaisant en cela un des nouveaux critères de légitimité dans nos sociétés. Traditionnellement, les armées de masse étaient

34 Qu'on pense, par exemple, aux problèmes de coordination lors de la mission de la MINUAR entre, d'une part, la structure hiérarchique belge et la structure onusienne d'autre part.

35 Sur ce sujet, voir D. KIPNIS, *Trust and technology*. Dans: R.M. KRAMER, T.R. TYLER (éds), *Trust in Organizations: Frontiers of Theory and Research*. London, Sage, 1996, pp. 39-50; A.K. MISHRA, *Organizational responses to crisis: the centrality of trust*. Dans: R.M. KRAMER, T.R. TYLER (éds), *op. cit.*, pp. 261-287; D.J. REIMER, *Leadership for the 21st century: empowerment, environment and the golden rule*. *Military Review*, 1996, nr. 1, pp. 5-9.

36 Pour la Belgique, voir P. MANIGART, N. WAUTERS, P.A. CHARRAULT, *Etude de marché sur le recrutement de personnel volontaire et de carrière dans les Forces armées belges*. Bruxelles, Ecole Royale Militaire, Chaire des Sciences Sociales, rapport technique SS23, 1994; P. MANIGART, *L'image des Forces Armées belges auprès des jeunes de 15 à 18 ans en 1997*. Bruxelles, Ecole Royale Militaire, Chaire des Sciences Sociales, rapport technique SS28, 1998.

37 Dans les Forces armées belges, le pourcentage de femmes est passé de 1,2 % en 1976 à 6,9 % en 1997 (Source: MDN).

légitimées, entre autres, par le fait qu'elles reflétaient la composition sociale de leurs Etats-nations respectifs. En d'autres termes, elles devaient être socialement représentatives. De plus en plus, ce qu'on demandera aux organisations militaires, comme ce qu'on demande aux organisations civiles, ce sera d'être tolérantes de la diversité culturelle, d'être ouvertes à tous les groupes sociaux. Cela aussi demandera un changement assez profond de la culture de ces organisations.

En conclusion, il est vraisemblable que les organisations militaires postmodernes du futur ressembleront à ce que Boëne³⁸ appelle des réseaux d'anarchies organisées, c.à.d. des organisations aux frontières perméables, à structure hiérarchique plutôt plate, largement décentralisées (d'où réduction des effectifs des états-majors centraux), et avec une plus grande capacité à tolérer l'ambiguïté.

IV. Implications

Dans cette section, quelques pistes de réflexion concernant les nécessaires adaptations que nos forces armées devront (et ont déjà commencé à) mettre en oeuvre seront proposées. Le maître-mot ici est ouverture. L'armée doit s'ouvrir plus encore qu'auparavant au monde civil qui l'entoure. Elle doit définitivement cesser d'être la Grande Muette.

A. *Politique de communication*

Pour cela, il convient de développer une politique de communication plus proactive, de mieux se profiler. Mieux se profiler, c'est expliquer ce qu'est l'armée belge aujourd'hui (une organisation professionnelle), ce qu'elle fait (missions de maintien de la paix, humanitaires, mais aussi aide à la nation), ce qu'on y fait (les différentes forces, la diversité des spécialisations), quelles sont les possibilités de carrière offertes.

Mais cette ouverture ne doit pas uniquement se limiter à une politique de communication plus pro-active. Elle doit, également et peut-être surtout, être structurelle et culturelle.

B. *Les structures*

Comme indiqué précédemment, les armées du futur devront être plus décentralisées et plus flexibles, moins bureaucratiques aussi (structure hiérarchique plus plate, réseaux de communications plus souples). Dans cet ordre d'idées, on peut se poser la question si, à l'heure où la plupart des entreprises "dégraissent" leurs structures en supprimant des niveaux hiérarchiques pour augmenter leur productivité, il n'y a pas trop de niveaux hiérarchiques à l'armée et si les états-majors ne sont pas quelque peu pléthoriques. On l'a vu la tendance est de donner plus de responsabilités aux niveaux subordonnés de la hiérarchie (officiers subalternes et sous-officiers notamment).

Il faudra également une gestion des ressources humaines plus souple, plus diversifiée, plus à l'écoute du personnel. Parmi les mesures allant dans ce sens, on peut citer l'introduction de nouvelles conditions de travail, une véritable politique d'*outplacement*, l'utilisation accrue de réservistes pour certaines fonctions

38 *Op. cit.*, p. 17.

dans les missions extérieures (soutien) (ce qui permettrait en outre de recruter un personnel plus motivé pour ce genre de missions), un plus grand recours à l'*outsourcing* pour les tâches non centrales/périphériques, l'accompagnement et le soutien psychosocial des familles et du personnel au cours des opérations de longue durée, une meilleure prise en compte des nouvelles réalités démographiques (les couples militaires entre autres).

C. La culture

Des organisations militaires postmodernes efficaces devront développer une nouvelle culture organisationnelle plus fondée sur la responsabilisation, l'esprit d'initiative, le travail en équipe et la satisfaction des besoins du personnel; ainsi que sur l'affirmation de valeurs telles que la tolérance, le respect envers autrui, et en particulier des minorités, à l'intérieur comme vers l'extérieur.

Enfin en ce qui concerne plus particulièrement les nouvelles missions, au-delà des mesures réglementaires et formelles (déjà largement existantes), le plus important semble être une plus grande prise en compte dans la formation et l'entraînement militaire des "*Operations Other than War*". Pour le moment, la formation initiale des militaires (et particulièrement des unités combattantes) est encore trop exclusivement axée sur la mission traditionnelle de nos forces armées, à savoir la participation à une guerre conventionnelle. Certes, comme on l'a dit, cette mission n'a pas totalement disparu; la défense du territoire reste même la justification ultime de ces forces. Il n'empêche que, à court et moyen terme à tout le moins, ce n'est plus le scénario d'engagement le plus probable pour les Forces armées belges. Le militaire d'aujourd'hui et de demain est, et sera, de plus en plus amené à agir comme un policier. Cela exige une nouvelle socialisation, un apprentissage de nouveaux rôles. Il s'agit, par exemple, de prendre plus en compte les civils qui, dans ce genre d'opérations, sont un des acteurs centraux. Après tout, c'est souvent pour leur porter secours, pour les protéger, que ces opérations sont organisées. Dans un conflit conventionnel par contre, les civils n'interviennent que comme "*collateral damage*".

Bref, on en revient au thème du développement d'une nouvelle culture organisationnelle. Pour n'être pas uniquement un discours creux ou une opération cosmétique, cela nécessitera une vision claire des objectifs et une approche systématique, cohérente et de longue haleine. Dans une telle entreprise, il est en effet très important de ne pas envoyer des signaux contradictoires. Le soutien sans faille des chefs à tous les échelons de la hiérarchie, en commençant par le sommet, est également indispensable.

Summary: Military organizations' restructuring: sociological analysis and implications for the Belgian Armed Forces

Because military organizations are open-ended systems (i.e. they are in constant interdependence and exchanges with their environment), it follows that at different types of societies correspond different types of military organizations. The aim of the article is to show how the recent developments in the environment of military organizations of advanced industrial societies influence, and will continue to influence, their organizational structure. If they want to survive and remain efficient, military organizations, as their civilian counterparts, will have to develop new, more decentralized structural forms, with more open boundaries and flatter hierarchies. In other words, to the bureaucratic and rigid militaries of the past well geared to predictable roles will succeed more flexible organizations better adapted to unpredictable missions to be performed by highly skilled personnel who will pass only a limited number of years in their job.

De kroniek van een aangekondigde vervlakking: de Europese Unie, de nakende uitbreiding en de mislukte pogingen tot aanpassing van de EU-Raad van Ministers

door Bart KERREMANS

Docent aan het Departement Politieke Wetenschappen van de Katholieke Universiteit Leuven

I. Een aangekondigde vervlakking

Er zijn dingen die gaan gebeuren, die niemand wenst dat ze zullen gebeuren, waarvan iedereen weet dat ze zullen gebeuren, en die desondanks gebeuren. Dat is de kern van de problematiek waarmee de Europese Unie de dag van vandaag wordt geconfronteerd. De Unie staat immers voor een uitbreidingsproces dat mogelijks haar lidmaatschap van de huidige vijftien lidstaten zal uitbreiden tot twintig en zelfs zesentwintig in een periode van waarschijnlijk vijf tot tien jaar. Die uitbreiding zal aanzienlijke consequenties met zich meebrengen voor de besluitvorming van de EU, en dan in de eerste plaats voor de werking van het belangrijkste wetgevende orgaan in de Unie, de Raad van Ministers. Er zullen weinig politieke leiders in de lidstaten van de EU zijn die dat niet weten. Desondanks is de afgelopen jaren en maanden gebleken dat weinigen onder deze politici bereid zijn een afdoende oplossing voor dit nakende probleem uit te denken en te aanvaarden. Het gevolg is dan ook dat het risico niet denkbeeldig, ja zelfs waarschijnlijk is, dat de Unie in volle vaart aan het werken is aan de aangekondigde kroniek van haar eigen vervlakking¹. Aangekondigd omdat op dit moment algemeen geweten is welke de gevolgen voor de EU-besluitvorming zullen zijn van een uitbreiding zonder fundamentele aanpassing van de instellingen en de besluitvormingsmechanismen. Aangekondigd ook omdat deze wetenschap niet kan verhelpen aan het onvermogen van de lidstaten om een dergelijke vervlakking² af te wenden. Aangekondigd, ten slotte, omdat daarom de Europese Unie recht op haar vervlakking afstevent.

1 De verwijzing "kroniek van de aangekondigde vervlakking" verwijst eigenlijk naar een werk van Gabriel Marquez, "de kroniek van de aangekondigde dood" waarin in een klein Latijns-Amerikaans dorp een man recht op zijn dood afstevent, de hele dorpsbevolking dat weet maar niets doet om dit tegen te gaan omdat men niet wil geloven dat het gaat gebeuren, waardoor uiteindelijk gebeurt wat iedereen wist dat ging gebeuren: de betrokkene komt aan zijn eind.

2 Het begrip "vervlakking" (vertaalt vanuit het engelse "dilution") wordt hier gebruikt als het omgekeerde van "verdieping" (B. KERREMANS, Eastward Enlargement and the Dilution of the European Union. *Problems of Post-Communism*. 1997, nr. 5, pp. 44-54). Terwijl het laatste slaat op besluitvormingsintegratie, verwijst het eerste naar besluitvormingsdesintegratie. Besluitvormingsintegratie verwijst dan naar een proces waarin staten die in het kader van hun onderlinge samenwerking een deel van hun nationale soevereiniteit hebben overgedragen aan de instellingen van een internationale organisatie, aanvaarden dat de individuele controle van elke staat over de wijze waarop deze overgedragen soevereiniteit wordt gehanteerd, gereduceerd wordt (zie B. KERREMANS, *Besluitvorming en integratie in de externe economische betrekkingen van de Europese Unie*. Brussel, KAWLS, 1996, p. 17). Besluitvormingsdesintegratie verwijst dan naar het omgekeerde proces.

In dit artikel zal aangetoond worden dat de stelling van de aangekondigde vervlakking van toepassing is op de problemen die zich in de Raadsbesluitvorming zullen stellen nadat de EU uitgebreid zal zijn. Dit is het vervlakkingsselement in de analyse.

Daarnaast zal ingegaan worden op de eerste (mislukte) poging om aan dat probleem te verhelpen. Interessant daarbij zijn twee zaken. Ten eerste de inhoud van die poging en de mate waarin deze had kunnen verhelpen aan de dreigende vervlakking. Ten tweede het feit dat deze poging mislukt is. Uit deze twee elementen zal immers blijken dat (a) de vervlakking "aangekondigd" is en (b) dat ze met een vrij grote waarschijnlijkheid zal plaatsvinden, de inspanningen van een aantal regeringen (waaronder België, Nederland, Luxemburg, Italië en Frankrijk) ten spijt.

Om deze stelling te onderbouwen zal een analyse aangeboden worden van de werking van de Raad van Ministers van de EU en de effecten van de uitbreiding daarop. Ervaringen uit het verleden zullen daarin een rol spelen. De betrokken analyse zal vanuit twee dimensies en met betrekking tot twee mechanismen worden uitgevoerd. De twee dimensies betreffen de besluitvormingscapaciteit van de Raad om beslissingen te nemen en de mate waarin de lidstaten controle over het besluitvormingsproces kunnen behouden. De twee mechanismen betreffen dan de werking van de gekwalificeerde meerderheid en deze van de blokkerende minderheid.

II. Capaciteit en controle

Capaciteit verwijst naar de waarschijnlijkheid dat een politiek systeem, gegeven de diversiteit van belangen waarmee het wordt geconfronteerd, in staat is bindende beslissingen te nemen.³ Capaciteit verwijst dus naar het vermogen van politieke systemen om een diversiteit aan belangen te aggregeren en te transformeren in collectieve beslissingen. Het veronderstelt dat de politieke besluitvormingsorganen die binnen het politieke systeem opereren over mechanismen beschikken die deze aggregatie en transformatie kunnen bevorderen. Het is duidelijk dat naarmate de omvang en de diversiteit van de belangen die toegang tot deze besluitvormingsorganen hebben, groter worden, dat het vermogen tot aggregatie en transformatie van deze organen zal moeten toenemen, wil een gelijk niveau van capaciteit behouden blijven. Dat is precies het probleem waarmee een zich uitbreidende EU-Raad geconfronteerd wordt en zal worden.

Capaciteit benadert de besluitvorming in een politiek systeem vanuit een collectief perspectief, d.w.z. het perspectief van het systeem. Bij controle wordt de aandacht toegespitst op het individuele perspectief. Controle verwijst naar de mate waarin elk van de politieke actoren in een politiek systeem een impact kan doen gelden op het eindresultaat van de besluitvorming.

3 H. KEMAN, *Comparative Politics: A Distinctive Approach to Political Science?* In: H. KEMAN (ed.), *Comparative Politics: New Directions in Theory and Method*. Amsterdam, VU Press, 1993, pp. 31-57; B. KERREMANS, *The Problem of Capacity and Control in an Enlarged EU Council*. In: P.-H. LAURENT, M. MARESCEAU (eds.), *The State of the European Union, vol. 4: The Widening and Deepening Exercise, 1995-1996*. Boulder, Lynne Rienner, 1998, pp. 87-109.

Tussen capaciteit en controle bestaat er tot op zekere hoogte een tegenstelling. Naarmate de controle van elk van de politieke actoren op de besluitvorming toeneemt, zal de capaciteit van het systeem afnemen. In dezelfde lijn zal de capaciteit van het systeem afnemen naarmate - bij een gelijkblijvend niveau van controle - het aantal politieke actoren (voorzover deze een diversiteit aan belangen vertegenwoordigen) met toegang tot het systeem toeneemt.

Het meest extreme voorbeeld van controle in een collectief besluitvormingssysteem is het vetorecht. Met dit recht kan een individuele actor niet gebonden worden door een beslissing waarmee deze niet heeft ingestemd. Daarmee beschikt deze actor over een instrument waarmee hij het hele besluitvormingssysteem kan gijzelen totdat het resultaat in voldoende mate de prioriteiten van de betrokken actor weerspiegelt. De beoordeling van "in voldoende mate" ligt dan bovendien volledig in handen van de betrokken actor zelf.

Het is duidelijk dat het vetorecht, en in feite heel het controlebegrip, verwijst naar het feit dat een actor de besluitvorming in meer of mindere mate *kan* blokkeren of naar zijn hand *kan* zetten. Of hij dat ook zal doen, is iets dat door een panoplie van factoren zal worden bepaald. Hier gaat het echter vooral om de mogelijkheid van een actor om dit te doen en dus de kans dat hij de capaciteit van het systeem (het vermogen om tot een collectieve beslissing te komen) individueel kan ondergraven.⁴

Wat is nu de relevantie van dit alles voor de Europese Unie en haar uitbreiding? De relevantie bestaat hier in dat de uitbreiding van de Europese Unie de tegenstelling tussen capaciteit en controle in de Raad zal vergroten. Het verzoeken van een redelijk niveau van controle (voor elk van de lidstaten) met een redelijk niveau van capaciteit (voor de Raad als geheel) wordt daardoor moeilijker. Meer nog, het vrijwaren van één van beide - waarbij tot op heden het vrijwaren van de controle van *elk* van de lidstaten heeft voorop gestaan - zal desastreuze gevolgen sorteren voor het andere. Meer dan in het verleden zal dus het handhaven van de controle een negatief effect hebben op de capaciteit. Meer ook dan in het verleden zal het handhaven van de capaciteit een serieus offer vanwege de lidstaten inzake hun controle vereisen. Bij dat laatste duikt dan - zo zal later blijken - meteen de vraag op welke lidstaten de grootste inlevering op hun controle zullen doen om een drastische reductie van de capaciteit van de Raad tegen te gaan. Het antwoord op deze vraag is een politiek en empirisch antwoord waarvoor recente gebeurtenissen indicaties kunnen opleveren maar niet direct uitsluitsel kunnen brengen. Deze indicaties geven wel aan dat de waarschijnlijkheid van een "aangekondigde vervlaking" vrij groot is geworden. De volgende analyse zal dit aantonen.

⁴ B. KERREMANS, Do Institutions Make A Difference? Non-Institutionalism, Neo-Institutionalism, and the Logic of Common Decision-Making in the European Union. *Governance: An International Journal of Policy and Administration*. 1996, nr. 2, p. 217-240.

III. Capaciteit, controle en uitbreiding in het huidige systeem

A. *Uitbreiding en controle*

De controle die elke van de lidstaten op de besluitvorming kan uitoefenen kan gekwantificeerd worden door het aandeel vast te leggen van de bijdrage van elke lidstaat in de meerderheid die vereist is om een beslissing te kunnen nemen. De betekenis van de indicators ⁵ die aldus worden bekomen is relatief. D.w.z. dat ze slechts kan worden ingeschat in de mate dat de indicators vergeleken worden over verschillende situaties.

In het geval van de EU-Raad bestaan er twee belangrijke besluitvormingsmechanismen ⁶: de unanimiteit en de gekwalificeerde meerderheid. In het geval van de unanimiteit is de controle van elk van de lidstaten gelijk aan 1. Er is een maximale controle omdat elk van de lidstaten de besluitvorming kan blokkeren wanneer niet aan de eigen bekommernissen wordt voldaan. In het geval van een gekwalificeerde meerderheid varieert de mate van controle met het stemgewicht van elk van de lidstaten, de drempel voor de gekwalificeerde meerderheid en de daaraan gerelateerde drempel voor de blokkerende minderheid, het totale aantal lidstaten en het totale aantal stemmen. I geeft een overzicht van het aantal stemmen per lidstaat, de drempel voor de gekwalificeerde meerderheid, de drempel voor de blokkerende minderheid en het totale aantal stemmen in de verschillende constellaties van de Europese Unie (d.w.z. voor en na de verschillende uitbreidingen en mogelijke uitbreidingen, gaande van de oorspronkelijke EG van zes lidstaten tot een hypothetische EU van zesentwintig lidstaten) ⁷.

5 Waarvan de waarde tussen 0 (geen controle) en 1 (totale controle) ligt.

6 Er wordt hier verwezen naar de regels die gelden in de "eerste pijler" van het Verdrag van Maastricht.

7 EG 6 = België, Nederland, Luxemburg, Frankrijk, West-Duitsland en Italië. EG 9 = EG 6 + Verenigd Koninkrijk, Denemarken en Ierland. EG 12 = EG 9 + Spanje, Portugal en Griekenland. EU 15 = EG 12 + Oostenrijk, Zweden en Finland, tevens wordt West-Duitsland het herenigde Duitsland. EU 21 = EU 15 + Polen, Tsjechië, Hongarije, Slovenië, Cyprus en Estland. EU 24 = EU 21 + Slowakije, Letland en Litouwen. EU 26 = EU 24 + Bulgarije en Roemenië. In deze rangorde worden geen voorkeuren van de auteur inzake de te wensen strategie tot uitbreiding tot uiting gebracht. Terwijl EU 21 gebaseerd is op het voorstel van de Commissie in Agenda 2000 (zie COM (97) 2001 t.e.m. 2010), zijn EU 24 en EU 26 gebaseerd op een inschatting omtrent de kansen op toetreding van de overige kandidaat-lidstaten.

TABEL I

Stemmenverdelingen in de Raad (EG 6 - EU 26)

	EG 6	EG 9	EG 12	EU 15	EU 21	EU 24	EU 26
Stemmen voor de groep van grote lidstaten ⁸	4	10	10	10	10	10	10
Stemmen voor de grote middengroep ⁹	n.v.t.	n.v.t.	8	8	8	8	8
Stemmen voor de tussengroep ¹⁰	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	6
Stemmen voor de middengroep ¹¹	2	5	5	5	5	5	5
Stemmen voor de kleine middengroep ¹²	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	4	4	4	4
Stemmen voor de kleine lidstaten ¹³	n.v.t.	3	3	3	3	3	3
Stemmen voor de kleinste lidstaten ¹⁴	1	2	2	2	2	2	2
Totaal aantal stemmen	17	58	76	87	111	120	131
Gekwalificeerde meerderheid	12	41	54	62	79	85	93
Blokkerende minderheid	6	18	23	26	33	36	39

In figuur I wordt een overzicht gegeven van de evolutie van de controle van elke groep van lidstaten na elke uitbreiding van de EU. De data die in deze figuur zijn gehanteerd, zijn bepaald door het aandeel van het aantal stemmen van elke lidstaat in het aantal stemmen dat vereist is om een gekwalificeerde meerderheid te bereiken. De redenering daarachter is dat de controle op het eindresultaat van de besluitvorming uit oge van elke lidstaat haar maximum niveau heeft bereikt eens de drempel van de gekwalificeerde meerderheid bereikt is. Immers, zodra deze drempel bereikt is, zal een bijkomende stem geen effect meer hebben op de vraag of een beslissing al dan niet genomen kan worden. Daardoor zal de lidstaat die in een dergelijke situatie nog stemmen "aanbiedt" niet veel invloed meer kunnen aanwenden om in ruil daarvoor nog concessies van de andere lidstaten te verwerven.

8 Al naargelang de samenstelling van de EC/EU: Duitsland, Frankrijk, Verenigd Koninkrijk en Italië. Het aantal stemmen voor de toekomstige lidstaten is gebaseerd op een inschatting van de auteur rekening houdend met de criteria voor de huidige stemmenverdeling. Hetzelfde geldt voor de gekwalificeerde meerderheden (die mathematisch in de buurt van de 71% liggen).

9 Al naargelang de samenstelling van de EC/EU: Spanje en Polen. N.v.t. verwijst naar "niet van toepassing".

10 Al naargelang de samenstelling van de EC/EU: Roemenië

11 Al naargelang de samenstelling van de EC/EU: België, Nederland, Portugal, Griekenland, Tsjechië, Hongarije en Bulgarije

12 Al naargelang de samenstelling van de EC/EU: Oostenrijk en Zweden

13 Al naargelang de samenstelling van de EC/EU: Denemarken, Ierland, Finland, Slowakije, Letland en Litouwen

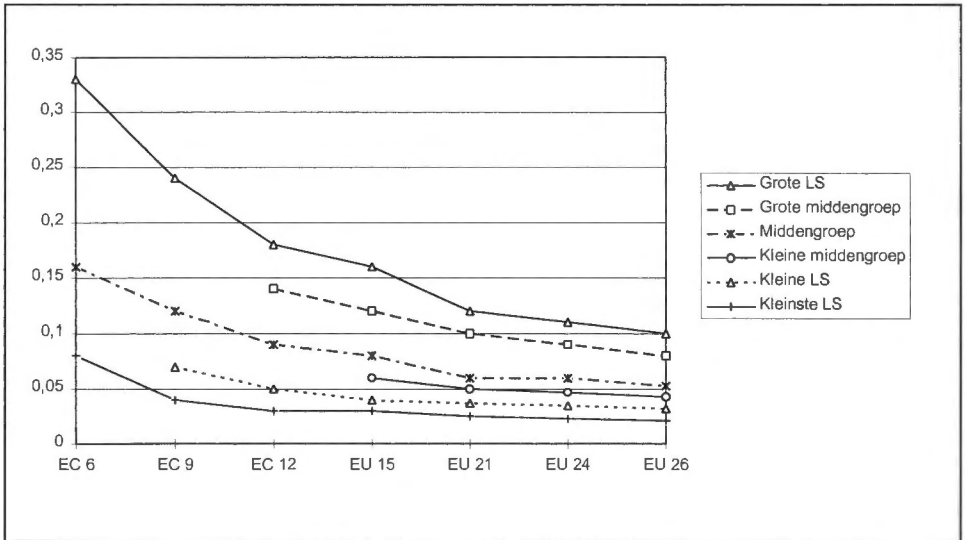
14 Al naargelang de samenstelling van de EC/EU: Luxemburg, Slovenië, Cyprus en Estland

Natuurlijk is deze benadering tot op zekere hoogte hypothetisch omdat in de meeste gevallen de lidstaten het bereiken van een consensus belangrijk vinden ook al voorziet het verdrag dat een gekwalificeerde meerderheid voldoende is.¹⁵

Een bijkomende opmerking bij deze cijfers is, dat ze eigenlijk de maximum-controle weerspiegelen. Het is immers niet altijd mogelijk om in een concrete stemming net de drempel van de gekwalificeerde meerderheid te bereiken. In de huidige situatie b.v., waar de drempel op 62 van de 87 stemmen ligt, zal de feitelijke gekwalificeerde meerderheid die gevormd wordt, afhankelijk van de gebruikte coalities tussen de lidstaten, liggen tussen de 62 en de 67 stemmen.

FIGUUR I

Controle van de lidstaten (EG 6 - EU 26)

¹⁵ Volgens de Club van Florence (CLUB DE FLORENCE, *Europe: L'impossible statu quo*. Paris, Editions Stock, 1996, p. 74) zou het belang van een consensuele besluitvormingsstijl toenemen als gevolg van de grotere diversiteit van het EU-lidmaatschap na de uitbreiding. Maar voor de Club van Florence kan ook de gekwalificeerde meerderheid tot deze "consensuele" stijl gerekend worden omdat ze meer dan 2/3 van het aantal uitgebrachte stemmen omvat. De praktijk heeft inderdaad uitgewezen dat de zoektocht naar een consensus in de Raad juist door de mogelijkheid van de gekwalificeerde meerderheid vergemakkelijkt is.

Zie ook: F. HAYES-RENSHAW, H. WALLACE, *The Council of Ministers*. Londen, MacMillan (The European Union Series), 1997, p. 53; D. DINAN, *Ever Closer Union? An Introduction to the European Community*. Londen, MacMillan (The European Union Series), 1994, p. 121; B.G. PETERS, *Bureaucratic Politics and the Institutions of the European Community*. In: A.M. SBAGIA (ed.), *Euro-Politics: Institutions and Policymaking in the 'New' European Community*. Washington DC, The Brookings Institution, 1992, p. 83).

In figuur I is duidelijk te zien hoe de uitbreiding van de EU een negatief effect heeft gehad op de mate van controle van elk van de lidstaten. De Deense controle b.v. ¹⁶ is gereduceerd van 0.07 in de EG 9 naar 0.04 in de huidige EU. In een EU van 26 lidstaten zou die reductie verdergaan tot 0.032.

Maar deze figuur geeft vooral ook aan dat de grote lidstaten in de eerste plaats zwaar hebben ingeleverd op hun controle. Voor Duitsland ¹⁷ was deze controle nog 0.33 in een EG van 6, terwijl deze nu nog maar 0.16 bedraagt en in een EU van 26 lidstaten 0.10 zou zijn. Dit betekent eigenlijk dat de mate van controle vanwege Duitsland nu reeds even hoog ligt als deze van België en Nederland in de oorspronkelijke EG en onder deze mate van controle zal zakken in een EU van 26. Voor België is de huidige controle reeds gelijk aan deze van Luxemburg in de oorspronkelijke EG en zal die in een EU van 26 lidstaten lager uitvallen dan deze van Ierland en Denemarken bij hun toetreding in 1973.

De betekenis van deze cijfers wordt pas echt duidelijk wanneer er gekeken wordt naar het aantal lidstaten dat vereist is om een gekwalificeerde meerderheid tot stand te brengen. Vanuit het perspectief van Duitsland b.v. geeft dat het volgende beeld.

In de moeilijkste situatie, d.i. een situatie waarin Duitsland een beroep moet doen op het hoogst mogelijk aantal lidstaten om de gekwalificeerde meerderheid te bereiken, had Duitsland in 1958 de steun van vier andere lidstaten nodig. Met de stemmen van Luxemburg, België, Nederland en Italië kon Duitsland een meerderheid van 13 stemmen bereiken ($1+2+2+4+4=13$ stemmen), dit was één meer dan de vereiste twaalf.

In de gemakkelijkste situatie, d.i. een situatie waarin Duitsland een gekwalificeerde meerderheid kon vormen met een minimum aantal andere lidstaten volstond in 1958 de steun van twee andere (grote) lidstaten. Frankrijk, Italië en Duitsland konden gezamenlijk de vereiste 12 stemmen verzamelen ($4+4+4=12$ stemmen).

In de huidige Europese Unie met zijn 15 leden, ligt de situatie vanuit het Duitse perspectief al heel anders. In de moeilijkste situatie zal dit land de steun en medewerking moeten verkrijgen van ten minste twaalf andere lidstaten ($2+3+3+3+4+4+5+5+5+5+8+10+10=67$ stemmen). In de gemakkelijkste situatie zouden zeven andere lidstaten volstaan (Duitsland + $10+10+10+8+5+5+5=63$ stemmen).

Vanuit het perspectief van elke individuele situatie leidt deze rekenoefening tot de volgende conclusie. Teneinde enige invloed op het eindresultaat van de Raadsbesluitvorming te kunnen behouden, is elke lidstaat door de uitbreidingen van de EU afhankelijk van de steun van een toenemende aantal andere lidstaten. In een EU van 21 b.v., zou Duitsland de steun van ten minste 18 andere nodig hebben in de moeilijkste situatie en van 11 andere in de gemakkelijkste. Deze cijfers zouden toenemen tot resp. 21 en 12 in een EU van 24 lidstaten en 23 en 14 in een EU van 26 lidstaten.

¹⁶ Denemarken behoort tot de kleine lidstaten.

¹⁷ Duitsland behoort tot de grote lidstaten.

De conclusie is dus duidelijk. De uitbreidingen van de EU veroorzaken een controleverlies. Vanuit het perspectief van sommige kandidaat-lidstaten lijkt dat paradoxaal. Een land als Hongarije b.v. ¹⁸ zou bij haar toetreding over een controleniveau beschikken dat gelijk is aan dat van Luxemburg tussen 1958 en 1972.

B. *Uitbreiding en capaciteit*

De conclusies uit het voorgaande hoeven niet verrassend over te komen. men kan immers stellen dat de inlevering op controle een noodzakelijke prijs is die een lidstaat moet betalen om de capaciteit van een zich uitbreidende EU te vrijwaren. Wat is anders immers de aantrekkingskracht van een EU die niet in staat is om beslissingen te nemen? Het antwoord op deze vraag - zo zal de volgende analyse uitwijzen - is tot op zekere hoogte verrassend. In het huidige besluitvormingssysteem gaat (of ging) het verlies aan controle bij elke uitbreiding niet gepaard met het behoud of de toename van de capaciteit van de Raad, maar met een reductie ervan. Tabel II geeft dit aan.

TABEL II

Capaciteit in de Raad van Ministers (EG 6 - EU 26)

<i>Aantal lidstaten dat vereist is voor een GM¹⁹</i>	<i>EG 6 (12/17)</i>	<i>EG 9 (41/58)</i>	<i>EG 12 (54/76)</i>	<i>EU 15 (62/87)</i>	<i>EU 21 (79/111)</i>	<i>EU 24 (85/120)</i>	<i>EU 26 (93/131)</i>
Laagst mogelijk aantal ²⁰	3	4	7	8	11	12	14
Hoogst mogelijk aantal ²¹	5	7	11	13	18	21	23
Laagste capaciteit bij GM	0.20	0.14	0.09	0.07	0.055	0.047	0.043
Hoogste capaciteit bij GM	0.33	0.25	0.14	0.12	0.09	0.08	0.07
Capaciteit bij unanimiteit	0.16	0.11	0.08	0.06	0.047	0.041	0.038

De capaciteitsindicatoren van tabel II geven duidelijk aan dat met elke uitbreiding de capaciteit van de Raad afneemt ²². Inzake unanimiteit is de capaciteit gedaald van 0.16 (tot 1972), tot 0.06 (in de huidige situatie) en zal ze dalen tot 0.038 (met 26 lidstaten). Dat is logisch. Met meerdere lidstaten is de kans op een blokkering van de besluitvorming ook groter wanneer de unanimiteitsregel van toepassing is. Uitbreiding betekent dan immers een uitbreiding van het aantal mogelijke veto's.

De gekwalificeerde meerderheid heeft enige verbetering gebracht (wat ook de bedoeling was), ook al heeft ze het tij van de afnemende capaciteit niet kunnen keren. In de huidige EU is de hoogste capaciteit reeds gelijk aan de capaciteit van de EG toen ze nog uit negen lidstaten bestond en haar beslissingen bij unani-

18 Hongarije zou tot de middengroep behoren.

19 GM: Gekwalificeerde meerderheid

20 Wanneer alle grote lidstaten en een minimaal aantal kleine lidstaten de gekwalificeerde meerderheid vormen.

21 Wanneer alle kleine lidstaten en een minimaal aantal grote lidstaten de gekwalificeerde meerderheid vormen.

22 De capaciteitsindicatoren bedragen maximum 1 en minimum 0.

miteit nam. De laagste capaciteit van de huidige EU is reeds lager dan de capaciteit die de EG van twaalf lidstaten had in geval van unanimitéitsbeslissingen. De oorzaak van deze evolutie ligt in het aantal lidstaten dat nodig is om een gekwalificeerde meerderheid te vormen. In de Gemeenschap van twaalf staten was de steun van 11 lidstaten nodig om aan een dergelijke meerderheid te geraken, indien de grote lidstaten niet in deze groep van lidstaten waren opgenomen. In de huidige EU zijn er reeds 13 nodig. Met de nieuwe uitbreidingen zal dit aantal toenemen tot 18, 20 en 21 (in een EU van resp. 21, 24 en 26 lidstaten).

In geval de gekwalificeerde meerderheid tot stand wordt gebracht met alle grote lidstaten erbij, verandert het beeld enigzins maar blijft de tendens hetzelfde. In de huidige EU volstaan dan 9 lidstaten (7 lidstaten in de vroegere EG van 12 lidstaten). Dit getal zal verder toenemen tot 11, 12 en 15 lidstaten in een Unie van resp. 21, 24 en 26 lidstaten.

Het beeld van de capaciteit is dus gelijklopend aan dat van de controle. In beide gevallen zal de uitbreiding van de EU tot een reductie leiden.

C. *Het dilemma tussen capaciteit en controle*

Het meest problematische aan de evolutie van de capaciteit en de controle in de EU-Raad is de toenemende kloof tussen beide bij elke uitbreiding van de EU.

In de oorspronkelijke EU was het mogelijk een redelijk niveau van controle voor elk van de lidstaten te verzoenen met een redelijk niveau van capaciteit van de EU-Raad als geheel. Zelfs een land als Luxemburg had de kans een redelijke sterke stem te doen weerklinken. Maar zelfs in deze context was de toepassing van de gekwalificeerde meerderheid niet onbetwist zoals de lege stoel crisis van Juli 1965-Januari 1966 heeft aangetoond.

De uitbreidingen van de EG tot negen, tot twaalf en later tot vijftien lidstaten hebben dat beeld enigzins veranderd. Met elke uitbreiding werd het moeilijker om een redelijk niveau van controle te verzoenen met een redelijk niveau van capaciteit gezien beide voortdurend afnamen en het behoud van één van beide een zware inlevering op de andere zou vereisen. In politieke termen resulteerde dit in een dilemma. Het is eigenlijk pas in 1994, naar aanleiding van de uitbreiding van de Europese Unie met Zweden, Oostenrijk en Finland dat dit dilemma bovenaan de Europese politieke agenda terechtkwam, ook al was het daarvoor al een aantal keren opgedoken, vooral dan bij de uitbreiding van de EG met Spanje en Portugal in 1986 en het effect dat dit kon hebben op de uitvoering van het Interne Marktprogramma. Wellicht verrassend voor velen was het het Verenigd Koninkrijk onder Margaret Thatcher dat de kwestie tijdens de onderhandelingen voor de Europese Eenheidsakte opwierp, en dit niet vanuit het perspectief van de controle van het Verenigd Koninkrijk over de Raadsbesluitvorming maar vanuit het perspectief van de capaciteit van de Raad om de noodzakelijke beslissingen inzake het Interne Marktprogramma te kunnen nemen. Het was in die context dat Thatcher pleitte voor de toepassing van de gekwalificeerde meerderheid in Interne Marktkwesties daar waar tot dan toe voor kwesties van de gemeenschappelijke markt unanimitéit vereist was.

Wat bewoog Thatcher in deze voor haar wat ongewone houding. Het antwoord was tweéerlei. Ten eerste wilde Thatcher - voorstander als ze was van de-

regulering - het Interne Marktprogramma alle kansen op slagen geven. Ten tweede vreesde ze dat de blijvende toepassing van de unanimiteit tot gevolg zou hebben dat de interne markt er nooit zou komen gezien elke lidstaat - in haar ogen vooral de zuidelijke - de mogelijkheid zou hebben gehad elke beslissing dien-aangaande te blokkeren.²³ In een EG van twaalf lidstaten betekende zulks dat men het Interne Marktprogramma wel kon vergeten. In het geval van Thatcher bleek dus dat zij bereid was een deel van de Britse controle op de Raadsbesluitvorming opzij te zetten vanuit de verwachting dat dit de capaciteit van deze instelling op een wel omljind geheel van beleidsdomeinen (de Interne Markt) zou verhogen.²⁴ In 1985 had dit een min of meer positieve uitwerking op de Europese samenwerking gezien het de aanvaarding van de gekwalificeerde meerderheid voor Interne Marktkwesties mogelijk maakte.

Capaciteit en controle kwamen echter pas echt in een dilemma terecht bij de uitbreiding van 1995. Opnieuw speelde het Verenigd Koninkrijk daarin een prominente rol, daarin actief gesteund door Spanje²⁵. Dit keer was het Britse uitgangspunt echter het omgekeerde van dat van 1985. Wat Thatcher's opvolger John Major wilde, was het behoud van de Britse controle op de Raadsbesluitvorming, ook na de uitbreiding van de EU.²⁶ Concreet betekende dit dat de Britten en de Spanjaarden de gekwalificeerde meerderheid zodanig wilden aanpassen dat het niveau van controle van elk van de lidstaten gelijk zou blijven ook al werd de Unie uitgebreid met drie lidstaten²⁷. Dat betekende dat de drempel van de gekwalificeerde meerderheid opgetrokken moest worden van de bestaande 71% tot meer dan 75% (dit door het handhaven van de blokkerende minderheid op 23 stemmen). In termen van capaciteit betekende dit echter dat de Raad - die sowieso, zelfs bij het behoud van de 71%-drempel aan capaciteit zou inboeten - geconfronteerd zou worden met een additioneel capaciteitsverlies. Het resultaat, dat in het (politieke) Akkoord van Ioannino van maart 1994 werd voorzien, ging

23 Thatcher had deze methode immers zelf veelvuldig toegepast in de discussies omtrent de Britse bijdrage aan de Europese begroting.

Zie ook: R.O. KEOHANE, S. HOFFMANN, *Institutional Change in Europe in the 1980's*. In: R.O. KEOHANE, S. HOFFMANN (eds.), *The New European Community: Decision Making and Institutional Change*. Boulder, Westview Press, 1991, p. 17.

24 Thatcher bepleitte daarmee niet de formele opname van de gekwalificeerde meerderheid in het verdrag, maar eerder voor "informal efforts to facilitate more majority voting".

Zie ook: A. MORAVCSIK, *Negotiating the Single European Act*. In: R.O. KEOHANE, S. HOFFMANN, *The New European Community: Decision Making and Institutional Change*. Boulder, Westview Press, 1991, p. 49; D.R. CAMERON, *The 1992 Initiative: Causes and Consequences*. In: A.M. SBRAGIA (ed.), *Euro-Politics: Institutions and Policymaking in the 'New' European Community*.

25 Voor de beweegredenen achter de Spaanse houding, zie C. CLOSA, *National Interest and Convergence of Preferences: A Changing Role for Spain in the EU*. In: C. RHODES, S. MAZEY (eds.), *The State of the European Union, vol. 3: Building a European Polity*. Boulder, Lynne Rienner, 1995, pp. 293-316.

26 S. GEORGE, *The Approach of the British Government to the 1996 IGC*. *Journal of European Public Policy*. 1996, nr. 1, p. 53.

27 In feite werd deze discussie gevoerd op een moment dat ook Noorwegen nog als kandidaat-lidstaat fungeerde (de Noorse bevolking verwierp de toetreding in een referendum in november 1994). Het ging dus om een uitbreiding met vier lidstaten, wat betekende dat het totale aantal stemmen in de Raad zou zijn toegenomen van de toenmalige 76 tot 90 stemmen (tegen 87 stemmen nu).

slechts ten dele op de Brits-Spaanse eis in. Terwijl de 71%-drempel behouden werd, werd wel afgesproken dat indien 23 stemmen tegen een voorstel werden uitgebracht, de Raad de zaak opnieuw zou bekijken alvorens definitief een beslissing te nemen.

Ook al zou men kunnen stellen dat het Akkoord van Ioannino het resultaat was van specifieke politieke omstandigheden - in casu de zwakke politieke positie van John Major in eigen land - toch is de betekenis ervan veel ruimer. Ze geeft immers aan dat voor verschillende lidstaten de inlevering op de eigen controle haar grenzen heeft bereikt. Voor de toekomst stelt dat ernstige problemen vermits verdere uitbreidingen bijkomende inleveringen in zowel controle als capaciteit zullen inhouden. Op de Top van Amsterdam is dat gebleken.

IV. De pogingen tot aanpassing in de voorbereiding van het Verdrag van Amsterdam

Het Verdrag van Amsterdam is een direct gevolg van artikel N van het Verdrag van Maastricht. In dat artikel werd voorzien dat in de loop van 1996 een nieuwe Intergoevernementele Conferentie (IGC) zou georganiseerd worden die o.m. tot doel had de Europese Unie voor te bereiden op de nakende uitbreidingen naar het oosten. Met dit artikel N werd dus uiting gegeven aan het toenemende besef, tot op het hoogste politieke niveau, dat de oostelijke uitbreidingen die na de val van de Berlijnse muur onafwendbaar waren geworden het risico inhielden dat de Europese Unie in het functioneren van haar instellingen verlamd zou worden tenzij deze instellingen zelf drastisch hervormd zouden worden. Mede omdat de tijd politiek nog niet rijp was werd de hete aardappel van de aanpassing van de instellingen naar een volgende IGC doorgeschoven.

De IGC van 1996 slaagde er echter niet in in de nodige aanpassingen te voorzien. Dat bleek op de Top van Amsterdam van 17 juni 1997 waar aanpassingen aan de Raadsbesluitvorming op de verdeeldheid van de lidstaten vastliep. De oplossing die werd gevonden, was analoog aan deze in het Verdrag van Maastricht. Via een protocol zou de aanpassing van de EU-instellingen aan de uitbreiding voor de tweede keer uitgesteld worden. Dit keer werd bepaald dat een dergelijke aanpassing zou doorgevoerd worden wanneer het aantal lidstaten van de Unie de twintig zou overschrijden. Houdt men echter rekening met het aantal landen dat in een eerste onderhandelingsronde over de uitbreiding zou betrokken worden, dan zou men reeds bij de eerste ronde in de uitbreiding boven de twintig lidstaten uitkomen. Kortom, de hete aardappel werd opnieuw naar een toekomstige onderhandelingsronde doorgeschoven. Dit geeft alleen maar sterker aan hoe politiek gevoelig de hele zaak van de aanpassing van de instellingen, en dan vooral van de Raad, ligt. Voor de meeste lidstaten gaat het om de kern van het integratieproces omdat het betrekking heeft op de mate waarin ze nog controle kunnen behouden over een EU-instelling die voor een steeds breder geheel van beleidsdomeinen bevoegd wordt. In die zin wordt de EU met een paradox geconfronteerd: hoe succesvoller de beleidsintegratie (d.i. de uitbreiding van het aantal beleidsdomeinen waarop Europese samenwerking tot stand komt), hoe hoger de politieke drempel wordt om in te leveren op de nationale soevereiniteit wanneer het gaat over de manier waarop de EU haar beslissingen voor deze beleidsdomeinen moet nemen. Het is duidelijk dat de uitbreidingen - die op specifieke politieke objectieven zoals de stabilisering van democratie en economische transitie in Centraal en Oost-Europa moeten inspelen - deze paradox in grote mate

hebben doorkruist omdat het de noodzaak aan aanpassing van de instellingen en dus de confrontatie met deze paradox heeft vergroot. Het "uitstel van Maastricht", het "compromis van Ioannina" en het "uitstel van Amsterdam" zijn hier drie duidelijke indicaties van.

Uit het voorgaande is bovendien duidelijk gebleken dat wanneer discussies over de institutionele aanpassingen t.g.v. de uitbreidingen aan bod komen, de bijna natuurlijke reflex van de meeste lidstaten erin bestaat angstvallig hun eigen controle op de Raadsbesluitvorming te vrijwaren. Niet dat er geen besef is dat de capaciteit van de EU zoveel als mogelijk behouden moet blijven, ook na nieuwe uitbreidingen. Maar deze bekommernis lijkt te moeten onderdoen voor de bekommernis van de eigen controle. Dat heeft het Nederlandse voorzitterschap van de IGC tijdens het eerste semester van 1997 en op de Top van Amsterdam aan den lijve mogen ondervinden. De Nederlanders deden immers een voorstel (dat hen in grote mate door Duitsland en Frankrijk voorgedrukt werd) waarin een oplossing voor het probleem van de Raadsbesluitvorming na de uitbreiding werd voorzien. Veelbetekend is dat het voorstel uiteindelijk niet haalbaar bleek en op de Top van Amsterdam sneuvelde. Toch is het interessant naar de inhoud van dit voorstel te kijken omdat dit meer helderheid kan brengen in de gevolgen van de verwerping ervan voor de kans dat de EU zich afdoende zal weten aan te passen wanneer haar lidmaatschap zich zal uitgebreid hebben tot 21, 24 of 26 lidstaten.

Opvallende in het Nederlandse voorstel was dat de uitbreiding van het toepassingsgebied van de gekwalificeerde meerderheid gekoppeld werd aan een herziening van de stemmenweging in de Raad. Daarmee werd uiting gegeven aan het feit dat de aanpassingsdiscussie voor de Raad in grote mate gedreven werd door bekommernissen over controle, eerder dan over capaciteit. De uitbreiding van de gekwalificeerde meerderheid kan immers het probleem van de afnemende capaciteit niet oplossen. Dat werd hierboven reeds aangetoond. Bovendien bleek het aantal terreinen waarop de gekwalificeerde meerderheid de unanimité zou gaan vervangen al bij al vrij beperkt, wat voor een aantal lidstaten (waaronder België) een argument was om het voorstel te verwerpen. Het dient echter opgemerkt dat de formule van de gekwalificeerde meerderheid - anders dan het in de media na de Top van Amsterdam werd voorgesteld - reeds op de meeste beleidsdomeinen van de EU en voor verschillende politiek belangrijke beslissingen wordt toegepast. De grote vraag is dus niet de afschaffing van de unanimité maar wel de aanpassing van de gekwalificeerde meerderheid. Ook daarover hadden de Nederlanders in hun (verworpen) voorstel een reeks suggesties gedaan. Zoals gezegd richtten die zich meer op de controle dan op de capaciteit.

A. De representativiteit van de gekwalificeerde meerderheid

1. Individuele en collectieve over- en ondervertegenwoordiging

Het Nederlandse voorstel over de Raadsbesluitvorming probeerde in te spelen op een probleem dat sinds de EU-uitbreiding van 1995 duidelijk op de voorgrond was getreden. Het gaat om het probleem van de representativiteit van de gekwalificeerde meerderheid. Achter deze op het eerste zicht volstrekt legitieme bekommernis ging echter een ander probleem schuil: dat van het gevoel van de grote lidstaten dat zij disproportioneel op hun controle in de Raad hebben moeten inleveren en zullen moeten inleveren wanneer de EU zich weer uitbreidt. Dit gevoel is grotendeels gebaseerd op een reële ondervertegenwoordiging van de

grote lidstaten in de Raad en op het feit dat deze ondervertegenwoordiging alleen maar zal toenemen wanneer de EU zich opnieuw uitbreiden zal. Daar tegenover staat dat de kleinere lidstaten genieten van een oververtegenwoordiging en dat deze met de nieuwe uitbreidingen zal toenemen, ten minste als men de oververtegenwoordiging van de kleine lidstaten als groep bekijkt. Individueel is er immers van een toenemende oververtegenwoordiging geen sprake, en precies daar wringt het schoentje. Terwijl de angst van de grote lidstaten voor een (individuele en collectieve) ondervertegenwoordiging op een feitelijk gegeven berust, wordt een inlevering op de controle van de kleine lidstaten gevraagd terwijl deze misschien wel als groep in toenemende mate oververtegenwoordigd zijn, maar individueel reeds op hun controle moeten inleveren. Het is duidelijk dat dit de bereidheid van deze laatste om hun vertegenwoordiging als groep te reduceren, doet afnemen wat dan weer het vinden van een oplossing voor de ondervertegenwoordiging van de "groten" bemoeilijkt. De hele aanpassing van de Raad is daardoor in een moeilijk straatje terecht gekomen.

2. De huidige situatie en het verworpen voorstel

In welke mate is er nu sprake van een onder- en oververtegenwoordiging en wat zou het effect van het Nederlandse voorstel daarop geweest zijn? Tabel III geeft daarvan een eerste beeld.

TABEL III

Aantal inwoners vertegenwoordigd in één Raadsstem (huidige lidstaten)

<i>Lidstaat</i>	<i>Stemmen in de Raad</i>	<i>Aantal inwoners dat wordt vertegenwoordigd door 1 stem (in miljoenen)</i>
B	5	2
NL	5	3
L	2	0.185
D	10	7.8
F	10	5.6
I	10	5.7
UK	10	5.7
IR	3	1.2
DK	3	1.7
GR	5	2
E	8	4.8
P	5	2
S	4	2.1
SF	3	1.6
A	4	1.9

In deze tabel wordt duidelijk aangegeven dat de kleine lidstaten wel degelijk oververtegenwoordigd zijn in de Raad. Luxemburg b.v. bevat 370.000 inwoners, wat

betekent dat één Luxemburgse stem 185.000 inwoners vertegenwoordigt. Dat is al een beduidend verschil met België dat met zijn 10 miljoen inwoners en zijn 5 stemmen beschikt over stemmen die elk 2 miljoen inwoners vertegenwoordigen. Maar als men de Duitse situatie bekijkt, dan is de scheeftrekking compleet. Elke Duitse stem vertegenwoordigt immers ruim 7.8 miljoen inwoners.

De angst van de grote lidstaten dat de uitbreidingen van de EU tot hun verdere ondervertegenwoordiging zal leiden is al even juist. Zoals tabel IV aangeeft zullen de nieuwe lidstaten immers in overwegende mate kleine lidstaten zijn (Polen en eventueel Roemenië zijn de enige uitzonderingen)²⁸. Daardoor zal de ondervertegenwoordiging van de ondervertegenwoordigden als groep toenemen terwijl de oververtegenwoordiging van de oververtegenwoordigden als groep zal toenemen.

TABEL IV

Aantal inwoners vertegenwoordigd in één Raadsstem (kandidaat-lidstaten)

<i>Kandidaat-lidstaat</i>	<i>Stemmen in de Raad</i>	<i>Aantal inwoners dat wordt vertegenwoordigd door 1 stem (in miljoenen)</i>
PL	8	4.7
CZ	5	2
H	5	2.1
SLO	2	0.9
EST	2	0.7
CY	2	0.36
BG	5	1.8
R	6	3.8
SK	3	1.9
LAT	3	0.9
LIT	3	1.2

Dit verschijnsel zal tot gevolg hebben dat de kloof tussen het aantal inwoners dat de grote lidstaten vertegenwoordigen en het aantal stemmen dat zij vertegenwoordigen zal vergroten. Dat blijkt uit de volgende tabel.

²⁸ Dat werd met de uitbreiding van 1995 nog eens versterkt.

Zie ook: M.O. HOSLI, Admission of European Free Trade Area Association States to the European Community: Effects on Voting Power in the European Community Council of Ministers. *International Organization*, 1993, nr. 4, pp. 629-643; P. LUIF, *On the Road to Brussels: The Political Dimension of Austria's, Finland's and Sweden's Accession to the European Union*. Vienna, Braumüller, 1995, pp. 348-349.

TABEL V

Aandeel van de grote lidstaten in de EU-bevolking en de Raadsstemmen

	<i>EG 6</i> (12/17)	<i>EG 9</i> (41/58)	<i>EG 12</i> (54/76)	<i>EU 15</i> (62/87)	<i>EU 21</i> (79/111)	<i>EU 24</i> (85/120)	<i>EU 26</i> ²⁹ (93/131)
Aandeel van de inwoners van de grote lidstaten ³⁰	87.3	87.2	84.2	79.2	76.5	74.4	69.3
Aandeel van de stemmen van de grote lidstaten	71.4	68.9	63.1	55.1	50.4	46.6	42.7
Nadeel inwoners t.o.v. stemmen	15.9	18.3	21.1	24.1	26.1	27.8	26.6

Tabel V geeft duidelijk aan dat de grote lidstaten een daling hebben doorgemaakt van het aandeel van hun bevolking en van hun Raadsstemmen in de EU maar dat die daling voor het tweede veel sterker is geweest dan voor het eerste. Op dit moment vertegenwoordigen de grote lidstaten 79.2% van de EU-bevolking terwijl hun aandeel in het totale aantal Raadsstemmen 55.1% bedraagt. Met de eerstkomende uitbreiding (tenminste voor zover ze beperkt zou blijven tot de lidstaten die door de Commissie in Agenda 2000 waren aangeduid, cf. Europese Commissie, 1997a) zou vooral op het aandeel van de Raadsstemmen worden ingeleverd. Terwijl hun bevolking nog 76.5% van de EU-bevolking zou vertegenwoordigen, zou dat voor hun Raadsstemmen nog maar 50.4% zijn. Vanaf een EU van 24 lidstaten zouden de grote lidstaten zelfs - in termen van hun stemmen in de Raad - geminoriseerd worden. De discussies op de IGC van 1996 en deze van de Top van Amsterdam hebben o.m. op deze mogelijke minorisering betrekking gehad. Wat echter in deze discussies genegeerd werd, was het feit dat een minorisering in termen van stemmen niet noodzakelijk ook weerspiegeld werd in het aandeel van de EU-bevolking dat is vertegenwoordigd in een gekwalificeerde meerderheid. De volgende tabel geeft dit aan.

29 Als Roemenië in de groep van grote lidstaten wordt ondergebracht dan is het aandeel van deze groep in de bevolking van de EU 74.2% terwijl het aandeel van de stemmen 47.3% zou bedragen. Het verschil tussen beide is dan 26.9.

30 Het gaat hier om alle lidstaten met acht of meer stemmen in de huidige of toekomstige Raad.

TABEL VI

Aandeel van de EU-bevolking in een GM met het hoogste en het laagste aantal mogelijke lidstaten en waarbij het aantal verzamelde stemmen zo dicht mogelijk bij de GM-grens ligt

<i>Aandeel van de EU-bevolking vertegenw. in een GM</i>	<i>EG 6 (12/17)</i>	<i>EG 9 (41/58)</i>	<i>EG 12 (54/76)</i>	<i>EU 15 (62/87)</i>	<i>EU 21 (79/111)</i>	<i>EU 24 (85/120)</i>	<i>EU 26 (93/131)</i>
Laagst mogelijke bevolking, zo dicht mogelijk bij de GM-drempel	69.5% (12)	71.5% (42)	60.1% (54)	58.5% (62)	54.4% (79)	52.5% (85)	50.6% (93)
Hoogst mogelijke bevolking, zo dicht mogelijk bij de GM-drempel	87.2% (12)	87.3% (43)	85.1% (55)	85.6% (62)	88.2% (79)	87.1% (85)	88.5% (94)
Totale EU-bevolking (in miljoenen)	198.65	264.25	341.65	362.95	425.58	437.48	469.68

In tabel VI wordt een onderscheid gemaakt tussen de hoogst en de laagst mogelijke bevolking die in een gekwalificeerde meerderheid vertegenwoordigd wordt. Het onderscheid tussen beide is noodzakelijk omdat de bevolkingsomvang die in een dergelijke meerderheid vertegenwoordigd wordt, afhankelijk is van de lidstaten die deze meerderheid vormen. Wanneer een dergelijke meerderheid uitsluitend of voornamelijk door de kleinere lidstaten gevormd wordt, zal de vertegenwoordigde bevolking aanzienlijk kleiner zijn dan wanneer alle grote lidstaten deel van die meerderheid uitmaken. Daardoor ontstaan er boven- en ondergrenzen voor de in een gekwalificeerde meerderheid vertegenwoordigde bevolking. In tabel VI gaat het telkenmale om de bevolking die gevormd wordt wanneer het aantal uitgebrachte stemmen in de Raad de gekwalificeerde meerderheid zo weinig mogelijk overschrijdt. In een aantal gevallen resulteert dat - gegeven de stemmenverdeling onder de lidstaten - in een meerderheid die net op die drempel te situeren valt. In een aantal andere gevallen zal deze iets hoger dan die drempel liggen ³¹.

In dezelfde tabel geeft de rij met de laagst mogelijke bevolking het aandeel van de bevolking weer dat vertegenwoordigd wordt in een gekwalificeerde meerderheid die met alle kleine en zo weinig mogelijk grote lidstaten gevormd wordt. De rij met de hoogst mogelijk bevolking weerspiegelt net het omgekeerde. Daar gaat het om een meerderheid die met alle grote en zo weinig mogelijk kleine lidstaten is gevormd.

De conclusie die uit tabel VI getrokken kan worden is dat de uitbreidingen van de Europese Unie wel degelijk het risico in zich houden dat een gekwalificeerde meerderheid amper een meerderheid van de EU-bevolking zou weerspiegelen. Twee bijkomende opmerkingen zijn echter vereist. Ten eerste kan een gekwalificeerde meerderheid nooit een minderheid van de EU-bevolking vertegen-

³¹ Het getal tussen haakjes geeft aan hoeveel stemmen de reëel gevormde GM vertegenwoordigt.

woordigen, ook niet in een EU van 26 lidstaten waarvan het overgrote deel uit kleine lidstaten bestaat.

Ten tweede wordt de vraag of een gekwalificeerde meerderheid de 50%-drempel van de EU-bevolking zal benaderen, in grote mate beantwoord door de grote lidstaten zelf. Wanneer deze lidstaten onder elkaar - mits de steun van enkele kleineren - of in voldoende aantal in samenwerking met een aantal kleinere en middelgrote een gekwalificeerde meerderheid vormen, dan bestaat het risico op de minorisering niet. Men komt in deze gevallen zelfs niet in de buurt van de 71% van de EU-bevolking (wat het geval zou zijn geweest indien de verdeling van de Raadsstemmen perfect evenredig zou zijn geweest met de verdeling van de EU-bevolking over de lidstaten).

De conclusie is dan ook de volgende. Daar terwijl de uitbreiding van de EU wel degelijk het risico in zich draagt van een minorisering van de grote lidstaten in de lidstaten (in termen van het aantal lidstaten en het aantal stemmen) vormt de gekwalificeerde meerderheid juist een vorm van bescherming tegen het risico van deze minorisering. Ondanks dit gegeven bleek de angst voor een dergelijke minorisering de grote lidstaten parten te spelen op de voorbije IGC. Dat resulteerde in een vraag vanwege deze landen (Frankrijk en Duitsland op kop) voor een herschikking van de stemmen in de Raad van Ministers, de zgn. *Répondération*³².

De idee van de *répondération* werd niet zonder meer door de kleine lidstaten verworpen. Landen als België en Luxemburg, en in mindere mate ook Nederland, waren bereid de herschikking van de stemmen te aanvaarden in ruil voor de uitbreiding van het toepassingsgebied van de gekwalificeerde meerderheid. Daarmee gaven zij uiting aan hun bereidheid in te leveren op hun eigen controle op voorwaarde dat deze met een toename van de capaciteit van de Raad zou gepaard gaan³³.

Gezien de uitbreiding van de gekwalificeerde meerderheid voor een aantal lidstaten (in de eerste plaats voor het Verenigd Koninkrijk) niet aanvaardbaar was en het compromisvoorstel van het Nederlandse voorzitterschap door verschillende andere lidstaten (waaronder in de eerste plaats België) te mager werd bevonden, werd geen uitsluitsel over de *répondération* bekomen en blijft het besluitvormingssysteem in de Raad wat het was. De kwestie werd immers naar later doorgeschoven (cf. Supra). Sommige lidstaten hebben echter reeds te kennen ge-

32 In feite deden twee voorstellen de ronde. Eén waarin de *répondération* werd voorzien en één waarin het huidige systeem zou behouden blijven maar waar er naast de gekwalificeerde meerderheid een tweede meerderheids criterium zou ingevoerd worden, m.n. de eis dat een beslissing slechts genomen kon worden indien de gevormde gekwalificeerde meerderheid (of de meerderheid daarboven) minimum 60 of 65% van de EU-bevolking zou vertegenwoordigen. Voor een analyse van het effect van deze dubbele meerderheid op de controle van elk van de lidstaten, zie M.O. HOSLI, *The Balance between Small and Large: Effects of a Double-Majority System on Voting Power in the European Union. International Studies Quarterly*, 1995, nr. 3, pp. 351-370; CLUB DE FLORENCE, *Europe: L'impossible statu quo*. Paris, Editions Stock, 1996, pp. 105-108.

Het voorstel van de dubbele meerderheid werd echter niet weerhouden op het einde van de IGC, zijnde de Top van Amsterdam.

33 Althans voor die domeinen waar tot nu toe de unanimiteit vereist is.

geven slechts met de uitbreiding van de Europese Unie te zullen instemmen wanneer de aanpassing van de Raadsbesluitvorming geregeld is ³⁴.

A. *Het Nederlandse voorstel* ³⁵

1. *De ré pondération*

Het voorstel over de *ré pondération* pakte eigenlijk vooral het probleem van de onder- en oververtegenwoordiging aan door aan de grotere lidstaten relatief meer, en aan de kleinere lidstaten relatief minder stemmen toe te bedelen. In principe bleef de 71%-grens van de gekwalificeerde meerderheid onaangeroerd.

Om het voorstel diplomatiek aanvaardbaarder te maken werd voorgesteld het aantal stemmen van alle lidstaten te verhogen, maar dat van de grote lidstaten beduidend meer te verhogen dan dat van de middengroep en de kleine. Tabel VII geeft een meer gedetailleerd beeld.

TABEL VII

Voorstel over de *ré pondération* (Europese Raad van Amsterdam)

<i>Lidstaat</i>	<i>Huidig aantal Raadsstemmen</i>	<i>Voorgesteld aantal Raadsstemmen</i>	<i>Verschil</i>
B	5	10	+100%
NL	5	12	+140%
L	2	3	+50%
D	10	25	+150%
F	10	25	+150%
I	10	25	+150%
UK	10	25	+150%
IR	3	6	+100%
DK	3	6	+100%
GR	5	10	+100%
E	8	20	+150%
P	5	10	+100%
A	4	8	+100%
S	4	8	+100%
SF	3	6	+100%

³⁴ *Financial Times*, September 17, 1997, pp. 1 en 19 & October 27, p. 2

³⁵ In feite ging het om een voorstel dat in grote mate gebaseerd was op een Frans-Duits voorstel dat op de informele Europese Raad van Noordwijk was voorgesteld, zie Agence Europe, n° 6989, 6 June 1997, pp. 5-6

Tabel VII geeft aan dat in het voorstel over de *répondération* een onderscheid gemaakt moet worden tussen de grote lidstaten, de kleine lidstaten (inclusief de middengroep) en Luxemburg. Het stemgewicht van de grote lidstaten zou met 150% toenemen, het gewicht van de kleine lidstaten en de middengroep met 100% en dat van Luxemburg met slechts 50%.

Eén van de (pijnlijke) discussies op de Top van Amsterdam betrof de vraag welke landen nu als grote lidstaten kunnen worden beschouwd. Nederland, op dat moment in de voorzitterstoel, rekende zich daar duidelijk bij door voor zichzelf een betere regeling voor te stellen dan voor de middengroep (dat zijn de landen die tot nu toe over evenveel Raadsstemmen beschikken als Nederland) maar een iets minder gunstige regeling dan deze voor de grote lidstaten (+140% tegen +150%). Voor de landen van de middengroep was dit duidelijk onaanvaardbaar. Vooral België nam hier aanstoot aan, wat de houding van dit land t.a.v. het verband tussen de uitbreiding van de toepassing van de gekwalificeerde meerderheid en de *répondération* zou verhard hebben. Overigens stelde het probleem van het onderscheid tussen de lidstaten in de stemmen in de Raad zich niet uitsluitend in de verhouding tussen Nederland en de rest van de middengroep maar ook tussen Frankrijk en Duitsland omdat deze laatste - gezien z'n grotere bevolkingsomvang - om meer stemmen vroeg dan de andere "groten" (Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk).

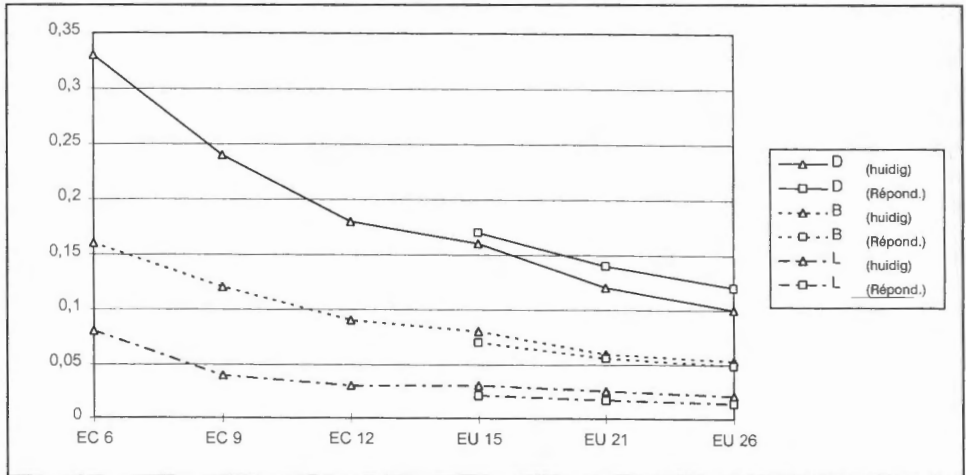
De betekenis van dit "gehacketak" over de hoeveelheid Raadsstemmen is niet gering. Het geeft immers aan hoe gevoelig de hele kwestie van de individuele controle over de Raadsbesluitvorming ligt en in welke mate dit het gedrag van de lidstaten beïnvloedt. Dat is alleszins een conclusie die de latere aanpassing van de Raadsbesluitvorming - eens de eerste uitbreidingen naar het oosten ook daadwerkelijk zullen worden doorgevoerd - aanzienlijk zal bemoeilijken.

2. Controle en de herverdeling van de stemmen in de Raad

Wanneer men de stemmen zoals voorgesteld in de *répondération* optelt en er de huidige gekwalificeerde meerderheid (zijnde iets meer dan 71%) op toepast, dan zou een dergelijke meerderheid bereikt worden indien 141 van de 199 stemmen ten gunste van een voorstel zouden zijn uitgebracht. Wat betekent dit nu in termen van capaciteit en controle?

FIGUUR II

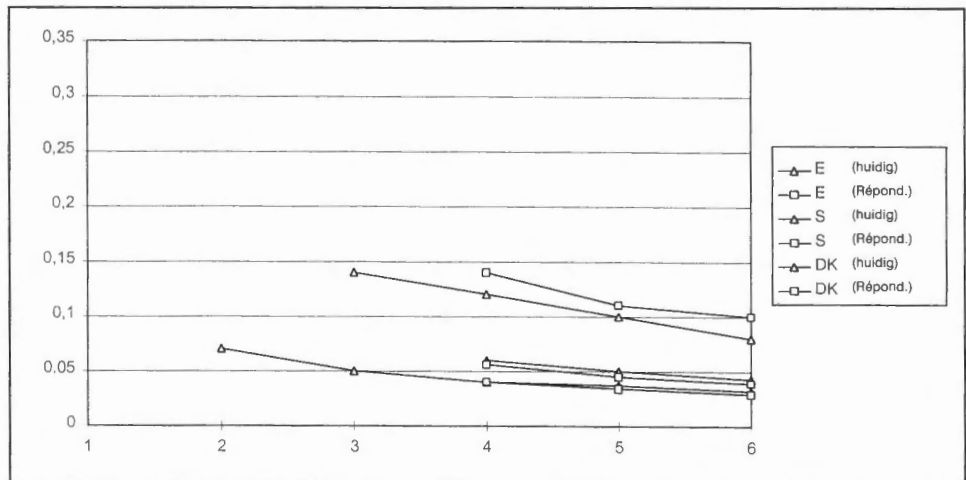
Controle voor en na de *réponderation* (voor Duitsland, België en Luxemburg)

In de figuren II en III wordt een beeld gegeven wat betreft de controle. In beide figuren samen werd telkenmale een lidstaat uit elk van de groepen genomen. Om de duidelijkheid te bevorderen werden de zes groepen gesplitst over de twee figuren. Figuur II geeft dan het beeld weer voor de lidstaten van de groep grote lidstaten (Duitsland), de middengroep (België) en de kleinste lidstaten (Luxemburg). In figuur III gaat het dan om de grote middengroep (Spanje), de kleine middengroep (Zweden) en de kleine lidstaten (Denemarken).

FIGUUR III

Controle voor en na de *réponderation* (voor Spanje, Zweden en Denemarken)

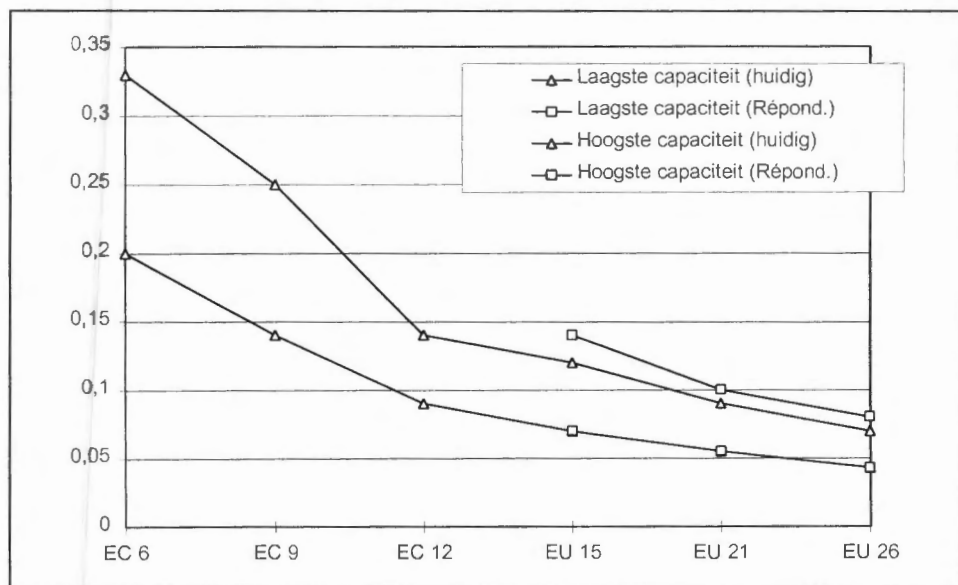
De conclusies uit de figuren II en III zijn de volgende. De *répondération* zou wel degelijk voor een herverdeling van de controle tussen de lidstaten gezorgd hebben waarbij de kleine lidstaten zouden ingeleverd hebben ten gunste van de grote. Maar de "winst" die de groten daarmee zouden hebben opgedaan (indien het voorstel uiteindelijk ook was aanvaard) had niet kunnen niet verhinderen dat hun niveau van controle na de komende uitbreidingen lager uitgevallen zou zijn dan hun huidige niveau in het huidige systeem. In het huidige systeem van vijftien landen b.v. beschikt Duitsland over een controleniveau van 0.16. Dat niveau zal - ondanks de voorgestelde *répondération* - dalen tot 0.14 in een EU van 21 lidstaten en tot 0.12 in een EU van 26 lidstaten³⁶. De conclusie is dan dat de redistributie van de Raadsstemmen, zoals voorgesteld te Amsterdam, in de eerste plaats een *redistributie van de controleverliezen* is die zich zullen voordoen als gevolg van de komende uitbreidingen. Alle lidstaten zullen verliezen, maar de kleine en middelgrote³⁷ zullen meer verliezen dan de grote³⁸.

3. Capaciteit en de herverdeling van de stemmen in de Raad

Ook wat de capaciteit van de Raad betreft, was de voorgestelde *répondération* verre van neutraal. Figuur IV geeft dit grafisch weer.

FIGUUR IV

Raadscapaciteit voor en na de *répondération* (EG 6 -EU 26)

36 De Raadsstemmen voor de kandidaat-lidstaten worden als volgt geschat: PL: 20; CZ: 10; H: 10; SLO: 3; CY: 3; EST: 3; SK: 6; LAT: 6; LIT: 6; BG: 10 en R: 15 stemmen.

37 Cf. België, Zweden, Denemarken en Luxemburg in de figuren II en III.

38 Cf. Duitsland en Spanje in de figuren II en III.

Uit deze figuur blijkt dat de voorgestelde *répondération* slechts ten dele de capaciteit van de Raad verhoogd zou hebben. Er zou wel degelijk een capaciteitsstijging (t.o.v. de huidige situatie) optreden in die situaties waarin de grote lidstaten betrokken zijn bij de constructie van een gekwalificeerde meerderheid. In de gevallen, evenwel, waar dergelijke meerderheden tot stand komen dankzij de bijna uitsluitende steun van de kleinere lidstaten, zouden er zich geen verschillen voordoen. Anders gesteld, de voorgestelde herverdeling van de Raadsstemmen zou de Raad meer afhankelijk gemaakt hebben van het vermogen van de grote lidstaten om onder elkaar tot overeenstemming te komen. Gezien de meeste beslissingen in de Raad niet tot stand komen dank zij een verzoening van de standpunten van de kleine lidstaten als groep met deze van de grote als groep, zou het effect van de voorgestelde stemmenherverdeling op de capaciteit van de Raad dus marginaal geweest zijn. Meer nog, de voorgestelde herverdeling zou evenmin verhinderd kunnen hebben dat de capaciteit van de Raad na de komende uitbreidingen gedaald zou zijn tot een niveau dat lager ligt dan het huidige capaciteitsniveau.

4. Representativiteit en de herverdeling van de stemmen van de Raad

De toename van het niveau van controle van de grote lidstaten die in het afgevozen voorstel omtrent de *répondération* werd voorgesteld zou tot een toename van de representativiteit van de gekwalificeerde meerderheid hebben geleid. Dat is ook logisch (en was juist de bedoeling) gezien het verschil tussen deze meerderheid (71%) en de bevolking die erdoor vertegenwoordigd werd (in sommige gevallen minder dan 71%) veroorzaakt werd door de ondervertegenwoordiging van de grote lidstaten in de Raad. Daaraan werd door de *répondération* ten dele aan verholpen zoals de volgende tabel (tabel VIII) aangeeft.

TABEL VIII

Representativiteit van één Raadsstem (huidig systeem en *répondération*)

<i>Lidstaat</i>	<i>Inwoners vertegenwoordigd door één Raadsstem, huidig systeem (in miljoenen)</i>	<i>Inwoners vertegenwoordigd door één Raadsstem, répondération (in miljoenen)</i>
B	2	1
NL	3	1.25
L	0.18	0.12
D	7.8	3.12
F	5.6	2.24
I	5.7	2.28
UK	5.7	2.28
IR	1.2	0.58
DK	1.7	0.85
GR	2	1
E	4.8	1.96
P	2	1
S	2.1	1.07
SF	1.6	0.83
A	1.9	0.96
Standard Deviation	1.86	0.67

In tabel VIII blijkt dat de *répondération* de verschillen tussen het aantal inwoners dat door één Raadsstem vertegenwoordigd wordt t.o.v. het huidige systeem verkleind zou hebben. De standaardafwijkingen bevestigen dit. De *répondération* zou de representativiteit van de Raad dus vergroot hebben. Eenzelfde conclusie levert het effect van de *répondération* op de representativiteit van de gekwalificeerde meerderheid op (zie tabel IX).

TABEL IX

Representativiteit van de gekwalificeerde meerderheid (huidig systeem en *répondération*)

	EU15 Huidig (62/87)	EU15 Répond. (141/199)	EU21 Huidig (79/111)	EU21 Répond. (176/248)	EU26 Huidig (93/131)	EU26 Répond. (202/285)
Laagst mogelijke bevolking, zo dicht mogelijk bij de GM	58.5% (62)	60.3% (141)	54.4% (79)	62.1% (176)	50.6% (93)	55.9% (202)
Hoogst mogelijke bevolking, zo dicht mogelijk bij de GM	85.6% (62)	86.1% (142)	88.2% (79)	86.3% (176)	88.5% (94)	82.7% (204)

Twee conclusies kunnen uit tabel IX getrokken worden. Enerzijds verlaagt de representativiteit enigszins wanneer de grote lidstaten een gekwalificeerde meerderheid vormen. Dat is logisch omdat de *répondération* de noodzaak voor de grote lidstaten om kleine lidstaten bij de vorming van een gekwalificeerde meerderheid te betrekken, zou verkleinen. Dat resulteert in een gekwalificeerde meerderheid die de som van de bevolkingen van alle grote lidstaten plus een aantal kleinere zou vertegenwoordigen nadat de bevolkingen van een aantal kleine lidstaten ervan afgetrokken zouden zijn. Het betreft dan de kleine lidstaten waarvan de stemmen in het huidige systeem nog noodzakelijk zijn om aan een gekwalificeerde meerderheid te geraken. Het effect hiervan is echter kleiner dan dat het zou zijn na de komende uitbreidingen omdat deze uitbreidingen met zich mee zullen brengen dat weer meer kleine lidstaten nodig zullen zijn om de grote in staat te stellen een gekwalificeerde meerderheid te behalen.

Anderzijds zou de *répondération* tot gevolg gehad hebben dat het probleem van de representativiteit van de gekwalificeerde meerderheid - wanneer deze bijna uitsluitend door de kleine en middelgrote lidstaten gevormd wordt - kleiner zou zijn geworden. In deze gevallen zou het risico van een minderheid die een gekwalificeerde meerderheid vormt, aanzienlijk kleiner zijn geworden. Hoewel dat risico ook in het huidige systeem niet echt bestaat, zou de meerderheid die in een gekwalificeerde meerderheid gevormd door de kleine lidstaten vertegenwoordigd wordt, minder dicht bij de 50% komen, dan in het huidige systeem het geval is wanneer de Unie zich verder uitbreidt. Het effect van de *répondération* zou wat dit betreft het grootste geweest zijn in een EU van 21 en 24 lidstaten en weer iets kleiner geworden zijn in een EU van 26 lidstaten. Dat is het gevolg van het feit dat de uitbreiding naar 21 en 24 lidstaten de toetreding van uitsluitend kleine lidstaten zou inhouden terwijl de uitbreiding naar 26 ook de toetreding van een redelijk grote lidstaat, in casu Roemenië, zou inhouden.

Toch mag men ook hier weer het effect van de voorgestelde *répondération* niet overschatten. Wat deze ook inzake de representativiteit van de gekwalificeerde meerderheid - voor zover deze is gevormd door hoofdzakelijk kleine en middelgrote lidstaten - niet zou hebben kunnen verhinderen, is het feit dat de representativiteit in een EU van 26 lidstaten toch weer lager zou hebben gelegen dan in de huidige EU. Het enige wat de *répondération* zou hebben bewerkstelligt, zou een vertraging van de afname in deze representativiteit geweest zijn t.o.v. de huidige situatie. Zonder de *répondération* neemt deze representativiteit immers met ruim 7.4% af terwijl dat mét de *répondération* slechts 2.1% zou geweest zijn.

V. Conclusies

A. Conclusies betreffende de *répondération*

Het voorgaande heeft duidelijk gemaakt dat het Nederlandse voorstel over de *répondération* geen fundamentele oplossing was voor het scherper wordende dilemma tussen capaciteit en controle in de EU-Raad. Het kan niet tegenaan dat alle lidstaten aan controle verliezen bij de komende uitbreidingen (ook t.o.v. de huidige situatie) en dat de capaciteit van de Raad erop achteruit gaat. Het enige effect dat het voorstel zou bereiken hebben was de herverdeling van het verlies aan controle tussen de lidstaten waarbij de kleine lidstaten de grote verliezers zouden zijn, en de toegenomen afhankelijkheid van s'Raads capaciteit van het vermogen van de grote lidstaten om onderling tot overeenstemming te komen. De conclusie kan dan ook niet anders zijn dan dat het voorstel omtrent de *répondération* als een "palliatief" moest fungeren voor de angst van de grote lidstaten om geconfronteerd te worden met een uitgebreide Raad waar de kleinere lidstaten de dienst zouden uitmaken. Voor de kleine lidstaten had het voorstel echter zeer weinig te bieden, wel integendeel. Terwijl zij misschien wel als groep de Raadsbesluitvorming zouden kunnen domineren, is deze vaststelling vanuit individueel oogpunt irrelevant. Ten eerste zou deze groep uit steeds meer lidstaten gaan bestaan - precies daarom zou de invloed ervan toenemen - wat dus de controle van elke kleine lidstaat over de groep van kleine lidstaten verder zou verkleinen. Ten tweede is het bestaan van een "groep kleine lidstaten" in de politieke realiteit van de Raadsbesluitvorming een fictie. Er is geen stelselmatige coalitievorming van de "kleinen" tegen de "grotten". Meer nog, een dergelijke coalitievorming doet zich eigenlijk nooit voor.³⁹ Dit kan alleen maar de indruk versterken dat de opgeworpen tegenstelling van "klein" en "groot" in grote mate moet verhelen dat het hier om een strijd om de toename van de individuele controle van lidstaten over de Raadsbesluitvorming gaat. De grote lidstaten zouden dan ook gesust worden met een reductie van een voordeel voor de kleine lidstaten dat vanuit het individuele perspectief van deze lidstaten eigenlijk niet bestaat. Het is derhalve te begrijpen dat de kleine lidstaten het daaruit voor hen ontstane individuele nadeel niet of slechts schoorvoetend (tegen ernstige compensaties) willen aanvaarden. Het grootste slachtoffer van deze zaak is de capaciteit van de Raad, waarvoor het voorstel omtrent de *répondération* geen enkele fundamentele oplossing bood. Zelfs mét de *répondération* zou de Raadscapaci-

³⁹ EUROPEES PARLEMENT, *Witboek over de Intergouvernementele Conferentie van 1996, deel I (bijlage): Officiële teksten van de instellingen van de Europese Unie*. Brussel, Task Force 'Intergouvernementele Conferentie', 1996, p. 51.

teit er dus blijven op achteruit gaan waardoor het risico op de "vervlakking" van de Raadsbesluitvorming en van daaruit van het Europese integratieproces als geheel dus onaangeroerd bleef.

B. *Conclusies betreffende de verwerping van de ré pondération*

Vanuit het perspectief van de mogelijke "vervlakking" van het Europese integratieproces na de komende uitbreidingen, was het verworpen voorstel over de *ré pondération* minimalistisch. Toch is dit voorstel een politiek onhaalbare kaart gebleken omdat het perspectief van de individuele controle dat van de Raads capaciteit overschaduwde en domineert. Er zijn weinig redenen om aan te nemen dat dit in de nabije toekomst zal veranderen. Ten eerste is met de laatste uitbreiding - die van 1995 - het aantal lidstaten dat in de EU een uitsluitend economisch project ziet, opnieuw toegenomen.⁴⁰ Voor deze landen heeft het inleveren op hun individuele controle dan ook weinig zin. In het beste geval zou een dergelijke inlevering slechts aanvaardbaar zijn voor kwesties die direct met de interne markt te maken hebben.

Ten tweede zal door de uitbreiding van de Europese Unie de heterogeniteit van het lidmaatschap vergroten⁴¹. Het gaat immers niet alleen in overwegende mate om kleine landen, maar ook om landen met een economische welvaart die beduidend lager ligt dan deze van de minst welvarende lidstaten van de huidige EU⁴². Dit maakt dat discussies over capaciteit, maar vooral over controle, niet in het ijle plaatsvinden. Ze gaan noch min noch meer over de instrumenten waarover de lidstaten zullen kunnen beschikken om de beslissingen over de verdeling van de financiële lasten die de uitbreiding van de EU met zich mee zal brengen, te controleren.⁴³ Voor de meer welvarende lidstaten betekent dat dat vermeden moet worden dat de huidige minder welvarende lidstaten de Raadsbesluitvorming kunnen controleren of blokkeren.⁴⁴ Voor deze laatste gaat het er dan om om te vermijden dat de eersten de kosten van de uitbreiding op hen kunnen afwentelen door de uitgaven die specifiek voor deze landen bedoeld zijn te reduceren ten gunste van de nieuwe lidstaten. Ook al moeten veel van die beslissingen per unanimiteit genomen worden, het bestaan van de gekwalificeerde meerderheid in andere dossiers kan lidstaten de gelegenheid geven een voor de anderen belangrijke beslissing te blokkeren in ruil voor concessies op het vlak

40 P. LUIF, *o.c.*, pp. 180-230.

41 Hier wordt deze heterogeniteit vooral in termen van economische welvaart bekeken omdat in deze in het verleden een grote invloed op de Raadsbesluitvorming heeft uitgeoefend (cf. D. DINAN, *o.c.*; N. NUGENT, *The Government and Politics of the European Union*. London, MacMillan, 1995). Anderen hebben er echter op gewezen dat de toenemende heterogeniteit veel ruimer moet bekeken worden. Zo stel het rapport van de Club van Florence (CLUB DE FLORENCE, *Europe: L'impossible statu quo*. Paris, Editions Stock, 1996, p. 74) dat het ook gaat om een toenemende diversiteit inzake waarden, gevoeligheid voor ecologische kwesties, economische belangen en politieke culturen.

42 Cyprus en Slovenië zijn de uitzonderingen.

43 EUROPESE COMMISSIE, *Advies van de Commissie inzake de toetreding van Hongarije, Polen, Roemenië, Slowakije, Letland, Estland, Litouwen, Tsjechië en Slovenië*. COM-documenten, COM(97) 2001 t.e.m. 2010, 1997; B. KERREMANS, H. MATTHIJS, *De begroting van de Europese Unie*. Antwerpen, Intersentia, 1997.

44 W. WALLACE, *Fit für Europa? Reform und Erweiterung der Europäischen Union*. *Integration*, 1996, nr. 2, pp. 77-92.

van de financiële redistributie, een praktijk die in het verleden veelvuldig is toegepast. Kortom, de toenemende heterogeniteit van het EU-lidmaatschap zal de reflex van de lidstaten om zich op hun individuele controle te concentreren alleen maar vergroten. Het slachtoffer hiervan dreigt eens te meer de Raadscapaciteit te worden.

Ten derde is de algemene politieke context voor beslissingen waarin de capaciteit van de EU wordt uitgebreid ten koste van de lidstaten, niet echt gunstig. Sinds het eerste Deense referendum over het Verdrag van Maastricht in juni 1992 heeft het "Euro-pessimisme" ⁴⁵ immers de boventoon gekregen ⁴⁶. De kritiek over de té economische gerichtheid en de obsessie van de EU voor budgettaire discipline ten koste van andere maatschappelijke waarden heeft sindsdien de boventoon gekregen, of ze nu terecht is of niet. Dat zal de lidstaten ook niet meteen aanzetten om zware concessies op hun eigen controle over de Raadsbesluitvorming te doen. Misschien is het enige positieve van dit laatste dat deze relatief negatieve sfeer ten aanzien van de EU kan veranderen. Zeker indien de start en de eerste jaren van de monetaire unie een succes zouden blijken te zijn, zou de pendel wel eens snel - zoals reeds in de tachtiger jaren gebeurde - van het dominerende "Euro-pessimisme" naar een "Euro-optimisme" kunnen doorslaan, wat politieke leiders dan weer meer ruimte voor concessies op hun gepercipieerde nationale belangen zou geven. Dat laatste is een voordeel dat de twee vorige elementen ten gunste van een "focus" op controle niet hebben. Deze zijn immers meer structureel van aard en zullen dus niet snel - zeker niet tegen dat de eerste uitbreidingen ook daadwerkelijk plaats zullen vinden - te veranderen zijn.

C. *De kroniek van een aangekondigde vervlakking?*

Het feit dat een in wezen minimalistisch voorstel omwille van een aantal redenen, waarvan een aantal structureel van aard zijn, niet haalbaar bleek waardoor een eerste stap in de institutionele aanpassing van de EU aan haar nakende uitbreidingen gemist werd, kan niet anders dan de indruk versterken dat een grote mate van waarschijnlijkheid bestaat dat het uitbreidingsproces van de EU een kroniek van een vervlakking aan het worden is.

Daarnaast moet men eveneens tot de conclusie komen dat in alle lidstaten en in de Europese instellingen het besef leeft dat de uitbreidingen problemen zullen stellen voor de werking van de EU-instellingen en de rol van de lidstaten daarin. Het probleem is echter dat de meeste lidstaten daarop lijken te reageren door vooral te kijken naar hun eigen rol en controle. Terwijl de uitbreiding de EU onvermijdelijk voor een fundamentele keuze inzake integratie of desintegratie zal

⁴⁵ Voor een meer diepgaande analyse hierover, zie M.N. FRANKLIN, M. MARSH, L. MCLAREN, *Uncorking the Bottle: Popular Opposition to European Unification in the Wake of Maastricht*. *Journal of Common Market Studies*, 1994, nr. 4, pp. 455-472.. Voor een andere kijk op de betekenis van de referendum in Denemarken, zie M.N. FRANKLIN, C. VAN DER EIJK, M. MARSH, *Referendums Outcomes and Trust in Government: Public Support for Europe in the Wake of Maastricht*. In: J. HAYWARD (ed.), *The Crisis of Representation in Europe*. London, Frank Cass. 1995, pp. 101-117.

⁴⁶ De uitbreiding van 1995 had dit fenomeen dan nog eens versterkt P. LUIF, o.c., p. 361.

plaatsen⁴⁷, lijken nagenoeg alle lidstaten moeite te doen om deze penibele kwestie zolang mogelijk uit de weg te gaan. De kroniek, waarvan hierboven sprake is, is dus een aangekondigde kroniek. In de diagnose van de situatie stelt zich immers geen probleem. Het is echter in de aangereikte therapie dat het fundamenteel verkeerd loopt. Het is aan de lidstaten om te bewijzen dat deze stelling de foute is. De Europese Unie, de Raad en de lidstaten zouden er wel bij varen.

Summary: The European Union in 1997

The European Union has recently started negotiations on its enlargement with a first group of six countries. This will probably be followed by a second wave of enlargements that would include five or six more countries. A question that can be raised is whether the institutional structure of the EU is ready to cope with an expanded membership. This article aims at analyzing this question as far as the Council of Ministers is concerned. It points at the rising tension between the capacity of the Council to act and the extent of control that each member states can exert on Council decision-making. The IGC that resulted in the Amsterdam Treaty basically failed to resolve this problem. The article looks at the reasons why it failed since these reasons expound the problems the EU will have to face in the near future when preparing its institutions for an expanded membership.

47 W. WESSELS, L'élargissement et les institutions de l'Union européenne - Onze points de réflexion. In: J. VANDAMME, J.-D. MOUTON (eds.), *L'avenir de l'Union européenne: élargir et approfondir*. Bruxelles, Presses Interuniversitaires Européennes, 1995, p. 22; C. FRANCK, L'avenir institutionnel de l'Union européenne élargie. Elements de réflexion sur les scénarios. In: J. VANDAMME, J.-D. MOUTON (eds.), *L'avenir de l'Union européenne: élargir et approfondir*. Bruxelles, Presses Interuniversitaires Européennes, 1995.

Morphologie des partis politiques francophones en 1996 et 1997

Rédigée par Peter BIONDI

Assistant-FWOV à la Section de Politologie de la Katholieke Universiteit Leuven, en collaboration avec les secrétariats des partis politiques ¹

PARTI SOCIALISTE (PS)

1. Le Congrès

- Samberville, 29 juin 1996. Thème: évaluation de la participation du PS aux différents gouvernements après 1 an.
Participants: environ 1.000; votants: 502.
- Spa, 12 octobre 1996. Congrès statutaire de rentrée politique.
Participants: environ 800; votants: 502.
- Bruxelles, 1 mars 1997. Congrès statutaire et élection du Président.
Participants: environ 900; votants: 502.
- Liège, 10 mai 1997. Révision des statuts du PS.
Participants: environ 1.000; votants: 502.
- Frameries, 25 octobre 1997. Rentrée politique statutaire. Election des membres du Bureau de la Commission de Vigilance et de la Commission de Déontologie.
Participants: environ 1.000; votants: 502.

2. Le Conseil Général

En fonction jusqu'au 10 mai 1997. Après cette date, le Conseil Général disparaît.

2.1 Composition

Art. 23 des statuts: "Sont membres du Conseil Général avec voix délibérative:

1. les membres du Bureau du Parti;
2. les membres des groupes parlementaires et les députés permanents;
3. les délégués des fédérations d'arrondissement désignés au cours des Congrès fédéraux et élus pour deux ans; les fédérations d'arrondissement ont droit à un délégué par tranche de 750 affiliés, (...) La fédération pourvoit aux mandats devenus vacants.

Sont membres du Conseil Général avec voix consultative:

1. les membres qui siègent au Bureau du Parti avec voix consultative;
2. les délégués des mouvements de l'Action commune socialiste;

¹ Nous tenons à remercier vivement les personnes suivantes: Fernand-Daniel DUSTIN (PSC), Jean-Pol BARAS (PS), Francis BURSTIN (PRL) et Pascale TOUSSAINT (ECOLO).

3. les présidents et secrétaires fédéraux qui ne disposeraient pas de voix délibérative;
4. les délégués de l'Institut Emile Vandervelde, de Présence et Action Culturelles, du Groupe Socialiste d'Action et de Réflexion sur l'Audio-Visuel, de la Fédération des Elus communaux et provinciaux, de la Confédération nationale des Travailleurs Indépendants de Belgique, de l'Association des Enseignants socialistes, des Mouvements de la Confédération des Jeunesses Socialistes et la déléguée aux Droits de la Femme.

Les délégués au Conseil général sont convoqués par le secrétariat du Parti.

Sont invités au Conseil général: les membres de la Chambre et du Sénat, du Conseil de la Communauté française et des Conseils régionaux apparentés aux groupes socialistes francophones de ces assemblées."

Le Conseil Général comprend donc 287 membres dont 173 délégués des fédérations.

2.2. *Fréquence des réunions*

Dans la période 1996-1997 le Conseil Général a été convoqué deux fois:

- 6 mars 1996 à Bruxelles
- 1 février 1997 à Seraing

2.3. *Compétences*

Art. 21 des statuts: "Le Conseil Général est l'instance souveraine entre deux Congrès. Il est réuni par le Bureau pour information ou pour prendre une décision que le Bureau considère comme trop importante pour en assumer seul la responsabilité. Il approuve ou désapprouve souverainement la gestion du Bureau. Il a également pour missions:

- de nommer, à bulletins secrets, le Secrétaire général;
- de fixer, à bulletins secrets, l'ordre de présentation des sénateurs, effectifs et suppléants;
- de déterminer à bulletins secrets, sur proposition du Bureau, l'ordre de présentation des candidats effectifs et suppléants à l'élection au Parlement européen;
- de se prononcer sur les conclusions des commissions chargées de l'étude de toutes les questions importantes qui se posent à l'intention du Parti."

3. Le Bureau

Situation valable jusqu'au Congrès du 25 octobre 1997

3.1 Composition

Art. 28 des statuts: "Le Bureau comprend:

1. d'une part, des membres avec voix délibérative (N=32):

- 4 membres de droit	
Le Président	Busquin Philippe
Les deux Vice-Présidents	Bayenet Maurice, Moureaux Philippe
Le Secrétaire général	Baras Jean-Pol
- des membres élus par un même vote du Congrès administratif dont les délégués portent leurs suffrages sur 22 candidats, ni plus, ni moins:	
- un des représentants de chacune des 14 fédérations visées à l'article 12 (à l'exception de la fédération Outre-Mer) et le représentant de la régionale de langue allemande;	Lallemand Roger (499) ² (Bruxelles), Di Rupo Elio (487) (Mons), Coëme Guy (486) (Huy-Waremme), Anselme Bernard (476) (Namur), Daerden Michel (465) (Liège), Van Cauwenberghe Jean-Claude (454) (Charleroi), Taminiaux Willy (440) (Soignies), Burgeon Willy (402) (Thuin), Santkin Jacques (378) (Luxembourg), Ylieff Yvan (322) (Verviers), Delizée-Roger (318) (Dinant), Walry Léon (305) (Brabant wallon), Demotte Rudy (297) (Hainaut occidentale), Demazy M. (170) (Forces Belges en Allemagne), Crucke Jean-François (136) (Communauté germanophone)
- les 7 candidats ayant obtenu le plus de suffrages qui n'ont pas été élus dans la première dévolution	Collignon Robert (477), Onkelinx Laurette (446), Mahoux Philippe (444), Urbain Robert (416), De Galan Magda (408), Baudson André (408), Dehousse Jean-Maurice (398)
- En plus ces 22 membres et si cela s'avère nécessaire, seront successivement déclarés élus:	
- un ou des représentants de la fédération de Bruxelles afin que le Bureau compte au moins 3 membres de celle-ci;	Tomas Eric (310)
- un ou des femmes,	Séquaris Isabelle (250), Burgeon Collette (246), Dury Raymonde (224)
- un ou des jeunes afin que le Bureau compte, conformément à l'article 6, au moins 5 femmes et 3 jeunes.	Jaumonet Stéphane (150), Leclercq Tommy (96)

2. D'autre part, des membres avec voix consultative:

le Secrétaire général adjoint; le Directeur du Centre d'Etudes et de l'Institut Emile Vandervelde; le Président ou, s'il est élu direct, un représentant des groupes parlementaires socialistes; les membres socialistes du gouvernement national et des exécutifs régionaux et communautaires; deux représentants du Mouvement des Jeunes Socialistes; deux délégués des Comités Inter-entreprises; les délégués des mouvements de l'Action commune; les Ministres d'Etat socialistes; la déléguée aux Droits de la Femme; le représentant du Collège des Secrétaires fédéraux désigné par celui-ci; deux représentant(e)s de la Confédération des Pensionnés socialistes; trois représentant(e)s du Conseil des représentants des Socialistes européens.

Le Bureau peut inviter à ses séances toute personne dont la présence est jugée utile."

Art. 30 des statuts: Les suppléants:

<p>"Les membres du Bureau qui deviennent Ministres, Secrétaires d'Etat ou membres d'un Cabinet de ceux-ci, cessent pendant la durée de leurs fonctions d'être membre et sont remplacés par des suppléants."</p>	<p>Bayenet Maurice (260), Durieux Claude (260), Pécriaux Nestor-Hubert (235), Marchal Jacky (234), Collart Jacques (233), Mouton Henri (232), Ledent Daniel (225), Hofman Gustave (215), Debauque Michel (212), Gilles Gil (210), Thielemans Freddy (207), Desama Claude (195)</p>
---	--

3.2 *Fréquence des réunions* : hebdomadaire (jusqu'au 10 mai 1997)

3.3 *Compétences*

Art. 26 des statuts:

"Le Parti est dirigé par son Bureau. Celui-ci est chargé de l'exécution des décisions du Congrès et du Conseil général. Le Bureau prend toutes les décisions qu'imposent les circonstances, sauf pour les compétences régionales qui relèvent directement soit des instances wallonnes, soit des instances bruxelloises. Il sollicite l'avis, s'il le juge utile, du Conseil général ou du Congrès.

Il veille au respect des statuts et à la discipline au sein du parti. Il nomme les délégations qui représentent le Parti et les Présidents des commissions d'étude. Il fixe les attributions, les conditions de travail et de rémunération éventuelle des membres de l'Exécutif.

Le Bureau présente au Congrès statutaire un rapport pour l'année politique écoulée. Il propose les options politiques à prendre à moyen et à long terme ainsi que le projet de résolutions. S'il y a lieu, il communique aux Fédérations, et celles-ci aux sections, une note précisant les termes des opinions divergentes exprimées au Bureau préalablement au Congrès, suivant les dispositions de l'article 7."

*Situation valable à partir du 25 octobre 1997:**Composition*

Art. 38 des statuts:

"§1. Le Bureau comprend les membres avec voix délibérative suivants:

a) le Président et le Secrétaire général

b) des représentants des Fédérations:

- six représentants de la Fédération bruxelloise, plus un représentant par tranche entamée de 5.000 affiliés à partir du 5.001 affilié;

- deux représentants de chaque autre Fédération, plus un représentant par tranche entamée de 5.000 affiliés à partir du 5.001 affilié;

c) si l'élection prévue à l'article 39³ ne permet pas d'atteindre les quotas de représentation prévus à l'article 7, les membres à voix délibérative du Bureau cooptent de nouveaux membres à voix délibérative pour atteindre ces quotas; une fédération ne peut bénéficier que d'une cooptation.

§2. Les membres du Bureau qui deviennent Ministres, Secrétaires d'Etat ou membres d'un cabinet ministériel, gardent leur voix délibérative pendant la durée de leurs fonctions.

Membres avec voix délibérative (N=66): Busquin Philippe, Bayenet Maurice, Moureaux Philippe, Baras Jean-Pol, Alluin Bertin, Anselme Bernard, Boutsen Thérèse, Burgeon Colette, Burgeon Willy, Canon José, Collignon Robert, Cornelis Annette, Daerden Michel, Decourty Willy, Degives-Smetz Martine, Degre Jean, Delizee Jean-Marc, Demeyer Willy, Demotte Rudy, Desama Claude, Di Rupo Elio, Donfut Didier, Dupont Christian, Durieux Claude, Dury Raymonde, Fernandez Roberto, Ficherouille Paul, Flahaut André, Giet Thierry, Gilles Gil, Henry Jean-Pol, Hofman Gustave, Hutchinson Alain, Jacob Christophe, Janssens Charles, Jasselette Jules, Kapompole Joëlle, Laloy Marie-Josée, Lambertz Karl-Heinz, Leclercq Tommy, Ledent Daniel, Lenaerts Nathalie, Lizin Anne-Marie, Lomba Eric, Mahoux Philippe, Mayeur Nathalie, Mayeur Yvan, Meureau Robert, Meuter Michel, Moriau Patrick, Mouzon Anne-Sylvie, Musin Marie-Claire, Onkelinx Laurette, Perciaux Nestor-Hubert, Peciaux Sophie, Santkin Jacques, Saudoyer Annick, Senesael Daniel, Stoffels Edmund, Taminaux Willy, Thiebaut Eric, Thielemans Freddy, Toussaint-Richardeau M., Urbain Robert, Van Cauwenberghe Jean-Claude, Walry Léon, Ylieff Yvan, Zrihen Olga.

§3. Sont invités aux réunions du Bureau avec voix consultative (N=25):	
a) lorsqu'ils ne sont pas membres du Bureau en vertu du §1, les Ministres, les secrétaires d'Etat, les Présidents d'assemblée parlementaire et les Chefs de groupe parlementaire;	De Galan Magda, Picqué Charles, Tomas Eric, Biefnot Ivon, Hotyat Robert, Lallemand Roger, Eerdeken Claude, Dupuis Françoise, Happart José, De Coster Jacques

³ Art. 39: "La circonscription électorale est la Fédération. Les membres du Bureau sont élus selon les modalités définies par les statuts de la Fédération. L'élection des membres du Bureau a lieu le même jour que l'élection du Président. La durée du mandat est de 4 ans. Le suppléant est le premier non-élu de la Fédération concernée."

<p>b) un représentant de la FGTB, de l'Union Nationale des Mutualités socialistes, de Febecop, de l'Association des Enseignants socialistes, des Comités inter-entreprises, du Conseil des représentants des Socialistes européens, de la section des Belges francophones et germanophones à l'étranger, du collège des Secrétaires fédéraux; deux représentants de la Confédération des Pensionnés socialistes et du Mouvement des Jeunes Socialistes; le directeur de l'Institut Emile Vandervelde et la déléguée aux Droits de la Femme.</p>	<p>Nollet Michel, Vandermeeren Jean-Claude, De Backer Bernard, Ramaekers Roger, Reymen Jean-Marie, Doyen Odette, Buttini Nadia, Michel Raymond, Debury Jean-Pierre, Delhaye Jean-Baptiste, Joannes Charly, Mettens Philippe, Van Campenhout Thierry, Lallemand Philippe, Robyns Annette</p>
<p>§4. Le Président ou le Bureau peut inviter à toute séance du Bureau toute personne dont la présence est jugée utile.</p>	

Fréquence des réunions : tous les 15 jours

Compétences

Art. 36 des statuts:

"§1. Entre les Congrès et en se conformant aux décisions de ceux-ci, le Bureau arrête les positions politiques du Parti et prend toute décision utile, sans préjudice des compétences attribuées expressément à d'autres instances, notamment en ce qui concerne les matières qui relèvent des instances wallonnes et bruxelloises.

§2. Le Bureau présente au Congrès statutaire un rapport pour l'année politique écoulée. S'il y a lieu, il communique aux sections par l'intermédiaire des Fédérations une note précisant les termes des opinions divergentes exprimées au Bureau préalablement au Congrès, suivant les dispositions de l'article 9.

§3. Il est chargé de la rédaction des programmes électoraux pour les élections au niveau européen, au niveau fédéral et au niveau communautaire.

§4. Il analyse la situation politique générale et propose les options politiques à prendre à moyen et à long terme. Il peut prendre toutes les décisions nécessaires à l'exercice de cette mission.

§5. Le réviseur ou le collège des réviseurs peut à tout moment demander à être entendu par le Bureau. Le Bureau peut à tout moment décider d'entendre le réviseur ou le collège de réviseurs.

§6. Le Bureau dispose d'un pouvoir de substitution lorsqu'une instance du PS ne remplit pas ses obligations statutaires.

§7. Il nomme les délégations qui représentent le Parti et les Présidents des commissions d'étude."

4. L'Exécutif

Situation valable jusqu'au 10 mai 1997. Ensuite disparition de l'Exécutif.

4.1 Composition

Art. 33 des statuts: "L'Exécutif du Parti comprend:

- le Président	Busquin Philippe
- les Vice-Présidents	Bayenet Maurice, Moureaux Philippe
- le Secrétaire général	Baras Jean-Pol
- le Secrétaire général adjoint	
- les présidents des groupes parlementaires socialistes	Eerdekens Claude (Chambre), Lallemand Roger (Sénat), Léonard Jean-Marie (Conseil Comm. Française), Bayenet Maurice (Conseil Rég. Wallon)
- le Directeur du Centre d'Etudes et de l'Institut Emile Vandervelde"	Lallemand Philippe

4.2 Fréquence des réunions

La fréquence des réunions varie entre une et quatre fois par an.

4.3 Compétences

Art. 32 des statuts:

"L'Exécutif est responsable de la gestion journalière du Parti. Il organise les réunions du Bureau et exécute ses décisions. Il a encore pour tâches:

- d'améliorer l'organisation du Parti, la propagande et le recrutement des affiliés et de préparer les propositions à soumettre au Bureau relatives à l'organisation;
- de surveiller et de stimuler les activités des organisations relevant du Parti;
- de gérer les finances et de contrôler d'une façon permanente la comptabilité."

5. Election des mandats

Philippe Busquin a été réélu comme président le 1 mars 1997. Il était le seul candidat. Il a obtenu 361 voix sur 478 (78,1 %).

Maurice Bayenet a été réélu comme vice-président le 3 novembre 1997. Il était le seul candidat.

Philippe Moureaux a été réélu comme vice-président bruxellois le 3 novembre 1997. Il était le seul candidat.

6. Membres du parti

Le PS compte en 1996-1997 120.000 membres. Le Parti est structuré en 779 sections locales et 14 fédérations.

7. Les Cadres

Conseillers provinciaux	96
Députés permanents	19
Conseillers communaux	1.225
Echevins	530
Bourgmestres	115

8. Comptes déclarés par le parti ⁴

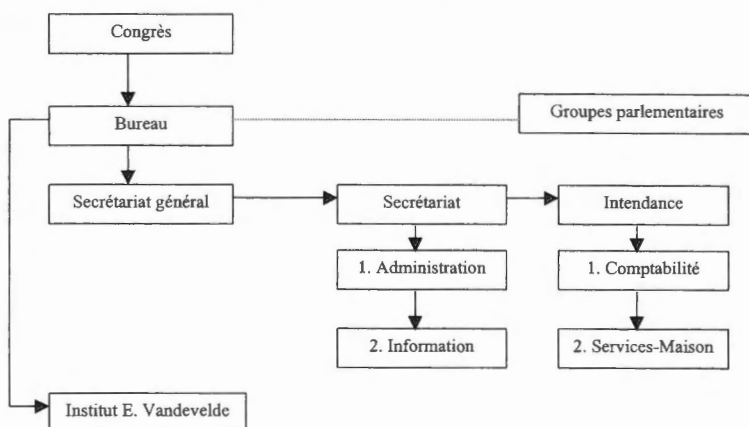
Les comptes annuels figurant dans les rapports couvrent les activités de la période du 1 janvier 1996 au 31 décembre 1997 de l'ASBL FONSOC.

	1996	1997
<i>Recettes</i>		
- produits courants	154.446.304	154.912.617
- résultats financiers	2.370.375	5.235.286
- résultats exceptionnels	2.306.590	Néant
<i>Dépenses</i>		
- charges courantes	157.593.041	142.601.380
<i>Résultat</i>	1.550.228	17.546.523

9. Publications

En Direct : périodique à tous les affiliés du PS.

10. Organigramme (depuis 10 mai 1997)

⁴ Publication des rapports financiers des réviseurs d'entreprises sur la comptabilité des partis politiques (exercice 1996), *Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Chambre des Représentants et Sénat*, 1008/1 (S.O. 1996-1997) (Chambre), p. 27. Publication des rapports financiers des réviseurs d'entreprises sur la comptabilité des partis politiques (exercice 1997), *Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Chambre des Représentants et Sénat*, 1558/1 (S.O. 1997-1998) (Chambre), p. 31.

PARTI SOCIAL CHRETIEN (PSC)

1. Le Congrès

- Woluwé Saint-Lambert, 11 janvier 1997. Congrès thématique: questions pour le XXIe siècle.
Nombre de participants: 2.000; nombre de votants: 650.
- Liège, 24 mai 1997. Congrès thématique: dix axes stratégiques pour dynamiser nos régions.
Nombre de participants: 2.500; nombre de votants: 1.100.

2. Le Conseil Général

2.1. Composition

Art. 33 des statuts. Le Consiel Général se compose de:

"tous les membres du Comité Directeur; les Présidents des Comités d'arrondissement ou leur représentant mandaté par écrit sous seing du Président; les délégués d'arrondissement à raison d'un délégué par tranche de 500 membres régulièrement inscrits; les Ministres, les Ministres d'Etat, les Parlementaires, les Délégués permanents et un membre choisi en son sein par le Groupe PSC de chaque Conseil provincial; les Présidents des Comités d'arrondissement des Femmes PSC...; les Présidents des Comités JSC des arrondissements...; les Présidents des Comités d'arrondissement de la Fédération des Mandataires communaux...; toute personne que le Comité directeur estime utile de consulter."

2.2. Fréquence des réunions

En 1996, le PSC a convoqué un Conseil Général, le 30 novembre à Namur. Le thème de travail a été: "Justice pénale et police". Le nombre de participants a été estimé à 1.000 personnes et 850 votants.

En 1997, le PSC a tenu deux Conseils Généraux.

Le 29 avril à Woluwé Saint-Lambert sur le thème: "Réconstruire la démocratie". Le nombre de participants a été estimé à 750 personnes et 450 votants.

Le 8 novembre à Etterbeek-Bruxelles, sur le thème: "Bruxelles, ouverture sur le monde". Le nombre de participants a estimé à 1.200 personnes et 710 votants.

2.3. Compétences

Art. 34 des statuts: "Le Comité Directeur convoque le Conseil Général pour le consulter sur toute question politique qui requiert son avis... Le Conseil Général ne peut exprimer son avis qu'à titre indicatif, sauf en cas d'application de l'article 35."

Art. 35 des statuts: "En cas d'urgence constatée par le Comité Directeur, le Conseil Général remplace le Congrès pour la mission qui lui est délimitée par le Comité Directeur."

3. Le Comité Directeur

3.1. Composition

Art. 37 des statuts: "Le Comité directeur se compose:

<i>1. Avec voix délibérative</i> (N=39)	
- du Président national	Nothomb Charles-Ferdinand
- d'un représentant de chaque arrondissement désigné par le Comité d'arrondissement	Arlon: Arens Josy; Ath: Maucq Serge; Bastogne: Petit Guy; Bruxelles: Peiffer Eric; Charleroi: Michel André; Dinant: Wagemans Bruno; Huy: Taton Albert; Liège: Pirmolin Jacques; Marche: Ledoux Jean-Paul; Mons: Maeschalck Jacques; Mouscron: Wagnon Patrick; Namur: Huybreck Jean-Marie; Neufchâteau: Wavreille Rene; Nivelles: Diez Jacques; Philippeville: Delwart Joseph; Soignies: Godefroid Guy; Thuin: Cosyns Jean; Tournai: Foncoux Jean; Verviers: Schyns René; Virton: Lemaire Pierre; Waremme: Evrard Pol; Eupen: Haas Johann; Forces Belges en Allemagne: Jeanmoye Joseph; DC Italienne: Virone Carmelo; Province de Luxembourg: Hanin Philippe
- des Chefs de Groupes PSC des assemblées législatives	Chambre: Lefevre Jacques; Sénat: Willame Magdeleine; Conseil de la Communauté Française: Antoine André; Conseil Régional Wallon: Wintgens Pierre; Conseil Régional Bruxellois: Harmel Dominique.
- de deux membres du Sénat et de deux membres de la Chambre choisis par leur groupe respectif	Chambre: Fourneaux Richard; Sénat: Milquet Joëlle, Delcourt Andrée
- de deux Ministres choisis par leurs pairs	Lebrun Michel, Maystadt Philippe
- de la Présidente nationale des Femmes PSC	Bribosia Michèle
- du Président national des Jeunes PSC	Cugnon Emmanuelle
- du Président de l'Associations des Mandataires Locaux	Bols Michel
<i>2. Avec voix consultative</i> (N=22)	
- des Ministres et Secrétaires d'Etat	Poncelet Jean-Pol Maystadt Philippe Graté Jean-Pierre (remplacé par Ancion William en 1997) Lutgen Guy Maraite Joseph Schröder Wilfred

- des Présidents PSC des assemblées législatives	Corbisier-Hagon Anne-Marie Grosch Mathieu Langendries Raymond
- du Conseiller politique	Bertrand Marc
- du Secrétaire général	Brouillard Jean-François
- de la Secrétaire politique nationale des Femmes PSC	Lejeune Annie
- du Secrétaire général des Jeunes PSC	Georges Yannick
- du secrétaire général du CEPSS	Michel Etienne
- d'un délégué du CSP	Gehlen Albert
- d'un représentant des élus du PSC au Parlement européen	Herman Fernand
- du responsable financier	Thissen Rene
- de toute personne que le Comité directeur estimera utile d'inviter, de cas en cas, en raison de sa compétence particulière."	<i>Le Président de la Commission des Sages</i> : Hallet Jean; <i>Le Président de la Communauté Educative Sociale Chrétienne</i> : Charlier Philippe; <i>Le Président de la Commission Agricole</i> : Sondag Jean; <i>Attaché de presse</i> : Hostens Olivier; <i>Invité au Comité Directeur</i> : Dispaux-Cornil Elisabeth

3.2. Fréquence des réunions: hebdomadaire

3.3. Compétences

Art. 36 des statuts: "Le Comité Directeur constitue l'instance de directions du Parti. Ses pouvoirs émanent du Congrès qui lui donne mandat et décharge de son action. Il arbitre les litiges et, en ce qui concerne les conflits de personnes, il ne se prononce qu'après avoir pris l'avis de son Conseil de Sages. Il assure la coordination entre le Parti, les groupes parlementaires et les Ministres."

4. Le Président

Charles-Ferdinand Nothomb a été élu président le 29 mars 1996 au suffrage universel des membres.

Le résultat du scrutin: ⁵

		%
Votes valables	21.930	99,58
Nothomb Charles-Ferdinand	10.510	47,72
Milquet Joëlle	10.487	47,62
Rossignon André	933	4,24
Blancs et nuls	93	0,42

⁵ S. FIERS, *Een oneigenlijke keuze. Machtsmomenten in de selectie van de partijvoorzitter in België in de jaren '80 en '90*. Leuven, Afdeling Politologie, 1996, p. 36. Publication inédite.

5. Le personnel du parti

Énumération des fonctions principales :

<i>La Présidence</i>	
Président	Nothomb Charles-Ferdinand
Vice-Présidents	Viseur Jean-Jacques Cogels-Le Grelle Dominique Harmel Dominique
Secrétariat particulier	Meurs Jacqueline
Le conseiller politique	Bertrand Marc
<i>Le Secrétariat Général</i>	
Secrétaire Général	Brouillard Jean-François
Administrateur général	Thissen Rene
Attachée de presse	Hestens Olivier
Service membres	Sevrin Véronique
PSC services	Sottiaux Claudine
<i>Les associations</i>	
Centre permanent pour la Citoyenneté et la Participation	Maucq Serge (Président)
Association des mandataires locaux	Bols Michel (Président)
CEPESS	Thieuw Michel (Secrétaire général)
Femmes PSC	Bribosia Michèle (Présidente)
Jeunes PSC	Gugnon Emmanuelle (Président national)
Aînés du PSC	Dispaux Elisabeth (Présidente)
Communauté Educative Sociale Chrétienne	Charlier Philippe

6. Les cadres

Conseillers provinciaux	84
Députés permanents	1
Conseillers communaux	1.131
Echevins	283
Bourgmestres	79
Présidents de CPAS	70
Conseillers de CPAS	583

7. Les membres

Distribution par arrondissement

	1996			1997		
	Membres	Hommes	Femmes	Membres	Hommes	Femmes
Arlon	520	322	198	501	307	194
Bastogne	514	335	179	475	313	162
Marche	662	422	240	588	370	218
Neufchâteau	949	579	370	896	538	358
Virton	536	347	189	420	270	150
Province du Luxembourg	3.181	2.005	1.176	2.880	1.798	1.082
Huy	825	461	364	745	418	327
Liège	4.305	2.499	1.806	4.120	2.370	1.750
Verviers	2.581	1.551	1.030	2.233	1.339	894
Waremme	836	471	365	763	433	330
Province de Liège	8.547	4.982	3.565	7.861	4.560	3.301
Ath	573	317	256	698	378	320
Charleroi	1.871	1.098	773	1.702	990	712
Mons	1.753	992	761	1.485	836	649
Mouscron	385	259	126	342	235	107
Soignies	1.672	954	718	1.503	852	651
Thuin	1.529	878	651	1.284	756	528
Tournai	897	510	387	753	431	322
Province du Hainaut	8.680	5.008	3.672	7.767	4.478	3.289
Dinant	1.232	728	504	1.121	670	451
Namur	2.480	1.531	949	2.477	1.543	934
Philippeville	959	529	430	920	487	433
Province de Namur	4.671	2.788	1.883	4.518	2.700	1.818
Brabant Le Wallon	2.305	1.413	892	2.085	1.280	805
Bruxelles	3.093	1.827	1.266	3.269	1.921	1.348
Autres	145	97	48	112	74	38
Total	30.622	18.120	12.502	28.492	16.811	11.681

Distribution par âge

Age	Membres 1996	Membres 1997
0-20	298	261
21-25	883	788
26-30	1.372	1.267
31-35	1.665	1.458
36-40	1.985	1.734
41-45	2.387	2.099
46-50	2.879	2.570
51-55	2.625	2.587
56-60	2.433	2.231
61-65	2.420	2.199
> 65	7.885	7.549
Inconnu	3.790	3.749
Total	30.622	28.492

8. Publications*Périodiques**L'Oranger*, bimestriel d'information du PSC*Le PSC en direct*, bimensuel d'information du PSC*Péchés de jeunesse*, bimestriel des Jeunes PSC*La Revue Politique*, bimestriel du Centre d'Etude Politiques, Economiques et Sociales*Brochures**Actes des congrès**Le PSC en bref. Son histoire, ses valeurs, sa structure, sa présence gouvernementale, ses associations***9. Comptes déclarés par le parti ⁶**

Les comptes annuels figurant dans le rapport couvrent la période du 1 janvier 1996 au 31 décembre 1997 du PSC ainsi que de l'ASBL ACTION SOLIDAIRE, reconnue en vertu de l'article 22 de la loi du 4 juillet 1989, de même que les recettes et dépenses de l'ASBL CENTRE 2000 jusqu'au 9 juillet 1996, date de sa mise en liquidation.

⁶ Publication des rapports financiers des réviseurs d'entreprises sur la comptabilité des partis politiques (exercice 1996), *Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Chambre des Représentants et Sénat*, 1008/1 (S.O. 1996-1997) (Chambre), p. 57. Publication des rapports financiers des réviseurs d'entreprises sur la comptabilité des partis politiques (exercice 1997), *Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Chambre des Représentants et Sénat*, 1558/1 (S.O. 1997-1998) (Chambre), p. 69.

	1996	1997
<i>Recettes</i>		
- produits courants	102.426.176	102.887.791
- résultats financiers	513.177	1.624.410
- résultats exceptionnels	4.167	48.604
<i>Dépenses</i>		
Charges courantes	80.902.549	87.138.201
<i>Résultat</i>	22.040.971	17.422.604

10. Organigramme

Etant donné qu'il ne s'est pas produit de modification par rapport à la situation de 1993, nous renvoyons à l'organigramme publié dans la "Morphologie des partis politiques francophones", *Res Publica*, 1994, n° 3-4, p. 325.

PARTI REFORMATEUR LIBERAL (PRL)

1. Le Congrès

- Liège, 12 octobre 1996. Congrès thématique: "L'Etat libéral".
Participants: 2.000; votants: 1.500.
- Charleroi, 26 octobre 1996. Congrès thématique: "L'humanisme libéral".
Participants: 2.000; votants: 1.500.
- Louvain-La-Neuve, 9 novembre 1996. Congrès thématique: "L'optimisme libéral".
Participants: 2.000; votants: 1.500.
- Bruxelles, 14 décembre 1996. Congrès thématique: "Congrès de synthèse doctrinale".
Participants: 3.000; votants: 2.000.
- Mons, 15 novembre 1997. Congrès thématique: "Le juste Etat".
Participants: 2.000; votants: 1.500.
- Liège, 13 décembre 1997. Congrès thématique: "L'humanisme libéral".
Participants: 2.000; votants: 1.500.

2. Le Comité permanent

2.1. Composition

Art. 6, §1 des statuts:

"Le Comité permanent comprend:

le Président, les Vice-présidents, les anciens Présidents, les anciens Vice-Présidents élus conformément à l'article 10 des statuts; le Président de la Régionale de Bruxelles, le Secrétaire général, le Secrétaire général adjoint, les membres du Bureau, les membres de la Commission de Conciliation et d'Arbitrage, les Parlementaires nationaux et européens ainsi que leur premier suppléant, les membres des Conseils régionaux ainsi que leur premier suppléant, les Députés permanents, les Chefs de groupe aux Conseils provinciaux; les membres du Conseil de la Communauté germanophone, les Présidents et Secrétaires généraux politiques des Fédérations provinciales et d'arrondissement et le Secrétaire général politique de la Régionale de Bruxelles; le Président régional PFF (Partei für Freiheit und Fortschritt) de la Région de langue allemande, le Secrétaire administratif du PRL; le Trésorier et le Trésorier-adjoint du PRL, le Directeur du Centre Paul Hymans ou son délégué, membre du PRL, les membres représentant le PRL dans les organismes régionaux et économiques de la Wallonie, de Bruxelles et de la Communauté germanophone.

Le Comité permanent comprend également;

6 représentants de la Fédération des Femmes PRL, 2 représentants de l'Association Défense de la périphérie bruxelloise, 1 représentant de la Société Libérale d'études et de conférences, 1 représentant de l'Association Solidarité libérale, 4 représentants de la Confédération des Organisations de Jeunesse libérales, 2 représentants de la Ligue des Mutualités Libérales, 2 représentants du Syndicat Libre de la Fonction Publique, 14 représentants de la Fédérations des Mandataires provinciaux, communaux et de CPAS à raison de deux par province et quatre pour la Régionale de Bruxelles, 1 représentant de l'Institut Libéral de Formation et

d'Animation culturelle, 3 représentants des Associations s'occupant du Tiers Monde, 2 représentants de la Centrale Générale des Syndicats Libéraux de Belgique, 3 représentants du Mouvement Libéral Wallon, 1 représentant du Cercle Libéral d'Etude et de Réflexion (CLER), 7 représentants des Jeunes Réformateurs Libéraux dont deux doivent appartenir à la Région bruxelloise, 6 représentants de la Ligue des Pensionnés Libéraux, 3 représentants de chaque Commission d'Etudes agréée par le Bureau, 3 représentants du Centre d'Etudes Charles Rogier.

Ces représentants, qui doivent être membres du PRL, sont désignés par les organismes qu'ils représentent.

Le Comité Permanent comprend en outre:

- 4 membres désignés conjointement par le Président du PRL et le Président de la Régionale de Bruxelles pour leurs compétences particulières;
- des délégués désignés par les Fédérations d'arrondissement et la Régionale de Bruxelles à raison d'un délégué par tranche de 5.000 voix obtenues lors du scrutin sur la liste de la Chambre des Représentants."

2.2. *Fréquence des réunions* : au moins quatre fois par an

2.3. *Compétences*

Art. 6, §2 des statuts:

"Le Comité Permanent: est souverain entre les Congrès, contrôle les activités du Bureau et reconnaît les organismes sociaux, politiques, économiques, culturelles ou autres qui seront représentés au sein des différentes instances du PRL."

3. Le Bureau

3.1. *Composition*

Art. 7, § 1 des statuts: "Le Bureau comprend:

	<i>Situaion 1998 (N=128)</i>
le Président du PRL	Michel Louis
les Vice-Présidents du PRL	Reynders Didier, Mathieu Gérard, Severin Jean-Marie
le Président de la Régionale de Bruxelles	de Donnée François-Xavier
les anciens Présidents du PRL	Damseaux André, Van Halteren Pierre
les anciens Vice-Présidents élus sur base de l'article 10 des statuts adoptés le 2 décembre 1989	Ducarme Daniel
les anciens Gouverneurs	Clerdent Pierre
le Secrétaire général	Simonet Jacques
le Secrétaire général adjoint	Bertouille Chantal
le Président et le Secrétaire de la Commission de Conciliation et d'Arbitrage	Defraigne Jean, Vandermeulen Lucien

les parlementaires et parlementaires européens	<i>Parlementaires</i> : Bacquelaine Daniel, Barzin Jean, Bock Jean, Cornet Véronique, Cornet d'Elzius Christine, Dardenne Jean-Pierre, Declety Arnaud, De Decker Armand, Denis Robert, Destexhe Alain, D'hondt Denis, Draps Willem, Duquesne Antoine, Evers Alfred, Hatry Paul, Hazette Pierre, Herzet-Govaerts Jacqueline, Hinnekens Raymond, Hotermans Roger, Houssa Joseph, Knoops Etienne, Mayence-Goossens Jacqueline, Moerman Jean-Paul, Neven Marcel, Pierard Guy, Seghin Philippe, Servais-Thysen Annie, Stengers Marie-Laure, Vandenhautte Jacques, Wahl Jean-Paul, Wauthier Michel, Willems Raymond, Zenner Alain <i>Parlementaires européens</i> : André-Léonard Anne, Monfils Philippe
les Chefs de groupe PRL dans les Conseils régionaux et de communautés	Collas Berni (Communauté germanophone), Kubla Serge (Parlement wallon), van Weddingen Eric (Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale), Ducarme Daniel (Conseil de la Communauté française)
les Députés permanents	André Jean-Marie, Bellot François, Boucher Pierre, Deleuze Yolande, Hamal Olivier, le Hardy de Beaulieu Baudouin, Pire Georges, Schanus Armand, Sevrin Georges, Tilmans Dominique
le Secrétaire administratif du PRL	Vandermeulen Lucien
le Trésorier et le Trésorier-adjoint du PRL	Foret Michel, Robert Claude
les Présidents des Fédérations d'arrondissement ou leur remplaçant	Audin Alain, Awoust Louis, Blanche Marc, Denooz Joseph, Dutrieux Jean, Fripiat Michel, Gobeyn André, Groulard Léon, Haag Michel, Huin Michel, Léonard Charles, Maizieres Jean-Marie, Marchand Bernard, Schreder Philippe, Vernieuwe Guy, Wattiez Claude
les Ministres d'Etat s'ils ne sont pas Ministre en fonction, les anciens Ministres, les anciens Secrétaire d'Etat et les anciens Présidents d'Assemblée	<i>Ministres d'Etat</i> : Toussaint Michel, Defraigne Jean <i>Anciens Ministres</i> : Aubecq Charles, Bertouille André, Cornet d'Elzius Charles, Demuyter Albert, Fagnoul Bruno, Gentges Bernd, Tromont Michel, Van Offelen Jacques

25 membres élus par le Comité Permanent en son sein et après appel aux candidatures, dont au moins 10 membres appartenant à la Régionale de Bruxelles	Adler Georges, Albert Clarisse, Bor-sus Willy, Brassinne Jacques, Burstin Francis, Carion Alain, Cassart-Simon Monique, Chastel Olivier, Debouverie Patrick, Defraigne Christine, de Jonghe d'Ardoye Yves, De Wolf Vincent, Leblicq Jacqueline, Lenoir Marie-Claire, Malevez Ado, Mathen Denis, Mon-fils Christian, Pary-Mille Florine, Peti-tjean Charles, Poswick Eric, Rousseaux Jacqueline, Straus-Godet Anne-Marie, Van Espen Jean-Marc, Vaxelaire Patrick, Zenner Alain
2 membres cooptés par le Bureau ain-si constitué	N.
2 représentants de la Fédération des Femmes PRL	Alixin Jacqueline, Niemegeers Marie-Christine
3 représentants des Jeunes Réforma-teurs Libéraux	Dillies Boris, Dispa Pascal, Jaumin Frank
1 représentant PRL de la périphérie	Dandoy Michel
La fonction de membre du Bureau est incompatible avec elle de Ministre ou de Secrétaire d'Etat en fonction. Ils sont néanmoins invités au Bureau et y ont voix consultative	Hasquin Hervé, André Eric
Le Bureau comprend en outre:	
un délégué du Centre Paul Hymans, membre du PRL	Rutten Benoit
un représentant du Syndicat Libre de la Fonction Publique, membre du PRL	Ongena Marcel
un représentant de la Ligue des Mu-tualités Libérales, membre du PRL	Marechal Raymond
un représentant de la Ligue des Pen-sionnés Libéraux, membre du PRL	Charles-Guillaume Marcelle

3.2. *Fréquence des réunions* : bimensuelle

3.3. *Compétences*

Art. 7, §2 des statuts: "Le Bureau représente le PRL, assure sa gestion politique et administrative et prend les décisions commandées par la situation politique... Sur proposition de son Président, et du Président de la Régionale de Bruxelles, il élit le Trésorier et le Trésorier-adjoint, conformément aux stipulations de l'article 15, §1 des présents statuts... Le Bureau fixe le montant annuel de la cotisation des mandataires. En cas d'urgence, il décide de la convocation du Congrès et fixe l'ordre du jour."

4. Le Comité exécutif

4.1 Composition

Art. 8, § 1 des statuts: "Le Comité exécutif comprend:

	<i>Situation 1998 (N=44)</i>
- le Président du PRL	Michel Louis
- les Vice-Présidents du PRL	Reynders Didier, Mathieu Gérard, Severin Jean-Marie
- les anciens Présidents du PRL	Damseaux André, Duquesne Antoine, Van Halteren Pierre (Bruxelles)
- les anciens Vice-Présidents du PRL élus conformément à l'article 10 des statuts adoptés le 2 décembre 1989	Ducarme Daniel
- le Président de la Régionale de Bruxelles	de Donnée François-Xavier
- le Secrétaire général et le Secrétaire général adjoint, le Trésorier et le Trésorier-adjoint	Bertouille Chantal, Foret Michel, Robert Claude, Simonet Jacques
- les Chefs du groupe de la Chambre, du Sénat, du Conseil de la Communauté française, du Conseil régional wallon et du Conseil régional bruxellois	Reynder Didier (Chambre), Foret Michel (Sénat), Ducarme Daniel (Communauté française), Kubla Serge (Région wallonne), Collas Berni (Communauté germanophone), van Weddingen Eric (Région bruxelloise)
- le Président de l'Intergroupe parlementaire	Duquesne Antoine
- deux membres du Bureau appartenant à la Régionale de Bruxelles désignés par le Bureau sur proposition du Président de la Régionale de Bruxelles	Demuyter Albert, Draps Willem
- le Président de la Commission de Conciliation et d'Arbitrage	Defraigne Jean
- le Président des JRL	Mathen Denis
- la Présidence des Femmes PRL	Herzet-Govaerts Jacqueline
- un membre germanophone du Bureau désigné par celui-ci	Gentges Bernd
- éventuellement et sur proposition du Président du PRL, trois membres du Bureau cooptés par le Comité exécutif à la majorité des 2/3	Hazette Pierre
- les Présidents d'Assemblée, les Ministres et Secrétaires d'Etat en fonction	De Decker Armand, André Eric, Hasquin Hervé

<p>- les anciens Présidents d'Assemblée, Ministres et Secrétaires d'Etat, membres du PRL</p>	<p><i>Ancien Président d'Assemblée</i> Defraigne Jean <i>Ancien Ministres</i> Aubecq Charles, Bertouille André, Cornet d'Elzius Charles, Declety Arnaud, Fagnoul Bruno, Hatry Paul, Knoops Etienne, Mayence-Goossens Jacqueline, Monfils Philippe, Olivier Louis, Toussaint Michel, Tromont Michel, Van Offelen Jacques</p>
--	---

4.2 *Fréquence des réunions* : une fois par mois

4.3 *Compétences*

Art. 8, §2 des statuts: "Le Comité exécutif exerce les compétences du Bureau dans les limites fixées par celui-ci. Le Comité exécutif peut notamment recevoir mandat du Bureau d'exercer les compétences de celui-ci:

- 1) en période de crise gouvernementale
- 2) en période électorale
- 3) lors de négociations gouvernementales.

Le Comité Exécutif fait rapport au Bureau de l'exercice de son mandat. Il prépare les réunions des divers autres organes du PRL, traite les questions politiques urgentes, assiste le Président du PRL dans sa mission, forme les délégations du PRL, notamment en cas de négociations. Il est présidé par le Président du PRL."

5. **Elections des fonctions**

Louis Michel a été réélu Président du PRL au suffrage universel, le 23 février 1997. Il y avait 14.187 votants. Ils ont exprimé 14.101 votes valables: 13.579 (96,29 %) ont voté oui, 522 (3,71 %) ont voté non.

Le 19 avril 1997, le Comité Permanent a élu les Vice-Présidents, le Secrétaire général, le Secrétaire général adjoint et 25 membres du Bureau. Les résultats du scrutin:

Didier Reynders (263 voix sur 308), Gérard Mathieu (193 voix sur 308) et Jean-Marie Severin (191 voix sur 308) ont été élus comme Vice-Présidents;

Jacques Simonet (281 voix sur 307) a été élu comme Secrétaire général;

Chantal Bertouille a été élue, par le Comité permanent réuni le 20 septembre 1997, au poste de Secrétaire général adjoint, pour succéder à Etienne Bertrand, décédé le 4 août 1997 (131 voix sur 172).

6. Le personnel du parti

Enumération des fonctions principales:

<i>a) Le cabinet du président du parti</i>	
Le Chef de cabinet	Miller Richard
Les Directeurs de cabinet	Lejeune Christian Rutten Benoit
Le Directeur-adjoint de cabinet	Robe Jean-François
Le Porte-parole, directeur de campagne	Burstin Francis
L'attaché de presse	Alsteens Olivier
Le Secrétaire général administratif	Vandermeulen Lucien
<i>b) Le Centre Paul Hymans</i>	De Croo Herman, Michel Louis
<i>c) Institut Libéral de Formation et d'Animation Culturelle (ILFAC)</i>	Burstin Francis, Deneyer Bernard
<i>d) Les groupements de catégories spécifiques</i>	
Jeunes Réformateurs Libéraux (JRL)	Mathen Denis
Fédération des Etudiants Libéraux (FEL)	Remacle Olivier
Confédération des Organisations de Jeunesse (COJL)	Leclercq Christian
Fédération des Femmes PRL	Herzet-Govaerts Jacqueline
La Pensée Libérale (éditions, radio, TV)	Burstin Francis, Miller Richard
Besace STL (sport, tourisme, loisirs)	Albert Clarisse, Jadot Philippe
ReForm (recherche et formation socio-culturelles)	Jottard Françoise, Leclercq Christian
Centre Libéral d'Action et de Réflexion sur l'Audiovisuel (CLARA)	Bricteux Guy, Cools Marc
Centre d'Aide au Développement dans la Liberté et le Progrès (DELIPRO)	Petitjean Charles
Partenaires	Brassinne Jacques
Solidarité libérale	Alixin Jacqueline

7. Les membres

Le PRL comptait 35.463 membres en 1996 et 37.795 en 1997 dont 2/3 d'hommes et 1/3 de femmes. Le PRL national compte 5 fédérations provinciales et 21 fédérations d'arrondissement (+ la fédération d'Outre-Mer). Le PRL comporte également 228 sections locales.

8. Les cadres

Le PRL a en 1996-1997:

Conseillers provinciaux	82
Députés permanents	10
Conseillers communaux	1.189
Échevins	259
Bourgmestres	71

9. Publications

- Publications programmatrices

Louis Michel, *Rendre Confiance - Le Manifeste libéral*. Bruxelles, Pire, 1997, 409 p.

Louis Michel, *Rendre Confiance - Le Programme libéral*. Bruxelles, Pire, 1998, 601 p.

Louis Michel, *Wallons et optimistes*. Bruxelles, Pire, 1997, 284 p.

Louis Michel, *De Echte Walen: een regeringsprogramma voor Wallonië*. Gent, Pinguin, 1997, 280 p.

Les libéraux de 1846 à 1996 (éd. Centre Paul Hymans)

Le Manifeste libéral

- *Périodiques*

PRL-documents (mensuel sauf période des vacances)

Liberté (mensuel sauf période des vacances)

Libéralisme (trimestriel)

10. Comptes déclarés par le parti

Les données figurant dans le rapport sont le résultat des activités de l'ASBL GESTION ET ACTION LIBERALE (créée en vertu de l'art. 22 de la loi du 4 juillet 1989) pour la période du 1er janvier 1996 au 31 décembre 1997.⁷

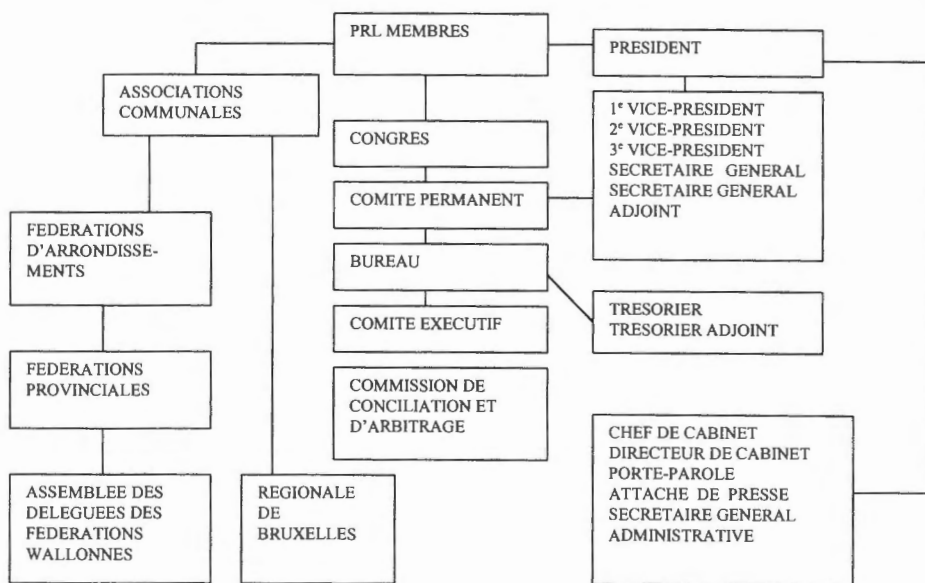
⁷ Chiffres du PRL

	1996 - PRL	1997 - PRL
<i>Recettes</i>	173.269.303	175.850.833
<i>Charges</i>	167.240.461	175.799.687
<i>Résultat</i>	6.028.842	51.146

Le rapport financier relatif au PRL-FDF pour l'année 1997 est le suivant ⁸:

	1997 - PRL/FDF
<i>Recettes</i>	
- produits courants	191.853.163
- résultats financiers	512.106
- résultats exceptionnels	101.604
<i>Dépenses</i>	
Charges courantes	192.483.554
<i>Résultat</i>	-16.681

11. L'organigramme

⁸ Publication des rapports financiers des réviseurs d'entreprises sur la comptabilité des partis politiques (exercice 1997), *Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Chambre des Représentants et Sénat*, 1558/1 (S.O. 1997-1998) (Chambre), p. 60.

ECOLO

1. L'Assemblée Générale (AG)

ECOLO a organisé 5 assemblées générales en 1996-1997:

- Louvain-La-Neuve, 27 et 28 janvier 1996 (cette AG faisait suite à celle du 29 octobre 1995 de La Louvière).

Thème: CAP 2000: Quelles orientations politiques?

Participants: 443 le 27 janvier, 344 le 28 janvier.

- Bruxelles, 16 octobre 1996, congrès ECOLO-AGALEV.

Thème: Santé.

- Marcinelle, 8 décembre 1996, AG statutaire.

- Marcinelle, 22 et 23 novembre 1997, AG statutaire et thématique.

- Bruxelles, 11 octobre 1997, congrès ECOLO-AGALEV.

Thème: Santé.

2. Le Conseil de Fédération (CF)

2.1 Composition

Art. V.2.1 des statuts:

"Tous les Groupes régionaux sont fédérés au sein du Conseil de Fédération. Chaque Groupe régional y délègue deux représentants au moins choisis parmi les membres effectifs; chaque Groupe régional y délègue un représentant supplémentaire par tranche de 100 membres effectifs au sein du Groupe, comptés au 31 décembre de l'année précédente. Le Conseil de fédération est composé des délégués des régionales et d'un nombre d'autres membres cooptés par le Conseil de Fédération n'excédant pas 25 % du nombre de délégués, soit 20 % de l'ensemble du Conseil..."

Chaque Groupe régional fixe souverainement la durée et l'étendue du mandat de ses délégués, sous réserve qu'un de ses délégués, effectif ou suppléant, soit mandaté pour 1 an au moins. Les parlementaires (Chambre, Sénat, Parlement européen, Conseillers à la Communauté Française ou Germanophone, au Conseil Régional Wallon ou Bruxellois) ne peuvent être ni délégués ni membres cooptés du Conseil de Fédération..."

Une minorité, dans un Groupe régional, qui n'est pas représentée au Conseil de Fédération, peut demander que deux de ses délégués y soient entendus..."

Les délégués de la minorité sont invités mais n'ont pas droit de vote."

2.2 Nombre de participants

	1996	1997
délégués régionaux	47	45
délégués cooptés	3	2

Seuls ces délégués ont droit de vote.

Sont également présents lors des réunions du Conseil de Fédération: le secrétariat fédéral (3 personnes) avec voix consultatives; les parlementaires et leurs chefs de groupe; tous les membres qui le désirent.

Cela représente environ 100 personnes à chaque Conseil de Fédération.

2.3 Fréquence des réunions

Mensuelle: en 1996 il y a eu 12 Conseils de Fédération, en 1997 11.

2.4 Compétences

Art. V2.2 des statuts:

"Le Conseil de Fédération est l'organe politique du Mouvement. Il assume la responsabilité politique du Mouvement entre deux Assemblées. Dans cette optique et dans le respect des sphères d'autonomie prévues par le chapitre IV, il a pour missions:

- de contrôler la gestion du Secrétariat fédéral. A cet effet, lors de chaque réunion du CF, le SF sera représenté par un de ses membres, qui fera rapport de l'activité du SF. Le CF peut convoquer tout membre du SF qu'il désire entendre;
- de prendre position et de s'exprimer au nom du Mouvement sur les problèmes politiques, sur base des décisions et options de l'assemblée;
- d'organiser et de coordonner les campagnes d'action et les prises de position décidées au niveau fédéral, national et international;
- de régler l'organisation interne du Mouvement, et de définir l'organigramme du personnel;
- de décider annuellement le budget fédéral et d'en vérifier l'exécution par le Secrétariat fédéral.

Un certain nombre de tâches spécifiques sont attribuées explicitement au Conseil de Fédération, à savoir:

- l'approbation des PV des AG (de manière à en permettre la publication rapide, un recours étant toujours possible auprès du Comité d'Arbitrage);
- l'approbation de la plate-forme électorale en cas d'élection partielle pour la Chambre ou le Sénat, et en cas d'élection séparée des Conseils régionaux et communautaires;
- l'approbation du Règlement d'ordre intérieur;
- l'approbation de la procédure de constitution de la liste des candidats pour l'élection du Parlement européen;
- l'approbation des listes électorales dans le cas prévu à l'art. VII.3.2.;
- l'arrêt de la procédure relative à la désignation des candidats et à l'établissement des listes électorales comme prévue à l'art. VII.3.3;
- l'appréciation du respect par les Parlementaires et par les Conseillers régionaux et communautaires de leurs engagements à l'égard du Mouvement (afin de déterminer notamment, lorsque l'un d'entre eux est mis en cause, si sa démission s'impose et doit être proposée à l'instance compétente en vertu de l'art. VII.4);
- l'approbation des modifications du règlement de procédure ayant trait au Comité d'Arbitrage;
- l'approbation du règlement d'ordre intérieur, des modalités d'organisation (y compris la désignation du ou des présidents de séance) et du contenu de l'As-

semblée Générale. En ce qui concerne ce contenu, le Conseil de Fédération décide, pour chaque AG, sur avis du Secrétariat fédéral, s'il y a lieu de soumettre les statuts à révision, et, dans l'affirmative, quels articles ou parties d'articles. La procédure de révision fait partie du Règlement d'ordre intérieur;

- la nomination et la révocation des secrétaires de commissions.

Le Conseil de Fédération assume également les compétences qui ne sont explicitement attribuées à aucun organe du Mouvement."

3. Le Conseil de Gestion

3.1 Compétences

Le Conseil de Gestion est une instance intermédiaire. Il s'agit d'une délégation de compétences du CF à ce Conseil de Gestion pour toute une série de dossiers plus administratifs.

3.2 Composition

1 délégué par Région, les membres du Bureau du CF, toute personne qui le désire, personnes-ressources pour certains dossiers. Cela fait environ 25 personnes.

3.3 Fréquence de réunions

Le Conseil de Gestion s'est réuni 7 fois en 1996 et 8 fois en 1997.

4. Le Secrétariat fédéral élargi (SFE)

4.1 Composition

Avec droit de vote

- les trois secrétaires fédéraux	Durant Isabelle, Moraël Jacky, Roland Jean-Luc
----------------------------------	--

Avec voix consultative

- les chefs des groupes parlementaires	Deleuze Olivier (Chambre), Jonckheer Pierre (Sénat), Daras José (Parlement Wallon), Cheron Marcel (Parlement Comm. Française), Nagy Marie (Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale), Jaegers Lambert (Rat der Deutschsprachigen Gemeinschaft), Lannoye Paul (Parlement Européen)
--	---

	<p>Tout membre qui le souhaite. Principalement les autres parlementaires et mandataires, ainsi que les membres du Bureau du Conseil de Fédération, les permanents, les responsables des commissions thématiques, les experts, etc.</p>
--	--

Le Secrétariat fédéral élargi est organisé et présidé par l'équipe des secrétaires fédéraux.

4.2 Nombre de participants: entre 30 et 40 personnes

4.3 Fréquence des réunions : hebdomadaire

4.4 Compétences

Art. V.3.3 et V.3.5 des statuts:

"Le secrétariat fédéral a une compétence générale d'initiative en matière de politique externe et interne. Il assure la direction politique quotidienne du parti sans préjudice des compétences du Conseil de fédération et prend toute décision à cette fin. Il présente annuellement au Conseil de fédération les priorités politiques et les axes de travail ainsi que le projet de budget. Il a autorité sur l'ensemble de l'administration centrale d'ECOLO. Il est responsable devant le Conseil de fédération et l'Assemblée générale. Le secrétariat, en collaboration avec les chefs de groupe, veille à la coordination et au bon fonctionnement des groupes parlementaires.

Le secrétariat fédéral organise l'expression extérieure du Mouvement. A cette fin, il assume la fonction de porte-parole ou délègue celle-ci, en fonction des moments et des dossiers. En dernière instance, il a le pouvoir de décision en la matière."

5. Elections des fonctions

Le Secrétariat fédéral

Equipe collégiale de 3 personnes (tous permanents) élues pour 4 ans par l'AG.⁹ Election de l'équipe à le 23 avril 1994. Remplacement de l'équipe de Dany Josse par Jean-Luc Roland lors du CF du 21 février 1997.

Le Bureau du Conseil de fédération

Equipe élue le 17 janvier 1997 pour 2 ans lors du CF qui suit l'AG statutaire: Burnotte Daniël (coordinateur et permanent), Balletto Sylvana (bénévole), Dezille Patrick (bénévole), Adriaen Claude (bénévole). Ce dernier a quitté l'équipe

⁹ Voir: P. JANSSENS, Morphologie des partis politiques francophones en 1994 et 1995. *Res Publica*, 1996, nr. 3-4, p. 602.

le 19 avril 1997 pour devenir secrétaire politique de la Région de Bruxelles-Capitale.

Le Conseil de la parité (mandats de bénévoles)

Mise en place: février 1997

Composition: Moraël Jacky, Wyckmans Louis, Dumont Lutgarde, Adriaen Claude, Schüttringer Martine, Jaegers Lambert, Huytbroeck Evelyne, Coenen Marie-Thérèse, Coernelle Didier, Van Rockefein Suzanne, Liénard Claudine.

Les Commissaires aux comptes (élu par l'AG statutaire, mandat de 2 ans)

Equipe élue lors de l'AG du 8 décembre 1996: Verjans Jean, Menbus Jean-Marie, Borq René

Le Comité d'arbitrage (mandat de 2 ans)

Composé de 5 membres désignés par l'AG et de suppléantes. L'AG du 8 décembre 1996 a désigné 1 président du Comité d'arbitrage, Lesne Philippe et l'a chargé de présenter une équipe lors d'un Conseil de fédération. L'équipe a été ratifiée par le CF du 25 juillet 1997. Elle se compose de: Lesne Philippe (président), Wyckmans Louis, Verjans Jean, Josse Dany, De Groote Hélène, Seel Luc (membre suppléant).

Les Etats Généraux de l'Ecologie Politique (EGEP)

Lieu d'échanges politiques entre ECOLO et la société civile dont les formes peuvent être diverses: forum, séminaires, publications, interpellations publiques,.. Co-pilotage entre le Secrétariat Fédéral et des personnes cotéorieures.

Coordinateur: Denenne Christophe.

Responsable SF: Durant Isabelle.

Mise en place le 9 mai 1996.

Le Bureau fédéral Ecolo-Agalev

Les statuts du Bureau fédéral Ecolo-Agalev: "Le Bureau fédéral est composé de 5 Ecolos et 5 Agalev dont, pour chaque parti, au moins une femme et au moins 1 élu des assemblées fédérales et 1 élu des conseils régionaux. Pour Agalev, il y aura au moins 1 bruxellois et 3 représentants de la région flamande. Pour Ecolo, au moins 2 wallons, 1 bruxellois et 1 germanophone. Ils sont élus pour 4 ans lors d'une réunion commune Ecolo-Agalev."

Equipe élue le 26 mars 1995:

Ecolo: Cheron Marcel, Detienne Thierry, Durant Isabelle, Kirslink-Heinen Léonie, Simons Henri.

Agalev: Byttebier Adelheid, Geysels Jos, Lozie Frans, Matthieu Jan, Vanoost Lode.

6. Le personnel du parti

6.1 Enumération des fonctions les plus importantes (pour 1997)

- Le Secrétariat fédéral (SF)

Les 3 secrétaires fédéraux (3TP) ¹⁰	Durant Isabelle, Moraël Jacky, Roland Jean-Luc
Secrétaire (TP)	Desoleil Françoise
Attaché au SF (TP)	Doulkeridis Christos
Chargée de mission-formation (TP)	Cosyns Caroline

- Le Bureau De Conseil de Fédération (BCF)

Le coordinateur (TP)	Burnotte Daniël
Les 2 membres bénévoles	Balletto Sylvana, Dezille Patrick
Attachée au BCF (TP)	Toussaint Pascale

- Le Secrétariat général

Attention: modification de la structure du Secrétariat général au 20 janvier 1997. Création de 3 directions distinctes

Direction "Actions et logistiques"	Sondag Pierre (1TP), Ronval Sabine (Secrétariat) (1/2 TP)
	Lesne Philippe (informatique) (1/2 TP), Rouwez Stephanie (informatique) (1 TP)
Direction du personnel, des ressources humaines et de l'intendance	Debry Michel (1 TP), Ronval Sabine (1/2 TP), Badoux Aimée (Accueil-économate) (1 TP), Dive Benoît (Maintenance batiments) (1/2 TP)
Direction "Financière et Gestion des Fichiers"	Sandjakedine Smaïl (1 TP), Delvaux Brigitte (Secrétariat) (1 TP)

- Le Service de Presse

Attaché de presse et coordinateur	Biérin Eric (1 TP)
Attaché adjoint	Hernue Vincent (1 TP)
Secrétariat	Radoux Simonne (1 TP)

- Les Etats Généraux de l'Ecologie Politique (EGEP)

Coordination	Derenne Christophe (1 TP)
Secrétariat	Binon Dominique (1/2 TP), De Loel Manu (1/2 TP)

¹⁰ TP = temps plein

- *Le Centre d'Etudes et de Formation en Ecologie (CEFE)*

Documentation	Bothy Martine (4/5 TP)
Secrétariat	Camboni Angela (1 TP)
Eco-Conseillers	Mullenders Martial (1 TP), Comblin Daniël (1 TP), Heyden Christian (1/2 TP)
Cellule Bioéthique	Somville Michel (1 TP)
Secrétariat	Guilnuin Hélène (1 TP)
Juristes	Legast Christophe (détaché au Groupe Chambre/Sénat) (1 TP), Lesne Philippe (détaché au Conseil de la Communauté Française) (1/2 TP), Caci Antonio (détaché au Parlement Wallon) (1/2 TP),
Economistes	Lambert Gérard (micro-économie) (1 TP), Lambert Fabien (marco-économie) (1 TP)
Ecologie Urbaine	Hilgers Myriam (1 TP)
Coordination des élus locaux	Thiel Jean (1 TP)

- *Commissions du Conseil de fédération*

Agriculture	Dardenne Martine
Culture-média	Simons Henri
Déchets	Streel Dominique
Enseignement	Monseur Josiane
Justice	Van Overstraeten Baudouin
Logement	Mocole Alexandra, Monnier Bernard
Nord-Sud	Gorez Béatrice, Dujardin Bruno
Relations internationales, sécurité, paix et désarmement	Lambert Philippe
Santé	Mariage Olivier
Socio-économique	Mont José
Transports et Déplacements	Castagne Didier

- *Autres groupes de travail (hors commissions)*

Aide à la jeunesse	Smets Pierre
Aménagement du territoire	Cheron Marcel
Déplacement Bruxelles	Adriaen Claude
Europe	Jonckheer Pierre
Femmes	Coenen Marie-Thérèse, Liénard Claudine
Formation	Piroton Gérard
Politique de la jeunesse	Henry Philippe

Prisons	Decroly Vincent
Personnes sans abri	Georis Claude
PMS	Smeets Dany

6.2 Collaborateurs parlementaires

	Collaborateurs de groupe	Collaborateurs individuel
Chambre	3	4
Sénat	1 ¹¹	3
Parlement Wallon	3	8
Parlement de la Communauté Française	4	0
Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale	3	6
Rat der Deutschsprachigen Gemeinschaft	2	0

7. Les cadres

conseillers provinciaux	25
conseillers communaux	182
échevins	13

8. Les membres

ECOLO avait 2.064 membres en 1996 et 2.240 membres en 1997. ECOLO est structuré en 180 sections locales et 15 groupes régionaux.

9. Publications

Périodiques

- ECOLO-Info : mensuel qui s'adresse aux membres (c.à.d. le moniteur du Mouvement). Celui-ci a pris une nouvelle forme à partir de l'année 1997 et est devenu: *ECOLO-Info-La Quinzaine* (bimensuel d'infos brèves).
- *IMAGINE le monde allant vert* : Magazine trimestriel d'écologie et société co-financé par ECOLO. Ce magazine est autonome et indépendant.
- *Bulletins des élus locaux* : trimestriel à l'attention des élus communaux.

Brochures ECOLO

Decouverte d'Ecolo - 1996 + mises à jour

11 Il s'agit d'un collaborateur pour Ecolo-Agalev

Des Ecolos et des livres (1997)

Des femmes et des hommes en politique - Ecolo et la parité (1997)

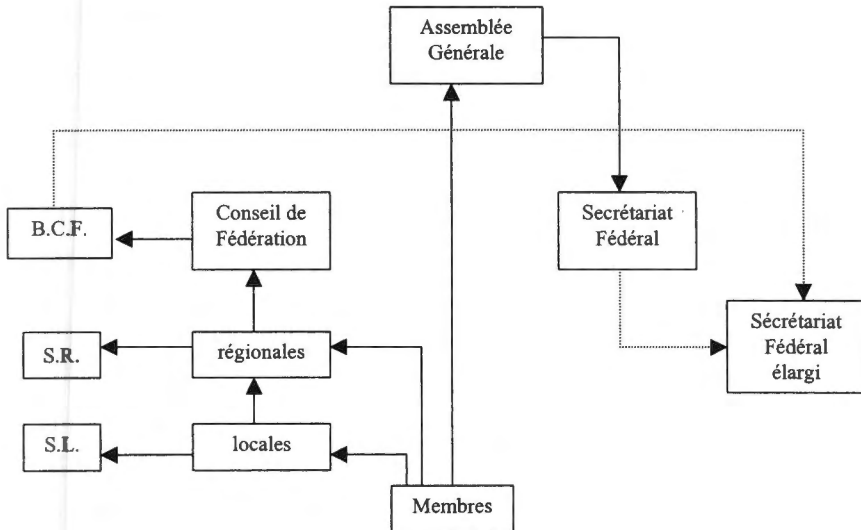
Brochures CEFE

10 ans après Tchernobyl: l'heure des énergies

10. Comptes déclarés par le parti ¹²

	1996	1997
Recettes		
- produits courantes	108.788.863	108.767.571
- résultats financiers	500.560	1.281.958
Dépenses		
- charges courantes	105.135.764	106.038.145
- résultats exceptionnelles	1.236.631	1.252.414
Résultat	2.917.028	2.758.970

11. Organigramme

¹² Publication des rapports financiers des réviseurs d'entreprises sur la comptabilité des partis politiques (exercice 1996), *Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Chambre des Représentants et Sénat*, 1008/1 (S.O. 1996-1997) (Chambre), p. 85. Publication des rapports financiers des réviseurs d'entreprises sur la comptabilité des partis politiques (exercice 1997), *Commission de contrôle des dépenses électorales et de la comptabilité des partis politiques. Chambre des Représentants et Sénat*, 1558/1 (S.O. 1997-1998) (Chambre), p. 98.

RES PUBLICA

Tijdschrift voor politologie – Revue de science politique

Hoofdredacteur – Wilfried DEWACHTER – Rédacteur en chef
Redactiesecretaris – Peter BIONDI – Secrétaire de rédaction

Redactieadres – Adresse de la rédaction

E. Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Uitgegeven door het Politologisch Instituut v.z.w.

Publié par le Politologisch Instituut a.s.b.l.

ZETEL VAN HET INSTITUUT – SIEGE DE L'INSTITUT

E. Van Evenstraat 2B, B-3000 Leuven

Rekening - Compte: 979-2795315-71

Wettelijk depot - Dépôt légal : D/RP 1998/3-4.

ISSN 0486-4700

Gedrukt in België - Imprimé en Belgique

Niets uit dit tijdschrift, behalve de abstracts, mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Het Politologisch Instituut neemt geen verantwoordelijkheid op zich voor de uitgebrachte meningen; deze verbinden alleen de auteurs.

Tous droits de traduction, d'adaptation et de reproduction (sauf les résumés), y compris les microfilms et les photocopies, sont réservés pour tous pays.

Le «Politologisch Instituut» n'assume pas la responsabilité des opinions émises; celles-ci n'engagent que les auteurs.

Foto op de kaft: met dank aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers

The articles of Res Publica are abstracted in the following journals

- ABC POL SCI.
Advanced Bibliography of Contents: Political Science and Government.
- International Political science Abstracts
Documentation Politique Internationale
- International Bibliography of Political Science
Bibliographie internationale de science politique.
- International Bibliography of the Social Sciences
Bibliographie internationale des sciences sociales.
- International Bibliography of Economics
Bibliographie internationale de science économique.
- Social Sciences Citation Index. An International Multidisciplinary Index to the Literature of the Social, Behavioral and Related Sciences.
- Sociological Abstracts.
- Bulletin analytique de documentation politique, économique et sociale contemporaine.
- United Nations. Monthly Bibliography. Selected articles.
Nations Unies. Bibliographie mensuelle. Articles sélectionnés.
- Bulletin de renseignements documentaires. Communautés Européennes.
Documentation bulletin. European Communities.

